



ODRŽIVI  
RAZVOJ  
ZA SVE

# SRBIJA 2030

Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030



Schweizerische Eidgenossenschaft  
Confédération suisse  
Confederazione Svizzera  
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development  
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:



## IZDAVAČ:

Beogradska otvorena škola  
Bulevar oslobođenja 177  
11010 Beograd, Srbija  
Telefon: +381 11 3065 800  
Internet adresa: [www.bos.rs](http://www.bos.rs)

U ime izdavača: Vesna Đukić

## AUTORI:

**Fondacija Centar za demokratiju:** Ivan Sekulović, Sarita Bradaš

**Centar za visoke ekonomske studije:** Marina Savković, Marko Danon,  
Nemanja Šormaz

**Beogradska otvorena škola:** Aleksandra Đurović, Goran Sekulić, Ilija  
Jovančević, Milica Radanović, Nevena Nenadović, Ognjan Pantić, Predrag  
Momčilović, Sanja Ilić

**Urednica:** Aleksandra Đurović

**Lektura i korektura:** Irena Popović

**Dizajn i prelom:** Mario Marić

**Štampa:** Dosije studio

**Tiraž:** 100

**ISBN:** 978-86-81402-11-5

Izradu ove publikacije omogućile su Vlade Švajcarske i Nemačke.  
Ova publikacija ne predstavlja nužno zvaničan stav Vlada Švajcarske  
i Nemačke.

Za više informacija molim vas kontaktirajte [info@sdgs4all.rs](mailto:info@sdgs4all.rs)

Molimo vas da izveštaj citirate na sledeći način:

Bradaš, S., Danon, M., Đurović, A., Ilić, S., Jovančević, I., Momčilović,  
P., Nenadović, N., Pantić, O., Radanović, M., Savković, M., Sekulić, G.,  
Sekulović, I. & Šormaz, N. (2020). Srbija 2030 – Pripremljenost za  
sprovođenje Agende 2030. Beograd: Beogradska otvorena škola.

CIP – Каталогизација у публикацији  
Народна библиотека Србије, Београд

001.818:[321.022::351/354(497.11)]  
502.131.1(497.11)"2020/2030"

SRBIJA 2030 : pripremljenost za sprovođenje Agende 2030. – Beograd :  
Beogradska otvorena škola, 2020 (Beograd : Dosije studio). – 216 str. ; 25 cm

Tiraž 100. – Bibliografija: str. 203-216.

ISBN 978-86-81402-11-5

а) Одрживи развој -- Србија -- 2020-2030 б) Јавна политика --  
Евалуација -- Србија

COBISS.SR-ID 27715593



# Zahvalnost

Izveštaj je pripremljen u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“ koja ima za cilj da među najznačajnijim nedržavnim akterima u Srbiji, poput civilnog društva, poslovnog sektora, akademske i istraživačke zajednice, profesionalnih udruženja, medija i građana, uspostavi opštedruštveni dijalog o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije sa ciljevima sadržanim u Agendi za održivi razvoj 2030. Platforma je strukturisana u tri tematska stuba koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalnoj, ekonomskoj i dimenziji zaštite životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu sa uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja.

Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju Vlade Švajcarske i Nemačke a sprovodi je *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*, u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su *Beogradska otvorena škola, Beogradski fond za političku izuzetnost, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana and Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju i Timočki omladinski centar*.

Autori ovog izveštaja izražavaju posebnu zahvalnost organizacijama civilnog društva, državnim institucijama, nezavisnim telima, predstavnicima akademske zajednice, predstavnicima međunarodnih organizacija i pojedincima koji su svojim komentarima i sugestijama doprineli izradi ovog izveštaja.

Posebnu zahvalnost dugujemo sledećim institucijama i organizacijama: AFA asocijacija, Ambasadori održivog razvoja, Autonomni ženski centar, Centar za evropske politike, Centar za istraživanje javnih politika, Centar za obrazovne politike, DCG Consulting, Ekološki centar „Stanište“, Ekonomski fakultet, Evropski pokret u Srbiji, FEFA, Forum za odgovorno poslovanje, FREN – Fondacija za razvoj ekonomske nauke, Ilija Batas Bijelić – Elektrotehnički fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut ekonomskih nauka, Inženjeri zaštite životne sredine, Krovna organizacija mladih Srbije, Međunarodna organizacija rada, Ministarstvo omladine i sporta, Ministarstvo zaštite životne sredine, Mladi istraživači Srbije, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Praxis, Privredna komora Srbije, Republički zavod za statistiku, SeConS grupa za razvojnu inicijativu, Stalna konferencija romskih udruženja građana, Svetska banka, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, UGS „Nezavisnost“, Zaštitnik građana i Zavod za zaštitu prirode Srbije.

# Sadržaj

Zahvalnost	4
Sažetak	6
Uvod	8
Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030 u Srbiji – gde smo sada?	11
Procena sprovođenja relevantnih procesa	11
Procena okvira za dostizanje svakog od ciljeva održivog razvoja	20
Cilj broj 1: SVET BEZ SIROMAŠTVA	23
Cilj broj 2: SVET BEZ GLADI	37
Cilj broj 3: DOBRO ZDRAVLJE	47
Cilj broj 4: KVALITETNO OBRAZOVANJE	59
Cilj broj 5: RODNA RAVNOPRAVNOST	73
Cilj broj 6: ČISTA VODA I SANITARNI USLOVI	83
Cilj broj 7: DOSTUPNA I OBNOVLJIVA ENERGIJA	93
Cilj broj 8: DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMSKI RAST	103
Cilj broj 9: INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA	115
Cilj broj 10: SMANJENJE NEJEDNAKOSTI	123
Cilj broj 11: ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE	133
Cilj broj 12: ODGOVORNA POTROŠNJA I PROIZVODNJA	141
Cilj broj 13: AKCIJA ZA KLIMU	153
Cilj broj 14: ŽIVOT POD VODOM	163
Cilj broj 15: ŽIVOT NA ZEMLJI	171
Cilj broj 16: MIR, PRAVDA I SNAŽNE INSTITUCIJE	183
Lista skraćenica	201
Lista tabela	202
Literatura	203

# Sažetak

**A**genda 2030 Ujedinjenih nacija predstavlja globalni okvir za dostizanje ciljeva koji su i za Srbiju izuzetno važni, uključujući iskorenjivanje siromaštva, smanjenje nejednakosti i preduzimanje akcije za borbu protiv klimatskih promena i njihovih posledica. Ciljevi održivog razvoja su univerzalni, to su ciljevi svih država, a Srbija se usvajanjem Agende 2030 obavezala na posvećenost njenom sprovođenju.

Koliko je Srbija pripremljena za postizanje ciljeva i šta treba da uradimo kako bismo se što više približili njihovom ostvarivanju? To su pitanja na koja smo nastojali da odgovorimo u analizi dokumenata i relevantnih podataka, u konsultaciji sa predstavnicima zainteresovanih strana.

## Koliko je Srbija pripremljena za sprovođenje Agende 2030?

Nalazi analiza predstavljeni u izveštaju ukazuju na to da su određeni procesi, koji su značajni za sprovođenje Agende 2030, započeti ili sprovedeni, uključujući mapiranje ciljeva održivog razvoja u odnosu na postojeće planske dokumente, uspostavljanje institucionalnih mehanizama sa zvaničnim nadležnostima za nadgledanje sprovođenja Agende 2030 i sistema za praćenje napretka i izveštavanje. Pa ipak, određeni ključni procesi, kao što su usvajanje nacionalne strategije održivog razvoja sa prioritarnim ciljevima razvoja i uspostavljanje sistema sprovođenja i praćenja ciljeva održivog razvoja na lokalnom nivou, još uvek nisu realizovani. Takođe, predstavnici zainteresovanih strana su i dalje nedovoljno uključeni u procese sprovođenja Agende 2030.

Kada je reč o svakom od ciljeva održivog razvoja, na osnovu analize može se zaključiti da treba dalje raditi na unapređivanju okvira javnih politika i pravnog okvira za njihovo dostizanje, uspostavljanju institucionalnih i koordinacionih mehanizama i mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje (ocene za svaki od ciljeva date su u tabeli 1). Postoje izvesne razlike između ciljeva, za neke je okvir već u velikoj meri uspostavljen. Pa, ipak trenutni okvir za sprovođenje većine ciljeva tek je delimično uspostavljen ili uopšte nije funkcionalan.

## Šta su naredni koraci?

Ključna preporuka i prioritet u ovom trenutku jeste usvajanje Plana razvoja sa prioritizovanim ciljevima održivog razvoja, prilagođenim nacionalnom kontekstu, o kojima su predstavnici zainteresovanih strana usaglašeni. Plan razvoja može da predstavlja kontekst za pokretanje i sprovođenje ostalih procesa važnih za primenu Agende 2030 i unapređenje okvira za ostvarivanje pojedinačnih ciljeva održivog razvoja.

Za dostizanje ciljeva održivog razvoja, imajući u vidu njihovu ambicioznost i značaj, naročito u trenutnom kontekstu pandemije koja ima brojne negativne posledice, ključna je saradnja javnog sektora, privatnog sektora, akademske zajednice, organizacija civilnog društva i građana. Sadržaj ovog izveštaja može da pruži polaznu osnovu za dalje zajedničke aktivnosti za ostvarivanje ciljeva koji su važni za društvo u kome živimo.

**Tabela 1** – Ocene okvira javnih politika, pravnog okvira, institucionalnog okvira i okvira za praćenje i evaluaciju za svaki cilj održivog razvoja, donete na osnovu nalaza analize

	OKVIR JAVNIH POLITIKA	PRAVNI OKVIR	INSTITUCIONALNI, KOORDINACIONI MEHANIZMI	MEHANIZMI ZA PRAĆENJE NAPRETKA I IZVEŠTAVANJE
Cilj 1: Svet bez siromaštva	✓	✓	✗	✓
Cilj 2: Svet bez gladi	✓	✓	✗	✓
Cilj 3: Dobro zdravlje	✓	✓	✗	✓
Cilj 4: Kvalitetno obrazovanje	✓	✓	✓	✓
Cilj 5: Rodna ravnopavnost	✓	✓	✓	✓
Cilj 6: Čista voda i sanitarni uslovi	✓	✓	✓	✓
Cilj 7: Dostupna i obnovljiva energija	✓	✓	✓	✓
Cilj 8: Dostojanstven rad i ekonomski rast	✓	✓	✗	✗
Cilj 9: Industrija, inovacije i infrastruktura	✓	✓	✓	✓
Cilj 10: Smanjenje nejednakosti	✗	✓	✗	✓
Cilj 11: Održivi gradovi i zajednice	✓	✓	✓	✗
Cilj 12: Odgovorna potrošnja i proizvodnja	✓	✓	✓	✓
Cilj 13: Akcija za klimu	✗	✓	✓	✗
Cilj 14: Život pod vodom	✓	✓	✓	✗
Cilj 15: Život na zemlji	✓	✓	✓	✓
Cilj 16: Mir, pravda i snažne institucije	✓	✓	✓	✓



Potpuno ili u velikoj meri uspostavljen okvir za dati cilj



Delimično uspostavljen okvir za dati cilj



Nije uspostavljen okvir za dati cilj

# Uvod

Nakon isteka Milenijumskih ciljeva razvoja ustanovljena je nova globalna razvojna agenda – **Agenda 2030**. Agenda je usvojena 25. septembra 2015. godine i temelji se na tri osnovna stuba:

1. iskoreniti siromaštvo,
2. zaštititi planetu i
3. obezbediti prosperitet za sve.

Agenda obuhvata **17 ciljeva održivog razvoja i 169 potciljeva**, koji su rezultat više od dve godine globalnih javnih konsultacija. Osnovni moto Agende 2030 može se svesti na rečenicu da niko ne bude zaboravljen i ostavljen po strani.

U ovom trenutku, 2020. godine, prošla je trećina vremena određenog za postizanje ciljeva održivog razvoja. Preostalo je deset godina za ostvarivanje ciljeva koji se bave temama kao što su iskorenjivanje siromaštva, kvalitetno obrazovanje, rodna ravnopravnost, čista voda, dostojanstven rad, smanjenje nejednakosti, obnovljiva energija i pristup pravdi za sve.

Zbog toga je i na globalnom nivou i za Srbiju važno pitanje: gde smo sada? Koliko smo do sada napredovali u postizanju ciljeva i šta treba da uradimo kako bismo se što više približili ostvarivanju ciljeva postavljenih za 2030. godinu.

Da bismo započeli da formulišemo odgovor na to pitanje, u ovom izveštaju smo postavili pitanje koje je u našem kontekstu još uvek značajno, a to je koliko je Srbija pripremljena za

sprovođenje Agende 2030. Naime, s obzirom na to da još uvek nemamo nacionalizovane ciljeve održivog razvoja ni plan razvoja, činilo nam se da ne bi bilo svrsishodno da u ovom trenutku postavimo pitanje kako napredujemo u ostvarivanju ciljeva prema pokazateljima postavljenim na globalnom nivou. Umesto toga, smatrali smo da je važno da prvo imamo pregled procesa koji su na nacionalnom nivou u toku, a čiji je cilj podrška sprovođenju Agende 2030 i samom okviru za dostizanje svakog od ciljeva održivog razvoja.

## Nastojali smo da odgovorimo na dva ključna pitanja.

1. U kojoj meri su pokrenuti procesi usklađivanja nacionalnih planskih dokumenata i pravnog okvira sa ciljevima održivog razvoja, uspostavljanja institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije, kao i načina praćenja i izveštavanja o napretku u sprovođenju Agende 2030?
2. U kojoj meri trenutni okvir javnih politika, pravni okvir, institucionalni i koordinacioni mehanizmi i mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje podržavaju postizanje svakog od ciljeva održivog razvoja?

Podaci za izveštaj su prikupljeni zaključno sa septembrom 2020. godine. Izveštaj je namenjen predstavnicima javnog sektora, privatnog sektora, akademske zajednice, organizacija civilnog društva i građanima koji žele da steknu uvid u to koliko je Srbija trenutno pripremljena za sprovođenje Agende 2030.



Pre prikaza rezultata analize, važno je napomenuti da je pripremljen u periodu velikih promena usled pandemije bolesti COVID-19, koje značajno utiču na mogućnosti dostizanja ciljeva održivog razvoja.

Izveštaj o ciljevima održivog razvoja 2020. godine – koji je pripremila Odeljenje za ekonomske i socijalne poslove Ujedinjenih nacija (UN) u saradnji sa ekspertima i međunarodnim agencijama, sadrži procenu o mogućem regresivnom uticaju pandemije korona virusa. Takva procena je naročito značajna u kontekstu već nedovoljno brzog napretka ka ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. Na primer, i pre pojave pandemije postojao je zaostatak u iskorenjivanju siromaštva, sa projekcijama koje su ukazivale na to da će 6% globalne popu-

lacije i dalje živeti u ekstremnom siromaštvu 2030. godine. Sada se predviđa da će još 71 milion ljudi živeti u ekstremnom siromaštvu zbog situacije izazvane pandemijom 2020. godine. U izveštaju je procenjeno da je, kada je reč o pojedinim ciljevima, pandemija uticala da se izgubi ono što je postignuto u nekoliko prethodnih decenija i da je ona imala najveći efekat upravo na najranjivije grupe stanovništva, što treba imati u vidu prilikom razmatranja nalaza ovog izveštaja. Iako je vreme koje predstoji puno izazova, prilika je i za dodatno razmišljanje o tome na koji način možemo da povećamo napore u ostvarivanju ciljeva, imajući u vidu jedan od zaključaka izveštaja – „Vraćanje u normalu nije izvodljivo – zbog toga što nas je 'normalno' dovelo ovde gde smo sada“.

## Metodologija

Priprema izveštaja je sprovedena u tri faze.

### 1. Inicijalna analiza dokumenata javnih politika i relevantnih podataka

U pripremi ovog izveštaja sprovedena je analiza dokumenata javnih politika i relevantnih podataka dostupnih na internetu. Analiza je urađena u skladu sa unapred pripremljenim analitičkim okvirom.

Osnovu za analizu procesa na nacionalnom nivou kojima se podržava dostizanje ciljeva održivog razvoja predstavljale su smernice i priručnici koje su objavile međunarodne organizacije i istraživačke institucije, kao i

istraživačke studije. U tim publikacijama se opisuju procesi koji su važni za obezbeđivanje pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030, uključujući usklađivanje nacionalnih planskih dokumenata i pravnog okvira sa ciljevima održivog razvoja, uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije, kao i načina praćenja i izveštavanja o napretku.

Za postavljanje okvira za analizu korišćene su sledeće publikacije:

- » smernice i vodiči Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) koje se odnose na nacionalizaciju prioritizovanih globalnih ciljeva (eng. *mainstreaming*) i na institucionalne mehanizme i mehanizme koordinacije;

- » publikacije Razvojne inicijative INTOSAI – Međunarodne organizacije vrhovnih revizorskih institucija – „Da li su nacije pripremljene za sprovođenje Agende 2030?“, koja sadrži uvide i preporuke vrhovnih revizorskih institucija koje su sprovele reviziju pripremljenosti zemalja za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja;
- » publikacija Mreže rešenja za održivi razvoj, koja predstavlja vodič za zainteresovane strane koje započinju rad na ciljevima održivog razvoja;
- » prethodne istraživačke studije koje su se bavile analizom pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030.

Drugi deo izveštaja pripremljen je kao analiza okvira za sprovođenje svakog od ciljeva održivog razvoja. Za sprovođenje tog dela istraživanja takođe je kreiran okvir za analizu sa istraživačkim pitanjima grupisanim u četiri oblasti: 1) okvir javnih politika, 2) pravni okvir, 3) institucionalni i koordinacioni mehanizmi i 4) mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju cilja održivog razvoja. Polazna osnova za analizu bile su RIA metodologija UN (eng. *Rapid Integration Assessment* – RIA) i Smernice za reviziju pripremljenosti zemalja za ostvarivanje Ciljeva održivog razvoja. Imajući u vidu da nisu svi globalni potciljevi primenljivi u slučaju Srbije (na primer, neki od njih se odnose na ostrvske ili nerazvijene zemlje), analizirani su samo oni za koje je procenjeno da jesu, u geografskom i ekonomskom kontekstu.

## 2. Konsultacije sa predstavnicima zainteresovanih strana

Na osnovu analize okvira za svaki od ciljeva održivog razvoja napravljen je inicijalni izveštaj, koji je poslat na komentarisanje predstavnicima zainteresovanih strana. Cilj tog dela izrade izveštaja bio je da se predstavnicima zainteresovanih strana pruži prilika da podele svoja iskustva i da na osnovu svojih stručnih znanja daju sugestije u vezi sa tim da li su analizirani svi relevantni dokumenti, da podele sa istraživačima izvore podataka koji su korisni za analizu i da daju svoje mišljenje o nalazima. U konsultacije su uključeni predstavnici javnog sektora, privatnog sektora, akademske zajednice i organizacija civilnog društva. Poseban fokus je bio na uključivanju organizacija civilnog društva koje rade sa najugroženijim grupama stanovništva.

## 3. Priprema finalnog izveštaja

Svi izveštaji o okvirima za postizanje pojedinačnih ciljeva održivog razvoja revidirani su u skladu sa komentarima i sugestijama predstavnika zainteresovanih strana. Osim revidiranih izveštaja, finalni izveštaj sadrži i nalaze analize procesa na nacionalnom nivou kojima se podržava ostvarivanje ciljeva održivog razvoja.

# Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030 u Srbiji – gde smo sada?

Tekst koji sledi prikazuje nalaze istraživanja i čine ga dva dela.

1. U prvom delu razmotreno je da li su određeni procesi značajni za sprovođenje Agende 2030 pokrenuti i sprovedeni na nacionalnom nivou.
2. Drugi deo sadrži 16 poglavlja, a svako od njih bavi se analizom okvira za postizanje pojedinačnih ciljeva održivog razvoja.

## Procena sprovođenja relevantnih procesa

U sledećem delu teksta biće predstavljeni nalazi analize o sprovođenju procesa koji su relevantni u kontekstu podrške sprovođenju Agende 2030 i govore o pripremljenosti Srbije za postizanje ciljeva održivog razvoja. Proces i će biti razmatrani u odnosu na javne politike, pravni okvir, institucionalne mehanizme, zatim mehanizme koordinacije, praćenja napretka i izveštavanja o postizanju ciljeva održivog razvoja. Na kraju ovog poglavlja biće date preporuke.

## Usklađivanje planskih dokumenata i pravnog okvira sa Agendom 2030

Smatra se da su za primenu Agende 2030 važni brojni procesi koji se odnose na javne politike. Neki od relevantnih procesa jesu definisanje nacionalnih prioriteta razvoja (nacionalizacija ciljeva) i definisanje relevantnih potciljeva na nacionalnom nivou, tako da oni odražavaju utvrđene prioritete. U vezi sa tim smatra se da je značajno mapiranje ciljeva održivog razvoja u odnosu na postojeće planske dokumente, kako bi se utvrdilo koji ciljevi nisu njima obuhvaćeni. Napominje se kao važno i uključivanje predstavnika zainteresovanih

strana prilikom sprovođenja analize planskih dokumenata i adaptacije globalnih ciljeva održivog razvoja nacionalnom kontekstu. Pri tome, ključno je uzeti u obzir povezanost između ciljeva održivog razvoja kako bi se obezbedila koherentnost javnih politika.

S obzirom na obim i ambicioznost Agende 2030, preporučeno je da postoji plan sa smernicama za postizanje ciljeva, podelom uloga i odgovornosti. Na kraju, smernica je i da treba povezati sprovođenje Agende 2030 sa procesom pristupanja Evropskoj uniji (za zemlje za koje je to primenjivo) i drugim relevantnim međunarodnim sporazumima. U sprovođenju tih procesa često je važno usklađivanje pravnog okvira sa postavljenim ciljevima.

Kada je u pitanju situacija u Srbiji, **jedan od procesa koji je do sada sproveden jeste analiza koliko su postojeći planski dokumenti usklađeni sa Agendom 2030**. Naime, Republički sekretarijat za javne politike (RSJP) pripremio je 2018. godine analizu pokrivenosti svakog pojedinačnog cilja održivog razvoja važećim strateškim okvirom u Srbiji. Mapiranje strateškog okvira Srbije za ciljeve održivog razvoja urađeno je u odnosu na sva tada aktivna važeća strateška dokumenta Srbije, korišćenjem elemenata RIA metodologije UN (eng. *Rapid Integration Assessment* – RIA). Na osnovu sprovedene analize, doneti su zaključci o tome koje oblasti nisu adekvatno obuhvaćene strateškim okvirom.

Imajući u vidu da su određeni planski dokumenti u međuvremenu istekli i da su pojedini nedavno usvojeni, važno je da se mapiranje

ciljeva održivog razvoja u odnosu na planske dokumente ažurira. Možda je još značajnije sprovođenje narednih koraka koji treba da uslede nakon mapiranja. Oni su preporučeni i u analizi RSJP, u kojoj se navodi da je „neophodno da Srbija definiše prioritizovanu agendu ciljeva koji su u skladu sa strateškim

„Potciljevi su definisani kao nešto čemu treba težiti na globalnom nivou, tako da svaka vlada postavlja svoje nacionalne potciljeve vođena ambicijom na globalnom nivou ali uzimajući u obzir nacionalne okolnosti. Svaka vlada će oceniti kako potciljevi treba da budu inkorporirani u nacionalne procese planiranja, javne politike i strategije.“

### Agenda 2030

okvirom“ i da sprovedena analiza treba da posluži kao polazna osnova za izradu razvojnih dokumenata (str. 56).

**Pa ipak, u ovom trenutku ne postoji planski dokument na nacionalnom nivou koji se bavi održivim razvojem, a nisu definisani ni nacionalni prioriteti razvoja ni relevantne ciljne vrednosti (potciljevi) na nacionalnom nivou.**

Taj problem je donekle prepoznat, s obzirom na to da je jedan od zadataka uspostavljene Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine bio „da predloži proces usvajanja nacionalne strategije održivog razvoja i načine njenog finansiranja“.

Za taj proces je relevantno da je Zakonom o planskom sistemu Republike Srbije predviđeno usvajanje Plana razvoja za period od

najmanje deset godina. Plan razvoja bi bio hijerarhijski najviši, dugoročni dokument razvojnog planiranja Republike Srbije, koji treba da sadrži prioritete ciljeve razvoja Srbije i njenih regiona i smernice za njihovo ostvarenje. Prilikom izrade Plana razvoja trebalo bi da se vodi računa o njegovoj usklađenosti sa smernicama, ciljevima i zadacima koji proističu iz preuzetih međunarodnih obaveza, tako da je izrada tog dokumenta prilika za usklađivanje sa Agendom 2030. Iako je Predlog plana razvoja Vlada trebalo da podnese Narodnoj skupštini na razmatranje i usvajanje najkasnije do 1. januara 2020. godine, to još uvek nije učinjeno.

U prethodnom periodu važila je Nacionalna strategija održivog razvoja za period od 2009. do 2017. godine, sa Akcionim planom koji je usvojen nešto kasnije. Iako je istekla pre tri godine, ta strategija se pominje i u Dobrovoljnom nacionalnom izveštaju Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030, u kome se opisuju nacionalni prioriteti koji su njom određeni, a navedena je još uvek i na platformi UN posvećenoj ciljevima održivog razvoja. Nije poznato da li je urađena evaluacija po njenom završetku. To bi bilo važno razmotriti za proces kreiranja novog planskog dokumenta koji bi se bavio razvojem, koji bi trebalo da uzme u obzir i rezultate takve evaluacije.

**Važnost povezivanja sprovođenja Agende 2030 sa procesom pristupanja EU i sa drugim relevantnim međunarodnim sporazumima jeste prepoznata.** Kao što je već pomenuto, jedan od zadataka uspostavljene Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o

održivom razvoju do 2030. godine bio je da predloži proces usvajanja nacionalne strategije održivog razvoja, ali je naglašeno da bi tom strategijom trebalo da se „objedine sve pojedinačne strategije i harmonizuje ostvarenje ciljeva Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine sa uslovima koje Republika Srbija treba da ostvari kako bi ispunila svoje druge međunarodne obaveze i uspešno privela kraju pristupne pregovore sa Evropskom unijom“. Dalje, jedan od zaključaka mapiranja ciljeva održivog razvoja u odnosu na strateške dokumente RSJP jeste da „proces prioritizacije i nacionalizacije ciljeva održivog razvoja RS otvara prostor za integrisanje razvojne agende i izveštavanja postojećim institucionalnim okvirom koji je uspostavljen u procesu pristupanja EU, Evropskim semestrom light<sup>1</sup>, čime bi bili primenjeni isti principi i standardi izveštavanja uspostavljeni u državama članicama EU“. U toj analizi su, osim mapiranja ciljeva održivog razvoja u odnosu na nacionalni strateški okvir, oni mapirani i u odnosu na tematske oblasti pregovaračkih poglavlja u procesu pristupanja Srbije EU. U Dobrovoljnom nacionalnom izveštaju Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030 naglašeno je da je sprovođenje Agende 2030 dostizanjem ciljeva održivog razvoja u Srbiji nedeljivo od pristupnog procesa EU.

Što se tiče usklađivanja pravnog okvira sa Agendom 2030, u trenutnom kontekstu u kome ciljevi održivog razvoja nisu nacionalizovani postoji pitanje koliko se inicijative za izmenu pravnog okvira mogu zaista povezati sa njom.

1 Evropski semestar „light“ osmišljen je po uzoru na „evropski semestar“ u Evropskoj uniji, u okviru kojeg države članice EU koordiniraju ekonomske politike, strukturne i fiskalne reforme.

# Uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja

Kada je reč o uspostavljanju institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije, prihvaćeno je da način na koji će biti uspostavljen i prilagođen institucionalni okvir za sprovođenje Agende 2030 zavisi od nacionalnog konteksta. Ipak, postoje preporuke sastavljene na osnovu iskustva zemalja u radu na održivom razvoju. U ovom izveštaju smo se osvrnuli na aspekte koji se tiču postojanja institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije, saradnje sa predstavnicima zainteresovanih strana i vertikalne koordinacije, odnosno shvaćanja da odgovornost za sprovođenje postoji i na lokalnom nivou.

Samo postojanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije smatra se jednim od važnih pitanja, s obzirom na složenost same Agende 2030. U smernicama i preporukama često se ističe neophodnost saradnje sa civilnim sektorom i drugim predstavnicima zainteresovanih strana, koji bi trebalo da budu u velikoj meri uključeni u proces postavljanja i praćenja postizanja ciljeva održivog razvoja. Imajući to u vidu, preporuka je da se u međuresorna tela koja se bave ostvarivanjem ciljeva održivog razvoja uključe i predstavnici civilnog društva i akademske zajednice, i zbog obezbeđivanja transparentnosti i zbog njihovog ekspertskog doprinosa. Zbog toga je, kao jedan od aspekata za procenu institucional-

nog okvira, postavljeno i pitanje, koje će biti adresirano u nastavku teksta, koje se odnosi na uključivanje nedržavnih aktera u zvanične institucionalne strukture. Takođe, vertikalna koordinacija se vidi kao izuzetno značajna jer veliki deo odgovornosti za sprovođenje Agende 2030 leži na lokalnom nivou. Zbog toga je, za doslednost njenog sprovođenja, veoma važno i pitanje podele odgovornosti na različitim nivoima vlasti.

Kakva je trenutna situacija sa tim procesima?

**U Srbiji je bila ustanovljena radna grupa sa zvaničnim nadležnostima za nadgledanje sprovođenja Agende 2030.** Naime, Odlukom donetom 30. decembra 2015. godine uspostavljena je radna grupa sa nadležnostima za sprovođenje ciljeva održivog razvoja. Vlada Republike Srbije formirala je Međuresornu radnu grupu za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine. Ona je brojala 27 članova, predstavnika ministarstava, kancelarija, komesarijata i koordinacionih tela, RSJP, Republičkog zavoda za statistiku (RZS) i Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva (SIPRU).

Zadaci Radne grupe su bili da predlaže proces usvajanja nacionalne strategije održivog razvoja i da objedinjava stavove i koordinira aktivnosti svih nadležnih ministarstava u vezi sa

Agendom. Osim toga, Radna grupa je imala niz zadataka koji su se ticali praćenja: da u saradnji sa nadležnim ministarstvima prati sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju i da predloži osnove za statističko praćenje ciljeva i potciljeva.

Na kraju, njen zadatak je bilo i izveštavanje: priprema periodičnih izveštaja o sprovođenju Agende i kontinuirano informisanje stalnog koordinatora UN u Republici Srbiji i sistema UN o rezultatima rada Radne grupe i sprovođenju ciljeva i potciljeva. U vezi sa tim, treba napomenuti da je jedan od zadataka koji je Radna grupa realizovala do sada bila priprema pomenutog Dobrovoljnog nacionalnog izveštaja Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030, koji je predstavljen na sastanku Političkog foruma na visokom nivou o održivom razvoju u julu 2019. godine u sedištu UN u Njujorku.

Radna grupa nije jedino telo osnovano da realizuje zadatke u vezi sa ciljevima održivog razvoja. Naime, uz podršku Vlade Švajcarske i UNDP bila je uspostavljena Fokus grupa Narodne skupštine Republike Srbije za razvoj kontrolnih mehanizama za proces sprovođenja i nadzora nad postizanjem COR. Uloga Fokus grupe je trebalo da obuhvati nadzor i podršku sprovođenju Agende 2030 u Srbiji, kontrolu rada i aktivnosti Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende 2030, usvajanje zakona kojima se uređuje primena Agende 2030, obezbeđivanje dodatnih sredstava za postizanje COR u postupku usvajanja Zakona o budžetu i jačanje svesti o značaju Agende 2030 među poslanicima Narodne skupštine.

Osim ta dva tela, u Dobrovoljnom nacionalnom izveštaju navedeno je da je uspostavljen

i nezavisni nadzorni hab, koji čine zaštitnik građana, poverenik za zaštitu ravnopravnosti, poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i Državna revizorska institucija. Nismo uspeli da pronađemo detaljnije informacije o radu ovog tela. Međutim, uloga Državne revizorske institucije jeste prepoznata i o njoj je detaljnije diskutovano na radnom sastanku održanom u novembru 2019. godine, u organizaciji Nemačke organizacije za međunarodnu saradnju – GIZ i Državne revizorske institucije. Tom prilikom, predsednik Državne revizorske institucije i generalni državni revizor je naglasio da uloga te institucije može da bude da pomogne da se identifikuju izazovi i predlože rešenja za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja, odnosno unapređenje pripremljenosti Srbije za njihovo dostizanje.

**Nedrđavni akteri nisu direktno uključeni u zvanična institucionalna tela koja se bave postizanjem ciljeva održivog razvoja.** Naime, u sastavu Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine nije bilo predstavnika civilnog društva ni drugih ndrđavnih aktera, a uspostavljanje saradnje sa predstavnicima zainteresovanih strana nije navedeno kao jedan od zadataka Radne grupe. Na konstitutivnoj sednici je navedeno da će Radna grupa biti otvorenog tipa.

**Prihvaćeno je da odgovornost za koherentno sprovođenje Agende 2030 postoji i na lokalnom nivou i da treba nastaviti aktivnosti u vezi sa tim.** RSJP je smernicama za izradu lokalnih razvojnih planova preporučio da se Agenda 2030 uvrsti u te planove.



Takođe, pokrenuto je više projekata, pretežno od civilnog društva, koji se bave lokalizacijom ciljeva održivog razvoja, uključujući održavanje regionalnih skupova sa ciljem približavanja ciljeva donosiocima odluka i postavljanja prioriteta na lokalnom nivou, putem povezivanja sa lokalnim planskim dokumentima. U pripremi Dobrovoljnog nacionalnog izveštaja doprinos je dala i Stalna konferencija gradova i opština,

a navedeno je i da postoji ideja o osnivanju haba lokalnih zajednica. Takođe, pokrenut je i projekat za pripremu planova razvoja jedinica lokalne samouprave (JLS), koji bi bili u vezi i sa ciljevima održivog razvoja, i za pružanje podrške praćenju ostvarivanja ciljeva održivog razvoja u oblasti zaštite životne sredine, zaštite prirode i klimatskih promena iz Agende 2030 na lokalnom nivou.

## Uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja

Postojanje sistema za praćenje postizanja ciljeva održivog razvoja i uspostavljanje liste pokazatelja koji će se pratiti, često se u preporukama i smernicama navodi kao prioritet. Na globalnom nivou usvojen je set od 231 jedinstvenog pokazatelja koji predstavlja osnovu za praćenje napretka u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou. Međutim, i same države imaju veliku odgovornost za uspostavljanje sistema za praćenje napretka, a jedan od važnih procesa jeste uspostavljanje nadležnosti za praćenje napretka i izveštavanje o dostizanju ciljeva održivog razvoja. Značajno je da se praćenje napretka ne ostvaruje samo na nacionalnom, već i na lokalnom nivou, imajući u vidu da se veliki deo potciljeva realizuje na nivou opština i gradova. S obzirom na širok opseg tema koje obuhvata Agenda 2030, preporučeno je da se u proces praćenja i izveštavanja uključe različiti predstavnici zainteresovanih strana. Osim RZS, predstav-

nici ministarstava i drugih vladinih agencija te predstavnici privatnog i civilnog sektora takođe treba da budu uključeni ne samo u proces praćenja već i u nalaženje rešenja za izazove koji su uočeni tokom izveštavanja.

U pogledu mehanizama za praćenje, u okviru RZS deluje Grupa za ciljeve održivog razvoja i socioekonomske indikatore, koja između ostalog organizuje, priprema i ažurira podatke za DevInfo baze podataka, prati, priprema i primenjuje metodološke preporuke neophodne za izradu, preuzimanje podataka i objavljivanje pokazatelja ciljeva održivog razvoja. Do sada su sprovedene različite aktivnosti sa ciljem procene postojeće nacionalne statistike u odnosu na globalni set pokazatelja. Održane su radionice posvećene unapređenju podataka i povećanju broja pokazatelja i prepoznato je da su u tom procesu važni kvalitet, dostupnost i disagregacija podataka.



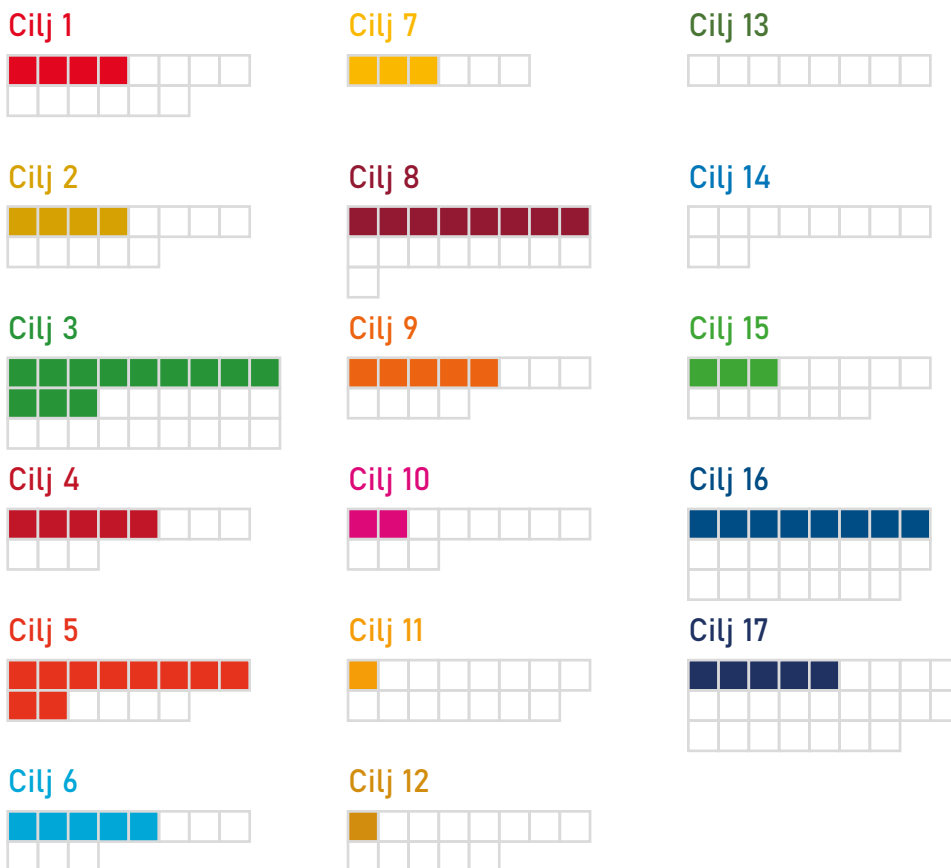
Kao što je pomenuto, Međuresorna radna grupa za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine imala je nekoliko nadležnosti koje se direktno tiču praćenja napretka i izveštavanja o postizanju ciljeva održivog razvoja.

Kada je reč o izveštavanju, važno je napomenuti da je Dobrovoljni nacionalni izveštaj Republike Srbije sadržao Statistički aneks sa odabranim pokazateljima, da su napravljeni DevInfo profil i Portal za izveštavanje o pokazateljima ciljeva održivog razvoja (<http://sdg.indikatori.rs/>). Prema podacima sa portala iz oktobra 2020. godine, od 244 globalna pokazatelja (9 pokazatelja se ponavlja), podaci su dostupni za njih 76 (odnosno 31%). Kao što se može videti na grafiku 1, za pojedine ciljeve održivog razvoja dostupni su izvori za veći broj pokazatelja, dok za druge ciljeve nema nijednog pokazatelja za koji su navedeni podaci ili je dostupan mali broj pokazatelja.

Treba napomenuti da nisu svi pokazatelji statistički, ali da i za sve one koji nisu takvi treba uspostaviti sistem praćenja i izveštavanja. Takođe, postoje dodatne dileme u vezi sa tim da li su svi pokazatelji primenljivi za Srbiju (npr. neki pokazatelji se odnose na kategorije zemalja kojima Srbija ne pripada, poput kategorije „nerazvijene zemlje“).

Dodatni, veliki izazov predstavlja to što bez određivanja primenljivosti globalnih potciljeva te uspostavljanja ciljnih vrednosti u odnosu na nacionalne okolnosti nije uvek jasno kako tumačiti i one podatke koji jesu dostupni. Za samo izveštavanje o ciljevima bilo bi korisno uključiti i podatke koji se odnose na pokazatelje koje koristi EU za praćenje dostizanja ciljeva održivog razvoja, kao i podatke iz drugih relevantnih baza.

**Grafik 1** – Pokazatelji ciljeva održivog razvoja kojima Republika Srbija raspolaže označeni su bojom, dok sivi kvadrati označavaju pokazatelje kojima se ne raspolaže



Osim izveštaja zvaničnih institucija, do sada su i pojedine organizacije civilnog društva (OCD) izveštavale o ciljevima održivog razvoja.<sup>2</sup>

inicijative za uspostavljanje pokazatelja koji bi mogli biti korišćeni na lokalnom nivou zbog čega treba uložiti dodatne resurse za tu oblast.

Što se tiče dostupnosti pokazatelja za praćenje sprovođenja COR na lokalnom nivou, potrebne su dodatne aktivnosti kako bi oni bili uspostavljeni. U ovom trenutku postoje samo pojedine

Osim toga, treba raditi na aktivnijem uključivanju predstavnika zainteresovanih strana u procese praćenja napretka i izveštavanja, kao što to ilustruju sledeći primeri. OCD su kon-

2 Uključujući sledeće publikacije: Serbia Sustainable Development Issues: A Baseline Review (<https://ceves.org.rs/wp-content/uploads/2018/10/Serbia-Sustainable-Development-Issues-FINAL-updated.pdf>); Serbia's sustainable development: How we are doing? ([https://ceves.org.rs/wp-content/uploads/2018/08/Brochure\\_Serbias-Sustainable-Development\\_How-are-we-doing.pdf](https://ceves.org.rs/wp-content/uploads/2018/08/Brochure_Serbias-Sustainable-Development_How-are-we-doing.pdf)); Brošura „Živeti u evropskoj Srbiji: Mapiranje ciljeva održivog razvoja sa planskim ovirom EU integracija“, (<https://ceves.org.rs/living-in-the-european-serbia-mapping-of-the-sdgs-within-the-eu-integration-framework/?lang=SR>); Izveštaj iz senke o sprovođenju Ciljeva održivog razvoja u Srbiji (<https://www.activity4sustainability.org/wp-content/uploads/2020/07/ASRZS-ShadowReport-2019.pdf>).

sultovane u procesu pripreme Dobrovoljnog nacionalnog izveštaja, ali s obzirom na to da se odazvala svega 21 organizacija, a da se veliki broj njih bavi Agendom 2030, treba razmotriti na koji način to učešće učiniti značajnijim.

U radionicama RZS posvećenim praćenju i povećanju broja dostupnih pokazatelja do sada nisu učestvovali OCD i predstavnici akademske zajednice.

## Preporuke

### Preporuke za usklađivanje planskih dokumenata i pravnog okvira sa Agendom 2030

- » Vlada Srbije treba da formira novu međuresornu radnu grupu za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine.
- » Kao prioritet postaviti donošenje plana razvoja, predviđenog da bude usvojen prema Zakonu o planskom sistemu, koji sadrži prioritetne ciljeve razvoja. U skladu sa nadležnostima, i Međuresorna radna grupa za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine treba da predloži proces usvajanja nacionalne strategije održivog razvoja i načine njenog finansiranja.
- » Sve predstavnike zainteresovanih strana treba aktivno uključiti u donošenje plana razvoja.

### Preporuke za uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja

- » Kreirati operativni plan Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine. Plan treba da sadrži smernice za postizanje ciljeva, za podelu nadležnosti i za saradnju sa predstavnicima zainteresovanih strana, kako bi se obezbedile što bolja horizontalna koordinacija (između različitih sektora) i vertikalna koordinacija (nacionalnog i lokalnog nivoa). Ovaj dokument bi mogla da pripremi Međuresorna radna grupa za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine.
- » Jedan od zadataka Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine treba da bude uspostavljanje saradnje sa predstavnicima zainteresovanih strana u različitim aktivnostima, uključujući omogućavanje učešća na sastancima Radne grupe svima zainteresovanim i konsultovanje u praćenju sprovođenja Agende i izradi periodičnih izveštaja.
- » Učiniti dostupnim informacije o radu Nezavisnog nadzornog haba.

## Preporuke za uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja

- » Na portalu sa pokazateljima ciljeva održivog razvoja, osim izveštavanja o statističkim pokazateljima, neophodno je da nadležne institucije izveštavaju i o nestatističkim pokazateljima za koje su dostupni podaci. Pokazatelji za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije treba da budu označeni.
- » Prilikom organizovanja narednih radionica i drugih aktivnosti koje se tiču razmatranja pokazatelja treba objaviti javni poziv za učešće predstavnika zainteresovanih strana.
- » U izveštaje o napretku u praćenju ciljeva održivog razvoja uključiti i pokazatelje iz baze Eurostata, s obzirom na uočenu važnost povezivanja procesa sprovođenja Agende 2030 i procesa pristupanja EU.

## Procena okvira za dostizanje svakog od ciljeva održivog razvoja

U narednom delu teksta biće predstavljen pregled okvira za dostizanje svakog od ciljeva održivog razvoja, sa izuzetkom cilja 17, koji nije obrađivan posebno pošto je multidisciplinarnan. Svako poglavlje posvećeno ciljevima sadrži uvod koji govori o značaju ostvarivanja datog cilja u kontekstu Srbije i analizu okvira javnih politika, pravnog okvira, institucionalnog okvira i okvira za praćenje i evaluaciju za sve potciljeve koji su primenljivi u slučaju Srbije. Na kraju analize, na osnovu nalaza su date glavne preporuke za svaki cilj.

Analiza svakog cilja ima četiri aspekta.

<b>OKVIR JAVNIH POLITIKA</b>	U ovom delu analize dat je pregled ciljeva i mera u nacionalnim planskim dokumentima koji odgovaraju potciljevima (definisanim Agendom 2030) cilja koji se analizira
<b>PRAVNI OKVIR</b>	Pružna odgovor na pitanje da li je ostvarivanje cilja omogućeno postojećim pravnim okvirom
<b>INSTITUCIONALNI I KOORDINACIONI MEHANIZMI</b>	Prikazuje institucije nadležne za ostvarivanje cilja, mehanizme saradnje i sporazuma između nadležnih institucija i mehanizme za uključivanje zainteresovanih strana
<b>MEHANIZMI ZA PRAĆENJE NAPRETKA I IZVEŠTAVANJE</b>	Daje pregled načina praćenja u planskim dokumentima, pokazatelja za koje su podaci dostupni na Portalu za izveštavanje o pokazateljima ciljeva održivog razvoja i dodatnih pokazatelja kojima bi se mogao pratiti cilj

U skladu sa smernicama RIA (eng. *Rapid Integration Assessment* – RIA) metodologije, analiza okvira javnih politika urađena je za svaki potcilj zasebno. U tekstu koji sledi, na početku poglavlja o svakom od ciljeva održivog razvoja biće ocenjeno u kojoj je meri uspostavljen okvir javnih politika za pojedinačne potciljeve prema sledećem ključu:



Potpuno ili u velikoj meri uspostavljen okvir javnih politika za dati potcilj



Delimično uspostavljen okvir za dati potcilj



Nije uspostavljen okvir javnih politika za dati potcilj



Potcilj nije primenljiv u slučaju Srbije (u geografskom i ekonomskom kontekstu)



Cilj broj 1:

# SVET BEZ SIROMAŠTVA



## Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima

Prema podacima Vlade Srbije, stopa apsolutnog siromaštva u 2018. godini iznosila je 7,1%. Procenat apsolutno siromašnih viši je od nacionalne stope u sledećim starosnim grupama: deca do 13 godina (7,6%), deca od 14 do 18 godina (8,2%) i stariji – 65 i više godina (7,9%)<sup>3</sup>. Prema stopi rizika od siromaštva (koja predstavlja nacionalnu definiciju siromaštva u procesu pristupanja EU), Srbija se nalazi na drugom mestu od svih zemalja u kojima se siromaštvo meri na osnovu ove metodologije, sa vrednošću od 23,2% u 2018. godini.

Stopa neformalne zaposlenosti izuzetno je visoka – 18,2% u 2019. godini, što pokazuje da veliki broj radno angažovanih lica ne može da ostvari pravo na prihod iz fondova socijalnog osiguranja u slučaju bolesti, nezaposlenosti, materinstva i invaliditeta.

Kada govorimo o pristupu osnovnim uslugama, 12% stanovnika u neformalnim naseljima nema pristup električnoj energiji, dok 21% stanovnika u tim naseljima nema pristup pijaćoj vodi<sup>4</sup>. Osim toga, pojedina naselja u Vojvodini imaju velike probleme u pogledu kvaliteta vode koja se isporučuje stanovništvu, kao što su Zrenjanin i Kikinda. Internet priključak i dalje ne

---

3 Prema nezavisnim ocenama, postojano održavanje nivoa apsolutnog siromaštva ukazuje na to da u Srbiji postoji relativno „čvrsto“ jezgro siromašnih, koje „nije izloženo dejstvu efektivnih politika i mera smanjenja siromaštva“ (str. 13).

4 Prema najnovijim podacima Stalne konferencije romskih udruženja građana – Liga Roma, u 53 neformalna naselja treba hitno rešiti problem pijaće vode. Prema proceni iste organizacije, oko 25 hiljada Roma u Srbiji nema pristup pijaćoj vodi.

posедује veliki broj stanovnika Srbije – oko jedne petine, dok čak četvrtina stanovništva tvrdi da nikada nije koristila internet.

Siromašni i oni u ranjivim situacijama nesrazmerno su izloženi uticaju prirodnih i društvenih katastrofa. Prema nekim procenama, poplave u maju 2014. godine gurnule su dodatnih 125 hiljada stanovnika ispod linije relativnog siromaštva. Preliminarne procene efekata epidemije COVID-19 u Srbiji ukazuju na izvesno povećanje stope siromaštva, a naročito na težak položaj romske populacije u neformalnim naseljima kojoj nije pružena adekvatna podrška, zbog čega su oni koji žive u ekstremnom siromaštvu „gurnuti na ivicu gladovanja“.

Izdavanja za socijalnu zaštitu, posmatrano prema udelu u bruto domaćem proizvodu (BDP), opala su sa 21,6% u 2008. na 19,4% u 2018. godini, što je znatno ispod proseka EU koji iznosi 28,1% i koji u istom periodu beleži uzlazni trend (sa 26,1% u 2008. godini).

## Okvir javnih politika

**Tabela 2** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 1 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 1.1</b> Do kraja 2030. svuda i za sve ljude iskoreniti ekstremno siromaštvo (ekstremno siromašni su ljudi koji žive sa manje od 1,25 dolara na dan).	✘
<b>Potcilj 1.2</b> Do kraja 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva).	✓
<b>Potcilj 1.3</b> Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih.	✓
<b>Potcilj 1.4</b> Do kraja 2030. osigurati da svi muškarci i žene, a posebno siromašni i ranjivi, imaju jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup osnovnim uslugama, vlasništvu i upravljanju zemljištem, odnosno drugim oblicima svojine, nasledstvu, prirodnim bogatstvima, odgovarajućim novim tehnologijama i finansijskim uslugama, uključujući mikrofinansiranje.	✘
<b>Potcilj 1.5</b> Do kraja 2030. izgraditi sistem koji će povećati otpornost siromašnih i onih u ranjivim situacijama te smanjiti njihovu izloženost i ranjivost od ekstremnih klimatskih događaja i drugih ekonomskih, društvenih i/ili ekoloških katastrofa.	✘



## POTCILJ

OKVIR  
JAVNIH POLITIKA

**Potcilj 1.a** Osigurati značajnu mobilizaciju resursa iz različitih izvora, između ostalog i povećanom razvojnom saradnjom, kako bi se obezbedila adekvatna i predvidljiva sredstva za zemlje u razvoju, posebno za one najnerazvijenije, u smislu sprovođenja programa i politika za okončanje svih oblika siromaštva.



**Potcilj 1.b** Kreirati jasne okvire politika na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, zasnovane na razvojnim strategijama koje promovišu borbu protiv siromaštva i rodnu osetljivost, kako bi se podržalo ubrzano investiranje u akcije iskorenjivanja siromaštva.



Uprkos tome što oko pola miliona stanovnika živi u apsolutnom siromaštvu, potcilj koji se odnosi na ekstremno siromaštvo (1.1)<sup>5</sup> nije obuhvaćen nijednim nacionalnim ciljem ili merom<sup>6</sup>. Programom reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji (ESRP), usvojenim 2016. godine, „Smanjenje broja lica u riziku od siromaštva“ utvrđeno je kao jedan od „ključnih ciljnih targeta“ do 2020.

godine (do kada traje primena ESRP). Međutim, tim nacionalnim ciljem je obuhvaćeno samo tzv. relativno siromaštvo (u vezi sa **potciljem 1.2**<sup>7</sup>), a ne i drugi vidovi siromaštva, a tu spada i apsolutno siromaštvo. Osim toga, ciljana vrednost predviđena Agendom 2030 („najmanje za

polovinu“) nije dostignuta pomenutim ciljem ESRP, budući da je njime kao ciljana vrednost određeno svega „18% lica manje u riziku od siromaštva (329.323 osoba)“. Dalje, ciljem ESRP

**Prvi cilj održivog razvoja je samo delimično obuhvaćen nacionalnim ciljevima. Nijednim nacionalnim ciljem nije pokriveno smanjenje apsolutnog siromaštva.**

nije izvršena disagregacija po polu, kako je to predviđeno potciljem održivog razvoja.

**Potcilj 1.3**<sup>8</sup> tiče se mehanizama socijalne zaštite, pod kojima Međunarodna organizacija rada (MOR) podrazumeva „nacionalno defi-

5 Taj potcilj se meri pokazateljem „Udeo stanovništva ispod međunarodne linije siromaštva, prema polu, starosti, statusu zaposlenosti i geografskoj lokaciji (urbano/ruralno).“ Prema definiciji Svetske banke, koja je ažurirana 2015. godine, međunarodna linija siromaštva iznosi 1,90 USD na dan.

6 Na osnovu analize potcilja 1.2. utvrđeno je da Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji (ESRP) kao jedan od ključnih ciljanih vrednosti sadrži smanjenje broja lica u riziku od siromaštva. S druge strane, u oblasti „Socijalno uključivanje i socijalna zaštita“ navodi se cilj povećanje obuhvata i unapređenje adekvatnosti novčanih davanja. Na osnovu toga se mora zaključiti da ovaj nacionalni cilj nije relevantan za potcilj 1.1 jer se ne odnosi na apsolutno već na relativno siromaštvo (odnosno, na smanjenje broja lica u riziku od siromaštva).

7 Taj potcilj se meri pokazateljem „Do kraja 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva).“

8 Taj potcilj se meri pokazateljem „Udeo stanovništva pokrivenog mehanizmima/sistemima socijalne zaštite, prema polu, uz navođenje podataka koji se odnose na decu, nezaposlena lica, starija lica, lica sa invaliditetom, trudnice, novorođenčad, žrtve povreda na radu i siromašne i ranjive.“

nisane skupove garancija osnovne socijalne sigurnosti koji treba da obezbede licima u stanju potrebe tokom života najmanje to da imaju pristup osnovnoj zdravstvenoj zaštiti i osnovnoj sigurnosti prihoda kojima zajedno obezbeđuju delotvoran pristup dobrima i uslugama koji su definisani na nacionalnom nivou kao neophodni". S obzirom na to da je pristup osnovnoj zdravstvenoj zaštiti obrađen u poglavlju o COR br. 3 ovog izveštaja a pitanje siromaštva u okviru potciljeva 1.1 i 1.2, i na to da navedeni podaci o stopi siromaštva prema starosnim grupama ukazuju na neefikasnost socijalnih transfera stanovništvu, ovde ćemo se usredsrediti na pitanje neformalne zaposlenosti. Ono pokazuje da veliki broj radno angažovanih lica ne može da ostvari pravo na prihod iz fondova socijalnog osiguranja u slučaju nezaposlenosti, starosti, invaliditeta, materinstva, bolesti i povreda na radu. Kada je reč o neformalno zaposlenim licima, kao opšti cilj Nacionalnog programa za suzbijanje sive ekonomije utvrđeno je smanjenje sive ekonomije praćenjem, između ostalog, pokazatelja „Smanjeno učešće neformalne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti sa 19,5% u 2018. godini na 17,5% u 2020. godini". Tim ciljem nije izvršena disagregacija po polu niti su prepoznate sve grupe stanovništva kako je to predviđeno potciljem održivog razvoja.

U Nacionalnoj strategiji zapošljavanja uočeno je da pitanje smanjenja relativnog siromaštva zauzima „centralno mesto" u razvoju Srbije, a „povećanje formalne zaposlenosti i smanjenje neformalne zaposlenosti" istaknuti su kao ciljevi te strategije, što je koherentno sa

ciljevima navedenim u Nacionalnom programu za suzbijanje sive ekonomije. S druge strane, s obzirom na to da u oblasti životne sredine ne postoji važeći krovni strateški dokument, potcilj time nije ni mogao biti uvršten u dokumenta javne politike u toj oblasti.

**Potcilj 1.4**<sup>9</sup> se odnosi na pristup osnovnim uslugama i na sigurnost prava na zemljište. Kada je reč o pristupu osnovnim uslugama – koje se pružaju, prema politikama EU, u energetici, transportu, bankarstvu, infrastrukturi finansijskih tržišta, zdravstvu, snabdevanju i distribuciji pijaće vode i digitalnoj infrastrukturi – u svim relevantnim strategijama nisu sadržani odgovarajući ciljevi (pristup osnovnoj zdravstvenoj zaštiti obrađen u okviru poglavlja o COR br. 3 ovog izveštaja). Tako Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine na nivou ciljeva ili mera ne sadrži povećanje udela stanovništva koje živi u domaćinstvima sa pristupom električnoj energiji, dok je Strategija razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine, usvojena 2010. godine, kojom je bilo predviđeno da do 2020. godine svim građanima Srbije bude dostupan internet visokog kvaliteta sa protokom najmanje 100 Mb/s, istekla. S druge strane, Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine sadrži operativni cilj *povećanje stepena obuhvaćenosti javnim vodovodnim sistemima sa sadašnjih 81% na 93% na kraju planskog perioda*, ali njime nije izvršena disagregacija po polu. U pogledu sigurnosti prava na zemljištu, Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period

9 Taj potcilj se meri pokazateljima „Udeo stanovništva koje živi u domaćinstvima sa pristupom osnovnim uslugama" i „Udeo ukupnog odraslog stanovništva koje ima sigurno pravo na zemljištu, sa sudski overenom dokumentacijom i koje ocenjuje svoja prava na zemljištu kao sigurna, prema polu i vrsti prava."

2014–2024. godine ne sadrži to pitanje u okviru ciljeva ili mera.

Nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama, usvojena 2011. godine, istekla je, pa okvirom javnih politika Republike Srbije trenutno nisu utvrđeni ciljevi koji odgovaraju **potcilju 1.5**<sup>10</sup>.

Uprkos tome što je Nacionalna strategija održivog razvoja, usvojena još 2008. godine, odavno istekla i što su izrada i usvajanje Nacionalnog plana razvoja Srbije najavljeni još 2014. godine, Srbija još uvek nema razvojnu strategiju kojom bi bili predviđeni ciljevi koji odgovaraju **potcilju 1.b** „Kreirati jasne okvire politika na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, zasnovane na razvojnim strategijama koje promovišu borbu protiv siromaštva i rodnu osetljivost, kako bi se podržalo ubrzano investiranje u akcije iskorenjivanja siromaštva“<sup>11</sup>.

Nepostojanje relevantnih nacionalnih ciljeva i mera nije u skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama Republike Srbije. Iako ti instrumenti, po pravilu, ne sadrže ciljeve i vrednosti u formatu koji je predviđen ciljevima održivog razvoja (COR), oni propisuju jasne obaveze koje su relevantne za pitanje iskorenjivanja ekstremnog siromaštva.

» U članu 11 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima propisana je obaveza država članica tog instrumenta da „priznaju pravo svakom licu na životni standard dovoljan za njega samog i njegovu porodicu“ i da preduzimaju „odgovarajuće mere radi obezbeđenja ostvarenja tog prava“.

» Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava UN, telo nadležno za praćenje primene tog pakta, izrazio je zabrinutost zbog ograničene delotvornosti postojećih strategija za rešavanje ekstremnog siromaštva u Srbiji.

» Republika Srbija, kao članica MOR, treba da „usvoji, revidira i primenjuje nacionalne zakone i druge propise ili mere sa ciljem obezbeđivanja adekvatne pokrivenosti i zaštite svih kategorija radnika i preduzeća“.

» Komitet za ukidanje rasne diskriminacije UN, telo nadležno za praćenje primene Konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, izrazio je zabrinutost zbog toga što „60.000 Roma, Aškalija i Egipćana živi u lošim uslovima života u stotinama neformalnih naselja kojima često nedostaje pristup osnovnim uslugama“, na primer, vodi za piće, i apelovao na Srbiju da ukloni de fakto stambenu segregaciju romske populacije.

10 Taj potcilj se meri pokazateljima „Broj smrti, nestalih lica i lica pogođenih nesrećom na 100.000 stanovnika“, „Direktan ekonomski gubitak uzrokovan nesrećom u odnosu na ukupni bruto društveni proizvod (BDP)“ i „Broj država koje imaju strategiju za smanjenje rizika od nesreća na nacionalnom i lokalnom nivou.“

11 Taj potcilj se meri pokazateljem „Udeo tekuće ili kapitalne potrošnje vlade na sektore koji u većoj razmeri pogoduju ženama, siromašnima i osetljivim grupama.“

lako u procesu pristupanja EU nisu uspostavljeni ciljevi koji se izričito odnose na smanjenje siromaštva, EU se tim pitanjem bavi u Evropskom stubu socijalnih prava koji obavezuje sve države članice (kao i one koje su obuhvaćene politikom proširenja EU) da, između ostalog, obezbede svakom licu koje nema dovoljno sredstava za život da ostvari „pravo na adekvatna davanja minimalnog prihoda koja obezbeđuju život u dostojanstvu u svim njegovim fazama“. Osim toga, u maju 2020. godine Savet EU je pozvao Srbiju da „poveća socijalne transfere sa ciljem obezbeđenja podrške za adekvatne prihode za lica u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti“.

U Skrining izveštaju za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje ocenjeno je da na tržištu rada u Srbiji postoji visok stepen neformalnog rada i da je „hitno neophodna detaljna analiza osnovnih uzroka neformalne zaposlenosti“.

Navedeno je i da će Srbija, prema izjavi njenih predstavnika, preduzeti nove mere radi smanjenja neformalne zaposlenosti, između ostalog, „izmenama Zakona o radu u cilju unapređenja kapaciteta Inspektorata za rad za sprovođenje inspekcije“. Analiza neformalne zaposlenosti sprovedena je 2016. godine i njom su preporučene sledeće mere: unapređenje efikasnosti Inspektorata za rad, formalizacija poljoprivrednih domaćinstava, efikasniji okvir za zapošljavanje sezonskih radnika i studenata na određeno vreme i na privremenim poslovima i poreske olakšice i olakšice socijalne zaštite za grupe sa niskim primanjima.

U Skrining izveštaju za Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava ocenjeno je da su Romi i dalje suočeni sa teškim uslovima života, i to naročito oni koji žive u neformalnim naseljima bez pristupa osnovnim komunalnim uslugama poput vode i struje.

## Pravni okvir

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, pravo na novčanu socijalnu pomoć pripada pojedincu, odnosno porodici, koji svojim radom, prihodima od imovine ili iz drugih izvora ostvaruju prihod manji od iznosa novčane socijalne pomoći utvrđenog tim zakonom (čl. 81, st. 1). Međutim, tim zakonom su postavljeni i brojni restriktivni uslovi koji onemogućavaju da sva lica koja žive u apsolutnom siromaštvu ostvare prihode koji bi im omogućili da žive iznad linije apsolutnog siromaštva (određene u visini od 12.286 dinara za 2018. godinu), kao što

je uslov da nemaju drugih nepokretnosti, osim stambenog prostora koji odgovara njihovim potrebama, odnosno potrebama njihove porodice i zemljišta u površini do 0,5 hektara (čl. 82, st. 1, tač. 1). Osim toga, visina novčane

**Delimično je uspostavljen pravni okvir za prvi cilj. Postoje zakonske prepreke za izdizanje stanovnika koji su u riziku od siromaštva iznad praga rizika od siromaštva i iznos novčane socijalne pomoći sa tim ciljem je nedovoljan.**

socijalne pomoći koja se dodjeljuje pojedincu, odnosno porodici, nije dovoljna da bi se omogućila potrošnja iznad linije apsolutnog siromaštva, s obzirom na to da ona iznosi 8.508 dinara za pojedinca, a 4.254 dinara za svaku narednu odraslu osobu, odnosno 2.552 dinara za dete. Kada je reč o relativnom siromaštvu, taj potcijl je još teže ostvarljiv, budući da je prag rizika od siromaštva još viši u odnosu na liniju apsolutnog siromaštva, jer je on za 2018. godinu iznosio 16.615 dinara za jednočlano domaćinstvo (dok je nominalni iznos novčane socijalne pomoći za pojedinca 2019. godine iznosio svega 8.508 dinara).

Zakonom o radu (ZOR) predviđeno je nekoliko vidova radnog angažovanja lica, a dva osnovna su: radni odnos (putem ugovora o radu) i rad van radnog odnosa. Osim toga, za rad van radnog odnosa poslodavci mogu angažovati nezaposlena lica putem nekoliko oblika angažovanja: ugovora o delu, ugovora o privremenim i povremenim poslovima i ugovora o stručnom usavršavanju i osposobljavanju. S druge strane, zakonom je propisano da poslodavac može uvesti minimalnu zaradu za svoje zaposlene, a razloge za to mora utvrditi opštim aktom, odnosno ugovorom o radu. Međutim, u zakonu nisu izričito propisani ti razlozi, što ostavlja preveliki prostor za diskreciono odlučivanje poslodavca i u praksi za lica angažovana na neformalnom radu može predstavljati faktor koji će ih odvrćati da pređu na formalni rad.

Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada propisano je da nadležni organ JLS na čijoj teritoriji ima prebivalište lice koje se iseljava i koji je doneo rešenje o iseljenu obezbeđuje odgovarajući smeštaj tom licu i članovima njegovog porodičnog domaćinstva samo

ukoliko ono nema u svojini drugu nepokretnost za stanovanje ili dovoljno sredstava za obezbeđivanje drugog smeštaja (čl. 78, st. 1). Tim odredbama nije propisano da li lice ima u svojini, odnosno da li može sebi da obezbedi smeštaj koji je odgovarajući, u smislu odredaba tog člana, a prema kojima taj smeštaj treba da zadovolji, između ostalih, i odgovarajuće uslove opremljenosti osnovnim električnim, vodovodnim i sanitarnim instalacijama. Time je Srbija prekršila obaveze iz ratifikovanih međunarodnih dokumenata da hitno i u svakoj prilici reši problem neadekvatnih uslova stanovanja velikog broja stanovnika na svojoj teritoriji, a naročito onih u neformalnim naseljima koji su najčešće i suočeni sa iseljnjem. Nevladine organizacije su ukazale i na problem primene Zakona o ozakonjenju objekata na neformalna održiva naselja i saopštile alternativne predloge za rešavanje tog pitanja.

Zakonom o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama propisano je da su nadležni organi i drugi subjekti koji su uključeni u sprovođenje mera i aktivnosti upravljanja rizikom od katastrofa dužni da dosledno vode računa, između ostalog, o zaštiti siromašnih i drugih ranjivih grupa stanovništva (čl. 7, st. 2). Osim toga, tim propisom je utvrđena obaveza Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) da izradi i predloži strategiju smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, a Vlade da je usvoji. Međutim, kao što je već napomenuto, ta strategija još uvek nije usvojena.

Nije jedini problem to što trenutni pravni okvir samo delimično omogućava ostvarenje tog cilja održivog razvoja nego i to što nema ni aktivnog predlaganja inicijativa za njegovo

usklađivanje sa obavezama koje proističu iz domaćih i međunarodnih javnih politika. Kao ilustracija te tvrdnje mogu se navesti sledeći podaci:

- » Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji (usvojena 2003. godine) odavno je istekla, a nadležno Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (MRZBSP) nikada nije iniciralo proces pripreme i usvajanja nove strategije.
- » Iako ESRP utvrđuje da, do kraja njegove primene, u pogledu novčane socijalne pomoći izmenom Zakona o socijalnoj zaštiti bude povećan ponder za decu i mlade sa invaliditetom i izvršeno olakšavanje imovinskih uslova, pre svega zemljišnog maksimuma, u najnovijem Izveštaju o sprovođenju ESRP za 2018. godinu navodi se da je urađen Nacrt zakona o izmenama o dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, ali da njime nisu predviđene izmene pomenutih aspekata „zbog nemogućnosti obezbeđivanja sredstava u budžetu Republike za ovu namenu“.
- » Strategija razvoja socijalne zaštite (usvojena 2005. godine), glavni strateški dokument čiji je cilj, između ostalog, da se obezbedi ostvarenje prava na adekvatan životni standard prema Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, istekla je još pre deset godina. Osim toga, iako je MRZBSP pripremila Nacrt nove strategije u prvoj polovini 2019. godine, ona još uvek nije usvojena niti se njome predviđaju dodatna izdvajanja iz budžeta Republike za njeno sprovođenje.
- » Predlog izmena i dopuna Zakona o socijalnoj zaštiti, iako pripremljen još u julu 2018. godine, još uvek nije usvojen niti predviđa rešavanje problema koja se tiču ovog cilja.
- » Nije ispunjena najava izmene ZOR navedena u Skrining izveštaju za Poglavlje 19 niti ijedna preporuka iz prethodno pomenute analize neformalne zaposlenosti, sa izuzetkom usvajanja Zakona o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima u određenim delatnostima. Pored toga, iako ESRP predviđa meru razvoja koncepta poreskog rasterećenja za zaposlene sa minimalnom zaradom, u izveštaju o sprovođenju ESRP za 2018. godinu nema informacija o statusu sprovođenja te mere.
- » Nacionalna strategija socijalnog stanovanja odavno je istekla, a ovlašćeni predlagač, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (MGSI), Vladi još uvek nije dostavilo na usvajanje predlog nove Stambene strategije.

# Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

**P**rimarno nadležno ministarstvo u vezi sa tim ciljem je, prema Zakonu o ministarstvima, MRZBSP, s obzirom na to da obavlja poslove državne uprave koji se odnose na sistem socijalne zaštite. Kao institucija koja deli to zaduženje sa MRZBSP može se navesti RZS, budući da je nadležan za sprovođenje Ankete o potrošnji domaćinstava, kojom se prikupljaju podaci na osnovu kojih SIPRU izračunava i objavljuje podatke o stopi apsolutnog siromaštva, i za sprovođenje Ankete o prihodima i uslovima života (eng. *Survey on Income and Living Conditions* – SILC), kojim se utvrđuje stopa rizika od siromaštva. Kada je reč o postojanju resornog ministarstva ili druge institucije Vlade odgovorne za primenu tog cilja, kao i ministarstava odnosno institucija koje dele to zaduženje, nadležno ministarstvo je, na osnovu Nacionalnog programa za suzbijanje sive ekonomije, Ministarstvo finansija (MFIN), kao i ostali organi koji učestvuju u radu Koordinacionog tela za suzbijanje sive ekonomije. Osim toga, za obezbeđivanje pristupa stanovništvu osnovnim uslugama, odnosno sigurnost prava na zemljištu, nadležni su MGSI, Ministarstvo zdravlja (MZ), Ministarstvo rudarstva i energetike (MRE) i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodo-

privrede (MPŠV)<sup>12</sup>. Za upravljanje vanrednim situacijama nadležan je MUP.

Ljudski resursi za sprovođenje ovog cilja, merenog brojem službenika (uključujući i one zadužene za pripremu i primenu propisa i javnih politika) u poređenju sa brojem korisnika, nisu odgovarajući. Naime, prema podacima iz Akcionog plana za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, koji je Vlada usvojila u

**Postojeći resursi za ostvarivanje tog cilja nisu odgovarajući. Ne postoje mehanizmi i sporazumi koji se izričito odnose na smanjenje siromaštva. Javne rasprave se, u skladu sa zakonskim obavezama, po pravilu redovno održavaju, ali ponekad izostanu javno objavljivanje izveštaja sa njih i pregled komentara koji su dostavljeni i uvaženi.**

maju 2020. godine, za primenu nove strategije socijalne zaštite na nacionalnom i pokrajinskom nivou, kao i u zavodima i ustanovama socijalne zaštite, biće angažovano svega 11 državnih službenika, u odnosu na oko 260 hiljada korisnika novčane socijalne pomoći, koliko ih je registrovano prema podacima u 2017. godini; ta nesrazmera naročito dolazi do

12 Beleže se i primeri dobre prakse uključivanja privatnog sektora u rešavanje pristupa osnovnim uslugama. Tako je kompanija Elixir iz Prahova pružila pomoć lokalnoj samoupravi da na teritoriji Mesne zajednice Radujevac sprovede projekat „Rekonstrukcija kanalizacione mreže“.



izražaja kada se ima u vidu to da je dvostruko veći broj lica koja žive u apsolutnom siromaštvu a ne ostvaruju pravo na novčanu socijalnu pomoć. Dalje, prema podacima nezavisnih istraživanja, nedostatak ljudskih resursa je problem sa kojim se susreću sve inspekcije, a njemu dodatno doprinosi zabrana zapošljavanja u javnom sektoru.

Ne postoje mehanizmi i sporazumi koji se izričito odnose na smanjenje siromaštva, obezbeđivanje pristupa osnovnim uslugama i pravne sigurnosti na zemljištu. S druge strane, za pripremu i primenu ESRP nadležna je radna grupa Vlade kojom predsedava MRZBSP. Osim toga, postoje i druga tela koja se povremeno u svom radu bave pitanjima relevantnim za smanjenje siromaštva, kao što su Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine i SIPRU. Kada je reč o neformalnoj zaposlenosti, glavnu ulogu ima Koordinaciono telo za suzbijanje sive ekonomije, koje ima nadležnost da „koordinira rad organa državne uprave i usmerava aktivnosti na pripremi i sprovođenju Nacionalnog programa za suzbijanje sive ekonomije“. U pogledu smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, zakonom je propisano da ulogu Nacionalne platforme za smanjenje rizika od katastrofa ima Republički štab za vanredne situacije, kojim upravlja ministar unutrašnjih poslova.

Iz budžeta Republike Srbije, kao i budžeta JLS, organizacijama civilnog društva se na

godišnjem nivou dodeljuju sredstva radi pružanja usluga socijalne zaštite. Osim toga, svaki nadležni predlagač propisa, odnosno javnih politika, prema Zakonu o planskom sistemu Republike Srbije i Poslovniku Vlade, u obavezi je da sprovede javnu raspravu o njemu, u čemu im podršku pruža Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade Republike Srbije. Prema dosadašnjoj praksi, javne rasprave se, u skladu sa zakonskim obavezama, po pravilu redovno održavaju, ali ponekad izostanu javno objavljivanje izveštaja sa njih i pregled komentara koji su dostavljeni i uvaženi. U velikom broju slučajeva komentari organizacija civilnog društva nisu bili uvaženi, kao, na primer, predlog ukidanja ograničenja trajanja prava na novčanu socijalnu pomoć na najviše devet meseci u toku kalendarske godine koji je podnet tokom javne rasprave na predlog izmena i dopuna Zakona o socijalnoj zaštiti. Važno je naglasiti i to da je Nacionalni konvent o Evropskoj uniji, kao mreža organizacija civilnog društva koja je zadužena da vodi dijalog sa institucijama Republike Srbije o procesu pristupanja EU, 2017. godine sa Vladom uspostavila Platformu za praćenje primene Programa ekonomskih reformi (ERP) i ESRP, ali ona nije dobila dalju podršku Vlade za nastavak rada. U rad Stručne grupe Koordinacionog tela za suzbijanje sive ekonomije uključena je Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj. Zakonom je propisano da u radu Nacionalne platforme za smanjenje rizika od katastrofa učestvuju i predstavnici akademske zajednice i organizacija civilnog društva (čl. 14).



# Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

**P**otcilj 1.1 nije obuhvaćen nijednim ciljem ili merom nekog dokumenta javne politike pa nema ni pokazatelja kojima se on zvanično prati. Ipak, treba napomenuti da RZS redovno sprovodi Anketu o potrošnji domaćinstava, kojom se prikupljaju podaci na osnovu kojih SIPRU periodično izračunava i objavljuje podatke o stopi apsolutnog siromaštva. Ti podaci se prikupljaju na godišnjem nivou, a dostupna je i disagregacija podataka (prema polu, starosti itd.).

**Potcilj 1.2** je obuhvaćen ESRP-om i prati se pokazateljem  *smanjenje broja lica u riziku od siromaštva*. Izvor podataka je SILC-ova anketa koju na godišnjem nivou sprovodi RZS. Dostupne su i disagregacije podataka. ESRP definiše početnu vrednost tog pokazatelja: *1.829.570 lica u riziku od siromaštva u 2014. godini*. Portal za izveštavanje o pokazateljima ciljeva održivog razvoja RZS sadrži dva pokazatelja relevantna za

ovaj potcilj: *stopa rizika od siromaštva po polu i starosti i stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti, prema starosti i polu*. Napredak u ostvarenju cilja  *smanjenje broja lica u riziku od siromaštva* treba da se prati putem izveštavanja o primeni ESRP i putem rada radne grupe za ESRP kojom rukovodi MRZBSP. Međutim, u izveštajima o primeni ESRP ne izveštava se o napretku o tom cilju već samo o rezultatima SILC ankete RZS, na godišnjem nivou. O napretku u postizanju tog cilja periodično

izveštava SIPRU putem izveštaja o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Srbiji, koje usvaja Vlada Republike Srbije.

**Potcilj 1.3** je obuhvaćen Nacionalnim programom za suzbijanje sive ekonomije i prati se pokazateljem  *smanjeno učešće neformalne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti sa 19,5% u 2018. godini na 17,5% u 2020. godini*. Baza RZS

**Praćenje sprovođenja cilja 1 u Srbiji delimično je omogućeno postojećim mehanizmima. Samo u nekim planskim dokumentima postavljeni su pokazatelji pomoću kojih se prati ostvarivanje ciljeva u vezi sa ciljem 1, a ni sistemi merenja napretka i izveštavanja nisu potpuno uspostavljeni. RZS prati nekoliko pokazatelja sprovođenja tog cilja, a postoje i dodatni pokazatelji koji bi mogli da budu relevantni.**

sadrži pokazatelj relevantan za ovaj potcilj: *udeo stanovnika obuhvaćenih sistemima socijalne zaštite, po polu, uz razlikovanje dece, nezaposlenih lica, starijih lica, osoba sa invaliditetom, trudnica, novorođenčadi, žrtava povreda na radu, kao i siromašnih i ugroženih*. Napredak prati i objavljuje MFIN na kvartalnom nivou, kao nadležna institucija koja rukovodi Koordinacionim telom za suzbijanje sive ekonomije, a na osnovu podataka koje prikuplja RZS. Podaci se prikupljaju i objavljuju

kvartalno putem Ankete o radnoj snazi, a di-sagregacija podataka je dostupna. **Potcilj 1.4** je obuhvaćen Strategijom upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine. Praćenje napretka za cilj *povećanje stepena obuhvaćenosti javnim vodovodnim sistemima sa sadašnjih 81% na 93% na kraju planskog perioda* u nadležnosti je MPŠV. Međutim, u Strategiji upravljanja vodama nisu precizirani izvori i učestalost prikupljanja podataka, kao

ni izveštavanje. Na sajtu MPŠV nisu dostupni izveštaji o praćenju napretka po ovom pitanju. Portal za izveštavanje o pokazateljima ciljeva održivog razvoja RZS ne sadrži pokazatelje relevantne za ovaj potcilj. **Potciljevi 1.5 i 1.b** nisu obuhvaćeni važećim dokumentima javne politike pa nisu dostupni ni zvanični pokazatelji za njihovo praćenje niti baza RZS sadrži relevantne pokazatelje.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni dostupni globalni pokazatelji, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.a	1.b

Treba dodati da u pojedinim izveštajima posvećenim praćenju sprovođenja ciljeva održivog razvoja postoje dodatni pokazatelji, za koje postoje podaci koji mogu biti korisni za praćenje COR 1. Na primer, u izveštaju Mreže rešenja za održivi razvoj Fondacije Bertelsman navedeni su i pokazatelji *stopa siromaštva prema liniji od 1,90 USD dnevno (%)* i *stopa siromaštva prema liniji od 3,20 USD dnevno (%)*.

U Eurostatovoj bazi mogu se pronaći i podaci za pokazatelje: *stopa rizika od siromaštva zaposlenih, ukupan broj stanovnika koji ne poseduje kupatilo, tuš ili unutrašnji WC u okviru domaćinstva, broj stanovnika koji živi u stambenom objektu čiji krov prokišnjava, koji ima vlažne zidove, pod ili temelje ili trule prozore ili pod, prema statusu siromaštva*. Te pokazatelje bi takođe bilo korisno uzimati u obzir prilikom praćenja napretka u postizanju cilja 1.

## Preporuke

1. Usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva kojom bi bio obuhvaćen potcilj 1.1.
2. Usvojiti novi ESRP koji će sadržati ciljanu vrednost pokazatelja koji se odnosi na smanjenje broja lica u riziku od siromaštva u skladu sa potciljem 1.2.

3. Usvojiti novu strategiju socijalne zaštite i novi nacionalni program za suzbijanje sive ekonomije koji će sadržati pokazatelj disagregiran po polu i kojim će biti prepoznate sve relevantne grupe stanovništva u skladu sa potciljem 1.3.
4. Unaprediti strateški okvir potreban za obuhvatanje potcila 1.4 revizijom Strategije razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine, Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine i Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine, kao i usvajanjem nove strategije razvoja informacionog društva i nove nacionalne strategije socijalnog stanovanja/stambene strategije.
5. Usvojiti novu nacionalnu strategiju zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama/strategiju smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, kojom bi bio obuhvaćen potcilj 1.5.
6. Usvojiti novu nacionalnu strategiju održivog razvoja kako bi bilo omogućeno da javnim politikama bude pokriven potcilj 1.b.
7. Izvršiti izmene i dopune Zakona o socijalnoj zaštiti kako bi bili otklonjeni restriktivni uslovi koji onemogućavaju licima koja žive u siromaštvu da ostvare pravo na novčanu socijalnu pomoć.
8. Izvršiti izmene i dopune Zakona o radu kako bi bili propisani razlozi zbog kojih poslodavac može da uvede minimalne zarade.
9. Izvršiti izmene i dopune Zakona o stanovanju i održavanju zgrada kako bi se u postupku iseljenja omogućilo ostvarivanje prava na odgovarajući smeštaj i licima koja imaju u svojinu drugu nepokretnost za stanovanje ili dovoljno sredstava za obezbeđivanje drugog smeštaja.
10. Obezbediti sredstva u budžetu Republike za ispunjenje mera predviđenih ESRP-om koje se odnose na povećanje adekvatnosti novčane socijalne pomoći i za zapošljavanje dodatnog broja službenika u ustanovama i zavodima socijalne zaštite na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou.
11. Osnovati koordinaciono telo Vlade Republike Srbije za smanjenje siromaštva kojim će predsedavati predsednik Vlade.
12. Ponovo pokrenuti rad Platforme za praćenje primene ERP i ESRP u saradnji sa Nacionalnim konventom o Evropskoj uniji.

- 13.** Revidirati sve strateške dokumente da bi merljivost njihovih ciljeva bila obezbeđena pokazateljima koji će sadržati početnu i ciljanu vrednost i biti disagregirani u skladu sa relevantnim potciljevima.
- 14.** Objaviti izveštaje o sprovođenju strateških dokumenata od nadležnih institucija.

Cilj broj 2:

# SVET BEZ GLADI



## Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu






Prema zvaničnim podacima, prevalencija pothranjenosti dece u Srbiji iznosi skoro dva procenta, ali je pothranjenost dece koja žive u neformalnim (romskim) naseljima znatno veća – oko sedam procenata. Po pitanju uskraćenosti hrane, 18,8% lica živi u domaćinstvu koje ne može da priušti meso ili ribu u obroku svakog drugog dana (ili njihovu vegetarijansku zamenu).

Kada je reč o prevalenciji zaostajanja u fizičkom razvoju, prema zvaničnim podacima, blizu sedam odsto dece u Srbiji zaostaje u rastu. Po pitanju prevalencije neuhranjenosti, prema zvaničnim podacima, četiri odsto dece zaostaje u telesnoj težini u odnosu na visinu.

Zabrinjava to što je stopa obuhvata dece dečjim dodatkom opala u periodu 2014–2017. sa 23,6% na 21%, iako je u istom periodu stopa apsolutnog siromaštva dece bila iznad nacionalnog proseka. Osim toga, adekvatnost tog davanja nije odgovarajuća, budući da za decu do 14 godina starosti njegov iznos dostiže samo polovinu potrošnje za decu porodica čija je ukupna potrošnja jednaka pragu siromaštva, a za stariju decu tek trećinu odgovarajućeg iznosa.

# Okvir javnih politika

**Tabela 3** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 2 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<p><b>Potcilj 2.1</b> Do kraja 2030. okončati glad i osigurati da svim ljudima, a posebno siromašnima i licima u osjetljivim okolnostima, uključujući odojčad, tokom cele godine bude dostupna bezbedna i hranljiva hrana u dovoljnim količinama.</p>	
<p><b>Potcilj 2.2</b> Do kraja 2030. okončati sve oblike nehranjenosti, uz postizanje (do kraja 2025. godine) međunarodno dogovorenih ciljeva koji se odnose na zaostajanje u telesnom razvoju dece mlađe od 5 godina i usmeriti pažnju na nutritivne potrebe adolescentkinja, trudnica i dojilja te starijih lica.</p>	
<p><b>Potcilj 2.3</b> Do kraja 2030. udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane, a posebno žena, starosedelačkog stanovništva, porodičnih poljoprivrednih proizvođača, stočara i ribara, između ostalog i putem bezbednog i jednakog pristupa zemljištu, drugih proizvodnih resursa i inputa, znanja, finansijskih usluga, tržišta i mogućnosti za ostvarivanje dodatne vrednosti, odnosno za zapošljavanje van poljoprivrede.</p>	
<p><b>Potcilj 2.4</b> Do kraja 2030. obezbediti održive sisteme za proizvodnju hrane i primeniti fleksibilne poljoprivredne prakse za povećanje produktivnosti i proizvodnje, koje pomažu u održavanju ekosistema, koje jačaju kapacitet za prilagođavanje klimatskim promenama, ekstremnim vremenskim uslovima, sušama, poplavama i ostalim elementarnim nepogodama, odnosno koje progresivno poboljšavaju kvalitet zemljišta i tla.</p>	
<p><b>Potcilj 2.5</b> Do kraja 2020. održavati genetsku raznolikost semena, kultivisanih biljaka i uzgajanih i domaćih životinja, odnosno njihovih srodnih divljih vrsta, između ostalog i putem pravilno vođenih i raznovrsnih banaka semena i biljaka na nacionalnim, regionalnim i međunarodnom nivou, i obezbediti pristup koristima, odnosno pravično i ravnopravno deljenje koristi koje proističu iz korišćenja genetskih resursa i sa njima povezanih tradicionalnih oblika znanja, a prema međunarodnom dogovoru.</p>	
<p><b>Potcilj 2.a</b> Povećati investiranje, između ostalog i unapređivanjem međunarodne saradnje, u seosku infrastrukturu, poljoprivredna istraživanja i savetodavne usluge, razvoj tehnologije i banaka biljnog i stočnog genetskog materijala kako bi se unapredili poljoprivredni proizvodni kapaciteti u zemljama u razvoju, a posebno u najnerazvijenijim zemljama.</p>	

## POTCILJ

OKVIR  
JAVNIH POLITIKA

**Potcilj 2.b** Ispraviti i sprečiti trgovinska ograničenja i deformacije na poljoprivrednim tržištima u svetu, između ostalog i istovremenim eliminisanjem svih vrsta izvoznih subvencija u poljoprivredi i svih izvoznih mera sa ekvivalentnim efektom, u skladu sa zaduženjima iz Razvojne agende iz Dohe.



**Potcilj 2.c** Usvojiti mere koje će obezbediti odgovarajuće funkcionisanje tržišta hrane i njihovih robnih derivata te olakšati pravovremeni pristup informacijama o tržištima, između ostalog i o rezervama hrane, kako bi se pomoglo da se ograniči ekstremna nestabilnost cena hrane.



Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period od 2020. do 2023. godine sadrži aktivnost 1.4.9 koja se odnosi na uspostavljanje mobilnih timova za porodice za decom iz osetljivih grupa, posebno u izolovanim i ruralnim zajednicama u okviru mere 1.4 za ranu intervenciju, podršku deci i porodici u riziku, koja je obuhvaćena posebnim ciljem 1 koji se tiče *prevencije i sistematskog rada na promeni stavova, vrednosti i ponašanja u odnosu na nasilje prema deci*. Osim toga, Strategija podsticanja rađanja sadrži poseban cilj *ublažavanje ekonomske cene podizanja deteta*, kojim se, između ostalih, predviđa i mera povećanja adekvatnosti dečjeg dodatka. Time je **potcilj 2.1**<sup>13</sup> samo delimično obuhvaćen nacionalnim javnim politikama.

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–

2025. godine, u okviru posebnog cilja 4 koji se odnosi na oblast „Zdravlje“, sadrži operativni cilj 2 – *unaprediti razvoj i zdravlje romske dece*,

Drugi cilj održivog razvoja je samo delimično obuhvaćen nacionalnim ciljevima. Nijednim nacionalnim ciljem nije pokriveno funkcionisanje tržišta hrane.

koji obuhvata i meru relevantnu za **potcilj 2.2**<sup>14</sup>, koji se odnosi na izradu programa za poboljšanje uhranjenosti romske dece koji će kroz preventivne preglede (u ambulanti i na terenu u romskoj zajednici) pratiti nutritivni status romske dece, podsticati i štiti dojenje, obezbeđivati edukaciju roditeljima o ishrani, hranjenju i podsticaju razvoja posebno male dece, kao i neophodne mikronutrijente (vitamin D, fluor, po potrebi gvožđe itd.).“

13 Taj potcilj se meri pokazateljima „Prevalencija pothranjenosti i prevalencija umerene ili izrazite uskraćenosti hrane među stanovništvom, zasnovana na Skali iskustva uskraćenosti hrane (SIUH).“

14 Taj potcilj se meri pokazateljima „Prevalencija zaostajanja u fizičkom razvoju (visina za uzrast <-2 standardne devijacije od srednje vrednosti prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji (SZO) Standardi rasta dece) među decom do 5 godina i prevalencija neuhranjenosti (težina prema visini >+2 ili <-2 standardne devijacije od srednje vrednosti SZO Standarda rasta dece) među decom do 5 godina, po vrstama (mršavost ili prekomerna težina).“

Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godina ne sadrži cilj ili meru kojom bi bio obuhvaćen **potcilj 2.3**<sup>15</sup>. Naime, iako ta strategija sadrži operativni cilj koji se odnosi na povećanje produktivnosti i efikasnosti u proizvodnji na svim nivoima u lancu proizvodnje hrane, njime nije utvrđeno da treba da budu udvostručeni produktivnost i prihodi malih proizvođača hrane, kako je to predviđeno pomenutim potciljem. S druge strane, Strategijom je delimično obuhvaćen **potcilj 2.4**<sup>16</sup> i to u okviru cilja *jačanje svesti o klimatskim promenama, njenim posledicama i potrebama njihovog rešavanja*. Osim toga, u Strategiju je uvršten i **potcilj 2.5**<sup>17</sup>, i to putem operativnog cilja *očuvanje i održivo upravljanje biljnim i životinjskim genetičkim resursima*.

Strategija zaštite potrošača za period 2019–2024. godine ne sadrži relevantne ciljeve ili mere kojima bi bio obuhvaćen **potcilj 2.c**<sup>18</sup>.

Nepostojanje relevantnih nacionalnih ciljeva i mera, koje je već pomenuto, nije u skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama Srbije.

» U članu 11 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, glavnog međunarodnog instrumenta u domenu socijalnih prava koji je Srbija ratifikovala, propisana je obaveza država članica tog instrumenta da „priznaju pravo svakom licu na životni standard dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ubrajajući tu i dovoljnu hranu“ i da preduzimaju „odgovarajuće mere radi obezbeđenja ostvarenja ovog prava“.

» U članu 24 Konvencije o pravima deteta utvrđena je obaveza država članica da preduzimaju odgovarajuće mere za suzbijanje pothranjenosti.

» Komitet za prava deteta UN, telo nadležno za praćenje primene Konvencije o pravima deteta, pozvao je države članice da preduzmu odgovarajuće mere kako bi roditeljima i drugim licima koja su odgovorna za dete pomogle u sprovođenju prava na adekvatan životni standard i da obezbede programe materijalne pomoći i podrške, u slučaju potrebe, „naročito u vezi sa ishranom“. Takođe, Komitet je izrazio zabrinutost zbog situacije u Srbiji zbog toga što visok nivo neuhranjenosti utiče na romsku zajednicu.

15 Taj potcilj se meri pokazateljima „Obim proizvodnje po jedinici rada prema klasama veličine poljoprivrednog/seoskog/šumarskog preduzeća“ i „Prosečan prihod malih proizvođača hrane, prema polu i autohtonom statusu.“

16 Taj potcilj se meri pokazateljem „Udeo poljoprivrednog zemljišta pod intenzivnom i održivom poljoprivredom.“

17 Taj potcilj se meri pokazateljima „Broj biljnih i životinjskih genetskih resursa za ishranu i poljoprivredu koji je obezbeđen u objektima za čuvanje na srednji ili duži rok“ i „Udeo lokalnih vrsta koji je klasifikovan kao u riziku od, van rizika od ili na nepoznatom nivou rizika od istrebljivanja.“

18 Taj potcilj se meri „Pokazateljem anomalija u ceni hrane.“



- » Revidirana evropska socijalna povelja obavezuje države koje su je ratifikovale, u koje spada i Srbija, da „ohrabruju redovno pohađanje nastave“ (čl 17, st. 1, tač. 2).
- U procesu pristupanja EU nisu uspostavljeni ciljevi koji se izričito odnose na ovaj potcilj.

## Pravni okvir

**P**ravni okvir sadrži određene prepreke koje sprečavaju ostvarivanje potciljeva u okviru ovog COR. Tako je Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa decom propisano da se isplata roditeljskog dodatka prekida ukoliko se utvrdi da deca osnovnoškolskog uzrasta ne pohađaju redovno nastavu (čl. 24, st. 9) i uslovljava pravo dece na dečji dodatak redovnim pohađanjem nastave (čl. 26, st. 8).

Ne samo što trenutni pravni okvir samo delimično omogućava ostvarenje tog cilja održivog razvoja nego nema ni aktivnog predlaganja inicijativa za njegovo usklađivanje sa obavezama koje proističu iz domaćih i međunarodnih javnih politika. Kao ilustracija ove tvrdnje mogu se navesti sledeći podaci:

**Delimično je uspostavljen pravni okvir za drugi cilj. Postoje zakonske prepreke za ostvarivanje prava dece na dečji dodatak.**

- » Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji (usvojena 2003. godine), odavno je istekla, a nadležno MRZBSP nikada nije pokrenulo proces pripreme i usvajanja nove strategije.
- » Nije usvojen novi nacionalni plan akcije za decu, glavni strateški dokument koji se tiče prava dece, a stari je istekao još 2015. godine.
- » Uprkos višegodišnjim najavama, još uvek nije usvojen zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

**K**ada je reč o postojanju resornog ministarstva ili druge institucije Vlade odgovorne za primenu tog potcilja i ministarstava odnosno institucija koje dele to zaduženje, nadležna ministarstva su, prema Zakonu o ministarstvima, MRZBSP, s obzirom na to da obavlja poslove državne uprave koji se odnose na porodicu i decu (čl. 16), MZ, koje je nadležno za očuva-

nje i unapređenje zdravlja građana (čl. 15), i MPŠV, koje je nadležno za zaštitu i korišćenje poljoprivrednog zemljišta i za očuvanje i održivo korišćenje biljnih i životinjskih genetičkih resursa za hranu i poljoprivredu (čl. 5). Kao institucija koja deli to zaduženje sa pomenutim ministarstvima može se navesti RZS, budući da je nadležan za sprovođenje istraživanja višestrukih pokazatelja.

Ljudski resursi za sprovođenje tog cilja, merenog brojem službenika (uključujući i one zadužene za pripremu i primenu propisa i javnih politika) u poređenju sa brojem korisnika, nisu odgovarajući.

Primeru radi, aktivnost zapošljavanja 90 zdravstvenih medijatorki do kraja 2017. godine još uvek nije realizovana jer je prema najnovijim podacima angažovano njih 85.

Ne postoje mehanizmi i sporazumi koji se izričito odnose na okončanje gladi i svih oblika neuhranjenosti. Ipak, pojedini mehanizmi, poput Koordinacionog tela za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine i Saveta za prava deteta Vlade Republike Srbije, razmatraju relevantna pitanja u ovom pogledu.

Kada je reč o mehanizmima za uključivanje zainteresovanih strana (uključujući i privatni sektor i civilno društvo) u primenu ovog pot-

cilja, održavanju javnih rasprava o predlozima propisa i javnih politika na redovnom nivou i inkorporisanju komentara na njih, treba napomenuti to da se iz budžeta Republike Srbije, kao i budžeta JLS, organizacijama civilnog društva na godišnjem nivou dodeljuju sredstva radi pružanja usluga socijalne zaštite (na primer,

### Postojeći resursi za ostvarivanje tog cilja nisu odgovarajući. Ne postoje mehanizmi i sporazumi koji se izričito odnose na okončanje gladi i svih oblika neuhranjenosti.

Crvenom krstu Srbije za rad narodnih kuhinja), kojima se posredno pruža doprinos ostvarenju tog COR. Takođe, u sastav Saveta prava deteta ulaze i predstavnici civilnog društva. Prema dosadašnjoj praksi, javne rasprave se, u skladu sa zakonskim obavezama, po pravilu redovno održavaju, ali ponekad izostanu javno objavljivanje izveštaja sa njih i pregled komentara koji su dostavljeni i uvaženi. U jednom broju slučajeva komentari organizacija civilnog društva nisu bili uvaženi, kao, na primer, komentar Centra za prava deteta upućen MRZBSP tokom javne rasprave o Nacrtu strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period od 2020. do 2023. godine da dokumentom nisu jasno planirani upravljanje njegovim sprovođenjem, njegovo praćenje i izveštavanje.

# Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

**P**otcilj 2.1 je samo delimično obuhvaćen dokumentima javnih politika, ali ciljevi nisu merljivi. Portal za izveštavanje o pokazateljima ciljeva održivog razvoja RZS sadrži jedan relevantan pokazatelj za ovaj potcilj *prevalencija umerene ili ozbiljne nebezbednosti hrane kod stanovništva, prema Skali iskustva sa nebezbednošću hrane (FIES)*. **Potcilj 2.2** je uvršten u Strategiju za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine i prati se pokazateljima *broj dece čiji je nutritivni status obuhvaćen evidencijama zdravstvenih medijatorki i broj podeljenih obroka na mesečnom/godišnjem nivou*. Izvor podataka je MZ, a odgovorna institucija za praćenje napretka je Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine. Podaci nisu dostupni niti su definisane početne vrednosti pokazatelja. Trebalo bi da se izveštava na godišnjem nivou, ali je do sada usvojen samo jedan izveštaj o sprovođenju pomenute strategije. Baza RZS sadrži sledeće pokazatelje relevantne za ovaj potcilj: *prevalencija zaostajanja u fizičkom razvoju (visina za uzrast <-2 standardne devijacije od srednje vrednosti prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji – SZO) (Standardi rasta dece) među decom do 5 godina i prevalencija neuhranjenosti (težina prema visini >+2 ili <-2 standardne devijacije od*

*srednje vrednosti SZO Standarda rasta dece) među decom do 5 godina, po vrstama (mršavost ili prekomerna težina)*. **Potcilj 2.3** nije uvršten u dokumenta javnih politika. Baza RZS ne sadrži relevantne pokazatelje za taj potcilj. **Potcilj 2.4** je delimično obuhvaćen Strategijom poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godina i prati se pokazateljem *procenat registrovanih poljoprivrednih proizvođača koji je obuhvaćen savetodavnim radom u poljoprivredi* (kao početna vrednost stoji „>10%“, dok je kao ciljna vrednost navedeno „do kraja perioda procenat poljoprivrednih proizvođača koji je obuhvaćen

**Praćenje sprovođenja cilja 2 u Srbiji delimično je omogućeno postojećim mehanizmima. Samo u nekim planskim dokumentima postavljeni su pokazatelji pomoću kojih se prati ostvarivanje ciljeva u vezi sa ciljem 2, a sistemi merenja napretka i izveštavanja nisu uspostavljeni. RZS prati nekoliko pokazatelja sprovođenja tog cilja, a postoje i dodatni pokazatelji koji bi mogli biti relevantni.**

savetodavnim radom u poljoprivredi raste do 30%“). Kao nadležna institucija određeno je MPŠV, ali nisu precizirane učestalost prikupljanja i disagregacija podataka, kao ni dinamika izveštavanja o praćenju ispunjenja pokazatelja. Baza RZS ne sadrži relevantne pokazatelje za taj potcilj. **Potcilj 2.5** je uvršten u Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja

Republike Srbije za period 2014–2024. godina i prati se pokazateljem *broj biljnih genetičkih resursa u nacionalnoj kolekciji* (kao početna vrednost stoji „4.200“, dok je kao ciljna vrednost navedeno „broj biljnih genetičkih resursa u nacionalnoj kolekciji povećan za petinu“). Kao nadležna institucija određeno je MPŠV, ali se

ne pominju učestalost prikupljanja i disagregacija podataka, kao ni dinamika izveštavanja o praćenju ispunjenja pokazatelja. Baza RZS ne sadrži relevantne pokazatelje za taj potcilj. **Potcilj 2.c** nije prepoznat dokumentima javnih politika. Baza RZS ne sadrži relevantne pokazatelje za taj potcilj.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.a	2.b	2.c

Treba dodati da u pojedinim izveštajima posvećenim praćenju sprovođenja ciljeva održivog razvoja postoje dodatni pokazatelji, za koje postoje podaci koji mogu biti korisni za praćenje COR 1. Na primer, u izveštaju Mreže rešenja za održivi razvoj Fondacije Bertelsman navedeni su i pokazatelji: *prevalencija zao-*

*stajanja u fizičkom razvoju dece do 5 godina starosti (%), prevalencija neuhranjenosti dece do 5 godina starosti (%) i indeks održivog upravljanja nitratima* (najgori 0–1,41 najbolji). U Eurostatovoj bazi mogu se pronaći i podaci za pokazatelj *podrška vlade poljoprivrednom istraživanju i razvoju*.

## Preporuke

1. Revidirati strateški okvir sa ciljem utvrđivanja javnih politika za okončanje gladi tako da bude omogućeno pokrivanje potcilja 2.1.
2. Usvojiti novi nacionalni plan akcije za decu i proširiti obuhvat strateškog okvira kojim će biti utvrđene mere za okončanje svih oblika neuhranjenosti dece mlađe od 5 godina u skladu sa potciljem 2.2.
3. Revidirati Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godina kako bi na adekvatan način bili obuhvaćeni potciljevi 2.3 i 2.4.

4. Revidirati Strategiju zaštite potrošača za period 2019–2014. godine kako bi bio obuhvaćen potcilj 2.c.
5. Izvršiti izmene i dopune Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom kako bi bili otklonjeni restriktivni uslovi koji onemogućavaju ostvarivanje prava na roditeljski dodatak i na dečji dodatak.
6. Usvojiti zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta.
7. Zaposliti dodatan broj zdravstvenih medijatorki.
8. Revidirati sve strateške dokumente kako bi bila obezbeđena merljivost njihovih ciljeva putem pokazatelja koji će sadržati početnu i ciljanu vrednost i biti disagregirani u skladu sa relevantnim potciljevima.
9. Objaviti izveštaje o sprovođenju strateških dokumenata od nadležnih institucija.



Cilj broj 3:

# DOBRO ZDRAVLJE



## Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija

Prema zvaničnim podacima, maternalna smrtnost u Srbiji u 2018. godini iznosila je 14,1 na 100.000 živorođenih, što predstavlja porast u odnosu na 2017. godinu kada je iznosila 10,8. Smrtnost odojčadi je iznosila 4,9 na 1.000 živorođenih i beleži rast u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 4,7.

Kada je u pitanju sida, u 2018. godini zabeležene su 62 novoobolele osobe (što je povećanje u odnosu na prethodnu godinu kada je registrovano 55 novoobolelih), dok je u istoj godini notifikaciona stopa tuberkuloze iznosila 10 na 100.000 stanovnika (što je smanjenje u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 11 na 100.000 stanovnika).

Najčešći uzroci smrti u Srbiji u 2018. godini bili su: bolesti sistema krvotoka (51,8%), tumori (21,7%), bolesti sistema za disanje (5,2%) i bolesti žlezda sa unutrašnjim lučenjem, ishrane i metabolizma (3,3%). Pojedini uzroci beleže pad udela u ukupnom broju uzroka smrti u odnosu na 2017. godinu – bolesti sistema krvotoka (vrednost u 2017. iznosila je 53,5%) i bolesti žlezda za unutrašnjim lučenjem, ishrane i metabolizma (3,6%), dok drugi beleže porast – tumori (18,8%) i bolesti sistema za disanje (4,8%).

U 2018. godini beleži se pad broja samoubistava sa 1.005 u 2017. na 949.

Prema podacima za istu godinu, 53,9% stanovništva u Srbiji konzumiralo je alkohol, a 4,7% stanovništva činilo je to svakodnevno, što je povećanje u odnosu na stopu zabeleženu 2006. godine (3,4%).

Broj poginulih lica u saobraćajnim nezgodama na milion stanovnika u Srbiji 2018. godine bio je 78, što je smanjenje u odnosu na 2017. godinu kada je iznosio 82.





Kada je reč o stopi rađanja adolescenata, u 2018. godini u uzrastu do 15 godina zabeleženo je 28 novorođene dece, dok ih je u uzrastu 15–19 godina bilo 1.867; u odnosu na 2017. godinu, u uzrastu do 15 godina uočeno je povećanje (sa 17), a u uzrastu 15–19 godina smanjenje broja novorođene dece (sa 2.080).

Prema podacima Vlade, obuhvat stanovnika obaveznim zdravstvenim osiguranjem 2016. godine bio je 97,2%, što predstavlja porast u odnosu na 2012. godinu kada je iznosio 95,8%.

Kada je reč o učestalosti pušenja, prema podacima za 2013. godinu u Srbiji je 34,7% stanovnika svakodnevno pušilo, što je povećanje u odnosu na 2006. godinu (33%), dok je u starosnoj grupi 18–64 procenat pušača veći u odnosu na celokupnu populaciju (41,2%).

## Okvir javnih politika

**Tabela 4** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 3 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 3.1</b> Do kraja 2030. smanjiti globalnu stopu smrtnosti majki na manje od 70 na 100.000 živorođenja.	
<b>Potcilj 3.2</b> Do kraja 2030. okončati smrtno slučajevne novorođenčadi i dece mlađe od 5 godina koji se mogu sprečiti, uz cilj svih zemalja da smanje smrtnost odojčadi na najmanje 12 slučajeva na 1.000 živorođenih i smrtnost do 5 godina na najmanje 25 slučajeva na 1.000 živorođenih.	
<b>Potcilj 3.3</b> Do kraja 2030. okončati epidemije AIDS-a, tuberkuloze, malarije i zanemarenih tropskih bolesti i nastaviti borbu protiv hepatitisa, bolesti koje se prenose vodom i ostalih zaraznih bolesti.	
<b>Potcilj 3.4</b> Do kraja 2030. smanjiti za jednu trećinu broj prevremenih smrtnih slučajeva od nezaraznih bolesti prevencijom i lečenjem i promovirati mentalno zdravlje i blagostanje.	



POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 3.5</b> Pojačati prevenciju zloupotrebe supstanci i lečenje posledica takve zloupotrebe, što obuhvata i zloupotrebu opojnih droga i štetnu upotrebu alkohola.	✓
<b>Potcilj 3.6</b> Do kraja 2020. na globalnom nivou prepoloviti broj smrtnih slučajeva i povreda u saobraćajnim nesrećama.	✓
<b>Potcilj 3.7</b> Do kraja 2030. obezbediti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu (između ostalog, i uslugama za planiranje porodice, informisanje i obrazovanje) i integrisanje pitanja reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe.	✗
<b>Potcilj 3.8</b> Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve.	✗
<b>Potcilj 3.9</b> Do kraja 2030. bitno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija, odnosno od zagađenja i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta.	✗
<b>Potcilj 3.a</b> Pojačati primenu Okvirne konvencije Svetske zdravstvene organizacije o kontroli duvana u svim zemljama, na odgovarajući način.	✓
<b>Potcilj 3.b</b> Podržati istraživanja i razvoj vakcina i lekova za zarazne i nezarazne bolesti koje primarno pogađaju zemlje u razvoju, obezbediti dostupnost jeftinih osnovnih lekova i vakcina (u skladu sa Deklaracijom iz Dohe o Sporazumu o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS) i javnom zdravlju, kojom se potvrđuje pravo zemalja u razvoju da u potpunosti koriste odredbe Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine koje se odnose na fleksibilnost u zaštiti javnog zdravlja) i, posebno, obezbeđivati univerzalnu dostupnost lekova.	○
<b>Potcilj 3.c</b> Značajno povećati finansiranje u oblasti zdravstva, kao i regrutovanje, razvijanje, obučavanje i zadržavanje zdravstvenih radnika u zemljama u razvoju, posebno u najnerazvijenijim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju.	○
<b>Potcilj 3.d</b> Ojačati kapacitete svih zemalja, a posebno zemalja u razvoju, za rano upozoravanje, smanjivanje rizika i upravljanje nacionalnim i globalnim zdravstvenim rizicima.	✗

**S**trategija javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine u okviru specifičnog cilja *sprečavanje i suzbijanje bolesti i vodećih*

*rizika po zdravlje stanovništva* sadrži meru unapređenje sprečavanja i suzbijanja hroničnih nezaraznih bolesti i povreda, čime je delimično

obuhvaćen **potcilj 3.4**<sup>19</sup>. Međutim, tom merom nije izvršena kvantifikacija u skladu sa navedenim potciljem. Treba napomenuti da je taj potcilj delimično obuhvaćen i Programom unapređenja kontrole raka u Republici Srbiji za period 2020–2022. godina, koji sadrži opšti cilj *unapređenje prevencije, ranog otkrivanja i savremenih terapija malignih bolesti tako da se očuva kvalitet života tokom i nakon završetka terapije*, koji je koherentan sa merom u Strategiji javnog zdravlja. Osim toga, Program o zaštiti mentalnog zdravlja u Republici Srbiji za period 2019–2026. godine, iako sadrži relevantan opšti cilj u skladu sa potciljem održivog razvoja *reforma sistema zaštite mentalnog zdravlja u Republici Srbiji i unapređenje ljudskih prava lica sa mentalnim poremećajima u skladu sa međunarodnim standardima i najboljom praksom*, ne obuhvata odgovarajući pokazatelj tog potcilja (stopu samoubistava). Kada je reč o **potcilju 3.5**<sup>20</sup>, Strategija javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine sadrži operativni cilj *prevencija i suzbijanje pušenja i izloženosti duvanskom dimu, štetne upotrebe alkohola i zloupotrebe droga (tako da se udeo odraslog stanovništva i mladih od 18 godina koji svakodnevno ili povremeno puše, izloženi su duvanskom dimu u radnoj sredini i na javnom mestu, prekomerno piju alkohol i*

*zloupotrebljavaju droge smanji za 10%*, kojim je na adekvatan način obuhvaćen ovaj potcilj. Strategija javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine na nivou opštih ciljeva, među kojima su najrelevantniji *unapređenje*

**Treći cilj održivog razvoja je samo delimično uvršten u nacionalne ciljeve. Univerzalnost obuhvata zdravstvenom zaštitom nije obuhvaćena nijednim nacionalnim ciljem.**

*zdravlja i smanjivanje nejednakosti u zdravlju i podrška razvoju dostupne, kvalitetne i efikasne zdravstvene zaštite*, ne obuhvata na adekvatan način **potcilj 3.8**<sup>21</sup> održivog razvoja, budući da ne prepoznaje univerzalnost obuhvata zdravstvenom zaštitom ni rashode stanovništva na zdravlje. S druge strane, i ESRP sadrži relevantan cilj u ovom pogledu – *bolja finansijska i fizička dostupnost zdravstvene zaštite svim ranjivim društvenim grupama*, ali ni on nije kvantifikovan. Dalje, Strategijom javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine nije na adekvatan način pokriven ni **potcilj 3.9**<sup>22</sup>, budući da strategija to čini samo delimično svojim ciljevima, od kojih je najrelevantniji *unapređenje snabdevanja zdravstveno ispravnom vodom za piće*, i aktivnostima, od

- 
- 19 Taj potcilj se meri pokazateljima „Stopa smrtnosti usled kardiovaskularne bolesti, kancera, dijabetesa ili hronične respiratorne bolesti i stopa suicida.“
  - 20 Taj potcilj se meri pokazateljima „Pokrivenost merama lečenja (farmakološkim, psihosocijalnim i rehabilitacionim uslugama i uslugama tokom oporavka) poremećaja upotrebe psihoaktivnih supstanci i štetna upotreba alkohola, definisana prema nacionalnom kontekstu kao konzumiranje alkohola po glavi stanovnika (starijih od 15 godina) u kalendarskoj godini, u litrima čistog alkohola.“
  - 21 Taj potcilj se meri pokazateljima „Pokrivenost osnovnim zdravstvenim uslugama (definisanim kao prosečna pokrivenost osnovnim uslugama zasnovana na ključnim intervencijama koje uključuju reproduktivno i maternalno zdravlje, kao i zdravlje novorođenčadi i dece, zarazne bolesti, nezarazne bolesti i kapacitet usluga i pristup, među opštom i najugroženijom populacijom i udeo populacije sa velikim kućnim rashodima na zdravlje kao udeo ukupnih kućnih rashoda ili prihoda.“
  - 22 Taj potcilj se meri pokazateljima „Stopa smrtnosti usled zagađenosti vazduha u domaćinstvu i okolini, stopa smrtnosti usled nebezbedne vode, nebezbednog vodovoda i manjka higijene (izloženost nebezbednim uslugama koje se tiču vode, vodovoda i higijene za sve (WASH) i stopa smrtnosti usled nenamernog trovanja.“

kojih je najznačajnija osnivanje intersektorskog stručnog tela (IST) za procenu uticaja rizika iz životne sredine na zdravlje i izradu strateških dokumenata za integrisani sistem praćenja, evaluacije i unapređenja životne sredine (kvaliteta vazduha, zdravstvene ispravnosti vode za piće i predmeta opšte upotrebe, upravljanja bukom, komunalnim i medicinskim otpadom). Takođe, za taj potcilj je relevantna i Nacionalna strategija za aproksimaciju u oblasti životne sredine za Republiku Srbiju, ali ni ona se ne bavi tim potciljem na adekvatan način. Kada je reč o **potcilju 3.a**<sup>23</sup>, Strategija javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine sadrži operativni cilj *prevencija i suzbijanje pušenja i izloženosti duvanskom dimu, štetne upotrebe alkohola i zloupotrebe droga (tako da se udeo odraslog stanovništva i mlađih od 18 godina koji svakodnevno ili povremeno puše, izloženi su duvanskom dimu u radnoj sredini i na javnom mestu, prekomerno piju alkohol i zloupotrebljavaju droge smanji za 10%*, kojim je na adekvatan način pokriven taj potcilj. U vezi sa **potciljem 3.d**<sup>24</sup>, tom strategijom je predviđen operativni cilj *unapređenje epidemiološkog nadzora nad bolestima, povredama i faktorima rizika*, kojim je delimično obuhvaćen taj potcilj (osim jačanja kapaciteta za rano upozoravanje).

Strategija bezbednosti saobraćaja na putevima Republike Srbije za period od 2015. do 2020.

godine kao svoje ciljeve utvrđuje, između ostalih, i *da u saobraćaju nema poginule dece od 2020. godine* i *da se prepolove: godišnji broj poginulih, broj teško povređene dece, broj teško povređenih lica u 2020. godini, u odnosu na 2011. godinu*, čime je adekvatno obuhvaćen **potcilj 3.6**<sup>25</sup>.

Strategija podsticanja rađanja sadrži poseban cilj očuvanje i unapređenje reproduktivnog zdravlja, kojim je obuhvaćen **potcilj 3.7**<sup>26</sup>. Međutim, taj cilj nije kvantifikovan na način kako je to učinjeno samim potciljem. Slično tome, ni Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine ne bavi se na adekvatan način tim potciljem, budući da kao ciljanu vrednost utvrđuje „povećan procenat žena starosti od 15 do 49 godina koje su obavile preglede u vezi sa reproduktivnim zdravljem“.

Delimična obuhvaćenost potciljeva u okviru ovog COR relevantnim nacionalnim ciljevima i merama nije u skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama Srbije. Iako ti instrumenti, po pravilu, ne sadrže ciljeve i vrednosti u formatu koji je predviđen Ciljevima održivog razvoja (COR), oni propisuju jasne obaveze koje su relevantne za pitanje iskorenjivanja ekstremnog siromaštva.

23 Taj potcilj se meri pokazateljem „Prevalencija upotrebe duvana među osobama starim 15 godina i više standardizovana prema uzrastu.“

24 Taj potcilj se meri pokazateljem „Kapacitet Međunarodnih zdravstvenih propisa (MZP) i spremnost hitnih zdravstvenih službi.“

25 Taj potcilj se meri pokazateljem „Stopa smrtnosti usled povreda u saobraćajnim nezgodama.“

26 Taj potcilj se meri pokazateljima „Udeo žena reproduktivnog doba (starosti od 15–49 godina) čije su potrebe za planiranjem porodice zadovoljene modernim metodima i stopa rađanja kod adolescenata (starosti od 10–14 godina; starosti od 15–19 godina) na 1.000 žena u toj starosnoj grupi.“

- » U članu 12 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, glavnog međunarodnog instrumenta koji je Srbija ratifikovala u domenu socijalnih prava, propisana je obaveza država članica tog instrumenta da „priznaju pravo svakom licu na najbolje psihičko i mentalno zdravlje koje može da postigne“.
  - » Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava UN, telo nadležno za praćenje primene tog pakta, izrazio je zabrinutost, između ostalog, zbog toga što: budžet za finansiranje sistema zdravstvene zaštite nije odgovarajući; ugroženi pojedinci koji nemaju zdravstvene knjižice i oni koji žive u ruralnim područjima imaju ograničen pristup zdravstvenoj zaštiti; hiljade Roma koji žive u neformalnim naseljima nemaju pristup pijaćoj vodi, kanalizaciji i zdravstvenoj nezi.
  - » Komitet za prava deteta UN, telo nadležno za praćenje primene Konvencije o pravima deteta, izrazio je zabrinutost, između ostalog, zbog toga što: veliki deo seoskog stanovništva i ugroženih grupa, a naročito majki i male dece iz romske populacije, nema pristup osnovnim uslugama zdravstvene zaštite; zdravstvene medijatorke i dalje nastavljaju da rade na bazi projekta i nisu institucionalizovane u sistemu zdravstvene zaštite.
  - » Komitet za eliminisanje diskriminacije žena UN, telo nadležno za praćenje primene Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, izrazio je zabrinutost, između ostalog, zbog niskog stepena upotrebe kontraceptivnih sredstava, prevalencije adolescentskih trudnoća romskih devojčica i kontinuiranog korišćenja abortusa kao metoda kontracepcije.
- lako u procesu pristupanja EU nisu uspostavljeni ciljevi koji se izričito odnose na smanjenje siromaštva, EU se tim pitanjem bavi u Evropskom stubu socijalnih prava koji obavezuje sve države članice (kao i one koje su obuhvaćene politikom proširenja EU) da, između ostalog, obezbede svakom licu pravo na „blagovremen pristup priušljivoj, preventivnoj i kurativnoj zdravstvenoj zaštiti dobrog kvaliteta“.
- U Skrining izveštaju za Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja ocenjeno je da je finansijska održivost zdravstvenog sektora „ozbiljno ugrožena“ i da poteškoće, naročito u ruralnim oblastima, stvara nedostatak medicinskog i administrativnog osoblja na nivou primarne zdravstvene zaštite. Naglašeno je da su nadzor i mogućnost odgovora na ozbiljne prekogranične opasnosti po zdravlje, uključujući zarazne bolesti, ograničeni i zahtevaju modernizaciju. Takođe, ocenjeno je da su potrebni dalja podrška uslugama u zajednici u oblasti mentalnog zdravlja i nastavak aktivnosti na unapređenju zdravlja ranjivih rupa, poput Roma.

## Pravni okvir

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti nije uređen položaj zdravstvenih medijatorki kao

zaposlenih u sistemu zdravstvene zaštite (na način kao što je Zakonom o osnovama sistema

obrazovanja i vaspitanja uređen položaj pedagoških asistenata), iako se Srbija Akcionim planom za Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava, usvojenim 2016. godine, obavezala na uvođenje zdravstvenih medijatorki kao pomoćnog zdravstvenog osoblja u nomenklaturu zanimanja. Nije definisana ni uloga organizacija civilnog društva u oblasti zdravstvene zaštite.

» Iako se Srbija, u odnosu na Akcioni plan za Poglavlje 23, dodatno obavezala da će rešiti radnopravni status zdravstvenih medijatorki, i to tako što će pronaći finansijski održivo rešenje za njihovu sistematizaciju, koje će uključiti i odgovarajući oblik zapošljavanja i adekvatne plate, MZ nije izvestilo o eventualnom napretku u ostvarenju tog pitanja.

Zakon o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu nije usaglašen sa Direktivom br. 2014/40/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 3. aprila 2014. godine o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duvanskih i srodnih proizvoda i o stavljanju van snage Direktive br. 2001/37/EZ, naročito u delu koji se tiče označavanja i pakovanja duvanskih proizvoda.

**Delimično je uspostavljen pravni okvir za treći cilj. Već nekoliko godina se kasni sa izvršenjem obaveza u procesu pristupanja EU, kao što su: zakonsko regulisanje položaja zdravstvenih medijatorki, usvajanje zakona i strategije koji se odnose na zaštitu stanovništva od izloženosti duvanskom dimu i usvajanje plana razvoja kadrova u zdravstvu.**

Pravni okvir Srbije samo delimično omogućava ostvarenje tog cilja održivog razvoja, a ne postoji ni aktivno predlaganje inicijativa za njegovo usklađivanje sa obavezama koje proističu iz domaćih i međunarodnih javnih politika. Kao ilustracija te tvrdnje mogu se navesti sledeći podaci:

» Direktiva o primeni prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti još uvek nije transponovana u domaće zakonodavstvo.

» Nacrt zakona kojim se menja Zakon o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu trebalo je da bude usvojen 2016. godine, prema podacima iz skrining izveštaja o Poglavlju 28; osim toga, Strategija kontrole duvana (usvojena 2007. godine) odavno je istekla, a MZ nikada nije iniciralo proces pripreme i usvajanja nove strategije, iako je na bilateralnom skriningu o Poglavlju 28 delegacija Srbije izjavila da će nova strategija biti usvojena posle 2016. godine.

» Iako je ESRP-om utvrđeno da će do kraja 2017. godine biti usvojen plan razvoja kadrova u zdravstvu, u najnovijem izveštaju o sprovođenju ESRP za 2018. godinu navodi se da on još uvek nije usvojen i da je „realistično“ planirati da bude donet tokom 2020. godine.

# Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

Primarno nadležno ministarstvo za taj cilj je, prema Zakonu o ministarstvima, MZ, s obzirom na to da obavlja poslove državne uprave koji se odnose na sistem i sadržaj zdravstvene zaštite i očuvanje i unapređenje zdravlja građana. Institucija koja deli to zaduženje sa MZ jeste Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, kao ustanova koja obavlja delatnost u oblasti javnog zdravlja u užem smislu. Kao ministarstva, odnosno institucije koje dele nadležnosti u toj oblasti mogu se navesti MGSI, Ministarstvo zaštite životne sredine (MZŽS) i Kabinet ministra bez portfelja zaduženog za demografiju i populacionu politiku.

Ljudski resursi za sprovođenje tog COR zadovoljavajući su u poređenju sa brojem korisnika. Naime, prema podacima Svetske zdravstvene organizacije, u Srbiji ima prosečno 31,25 lekara na 10.000 stanovnika, što našu zemlju svrstava u kategoriju zemalja sa najboljom pokrivenošću u svetu, dok broj medicinskih sestara i babica na 10.000 stanovnika iznosi 60,86, po čemu naša zemlja zauzima 55. mesto u svetu (od 194).

Ne postoje međuresorni koordinacioni mehanizmi i sporazumi koji se izričito odnose na unapređenje javnog zdravlja. Neka međuresorna tela se u svom radu povremeno

bave pitanjima relevantnim za unapređenje javnog zdravlja opšte populacije ili pojedinih ugroženih grupa. To su: Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine, Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost i Zajedničko telo za podršku socijalnoj inkluziji, podršku radu i

**Postojeći resursi za ostvarivanje tog cilja nisu odgovarajući. Ne postoje mehanizmi i sporazumi koji se izričito odnose na unapređenje javnog zdravlja, a javne rasprave o aktima u toj oblasti retko se održavaju.**

koordinaciju nadzora nad radom interresornih komisija za procenu potreba za pružanjem dodatne obrazovne, zdravstvene i socijalne podrške detetu i učeniku.

Iz budžeta Republike Srbije, iz razdela MZ u okviru programa „Podrška udruženjima i organizacijama“, kao i budžeta JLS, na godišnjem nivou dodeljuju se sredstva za podršku udruženjima građana za aktivnosti u oblasti zdravstvene zaštite. Prema dosadašnjoj praksi, u toj oblasti se retko održavaju javne rasprave. Primera radi, prema podacima za 2014. godinu, ni za jedan od 23 akta u nadležnosti MZ nije održana javna rasprava.

# Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

Strategija javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine sadrži pokazatelje kojima se prate **potciljevi 3.4**<sup>27</sup>, **3.5**<sup>28</sup>, **3.a**<sup>29</sup> i **3.d**<sup>30</sup>. U toj strategiji nisu utvrđene početne vrednosti pokazatelja, kao ni učestalost prikupljanja podataka. Disagregacija podataka nije dostupna. MZ je određeno kao institucija odgovorna za praćenje napretka i izveštavanje na godišnjem nivou, a u slučaju **potcilja 3.d**, osim MZ, i Republički fond za zdravstveno osiguranje. Baza RZS ne sadrži pokazatelje relevantne za ovaje potciljeve, osim za potcilj 3.4: *stopa smrtnosti koja se pripisuje kardiovaskularnim bolestima, raku, dijabetesu ili hroničnim respiratornim bolestima* i *stopa smrtnosti usled samoubistava*. Potciljevi **3.8** i **3.9** nisu na adekvatan način obuhvaćeni Strategijom javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine, a baza RZS ne sadrži pokazatelje relevantne za te potciljeve, osim

za **potcilj 3.9**: *stopa smrtnosti koja se pripisuje nenamernom trovanju*.

**Potcilj 3.6** je uvršten u Strategiju bezbednosti saobraćaja na putevima Republike Srbije za period od 2015. do 2025. godine<sup>31</sup>. Disagregacija podataka nije dostupna. MGSI i Telo za koordinaciju bezbednosti saobraćaja na putevima određeni su kao institucije odgovorne za praćenje napretka. Baza RZS ne sadrži pokazatelje relevantne za taj potcilj. **Potcilj 3.7** je obuhvaćen Strategijom podsticanja rađanja, odgovarajući ciljevi i mere nisu merljivi jer ne postoje pokazatelji. Baza RZS sadrži pokazatelje relevantne za ovaj potcilj: *udeo žena u reproduktivnom periodu (starosti 15–49 godina) koje svoje potrebe za planiranje porodice zadovoljavaju savremenim metodama* i *stopa rađanja kod adolescenata (starosti 10–14 godina; starosti 15–19 godina) na 1.000 žena iz te starosne grupe*.

- 
- 27 Smanjeno prevremeno umiranje od kardiovaskularnih bolesti za 30%, unapređen obuhvat skriningom za rano otkrivanje dijabetesa tipa 2 za 40%, smanjeno prevremeno umiranje od dijabetesa tip 2 za 20%, unapređen obuhvat skriningom za rano otkrivanje kolorektalnog karcinoma, karcinoma dojke i karcinoma grlića materice za 40%.
  - 28 Zabrana pušenja uspostavljena na svim javnim mestima bez izuzetaka i postoji strože vremensko i prostorno ograničenje dostupnosti alkoholnih pića u ugostiteljskim objektima i maloprodaji nego u 2015. godini.
  - 29 Tako da se udeo odraslog stanovništva i mlađih od 18 godina koji svakodnevno ili povremeno puše, izloženi su duvanskom dimu u radnoj sredini i na javnom mestu, prekomerno piju alkohol i zloupotrebljavaju droge smanji za 10%.
  - 30 Raspolaganje podacima o incidenciji, prevalenciji i letalitetu za 17 oboljenja ili stanja definisanih čl. 31 Zakona o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u oblasti zdravstva, raspolaganje procedurom za sentinel nadzor i njegova primena na teritoriji Republike Srbije, raspolaganje procedurom za nadzor nad vektorskim i krvno prenosivim virusnim zaraznim bolestima, postoje definicije slučajeva zaraznih bolesti u skladu sa EU, uveden elektronski imunizacioni registar na osnovu postojećih iskustava u zemlji i svetu, broj i vrsta izmenjenih propisa sa ciljem unapređenja sistema i procedura brze procene rizika i odgovora na vanredne situacije i opasnosti po zdravlje stanovništva, broj i vrsta izmenjenih propisa sa ciljem razvijanja sistema javnozdravstvene bezbednosti masovnih i drugih skupova sa mogućim teškim posledicama po stanovništvo, dokument o formiranju Radne grupe Ministarstva zdravlja za izradu Strategije razvoja sistema sprečavanja i suzbijanja zaraznih bolesti u Republici Srbiji, postupak za standardizaciju laboratorijskih procedura sproveden u skladu sa preporukama Evropskog centra za kontrolu zaraznih bolesti (ECDC) i Svetske zdravstvene organizacije i standardizovan menadžment zaraznih bolesti, procene rizika, povećanja obuhvata i efikasnosti testiranja i drugo, u skladu sa vodičima ECDC.
  - 31 Da u saobraćaju nema poginule dece od 2020. godine i da se prepolove: godišnji broj poginulih, broj teško povređene dece, broj teško povređenih lica u 2020. godini, u odnosu na 2011. godinu.



Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.a	3.b	3.c	3.d
Grey	Grey	Grey	Green	White	White	Green	White	White	White	Grey	Grey	White
Grey	Grey	Grey	Green	White	White	Green	White	Green	White	Grey	Grey	White
Grey	Grey	Grey	White	White	White	White	White	White	White	Grey	Grey	White
Grey	Grey	Grey	White	White	White	White	White	White	White	Grey	Grey	White

U Eurostatovoj bazi mogu se pronaći i podaci za pokazatelje: *očekivano trajanje života na rođenju prema polu, standardizovan mortalitet usled uzroka koje je moguće sprečiti i izlečiti, standardizovana stopa smrtnosti usled tuberkuloze, HIV-a i hepatitisa prema tipu bolesti,*

*udeo stanovništva koje ima percepciju dobrog ili veoma dobrog zdravlja prema polu, samoprijavljene nepokrivene potrebe za lekarskim pregledom i negom prema polu i izloženost zagađenju vazduha prema suspendovanim česticama.*

## Preporuke

1. Revidirati Strategiju javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine tako da bude omogućeno adekvatno obuhvatanje potciljeva 3.4, 3.8, 3.9 i 3.d.
2. Revidirati Strategiju podsticanja rađanja i usvojiti novu nacionalnu strategiju za rodnu ravnopravnost tako da bude omogućeno adekvatno pokrivanje potcilja 3.7.
3. Izvršiti izmene i dopune Zakona o zdravstvenoj zaštiti tako da njime bude uređen položaj zdravstvenih medijatorki kao zaposlenih u sistemu zdravstvene zaštite.
4. Izvršiti izmene i dopune Zakona o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu radi usaglašavanja sa Direktivom br. 2014/40/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 3. aprila 2014. godine o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duvanskih i srodnih proizvoda i o stavljanju van snage Direktive br. 2001/37/EZ, naročito u delu koji se tiče označavanja i pakovanja duvanskih proizvoda.
5. Transponovati direktivu o primeni prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti u domaće zakonodavstvo.



6. Usvojiti plan razvoja kadrova u zdravstvu.
7. Izdvojiti sredstva u budžetu Republike za zapošljavanje dodatnog broja medicinskih sestara i babica.
8. Redovno održavati javne rasprave o nacrtima propisa i dokumenata javnih politika, u skladu sa zakonskim obavezama nadležnih predlagača.
9. Revidirati sve strateške dokumente kako bi bila obezbeđena merljivost njihovih ciljeva putem pokazatelja koji će sadržati početnu i ciljanu vrednost i biti disagregirani u skladu sa relevantnim potciljevima.
10. Objaviti izveštaje o sprovođenju strateških dokumenata od nadležnih institucija.



Cilj broj 4:

# KVALITETNO OBRAZOVANJE



## Obezbediti inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnost celoživotnog učenja za sve

Uprkos tome što strateški okvir obrazovanja u Srbiji u potpunosti obuhvata većinu primenjivih potciljeva COR 4 (4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6. i 4a) i što je usklađen i sa evropskim strateškim okvirom, većina pokazatelja upućuje na to da na isteku važeće Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine (SROS) nisu postignute ciljne vrednosti. Podaci o finansiranju obrazovanja koje je jedan od najvažnijih instrumenata realizacije obrazovne strategije i unapređenja obrazovnog sistema ukazuju na to da je Srbija otišla korak unazad: Zakonom o budžetu Republike Srbije u 2020. godini planirani su rashodi za obrazovanje u iznosu od 206,38 milijardi dinara ili 3,54% BDP, što je daleko od planiranih 6% BDP, kao i od 4,5%, koliko je za obrazovanje izdvajano u vreme izrade SROS. Obuhvat dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem (deca mlađa od tri godine i deca uzrasta od 4 do 5,5 godina) značajno je niži i od proseka EU-27 i od vrednosti projektovanih SROS. Neto stopa obuhvata dece osnovnim obrazovanjem u 2019. godini bila je 93%, niža za 6 procentnih poena u odnosu na 2012. i ispod ciljne vrednosti postavljene u SROS za 2020. godinu. Srednjim obrazovanjem u 2019. godini obuhvaćeno je 87,4% generacije (obuhvat je 2012. iznosio 88,5%) i odgovara ciljnoj vrednosti od 88% postavljenoj u SROS. Međutim, na postizanju strateškog cilja povećanja obuhvata opštim i umetničkim obrazovanjem na 39% generacije nije urađeno gotovo ništa budući da je u 2019/2020. od ukupno upisanih






u srednje škole gimnaziju upisalo 25,7% učenika. Učešće stanovnika sa završenim visokim obrazovanjem u 2019. godini bilo je 33,5%, značajno niže od proseka EU-27 (40,3%) i vrednosti planirane SROS (38,5%). Obuhvat odraslih obrazovanjem i obukom u 2019. godini iznosio je 4,3%, značajno niže od proseka EU-27 (10,8%) i vrednosti planirane SROS (7%).


Zabrinjavajući su i podaci o kvalitetu obrazovnih postignuća učenika iz Srbije. Kao i u prethodnim ciklusima PISA testiranja, petnaestogodišnjaci u Srbiji postižu veoma loše rezultate u čitalačkoj i matematičkoj pismenosti: 37,7% učenika ne ostvaruje minimalno postignuće u čitanju, a 39,7% učenika u matematici. Osim toga, podaci ukazuju i na značajno niže postignuće učenika slabijeg socioekonomskog statusa u čitanju i matematici. Na nepravednost i diskriminaciju u sistemu obrazovanja ukazuju i izveštaji ugovornih tela UN – Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, Komiteta za prava osoba sa invaliditetom, Komiteta za prava deteta i Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava – što se pre svega odnosi na pripadnike najosetljivijih grupa (Romi, osobe sa invaliditetom, tražioci azila, seosko stanovništvo, siromašni).

## Okvir javnih politika

**Tabela 5** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 4 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 4.1</b> Do 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja.	✓
<b>Potcilj 4.2</b> Do 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci imaju pristup kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu, brizi i predškolskom obrazovanju kako bi bili spremni za osnovno obrazovanje.	✓
<b>Potcilj 4.3</b> Jednaka dostupnost jeftinog i kvalitetnog tehničkog, stručnog i tercijarnog obrazovanja, uključujući univerzitetsko, za sve žene i muškarce.	✓
<b>Potcilj 4.4</b> Povećanje broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za zapošljavanje, dostojne poslove i preduzetništvo.	✓
<b>Potcilj 4.5</b> Do kraja 2030. eliminisati rodnu nejednakost u obrazovanju i obezbediti jednak pristup svim nivoima obrazovanja i stručnom osposobljavanju za ranjive grupe, uključujući osobe sa invaliditetom, autohtono stanovništvo i decu u ranjivim situacijama.	✓

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 4.6</b> Do kraja 2030. obezbediti da svi mladi i znatan deo odraslih (muškaraca i žena) postignu jezičku i numeričku pismenost.	
<b>Potcilj 4.7</b> Do kraja 2030. obezbediti da svi učenici steknu znanja i veštine potrebne za promovisanje održivog razvoja, između ostalog i edukacijom o održivom razvoju i održivim stilovima života, ljudskim pravima, rodnoj ravnopravnosti, kao i o promovisanju kulture mira i nenasilja, pripadnosti globalnoj zajednici i poštovanja kulturne raznolikosti i doprinosa kulture održivom razvoju.	
<b>Potcilj 4.a</b> Izgraditi i poboljšati obrazovne ustanove koje su prilagođene deci, osobama sa invaliditetom i rodnim razlikama te obezbediti bezbedna, nenasilna, inkluzivna i delotvorna okruženja za učenje za sve.	
<b>Potcilj 4.b</b> Do kraja 2020. na globalnom nivou proširiti broj stipendija koje su dostupne zemljama u razvoju, posebno najmanje razvijenim zemljama, malim ostrvskim državama u razvoju i afričkim zemljama, za pohađanje višeg obrazovanja, uključujući stručnu obuku i informacione i komunikacione tehnologije, kao i tehničke, inženjerske i naučne programe, u razvijenim zemljama i ostalim zemljama u razvoju.	
<b>Potcilj 4.c</b> Do 2030. značajno povećati broj kvalifikovanih učitelja, između ostalog i kroz međunarodnu saradnju za obuku učitelja u zemljama u razvoju, posebno u najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju.	

 osnovni strateški dokument koji predstavlja okvir za razvoj obrazovanja u Srbiji i ostvarenje COR 4 jeste Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine (SROS). Osim tog dokumenta, nekoliko dokumenata javnih politika bavi se u nekom delu oblašću obrazovanja, pri čemu se oblast obrazovanja odnosi na pojedine grupe stanovništva (Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine; Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine; Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine; Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020.

godine) ili za određene teme (ESRP; Strategija pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020. do 2027. godine; Strategija razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine).

U SROS su utvrđeni svrha, ciljevi, pravci, instrumenti i mehanizmi razvoja sistema obrazovanja u Srbiji tako što je formulisana pojedinačna, specifična strategija za devet obrazovnih pod sistema: društvena briga o deci i predškolsko vaspitanje i obrazovanje; osnovno obrazovanje i vaspitanje; opšte i umetničko srednje obrazovanje i vaspitanje; srednje stručno obrazovanje i vaspitanje; osnovne i master akademske studije; doktorske studije; strukovne studije;

obrazovanje nastavnika; obrazovanje odraslih. Za svaki podsistem obrazovanja definisani su strateški ciljevi koji se odnose na povećanje kvaliteta procesa i ishoda obrazovanja do maksimalno dostižnog nivoa, povećanje obuhvata stanovništva obrazovanjem, dostizanje i održavanje relevantnosti obrazovanja te povećanje efikasnosti upotrebe svih resursa obrazovanja. Strukturom i sadržajem, SROS u potpunosti korespondira sa COR 4 tako što konkretnim strateškim politikama, akcijama i merama za svaki deo sistema obrazovanja postavlja kvalitet obrazovanja kao primarni razvojni cilj, a povećanjem obuhvata, relevantnosti i efikasnosti završavanja obrazovanja obezbeđuje inkluzivnost i pravednost obrazovanja.

U vezi sa **potciljem 4.132** – do 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja – SROS utvrđuje politike i mere u delu koji se odnosi na podsysteme osnovnog i srednjeg obrazovanja (opšte i umetničko srednje obrazovanje i vaspitanje te srednje stručno obrazovanje i vaspitanje). Predviđenim strateškim pravcima i utvrđenim merama, SROS obuhvata potcilj 4.1. SROS predviđa mere za potpuni obuhvat dece osnovnim obrazovanjem, a ključna politika je povećanje obuhvata dece sa sela, romske dece i dece sa invaliditetom i smetnjama u razvoju i smanjivanje njihovog osipanja u toku osnovne škole. Strateški pravci u srednjem obrazovanju formulisani su za dva podsistema – srednje opšte i umetničko obrazovanje

i vaspitanje (SOUOV) i srednje stručno obrazovanje i vaspitanje (SSOV). SOUOV treba da pripremi učenike za nastavak školovanja na visokom obrazovanju i da stvori osnovu za formiranje buduće intelektualne i kulturne elite zemlje, a da bi se ta funkcija ostvarila,

### Četvrti cilj održivog razvoja je potpuno obuhvaćen nacionalnim ciljevima za sedam potciljeva, a delimično za potcilj 4.7.

kao prioritetni zadaci postavljeni su povećanje obuhvata učenika, pre svega omogućavanjem deci iz siromašnih porodica i deci sa sela da se školuju te povećanjem kvaliteta obrazovanja (uslova za nastavu i učenje, programa obrazovanja, procesa nastave i učenja, nastavnika, obrazovnih postignuća učenika, škole kao ustanove). Povećanjem obuhvata, kvaliteta, efikasnosti i relevantnosti, SSOV treba da obezbedi mogućnosti i uslove svakom pojedincu da stekne stručne kompetencije radi efikasnog uključivanja u svet rada i nastavak školovanja. U SROS su utvrđeni sledeći kvantitativni pokazatelji za osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje do 2020. godine: minimalno 95% onih koji su završili osnovnu školu (88% generacije) upisuje neku od srednjih škola; srednje stručne četvorogodišnje škole upisuje 39% generacije, ostalo srednje stručno obrazovanje upisuje 10% generacije, a opšte srednje i umetničko obrazovanje i vaspitanje 39% generacije; četvorogodišnje srednje stručne škole završava minimalno 95% upisanih (37% generacije); isto toliko i gimnazije (37% generacije). U SROS je istaknuta potreba

32 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja navedeni podcilj se meri pokazateljem 4.1.1 „Udeo dece i mladih: (a) u razredima 2/3; (b) na kraju osnovnog i (c) na kraju nižeg srednjeg obrazovanja koja postižu najmanje minimalni nivo dostignuća u (i) čitanju i (ii) matematici, po polu.“

da se obave sve potrebne analize radi utvrđivanja mogućnosti i opravdanosti da se od 2020. godine učini obaveznim upis u srednje obrazovanje nakon završene osnovne škole i ostanak u srednjem obrazovanju – za slučaj da nije završeno – do sticanja punoletstva. Postavljene ciljne vrednosti u potpunosti odgovaraju svim aspektima potcila 4.1.

Osnovne strateške mere u podsistemu društvene brige o deci predškolskog uzrasta i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u direktnoj su vezi sa **potciljem 4.233** – do 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci imaju pristup kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu, brizi i predškolskom obrazovanju kako bi bili spremni za osnovno obrazovanje. Povećanjem obuhvata dece predškolskog uzrasta, osiguravanjem kvaliteta sistema, povećanjem efikasnosti sistema i obezbeđivanjem relevantnosti treba da se stvore uslovi za dobrobit dece od rođenja do polaska u školu, da se podrže njihov celoviti razvoj, vaspitanje i socijalizacija i da se stvore uslovi za rano učenje, zavisno od potreba pojedinih porodica i dece. SROS predviđa da svaka porodica i svako dete uzrasta od šest meseci do polaska u školu imaju dostupan neki vid diversifikovanog sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja koji odgovara njihovim potrebama, pri čemu je planirano da se udvostruči opšti obuhvat dece od četiri godine do polaska u obavezni pripremni predškolski program (PPP), da se svakom detetu uzrasta od četiri godine do početka polaska u PPP garantuje mogućnost da besplatno

koristi skraćene (poludnevne) programe za podsticanje razvoja i predškolskog vaspitanja i obrazovanja, da se ostvari potpuni obuhvat dece uzrasta od 5,5 do 6,5 godina obaveznim PPP. SROS ističe potrebu uspostavljanja pravičnijeg sistema predškolskog obrazovanja i vaspitanja koji će omogućiti značajno veći obuhvat posebno dece iz marginalizovanih grupa ostvarenjem prava prioriteta pri upisu. Za povećanje obuhvata, relevantnosti i efikasnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja definisani su sledeći kvantitativni pokazatelji do 2020. godine: za decu od šest meseci do tri godine povećan je pristup diversifikovanim programima i uslugama i obezbeđen je obuhvat dece tog uzrasta u iznosu od 30%; za svu decu od 4 do 5,5 godina obezbeđeno je da besplatno koriste skraćene (poludnevne) kvalitetne vaspitno-obrazovne programe u toku jedne školske godine; za decu od 5,5 do 6,5 godina ostvaren je potpuni obuhvat celodnevnim i poludnevnim oblicima pripremnog predškolskog programa. Budući da su ciljane vrednosti postavljene u SROS oročene na 2020. godinu smatramo da su one usklađene sa potciljem 4.2. i da postavljenim pokazateljima omogućavaju merenje ostvarenosti navedenog potcila.

**Potcilj 4.334** – jednaka dostupnost jeftinog i kvalitetnog tehničkog, stručnog i tercijarnog obrazovanja, uključujući univerzitetsko, za sve žene i muškarce u SROS je operacionalizovan kroz strateške ciljeve i mere definisane u podsistemu srednjeg stručnog obrazovanja

- 
- 33 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja navedeni podcilj se meri pokazateljima 4.2.1 Udeo dece mlađe od 5 godina koja se pravilno razvijaju u smislu zdravstvenog, obrazovnog i psihosocijalnog blagostanja, po polu i 4.2.2 stopa učešća u organizovanom učenju (godinu dana pre službenog uzrasta za upis u osnovnu školu), po polu.
- 34 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja navedeni podcilj se meri pokazateljem 4.3.1 Stopa učešća mladih i odraslih u formalnom i neformalnom obrazovanju i obuci tokom prethodnih 12 meseci, po polu.

i podsystemu visokog obrazovanja. Strateški ciljevi razvoja srednjeg stručnog obrazovanja u Srbiji konkretizovani u merama planiranim za njihovu realizaciju direktno su povezani sa potciljem 4.3 – obezbeđenje relevantnosti i dostupnosti kvalifikacija, unapređenje kvaliteta i efikasnosti SSOV, sveobuhvatnost SSOV, uspostavljanje održivog sistema socijalnog partnerstva u srednjem stručnom obrazovanju i uspostavljanje efikasnog sistema upravljanja u SSOV na svim nivoima. Razvojna opredeljenja u sistemu visokog obrazovanja ključna za realizaciju potcilja 4.3 su: otvorenost visokog obrazovanja prema svima koji žele da ih sistem kvalitetno pripremi za zaposlenje i dalji razvoj, uvođenje sistema finansiranja koji će omogućiti studiranje onima koji žele da studiraju, bez obzira na socijalni, ekonomski i drugi status.

Kao dugoročni cilj obrazovanja u Srbiji u SROS je definisano dostizanje i održavanje relevantnosti obrazovanja na način da se struktura sistema obrazovanja usaglasila sa neposrednim i razvojnim potrebama pojedinaca, ekonomskog, socijalnog, kulturnog, istraživačkog, obrazovnog, javnog, administrativnog i drugih sistema. Planirani ciljevi i mere koje se odnose na povećanje kvaliteta, obuhvata i relevantnosti u svim podsystemima obrazovanja omogućavaju realizaciju **potcilja 4.435** – povećanje broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za zapošljavanje, dostojne poslove i preduzetništvo. Suština reforme obrazovanja postavljene u SROS usmerena je na prilagođavanje sistema obrazovanja potrebama ukupnog razvoja Republike Srbije

putem reindustrijalizacije koja treba da se odvija u procesima revitalizacije i modernizacije prerađivačke industrije i sa njom povezane usluge te razvoj niza industrija zasnovanih na znanju, a posebno kreativnih industrija. U skladu sa navedenim konceptom razvoja, uloga obrazovanja je *da razvija sposobnosti razumevanja i kritičkog razmišljanja i da podstiče inicijativu, stvaralaštvo i preduzetnički duh, uz timski rad i pozitivne društvene vrednosti. Slobodno, otvoreno i kvalitetno obrazovanje, svima dostupno kao osnovno demokratsko pravo, ono koje se proteže na ceo život i koje uključuje i etički i estetski odnos prema svetu, treba da predstavlja okvir za razvijanje naših potencijala i za pomeranje našeg društva na lestvici kompetencija i aktivnog učešća na svetском tržištu.* Karijerno vođenje i savetovanje prepoznato je u SROS na različitim obrazovnim nivoima kao instrument za lični razvoj učenika, istraživanje mogućnosti za učenje i zapošljavanje i razvijanje realističnog stava o karijernim mogućnostima nakon završetka školovanja.

Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine u okviru specifičnog cilja 1 – *obezbeđeni su uslovi za razvoj kreativnosti, inovativnosti i inicijative mladih i sticanje kompetencija u okviru celoživotnog učenja*, planira afirmisanje sistema celoživotnog učenja i priznavanja prethodnog učenja uz prepoznavanje specifičnosti neformalnih obrazovnih programa u omladinskom sektoru.

Programom reformi zapošljavanja i socijalne politike predviđen je niz mera za usklađivanje ishoda obrazovnog sistema sa potrebama tr-

35 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja navedeni podcilj se meri pokazateljem 4.4.1 Stopa učešća mladih i odraslih koji poseduju veštine u informacionim i komunikacionim tehnologijama, po vrstama veština.



žišta rada povećanjem kvaliteta i relevantnosti obrazovanja i obučavanja: mere za razvoj relevantnih programa obrazovanja i obučavanje u skladu sa potrebama tržišta rada i društva u celini, mere za unapređenje kvaliteta inicijalnog obrazovanja, stručnog usavršavanja i profesionalne saradnje nastavnika na svim nivoima obrazovanja i mere za uspostavljanje sistema osiguranja kvaliteta obrazovanja i obučavanja na svim nivoima.

U pogledu **potcilja 4.5** – do kraja 2030. eliminirati rodnu nejednakost u obrazovanju i obezbediti jednak pristup svim nivoima obrazovanja i stručnom osposobljavanju za ranjive grupe, uključujući osobe sa invaliditetom, autohtono stanovništvo i decu u ranjivim situacijama<sup>36</sup>, SROS prepoznaje značaj uključivanja dece iz ranjivih grupa u obrazovni sistem i predviđa niz mera za povećanje njihovog obuhvata na svim nivoima obrazovanja. Povećanje obuhvata dece predškolskog uzrasta, između ostalog, podrazumeva uvođenje znatno pravičnijeg sistema koji će omogućiti značajno veći obuhvat posebno dece iz marginalizovanih grupa koja ostvaruju pravo prioriteta pri upisu (deca sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, deca koja pokazuju emocionalne probleme ili probleme u ponašanju i učenju, deca čiji problemi proizlaze primarno iz socioekonomskih razloga ili činjenice da pohađaju programe na maternjem jeziku, posebno romska deca, deca iz siromašnih slojeva društva i iz porodica s niskim obrazovnim nivoom, deca iz seoskih sredina). U SROS su predviđene brojne mere za povećani obuhvat dece sa sela, romske dece

te dece sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, smanjivanje njihovog osipanja u toku osnovne škole putem razvoja korektivnih mehanizama. U podsistemu SOUOV kao ključna politika navodi se omogućavanje deci iz siromašnih porodica i deci sa sela da se školuju u SOUOV, a za realizaciju tog opredeljenja planirane su mere podrške toj deci i afirmativne mere podrške specifičnim grupama učenika (romska deca, neke kategorije dece sa invaliditetom i smetnjama u razvoju). Pri upisu na akademske studije naglašeno je da posebnu podršku treba da imaju studenti iz socijalno ugroženih grupa ili lica sa smetnjama u razvoju, pri čemu svako ko ispunjava uslove upisa i želi da studira treba da ima pravo na neki od vidova finansijske podrške iz budžeta. U podsistemu obrazovanja odraslih, SROS naglašava potrebu dostupnosti tog vida obrazovanja svim kategorijama odraslih, nezavisno od njihovih socioekonomskih, fizičkih, uzrasnih, intelektualnih, regionalnih, nacionalnih, jezičkih, etničkih, verskih i drugih karakteristika. Osim toga, u posebnom delu SROS koji se bavi obrazovanjem i vaspitanjem posebnih kategorija učenika navedene su posebne mere koje se odnose na obrazovanje i vaspitanje pripadnika nacionalnih manjina te osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, osoba sa teškoćama u učenju i osoba iz defavorizovanih sredina.

Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, u okviru posebnog cilja 3 – *sistemska uvođenje perspektive invaliditeta u donošenje, sprovođenje i praćenje javnih politika*

36 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljem 4.5.1 Indeksi pariteta (žene/muškarci, ruralno/urbano, najniža/najviša kvantila bogatstva i ostalih kao što su invaliditet, starosedelački status ili pod uticajem konflikta, kako podaci postaju dostupni) za sve pokazatelje obrazovanja sa ove liste koje je moguće razvrstati.

*radi unapređenja inkluzivnog obrazovanja i doživotnog učenja za osobe sa invaliditetom, predviđa meru za jačanje kompetencija stručnjaka, podizanje svesti javnosti i stalno praćenje stanja u ostvarivanju inkluzivnog obrazovanja kako bi se obezbedio adekvatan odgovor na potrebe dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u oblasti obrazovanja, odnosno dosledno poštovanje principa inkluzivnog obrazovanja.*

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine, u okviru posebnog cilja 1 predviđa mere za obezbeđenje pune uključenost dece i mladih iz romske zajednice u kvalitetno predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, veći obuhvat Roma i Romkinja visokoškolskim obrazovanjem i pružanje podrške školovanju mladih i odraslih koji se nisu školovali ili koji su napustili školovanje, uz uvođenje delotvornih i efikasnih mehanizama za borbu protiv diskriminacije i ostvarivanje uslova za uživanje svih manjinskih prava za Rome i Romkinje u obrazovnom sistemu.

Preduslov realizacije **potcilja 4.6** – do kraja 2030. obezbediti da svi mladi i znatan deo odraslih (muškaraca i žena) postignu jezičku i numeričku pismenost<sup>37</sup> jeste povećanje kvaliteta procesa i ishoda obrazovanja, a to je u SROS postavljeno kao dugoročan cilj razvoja obrazovanja u Srbiji. Za povećanje kvaliteta sistema obrazovanja u celini utvrđena su četiri

strateška opredeljenja: kvalitet je primarni razvojni cilj na svakom nivou obrazovanja; budući da je ključni faktor kvaliteta obrazovanja kvalitet nastavnika, u SROS je razvijena posebna strategija obrazovanja nastavnika; sprovođenje redovne, objektivne i transparentne akreditacije i provere kvaliteta svih obrazovnih institucija i programa; obezbeđivanje i poboljšanje resursa i uslova koji vode ka povećanju kvaliteta obrazovanja putem povećanja javnog finansiranja obrazovanja sa tekućih 4,5% na 6,0% bruto društvenog proizvoda. Za svaki nivo obrazovanja detaljno su prikazane mere za povećanje svih komponenti kvaliteta obrazovanja.

Početni uslov za takav smer daljeg privrednog i drugog razvoja jeste radikalno podizanje nivoa obrazovanja celokupne populacije u Srbiji uključivanjem vaspitanja i obrazovanja za životnu sredinu u funkciji ostvarivanja održivog razvoja.

SROS delimično pokriva **potcilj 4.7** – do kraja 2030. obezbediti da svi učenici steknu znanja i veštine potrebne za promovisanje održivog razvoja, između ostalog i edukacijom o održivom razvoju i održivim stilovima života, ljudskim pravima, rodnoj ravnopravnosti, kao i za promovisanje kulture mira i nenasilja, pripadnosti globalnoj zajednici i poštovanja kulturne raznolikosti i doprinosa kulture održivom razvoju<sup>38</sup>, budući da ne postavlja cilj koji se odnosi na promovisanje održivog razvoja.

37 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljem 4.6.1 Udeo stanovništva u datoj starosnoj grupi koji postiže najmanje neki fiksni nivo uspešnosti u funkcionalnoj (a) pismenosti i (b) numeričkim veštinama, po polu.

38 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljem 4.7.1 Mera u kojoj su na svim nivoima integrisani obrazovanje za (i) pripadnost globalnoj zajednici i (ii) održivi razvoj, uključujući i rodnu ravnopravnost i ljudska prava na svim nivoima: (a) nacionalnih obrazovnih politika; (b) kurikuluma; (c) obrazovanja nastavnika i (d) procene učenika i studenata.

Međutim, kao preduslov za promenu smera privrednog razvoja tehnološkom modernizacijom proizvodnje, inovacijama proizvoda i procesa i razvojem novonastajućih proizvodnih sektora, osim podizanja nivoa obrazovanja, navodi se i potreba za uključivanjem vaspitanja i obrazovanja za životnu sredinu u funkciji ostvarivanja održivog razvoja.

Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine u okviru posebnog cilja 1.2 – *rodno osetljivo formalno obrazovanje* planira uvođenje obaveznih rodno osetljivih i antidiskriminatornih obrazovnih programa i nastavnih sadržaja na svim nivoima obrazovanja, reviziju nastavnih sadržaja i udžbenika radi eliminisanja rodni stereotipa, diskriminatornih sadržaja i diskriminatornog jezika, uvođenje obrazovanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima, uključujući i pitanja rodni odnosa, rodni uloga, komunikacije među polovima i odgovornog seksualnog ponašanja, u nastavne planove i programe osnovnog i srednjeg obrazovanja, unapređivanje kompetencija zaposlenih u obrazovanju i vaspitanju uvođenjem obaveznih obrazovnih programa o rodnoj ravnopravnosti, uvođenjem rodno osetljivog jezika u sve nastavne sadržaje te uključivanjem ženskog doprinosa nauci, kulturi i umetnosti u sadržaje nastavnih predmeta.

Inkluzivnost obrazovnih ustanova kao preduslov za realizaciju **potcilja 4.a** – izgraditi i poboljšati obrazovne ustanove koje su prilagođene deci, osobama sa invaliditetom i

rodni razlikama, te obezbediti bezbedna, nenasilna, inkluzivna i delotvorna okruženja za učenje za sve<sup>39</sup>, u SROS se prepoznaje u donošenju mera za unapređenje kvaliteta uslova za nastavu i učenje. Poboljšanje uslova u osnovnim školama podrazumeva obezbeđivanje infrastrukture, odgovarajući higijenski i bezbednosni nivo, opremu za rad, didaktička sredstva, asistivne tehnologije, internet vezu. U SROS se naglašava da za uvođenje modela inkluzivnog obrazovanja i prelazak pojedinih kategorija iz modela specijalnog obrazovanja u model inkluzivnog obrazovanja treba obezbediti sledeće uslove: *osiguranje dodatnog finansiranja, pripremu ustanova i posebnu pomoć ustanovama koje imaju veći broj takvih osoba, obuku kadrova, obezbeđivanje adaptiranih prostornih i drugih uslova, razvijanje odgovarajućih programa (uključujući i individualne obrazovne planove), resursa za učenje i tehničkih pomagala, obezbeđivanje posebnih sistema podrške (uključujući i personalne/pedagoške asistente)*. Inkluzivnim pristupom u obrazovanju, kako se navodi u SROS, realizuje se pravo na obrazovanje za sve, povećava se socijalna inkluzija i smanjuje siromaštvo, stvara se osnova za formiranje i razvoj saradnje, solidarnosti i uzajamnog poštovanja, tolerancije na različitost, otvorenosti prema drugom i drugačijem i sprečavaju se predrasude i stereotipi u mišljenju i ponašanju.

SROS je potpuno usklađen sa evropskim strateškim okvirom i sa međunarodno preuzetim obavezama navedenim u:

39 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljem 4.a.1 Udeo škola koje imaju pristup: (a) električnoj energiji; (b) internetu za pedagoške svrhe; (c) kompjuterima za pedagoške svrhe; (d) adaptiranoj infrastrukturi i materijalima za učenike i studente sa invaliditetom; (e) osnovnoj vodi za piće; (f) osnovnim sanitarnim prostorijama podeljenim po polovima i (g) odnosnim mogućnostima za pranje ruku (prema definiciji pokazatelja za WASH).

- » članu 13 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- » članovima 23 (tač. 3 i 4), 28 i 29 Konvencije o pravima deteta;
- » članu 24 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom;
- » članu 10 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena.

## Pravni okvir

Zakonodavni okvir treba da omogući realizaciju SROORS, a samim tim i ostvarivanje većine potciljeva u okviru COR 4. Republika Srbija ima Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, Zakon o obrazovanju odraslih, Zakon o visokom obrazovanju, Zakon o učeničkom i studentskom standardu, Zakon o dualnom obrazovanju i Zakon o dualnom modelu studija u visokom obrazovanju, Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija. Finansiranje obrazovanja uređeno je Zakonom o budžetu Republike Srbije.

Iako sveobuhvatan, zakonski okvir ne omogućava potpuno ostvarenje svih potciljeva u okviru COR 4, budući da srednje obrazovanje nije obavezno (potcilj 4.1), predškolsko obrazovanje, izuzev PPP, nije besplatno niti ima dovoljno kapaciteta da se svoj deci omogući dostupnost kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu (potcilj 4.2). Uprkos zalaganju za inkluzivan pristup, predviđene afirmativne mere, propisani kriterijumi za podršku učenicima iz osetljivih grupa i ograničena finansijska sredstva ne omogućavaju otklanjanje

diskriminacije i nepravdnosti iz obrazovanja (potciljevi 4.3, 4.4, 4.5, 4.6 i 4a).

U poslednjih nekoliko godina izmenjena je većina obrazovnih zakona, a doneta su i tri nova: Zakon o dualnom obrazovanju, Zakon o dualnom modelu studija u visokom obrazovanju i Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija.

**Uspostavljen je sveobuhvatan pravni okvir za četvrti cilj. Zakonski okvir nije potpuno usklađen sa strateškim opredeljenjima tako da, za razliku od strateškog, zakonodavni okvir ne omogućava potpuno ostvarenje svih potciljeva u okviru COR 4.**

Usvajanje izmena postojećih i donošenje novih zakona obavljeno je po hitnom postupku, uz ignorisanje primedaba izrečenih u javnim raspravama. Stručna javnost je upozoravala da su neka zakonska rešenja suprotna opredeljenjima SROS. To se odnosi na centralizaciju upravljanja školama, budući da je izmenama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja predviđeno da direktore ustanova imenuje i razrešava ministar, donošenje Zakona o dualnom obrazovanju, kojim je predviđeno da učenici, zavisno od programa, mogu 80%

školovanja provesti aktivno radeći kod poslodavca, uz naknadu od 70% minimalne cene rada, vrednovanje kvaliteta rada ustanove na osnovu postignuća učenika na nacionalnim

testiranjima, čime se u nepovoljan položaj stavljaju škole u kojima se nalaze učenici iz porodica sa slabijim socioekonomskim statusom.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

**N**adležnost za praćenje realizacija opšte politike i mera u oblasti obrazovanja, prema SROS, imaju Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR), Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja i Nacionalni prosvetni savet.

Timovi koje bi činili predstavnici tih institucija treba da prate realizaciju opšte politike i mera iz strategije, a posebno se naglašava važnost uvođenja kontinuiranih istraživanja u obrazovanju i oblastima međuresorne saradnje (obrazovanje i kultura, obrazovanje i nauka, obrazovanje i finansije, obrazovanje i rad i socijalna zaštita itd.). Osim toga, za svaki podsistem obrazovanja navode se različiti mehanizmi za koordinaciju i saradnju.

U SROS se, u okviru realizacije strateških ciljeva i mera predškolskog obrazovanja i vaspitanja, navodi da su neophodne međuresorna koordinacija i saradnja uspostavljanjem mehanizama na nacionalnom i lokalnom nivou za koordinisano sprovođenje strateških politika i mera i interdisciplinarnih pristupa i praksi u domenu brige o deci i predškolskog vaspitanja i obrazovanja (zdravstvo i socijalna

zaštita), uspostavljanjem republičkih i lokalnih mehanizama održivosti putem međuresornih sporazuma o saradnji, razvoja integrisanih programa i usluga, podrške resora sporta i kulture ranom razvoju dece i predškolskom vaspitanju i obrazovanju.

**Iako su strateškim okvirom jasno definisani institucionalni i mehanizmi za koordinaciju i saradnju, na osnovu dostupnih podataka nije moguće proceniti funkcionalnost planiranih mehanizama. Ljudski resursi potrebni za realizaciju tog COR odgovarajući su za podsistem osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja.**

U podsistemu osnovnog obrazovanja naglašava se važnost uspostavljanja saradnje sa kulturnim, obrazovnim, naučnim, sportskim, ekološkim i drugim institucijama i organizacijama i lokalnom samoupravom, kao i sistemska podrška međunarodnim, a posebno regionalnim projektima saradnje.

Za srednje obrazovanje i vaspitanje u MPNTR je potrebno da postoji osoba (osobe) zadužena za praćenje školovanja dece sa sela i iz osetljivih grupa i osoba (osobe) zaduže-

na za realizaciju umetničkog obrazovanja. Gimnazije i srednje umetničke škole treba da uspostave saradnju sa različitim kulturnim, naučnim, sportskim, zdravstvenim, ekološkim, tehničko-tehnološkim manifestacijama. U srednjem stručnom obrazovanju planirano je da se poslodavci uključe u proces programiranja, razvoja i realizacije SSOV kroz rad sektorskih veća.

Za podsystem visokog obrazovanja naglašena je važnost uspostavljanja relacija akademskih studija sa srednjim obrazovanjem, strukovnim studijama, istraživačkim sistemom i privredom, razmene studenata i zaposlenih između visokoškolskih ustanova, s jedne strane, i privrede, kulturnih i drugih sektora, s druge strane, uspostavljanja ili unapređenja veze strukovnih studija sa susednim obrazovnim podsystemima i sa privredom.

O tome na koji način funkcionišu i da li su uspostavljeni planirani mehanizmi u obrazovnim podsystemima, nije moguće steći potpunu sliku na osnovu godišnjih izveštaja o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje SROS.

Ljudski resursi za sprovođenje tog cilja, izraženi u odnosu broja učenika i nastavnika na različitim nivoima obrazovanja, odgovarajući su, sa izuzetkom visokog obrazovanja: 11,64 u predškolskim ustanovama; 14,29 u osnovnim školama (I-IV razred); 7,8 u osnovnim školama (V-VIII razred); 8,12 u visokom obrazovanju. Prilikom interpretacije odnosa broja nastavnika i učenika treba imati na umu da u broj nastavnika ulaze i nastavnici sa nepunim radnim vremenom koji imaju značajno učešće u ukupnom broju nastavnika. Prema podacima Statističkog kalendara Republike Srbije 2020. (str. 67), u 2017. godini sa nepunim radnim vremenom u osnovnom obrazovanju je radilo 44% nastavnika, a u srednjem 46%.<sup>40</sup>

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

SROS prepoznaje važnost vođenja obrazovne statistike za koji su ključna dva sistema, sistem prikupljanja i obrade podataka o obrazovanju u RZS i sistem prikupljanja i analize podataka o obrazovanju u MP. Ta dva

sistema nisu usaglašena ni do danas. Mere za unapređenje obrazovne statistike<sup>41</sup> koje su planirane u SROS najvećim delom ni do danas nisu realizovane.

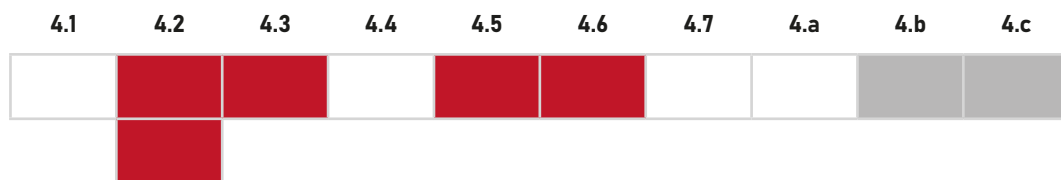
40 Proračun autora.

41 Uspostavljanje jedinstvenog informacionog sistema; praćenje generacije (godišta) u kretanju kroz obrazovni sistem; disagregirano vođenje svih podataka; odgovarajući broj kvalifikovanih ljudi koji se u bave vođenjem obrazovne statistike; definisanje međusobnih odnosa institucija koje vode obrazovnu statistiku i usaglašavanje metodologije računanja i praćenja odabranih pokazatelja sa međunarodnim standardima; definisanje pokazatelja koji su neophodni za praćenje realizacije usvojenih strateških dokumenta i obrazovne politike u zemlji; razvijanje sistema pokazatelja u obrazovanju na takav način da omogućava međunarodne komparacije; usaglašavanje informacionih sistema u prosveti i referentnim državnim organima.

MPNTR na godišnjem nivou izveštava o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje SROS, a poslednji dostupan izveštaj je za 2018. godinu. SROS je definisao devet kvantitativnih pokazatelja kojima se meri ostvarenje utvrđenih ciljeva. Za većinu pokazatelja navedene su početne vrednosti u delovima koji se odnose na analizu postojećeg stanja (obuhvat i efikasnost). Podaci u godišnjim izveštajima o realizaciji po svakom od pokazatelja nisu disegregirani u odnosu na pol, etničku pripadnost, ruralno/urbano ili invaliditet. Za većinu pokazatelja izvor podataka je RZS koji daje podatke disegregirane prema polu.

Osim pokazatelja praćenja realizacije strateških ciljeva obrazovanja koji upućuju na dostizanje COR 4, na portalu RZS dostupni su podaci za pet od jedanaest pokazatelja i to:

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)



U Eurostatovoj bazi podataka dostupni su ažurirani pokazatelji za: rano napuštanje školovanja; učešće visokoobrazovanih; učešće u programu ranog razvoja; nezadovoljavajuće

udeo dece mlađe od 5 godina koja se pravilno razvijaju u smislu zdravstvenog, obrazovnog i psihosocijalnog blagostanja; stopa učešća u organizovanom učenju (godinu dana pre

**Praćenje sprovođenja cilja 4 u Srbiji delimično je omogućeno postojećim mehanizmima. Strateški okvir sadrži pokazatelje pomoću kojih se može pratiti ostvarivanje potciljeva u vezi sa ciljem 4, ali sistemi merenja napretka i izveštavanja nisu potpuno uspostavljeni.**

službenog uzrasta za upis u osnovnu školu); stopa učešća odraslih u formalnom i neformalnom obrazovanju i obuci tokom prethodnih 12 meseci; indeksi pariteta u nivoima obrazovanja; udeo učenika starosti 15 godina koji nisu dostigli najmanji fiksni nivo postignuća na PISA skali. Za samo dva pokazatelja dostupni su ažurni podaci (za 2019. godinu).

postignuće u čitanju, matematici i nauci; stope zaposlenosti nedavno diplomiranih; učešće odraslih u obrazovanju i obukama.

# Preporuke

- 1.** Prilikom izrade nove strategije obrazovanja koristiti postojeću SROS kao dobar model za uspostavljanje nacionalnih ciljeva obrazovanja koji korespondiraju sa potciljevima COR 4.
- 2.** Obezbediti resurse (finansijske, materijalne i ljudske) koji će omogućiti realizaciju strateških opredeljenja u svim podsistemima obrazovanja, kao i delotvorno funkcionisanje mehanizama za koordinaciju.
- 3.** Izvršiti izmene Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju kako bi se obezbedilo besplatno predškolsko vaspitanje i obrazovanje i tako omogućiti svoj deci dostupnost kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu.
- 4.** Izvršiti izmene Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju tako da srednje obrazovanje bude obavezno, čime će se omogućiti realizacija potcilja 4.1 da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja.
- 5.** Izvršiti izmene Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju ukidanjem diskriminatorske odredbe u članu 63a kojom je učenicima trogodišnjih srednjih škola onemogućeno polaganje stručne mature ili opšte mature u periodu od dve godine, a samim tim i prohodnost ka visokom obrazovanju i realizacija potcilja 4.3 o jednakoj dostupnosti jeftinog i kvalitetnog tehničkog, stručnog i tercijarnog obrazovanja, uključujući univerzitetsko, za sve žene i muškarce.
- 6.** Revidirati kriterijume za podršku učenicima iz osetljivih grupa i u skladu sa tim obezbediti adekvatna finansijska sredstva kako bi se otklonile diskriminacija i nepravедnost u obrazovanju.
- 7.** Redovno održavati javne rasprave o nacrtima propisa i dokumenata javnih politika, u skladu sa zakonskim obavezama nadležnih predlagača.
- 8.** Uskladiti sistem prikupljanja i obrade podataka o obrazovanju u RZS i sistem prikupljanja i analize podataka o obrazovanju MPNTR.



Cilj broj 5:

# RODNA RAVNOPRAVNOST



## Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice

U godini kada ističe važenje Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine (NSRR) još uvek nije usvojen novi Akcioni plan za njeno sprovođenje. Stanje u oblasti rodne ravnopravnosti u Srbiji daleko je od proklamovanog, o čemu govore podaci iz evaluacije Akcionog plana za sprovođenje NSRR, Indeks rodne ravnopravnosti, izveštaji nezavisnih institucija, izveštaji međunarodnih organizacija i izveštaji nevladinog sektora.





Indeks rodne ravnopravnosti za Srbiju 2016. godine iznosi 55,8, dok je za EU-28 2015. godine vrednost indeksa bila 66,2. U odnosu na EU-28 Srbija ima nižu vrednost indeksa u svim posmatranim domenima (rad, novac, znanje, moć, vreme). Najniže vrednosti indeksa beleže se u domenima moći (37,3) i vremena (48,7). Indeks glavnih domena rodne ravnopravnosti pokazuje da je najveći jaz rodne ravnopravnosti u oblasti novca, gde je vrednost indeksa niža za 19,4 poena u odnosu na prosek EU-28, dok je najmanji jaz u Srbiji u odnosu na prosek EU-28 zabeležen u domenu rada (vrednost indeksa niža za 3,3 poena u odnosu na prosek EU 28). Osnovni pokazatelji rasprostranjenosti različitih formi nasilja nad ženama ukazuju na to da je nešto više od petine žena od navršanih 15 godina doživelo fizičko i/ili seksualno nasilje od partnera ili drugih osoba, psihičko nasilje od partnera iskusilo je 44% žena, dok je seksualnom uznemiravanju od navršanih 15 godina bilo izloženo 42% žena, a svaka deseta je bila žrtva proganjanja. Trećina žena je prijavila iskustvo nekog oblika nasilja tokom detinjstva.





Evaluacija Akcionog plana za sprovođenje NSRR pokazala je, između ostalog, da očekivani rezultati u 2018. godini nisu ostvareni u mnogim oblastima, dok se akcioni plan primenjuje neravnomerno delotvorno u različitim oblastima prioriteta, a njegova realizacija je samo delimično uspešna, prvenstveno zbog nedostataka sveobuhvatnog finansijskog planiranja.

U GREVIO izveštaju u kojem je procenjeno koliko se i kako u Srbiji primenjuje Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici konstatuje se: „U Srbiji prevladavaju patrijarhalni stavovi i stereotipi u vezi sa ulogama, odgovornostima i očekivanim ponašanjima žena i muškaraca u društvu i porodici. Postoji velika potreba da se povećaju napori na podizanju svesti o rodnim stereotipima te o uzrocima i posledicama nasilja nad ženama.“ U poslednjem izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije ukazuje se na potrebu utvrđivanja podele odgovornosti između sektora za antidiskriminacionu politiku i unapređenje rodne ravnopravnosti unutar MRZSP i Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost, kao i osiguranje delotvorne institucionalne strukture sa odgovarajućim resursima.

## Okvir javnih politika

**Tabela 6** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 5 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 5.1</b> Okončati svuda i sve oblike diskriminacije protiv žena i devojčica.	
<b>Potcilj 5.2</b> Eliminirati sve oblike nasilja nad ženama i devojčicama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima, i seksualnu i druge oblike eksploatacije.	
<b>Potcilj 5.3</b> Eliminirati sve štetne prakse kao što su dečji, rani i nasilni brakovi i sakaćenje ženskih genitalija.	
<b>Potcilj 5.4</b> Prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu obezbeđivanjem javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite te promovisanjem zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici, na nacionalno prikladan način.	
<b>Potcilj 5.5</b> Obezbediti da žene potpuno i efektivno učestvuju i imaju jednake mogućnosti za rukovođenje na svim nivoima donošenja odluka u političkom, privrednom i javnom životu.	

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<p><b>Potcilj 5.6</b> Obezbediti univerzalnu dostupnost seksualnog i reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava, kako je dogovoreno u skladu sa Programom akcije Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju i Pekinškom platformom za akciju, odnosno sa dokumentima koji su nastali kao rezultat njihovih analitičkih konferencija.</p>	
<p><b>Potcilj 5.a</b> Sprovesti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i ostalim oblicima svojine, finansijskim uslugama, nasledstvu i prirodnim resursima, u skladu sa nacionalnim zakonima.</p>	
<p><b>Potcilj 5.b</b> Povećati upotrebu inovativnih tehnologija, posebno informacionih i komunikacionih tehnologija, kako bi se promovisalo osnaživanje žena.</p>	
<p><b>Potcilj 5.c</b> Usvojiti i osnažiti dobru politiku i izvršno zakonodavstvo za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojčica na svim nivoima.</p>	

Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost (NSRR) ključni je strateški dokument za ostvarivanje rodne ravnopravnosti.

Osim NSRR, okvir javnih politika koje utvrđuju ciljeve relevantne za rodnu ravnopravnost čine: Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine; Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, Nacionalna strategija za pošljavanje za period 2011–2020.

godine, Strategija podsticanja rađanja, ESRP, Akcioni plan za pregovaračko poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava i Akcioni plan za pregovaračko poglavlje 19 – Socijalna politika i pošljavanje.

Putem definisanih opštih strateških i posebnih ciljeva i mera, NSRR treba da doprinese realizaciji **potcilja 5.1** – okončati svuda i sve

**Peti cilj održivog razvoja delimično je obuhvaćen strateškim okvirom za sedam potciljeva, dok potcilj 5b, koji se odnosi na povećanje upotrebe inovativnih tehnologija, posebno informacionih i komunikacionih tehnologija, kako bi se promovisalo osnaživanje žena, nije sadržan ni u jednom strateškom cilju.**

oblike diskriminacije protiv žena i devojčica<sup>42</sup>. Strateški cilj 1, koji se odnosi na promenu rodni obrazaca i unapređenje kulture rodne ravnopravnosti, usmeren je na otklanjanje negativnih rodni stereotipa i diskriminatorskih

42 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljem 5.1.1 Da li postoji ili ne postoji pravni okvir koji promoviše, sprovodi i prati ravnopravnost i zabranu diskriminacije po osnovu pola.

praksi prema ženama i praksi koje omogućavaju i reprodukuju nejednak odnos moći između žena i muškaraca. Strateški cilj 2 – *povećana ravnopravnost žena i muškaraca primenom politika i mera jednakih mogućnosti*, usmeren je na usvajanje i primenu komplementarnih rodno osetljivih politika u svim oblastima javnog života, uključujući unapređenje normativnog i političkog okvira rodne ravnopravnosti, a strateški cilj 3 – *sistemska uvođenje rodne perspektive u donošenje, sprovođenje i praćenje javnih politika*, fokusiran je na prevenciju rodno zasnovane diskriminacije i otklanjanje strukturalne diskriminacije. Ciljne vrednosti nisu kvantifikovane za većinu posebnih ciljeva u okviru strateških ciljeva tako da nije moguće proceniti da li će doprineti potpunom otklanjanju svih oblika diskriminacije. U nekim slučajevima u kojima su ciljne vrednosti kvantifikovane, one su postavljene ispod standarda koji obezbeđuje punu ravnopravnost<sup>43</sup>.

U vezi sa **potciljem 5.2** – eliminisati sve oblike nasilja nad ženama i devojčicama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima, i seksualnu i druge oblike eksploatacije<sup>44</sup>, NSRR i pripadajući akcioni plan u okviru posebnog cilja 1.5 – *povećana sigurnost žena od rodno zasnovanog nasilja u porodici i u partnerskim odnosima*, utvrđuju mere koje se odnose na izmene zakonodavnog i strateškog okvira, uspostavljanje centralne evidencije o svim

oblicima nasilja nad ženama, obezbeđivanje uslova za usluge ženskih i feminističkih udruženja specijalizovanih za podršku ženama u situaciji nasilja i smanjivanje senzacionalističkog medijskog izveštavanja o nasilju. Planirane mere nisu dovoljne za ostvarenje posebnog cilja 1.5 niti za ostvarenje ishoda tog cilja – *postignuta nulta tolerancija na nasilje i femicid sveden na nulu*. Potcilj 5.2 je samo delimično obuhvaćen posebnim ciljem 1.5 budući da se pokazatelji ishoda odnose samo na fizičko nasilje, a ne i na druge široko rasprostranjene oblike nasilja – ekonomsko i psihološko.

Jedna od mera za ostvarivanje posebnog cilja 2.1 – *ravnopravno učešće žena i muškaraca u roditeljstvu i ekonomiji staranja*, mera 2.1.5 – sprečavanje ranih, maloletničkih brakova, posebno u romskoj zajednici, u direktnoj je vezi sa **potciljem 5.3** – eliminisati sve štetne prakse kao što su dečji, rani i nasilni brakovi i sakaćenje ženskih genitalija<sup>45</sup>. Pokazatelj ishoda za tu meru nije kvantifikovan, a realizacija aktivnosti koje su predložene ne vodi otklanjanju uzroka te pojave pa samim tim tek delimično pokriva taj potcilj.

Poseban cilj 2.1 – *ravnopravno učešće žena i muškaraca u roditeljstvu i ekonomiji staranja* u NSRR delimično je sadržan u **potcilju 5.4** – prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu obezbeđivanjem javnih

43 Za poseban cilj 3.5 postavljena ciljna vrednost formulisana je na sledeći način: „rodna ravnopravnost uvedena u nacionalni i pokrajinski budžet, kao i u budžete najmanje 30% jedinica lokalne samouprave“.

44 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljima 5.2.1 Udeo žena i devojčica starosti 15 godina i više koje su ikada bile u partnerskim vezama izložene fizičkom, seksualnom ili psihološkom nasilju od sadašnjeg ili bivšeg partnera tokom proteklih 12 meseci, prema vrsti nasilja i starosti i 5.2.2 udeo žena i devojčica starosti 15 godina i više koje su bile izložene seksualnom nasilju od osoba koje nisu njihov bliski partner tokom proteklih 12 meseci, po starosti i mestu dešavanja.

45 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljima 5.3.1 Udeo žena starosti 20–24 godine koje su prvi put stupile u brak ili vanbračnu zajednicu pre 15. godine i pre 18. godine i 5.3.2 udeo žena i devojčica starosti 15–49 godina koje su bile izložene genitalnom sakaćenju, po starosti (ovaj pokazatelj nije primenjiv za Srbiju)

usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite te promovisanjem zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici, na nacionalno prikladan način<sup>46</sup>. Pokazatelj ishoda za poseban cilj 2.1 formulisan kao „unapređen kvalitet života muškaraca i žena“ nije u vezi sa ciljem, a pokazatelji ishoda planiranih mera pokazuju da je za samo jednu meru u akcionom planu (2.1.1) pokazatelj kvantifikovan.

**Potcilj 5.5** – obezbediti da žene u potpunosti i efektivno učestvuju i imaju jednake mogućnosti za rukovođenje na svim nivoima donošenja odluka u političkom, privrednom i javnom životu<sup>47</sup> u NSRR delimično je obuhvaćen posebnim ciljem 2.2 „Žene i muškarci ravnopravno odlučuju u javnom i političkom životu“. U akcionom planu kao očekivani rezultat za 2018. definisano je povećanje zastupljenosti žena za 5% na svim nivoima, a kao ishod za 2020. „Žene i muškarci ravnopravno učestvuju u donošenju odluka na svim nivoima javne vlasti i u svim fazama izrade i usvajanja odluka“. Nisko postavljene ciljne vrednosti od svega 30% žena svakako neće doprineti ostvarivanju postavljenog cilja.

Sa **potciljem 5.6** – obezbediti univerzalnu dostupnost seksualnog i reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava, kako je dogovoreno u skladu sa Programom akcije

Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju i Pekinškom platformom za akciju, odnosno sa dokumentima koji su nastali kao rezultat njihovih analitičkih konferencija<sup>48</sup> povezani su poseban cilj 2.7 u NSRR, odnosno 2.6 u akcionom planu koji se odnosi na *poboljšano zdravlje žena i ravnopravan pristup zdravstvenim uslugama*. U okviru posebnog cilja 2.6 predviđene su dve mere koje se odnose na seksualno i reproduktivno zdravlje: 2.6.3 – *podizanje svesti i informisanosti devojaka i mladića o seksualnom obrazovanju i očuvanju reproduktivnog zdravlja* i 2.6.5 – *unaprediti dostupnost zdravstvenih usluga za žene sa invaliditetom sa ciljem očuvanja njihovog reproduktivnog zdravlja i podrške majčinstvu*. Te mere samo delimično pokrivaju potcilj 5.6, pri čemu pokazatelji njihovih ishoda nisu kvantifikovani.

**Potcilj 5.a** – sprovesti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i ostalim oblicima svojine, finansijskim uslugama, nasledstvu i prirodnim resursima, u skladu sa nacionalnim zakonima<sup>49</sup> samo je delimično obuhvaćen NSRR-om i to merom u okviru posebnog cilja 2.5 – *žene i muškarci u ruralnim područjima aktivno i ravnopravno doprinose razvoju i imaju ravnopravan pristup rezultatima razvoja*, koja je usmerena na obezbeđivanje ravnopravnog pristupa žena resursima za po-

46 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljem 5.4.1 Udeo vremena koji se provodi u vršenju neplaćenih poslova u domaćinstvu i brizi za druge, po polu, starosti i lokaciji.

47 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljima 5.5.1 Udeo mesta koje zauzimaju žene u (a) nacionalnim parlamentima i (b) lokalnim upravama i 5.5.2 Udeo žena na rukovodećim položajima.

48 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljem 5.6.1 Udeo žena starosti 15–49 godina koje donose sopstvene informisane odluke o seksualnim odnosima, upotrebi kontracepcije i brizi za reproduktivno zdravlje.

49 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljem 5.a.1 (a) Udeo ukupnog poljoprivrednog stanovništva koje ima vlasništvo ili bezbedna prava na poljoprivrednom zemljištu, po polu i (b) udeo žena među vlasnicima ili nosiocima prava na poljoprivrednom zemljištu, po vrsti vlasništva ili prava.

ljoprivrednu proizvodnju. Pokazatelj ishoda za tu meru nije kvantifikovan. Ilustrativno je da je za aktivnost koja se odnosi na povećanje dostupnosti podsticajnih sredstava ženama na selu postavljena ciljna vrednost od svega 30%, koja, kao takva, neće dovesti do ravnopravnog pristupa žena resursima za poljoprivrednu proizvodnju.

NSRR ne sadrži ni jedan cilj ili meru koja treba da doprinese **potcilju 5.b** – povećati upotrebu

inovativnih tehnologija, posebno informacionih i komunikacionih tehnologija, kako bi se promovisalo osnaživanje žena<sup>50</sup>.

**Potcilj 5.c** – usvojiti i osnažiti dobru politiku i izvršno zakonodavstvo za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojčica na svim nivoima nije primenjiv za Republiku Srbiju budući da se pokazatelj za taj potcilj meri na globalnom nivou.

## Pravni okvir

Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o ravnopravnosti polova dva su ključna zakona koji treba da omoguće ostvarivanje potciljeva unutar COR 5. Zakonom o zabrani diskriminacije uređuju se opšta zabrana diskriminacije, oblici i slučajevi diskriminacije i mehanizmi zaštite. Diskriminacija na osnovu pola definisana je kao postupanje protivno načelu ravnopravnosti polova, odnosno načelu poštovanja jednakih prava i sloboda žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog, profesionalnog, privatnog i porodičnog života. Zakonom je predviđena primena posebnih mera koje se uvode zbog postizanja pune ravnopravnosti, zaštite i napretka lica, odnosno grupe lica koja se nalaze u neravnopravnom položaju. Zakon o ravnopravnosti polova obavezuje organe javne vlasti da razvijaju aktivnu politiku jednakih mogućnosti u svim oblastima društvenog

života i da prate ostvarivanje ravnopravnosti zasnovane na polu u svim oblastima društvenog života (zapošljavanje, zdravstvena zaštita, porodični odnosi, obrazovanje, kultura i sport), političkog, javnog života i sudske zaštite, primenu međunarodnih standarda i Ustavom zajemčenih prava u ovoj oblasti.

**Delimično je uspostavljen pravni okvir za peti cilj. Postoji višegodišnje kašnjenje u usklađivanje zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU u oblastima sprečavanja diskriminacije i rodne ravnopravnosti.**

U procesu pristupanja EU Srbija se, u okviru pregovaračkog Poglavlja 23, obavezala na usklađivanje zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU i u oblastima sprečavanja diskriminacije i rodne ravnopravnosti. U posled-

50 Prema Globalnom okviru pokazatelja ciljeva održivog razvoja, taj potcilj se meri pokazateljem 5.b.1 Udeo osoba koje poseduju mobilni telefon, po polu.

njem izveštaju koalicije organizacija civilnog društva o napretku Srbije u poglavljima 23 i 24 navodi se da nije bilo nikakvog napretka u sprečavanju diskriminacije (prelazno merilo 40 koje se odnosi na aktivnosti u 3.4.1 – Srbija primenjuje Strategiju i akcioni plan u borbi protiv diskriminacije i usvaja izmene Zakona o zabrani diskriminacije u skladu sa pravnim tekovinama EU. Srbija obezbeđuje adekvatan institucionalni kapacitet za njihovu primenu). U istom izveštaju se konstatuje da zahtevani nivo rodne ravnopravnosti i statusa žena u Srbiji (Prelazno merilo 41 koje se odnosi na aktivnost u 3.4.2 – Srbija usvaja novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti i novu Nacionalnu strategiju i Akcioni plan za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima. Srbija obezbeđuje adekvatan institucionalni kapacitet za primenu plana i za primenu Nacionalne strategije i Akcionog plana za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti. Srbija pažljivo prati njihov uticaj i preduzima preventivne mere tamo gde je to potrebno) „nije dostignut zbog okretanja ka tradicionalističkoj i patrijarhalnoj

državnoj politici“. Usvajanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti čeka se od 2017. godine, a ženske OCD protive se usvajanju poslednje verzije Nacrta zakona o rodnoj ravnopravnosti zbog umanjivanja dostignutog nivoa prava žena. Ženske organizacije upozoravaju na brojne sporne odredbe Nacrta zakona o rodnoj ravnopravnosti, a izdajamo: rodno neutralna definicija nasilja koja isključuje definiciju nasilja nad ženama i umanjuje dostignuti nivo prava u vezi sa seksualnim i reproduktivnim pravima i zdravljem žena; isključena je obaveza sistematskog obrazovanja i usluge savetovanja, a seksualna i reproduktivna prava svedena su na informisanje o rađanju u okvirima bračnog i porodičnog života.

Javne rasprave o zakonima u oblasti antidiskriminacije i rodne ravnopravnosti se održavaju, međutim izveštaj o sprovedenoj javnoj raspravi o spornom Nacrtu zakona o rodnoj ravnopravnosti, kako to navodi civilni sektor, ne nudi dovoljno precizne ili tačne podatke o razlozima prihvatanja, odnosno odbijanja pristiglih komentara.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

**O**dlukom Vlade od 30. oktobra 2014. osnovano je Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost za koordinaciju poslova državne uprave u oblasti rodne ravnopravnosti. Tri godine kasnije, MRZBSP je izmenama akta o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta formiralo Sektor za antidiskriminacionu politiku i unapređenje rodne ravnopravnosti u čijoj su na-

dležnosti izrada zakona i drugih propisa u oblasti antidiskriminacije i unapređenja rodne ravnopravnosti, kao i davanje mišljenja i predlaganje mera za sprovođenje propisa, izrada analiza, izveštaja i informacija o stanju i primeni propisa, praćenje razvoja pravnih tekovina EU i priprema izveštaja o primeni međunarodnih konvencija, kao i praćenje sprovođenja preporuka Komiteta

UN o eliminaciji diskriminacije žena. Sektor je preuzeo znatan deo dotadašnjih nadležnosti Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost, a mehanizam koordinacije njihovog rada u oblasti rodne ravnopravnosti nije utvrđen. Sektor za antidiskriminacionu politiku i unapređenje rodne ravnopravnosti ima svega pet sistematizovanih radnih mesta<sup>51</sup>, što je nedovoljno za obavljanje poslova koji su u njihovoj nadležnosti, a to rezultira izostankom efikasnosti i kvaliteta izmene izrade zakona kao i izrade, primene i praćenja strateških dokumenata u tim oblastima. Na nivou Autonomne Pokrajine Vojvodine deluju: Odbor za ravnopravnost polova Skupštine Autonomne Pokrajine Vojvodine, Pokrajinski sekretarijat za privredu, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Savet za rodnu ravnopravnost i Zavod za ravnopravnost polova. Kao zamenik pokrajinskog ombudsmana, deluje i pokrajinski ombudsman za ravnopravnost polova. Zakon o ravnopravnosti polova propisao je obavezu osnivanja lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost. Zaštitnik građana i poverenik za zaštitu ravnopravnosti nezavisne su institucije koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti, u okvirima svojih nadležnosti.

Rezultati evaluacije Akcionog plana pokazuju da nacionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost nemaju dovoljne kapacitete, a da sprovođenje Akcionog plana na lokalnom nivou nije zadovoljavajuće, pre svega zbog

**Iako su uspostavljeni institucionalni i koordinacioni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou, način koordinacije njihovog rada nije utvrđen. Nacionalni i lokalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost nemaju dovoljne kapacitete.**

ograničenja u koordinaciji između nacionalnih i lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost i nejasnih nadležnosti mehanizama za koordinaciju.

Tome su slični i nalazi nevladinog sektora. Uprkos tome što postoji veliki broj mehanizama za rodnu ravnopravnost, stanje u toj oblasti nije unapređeno niti su dati doprinosi efikasnosti i kvalitetu izmene zakona ili strateških dokumenata. Na lokalnom nivou mehanizmi za rodnu ravnopravnost, i kada postoje, nemaju dovoljno definisane nadležnosti.

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

Iako je u NSRR predviđeno da je za sprovođenje Akcionog plana odgovorno Koordinaciono telo

za rodnu ravnopravnost i da će ono na godišnjem nivou izveštavati o sprovedenim aktivnostima,

51 U Akcionom planu za poglavlje 19 navodi se: „U Sektoru je sistematizovano pet radnih mesta sa VSS za poslove rodne ravnopravnosti i sprovođenje antidiskriminacionih politika. Kapaciteti su ojačani, jer je u aprilu 2019. godine raspisan javni konkurs za radno angažovanje lica (VSS), zaduženog za nadzor i praćenje novog/budućeg Zakona o rodnoj ravnopravnosti, čijim odredbama bi trebalo uskladiti relevantne norme iz EU legislative, odnosno Direktive 2006/54/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 5. jula 2006. godine o primeni principa jednakih mogućnosti i tretmana muškaraca i žena u vezi sa zapošljavanjem i zanimanjem i Direktive 2010/41/EU od 7. jula 2010. godine o primeni principa jednakog tretmana muškaraca i žena u aktivnostima samozapošljavanja.“ (str. 35)



takvi izveštaji nisu dostupni na internet stranici tog tela. Uz donatorsku pomoć urađena je eksterna evaluacija Akcionog plana za NSRR, u kojoj se ukazuje na postojanje ograničenja u okviru za praćenje koji je definisan tim akcionim planom, a koja proizilaze iz formulacije pokazatelja za merenje rezultata ostvarenih do kraja 2018. godine. Pokazatelji su često definisani kao pokazatelji procesa a ne rezultata, u nekim slučajevima nisu precizno definisani, a u drugim nisu dostupni podaci za merenje.

U NSRR se kao opšti ciljevi navode početne i ciljane vrednosti za pokazatelje efekta, a za posebne ciljeve početne i ciljane vrednosti za pokazatelje krajnjeg ishoda kao i izvori verifikacije. Indikativno je da za pokazatelje koji se odnose na indeks rodne ravnopravnosti nisu navedene ni početne ni ciljane vrednosti (poseban cilj 2.1 i 2.3). U nekim slučajevima ciljane i početne vrednosti za cilj nemaju isti pokazatelj, odnosno pokazatelj je formulisan kao cilj (poseban cilj 2.1) ili je pokazatelj izvor verifikacije (poseban cilj 1.5 i 2.4), a postoje i

## Manjkavosti u formulisanju pokazatelja za merenje strateških ciljeva rezultiraju ograničenjima u praćenju ostvarenja potciljeva u okviru petog cilja.

pokazatelji u kojima se navode netačne vrednosti za početno stanje<sup>52</sup>.

Od 14 pokazatelja za praćenje realizacije COR 5, na portalu RZS dostupno je deset pokazatelja: postojanje pravnog okvira koji promovise, sprovodi i prati ravnopravnost i zabranu diskriminacije po osnovu pola; udeo žena i devojčica starosti 15 godina i više koje su ikada bile u partnerskim vezama izložene fizičkom, seksualnom ili psihološkom nasilju od sadašnjeg ili bivšeg partnera tokom proteklih 12 meseci; udeo žena starosti 20–24 godine koje su prvi put stupile u brak ili vanbračnu zajednicu pre 15. godine; udeo vremena koje se provodi u vršenju neplaćenih poslova u domaćinstvu i brizi o drugima; procenat žena narodnih poslanika u Narodnoj skupštini; neispunjena potreba za kontraceptivnim sredstvima; udeo osoba koje poseduju mobilni telefon.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

5.1	5.2	5.3	5.4	5.5	5.6	5.a	5.b	5.c

U Eurostatovoj bazi podataka dostupni su pokazatelji: rodni jaz u platama; rodni jaz u stopama zaposlenosti; stanovništvo neaktivno zbog staranja o drugima; učešće žena u nacionalnoj skupštini; učešće žena na visokim rukovodećim položajima; rano napuštanje školovanja; učešće visokoobrazovanog stanovništva; stope zaposlenosti nedavno diplomiranih.

52 U početnom pokazatelju za poseban cilj 3.1 navedeno je da su institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost uspostavljeni na nacionalnom i na pokrajinskom nivou u 90% opština, što nije tačno budući da se u publikaciji poverenika za zaštitu ravnopravnosti iz 2017. godine Rodna ravnopravnost u jedinicama lokalne samouprave – Presek stanja u sprovođenju preporuke mera jedinicama lokalne samouprave za ostvarivanje rodne ravnopravnosti navodi da od „ukupno 169 JLS koje su dostavile podatke, u 81 JLS postoji organizovano stalno radno telo za rodnu ravnopravnost, u 82 ne postoji, a za 6 nema podataka“ (str. 14). Prema izjavi savetnice potpredsednice Vlade za rodnu ravnopravnost iz decembra 2019. godine, mehanizmi za rodnu ravnopravnost uspostavljeni su u 146 lokalnih samouprava, što je tri četvrtine ukupnog broja lokalnih samouprava u Srbiji.

# Preporuke

- 1.** Unaprediti proces strateškog planiranja u oblasti rodne ravnopravnosti uvažavajući preporuke evaluacije Akcionog plana za sprovođenje NSRR kako bi se obezbedila potpuna obuhvaćenost potciljeva u okviru COR 5.
- 2.** Uskladiti zakonodavstvo u oblastima sprečavanja diskriminacije i rodne ravnopravnosti sa pravnim tekovinama EU preuzetim u okviru pregovaračkog Poglavlja 23.
- 3.** Utvrditi način koordinacije mehanizama za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou.
- 4.** Otkloniti ograničenja u koordinaciji između nacionalnih i lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost utvrđujući jasne nadležnosti mehanizama za koordinaciju.
- 5.** Pri izradi novog strateškog dokumenta osigurati merljivost ciljeva putem pokazatelja koji će sadržavati početnu i ciljanu vrednost i biti disagregirani u skladu sa relevantnim potciljevima i u odnosu na pojedine ranjive grupe.
- 6.** Redovno izveštavati i učiniti javno dostupnim izveštaje o sprovođenju strateških dokumenata od nadležnih institucija.

Cilj broj 6:

# ČISTA VODA I SANITARNI USLOVI








## Obezbediti dostupnost i održivo upravljanje vodom i sanitarne uslove za sve

Značaj cilja broj 6 ogleda se u, kako mu sam naziv kaže, tome da se obezbedi strateško usmerenje države ka postizanju univerzalnog pristupa pijaćoj vodi, sanitarnim i higijenskim uslovima za sve, kao i racionalnom korišćenju postojeće vode i ponovnoj upotrebi i recikliranju iskorišćene vode, te unapređenju saradnje na lokalnom i međunarodnom nivou u korišćenju tog životno važnog resursa.

Prema postojećim podacima RZS, u Srbiji je 2017. godine 84,8% domaćinstava bilo priključeno na vodovodnu mrežu, a 60,6% je bilo pokriveno kanalizacionim sistemom. Kada govorimo o korišćenju vode, ukupna količina vode koja je 2017. godine bila dostupna za korišćenje iznosi 5.142 miliona kubnih metara, a u isto vreme gubici vode na mreži iznosili su 236 miliona kubnih metara. Iz javnog vodovodnog sistema 74,5% vode korišćeno je u domaćinstvima, dok je 25,5% upotrebljeno u industriji. Prema podacima iz 2017. godine, za rad industrije je zbirno utrošeno 165,919,596 hiljada kubnih metara vode, od čega je čak 97,6% protočna voda u hidroelektranama. Podaci o količini ispuštene otpadne vode i prečišćene otpadne vode nisu dostupni na sajtu RZS.

# Okvir javnih politika

**Tabela 7** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 6 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 6.1</b> Do 2030. postići univerzalan i jednak pristup bezbednoj i priušljivoj pijaćoj vodi za sve.	
<b>Potcilj 6.2</b> Do 2030. postići adekvatan i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uslovima za sve i okončati praksu obavljanja defekacije na otvorenom, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe žena i devojčica, odnosno onih u ranjivim situacijama.	
<b>Potcilj 6.3</b> Do kraja 2030. unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati rasipanje i na najmanju moguću meru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala, prepoloviti udeo nepročišćenih otpadnih voda i značajno povećati recikliranje i bezbednu ponovnu upotrebu na globalnom nivou.	
<b>Potcilj 6.4</b> Do 2030. bitno povećati efikasnost korišćenja vode u svim sektorima i obezbediti održivu eksploataciju vode i snabdevanje slatkom vodom kako bi se odgovorilo na nestašicu vode i u znatnoj meri smanjio broj ljudi koji se suočavaju sa nestašicom vode.	
<b>Potcilj 6.5</b> Do 2030. sprovesti integrisano upravljanje vodnim resursima na svim nivoima, uključujući prekograničnu saradnju, ako je potrebno.	
<b>Potcilj 6.6</b> Do 2020. godine zaštititi i obnovljati vodne ekosisteme, uključujući planine, šume, močvare, reke, akvifere i jezera.	
<b>Potcilj 6.a</b> Do 2030. proširiti međunarodnu saradnju sa zemljama u razvoju i podršku tim zemljama u stvaranju kapaciteta za aktivnosti i programe koji se odnose na vodu i sanitarne uslove, uključujući prikupljanje vode, desalinaciju, efikasno korišćenje vode, tretman otpadnih voda, recikliranje i tehnologije ponovne upotrebe vode.	
<b>Potcilj 6.b</b> Podržati i pojačati učešće lokalnih zajednica u unapređivanju upravljanja vodom i sanitarnim uslovima.	

**P**ostojeći planski okvir Republike Srbije koji bi omogućio ostvarivanje cilja 6 definisan je u Strategiji upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine, Prostorni plan Republike Srbije od 2010. do

2020. i Program implementacije Prostornog plana Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine. Korišćenje vode kao prirodnog resursa definisano je i u Nacionalnoj strategiji održivog korišćenja prirodnih resursa i doba-

ra, međutim za tu strategiju od 2012, kada je usvojena, nije definisan akcioni plan, zbog čega se ona praktično ne sprovodi. Strategija upravljanja vodama takođe nema pripadajući Akcioni plan koji bi omogućio njeno efikasno sprovođenje.

Povećanje dostupnosti pijaće vode i stabilno vodosnabdevanje postavljeno je kao nacionalni strateški cilj, u osnovnoj sektorskoj strategiji i Prostornom planu Republike Srbije i njemu pripadajućem programu implementacije, kojima se doprinosi dostizanju **potcilja 6.1**. U tim planskim dokumentima istaknuta je potreba za obezbeđivanjem stabilnog snabdevanja vodom zahtevanog kvaliteta, uz smanjenje rizika od prekida snabdevanja vodom u ekscenim i vanrednim uslovima te povećanjem obezbeđenosti isporuke vode sa obuhvatom između 93% i 97% do kraja planskog perioda. Ti nacionalni ciljevi nisu postavljeni jednako ambiciozni kao oni definisani Agendom 2030, koji podrazumevaju univerzalan pristup pijaćoj vodi za sve ljude.

**Potcilj 6.2** je u planskim dokumentima zastupljen u delu koji se tiče obezbeđivanja sanitarnih i higijenskih uslova za život, povećanjem pokrivenosti naselja vodoprivrednom infrastrukturom, što je sadržano u Programu implementacije Prostornog plana Republike Srbije, a meri se površinom kanalizacione mreže. U Strategiji upravljanja vodama istaknuto je i elaborirano pitanje opremljenosti kanalizacionom mrežom, uz opštu ocenu da nije realno očekivati da njena pokrivenost bude jednaka pokrivenosti vodovodnom mrežom, dok je kao jedan od operativnih ciljeva

postavljena izgradnja kanalizacionih sistema sa obuhvatom 85% stanovništva do 2034. godine, u mestima sa više od 2.000 stanovnika. Zbog činjenice da ciljane vrednosti ne dosežu celokupno stanovništvo, kao i iz razloga što

**Postizanje cilja 6 u Srbiji je u velikoj meri omogućeno postojećim planskim okvirom. Međutim, nacionalni ciljevi trenutno ne podrazumevaju univerzalan pristup pijaćoj vodi niti adekvatan i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uslovima za sve, dok oblast recikliranja i ponovne upotrebe vode nije prepoznata u javnim politikama na nacionalnom nivou.**

potrebe žena i dece nisu posebno uočene, postavljeni planski okvir ne korespondira u potpunosti sa potciljem 6.2.

U Prostornom planu Republike Srbije istaknute su brojne mere kojima se postavlja okvir za sprovođenje **potcilja 6.3**, odnosno unapređenje kvaliteta vode: izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u skladu sa principom otklanjanja zagađenja i na samim izvorima, povećanje malih voda namenskim ispuštanjem čiste vode iz akumulacija, uspostavljanje regulative kojom se onemogućava i ekonomski destimuliše zagađivanje voda i ne dozvoljava stavljanje u promet opasnih zagađujućih supstanci, posebno onih koje je moguće zameniti. U Strategiji upravljanja vodama dodatno se postavlja cilj dostizanja dobrog ekološkog i hemijskog statusa površinskih voda i dobrog hemijskog i kvantitativnog statusa podzemnih voda. Tako je strateškim okvirom planirano skoro potpuno ostvarivanje potcilja 6.3, dok su aspekti tog potcilja koji

se tiču recikliranja i ponovne upotrebe vode trenutno zanemareni.

Efikasnost u potrošnji vode, koja odgovara **potcilju 6.4** Agende 2030, prepoznata je u nekoliko operativnih ciljeva u Strategiji upravljanja vodama koji se odnose na racionalizaciju korišćenja vode od stanovništva, u industrijskoj proizvodnji i za navodnjavanje poljoprivrednih površina. Prostorni plan takođe kao važan cilj u oblasti vodoprivrede definiše racionalizaciju korišćenja voda i smanjenje specifične potrošnje u svim vidovima potrošnje. Možemo smatrati da je Srbija postavila celokupan planski okvir za postizanje potcilja 6.4.

**Potcilj 6.5** ima utemeljenje u Strategiji upravljanja vodama u Republici Srbiji do 2034. godine, budući da je integralno upravljanje vodama definisano kao jedan od dva cilja upravljanja vodama (uz obezbeđenje celovitog i usklađenog vodnog sistema), te koncept integralnog upravljanja vodama predstavlja opredeljenje i osnovni strateški cilj i ove Strategije.

**Potcilj 6.6** ima svoj osnov u Nacionalnoj strategiji održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, budući da su među ciljevima te strategije navedeni i očuvanje i unapređenje statusa šuma, šumskih ekosistema i razvoj šumarstva (6.2.2 – Specifični ciljevi Strategije). Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije kao jedan od ciljeva daje i zaštitu od erozija i bujica, kao „preduslov za stabilno i održivo korišćenje zemljišta i bezbednost od čestih razornih bujičnih poplava“. Međutim, javne politike u Srbiji ne daju celovit planski

okvir niti određuju ciljane mere, čije bi sprovođenje omogućilo zaštitu i obnovu vodno povezanih ekosistema.

**Potcilj 6.a** delimično je definisan u planskim dokumentima i to najpre kroz Strategiju upravljanja vodama, koja kao strateški cilj ističe unapređenje saradnje sa susednim i drugim zemljama u cilju postizanja integralnog upravljanja vodama na rečnim slivovima. Takođe, ova Strategija ističe da je međunarodna saradnja neophodna aktivnost u okviru upravljanja vodama na međudržavnim i međunarodnom vodotocima i njima pripadajućim podzemnim vodama. Međutim, iako ovaj dokument ukazuje na potrebu međunarodne saradnje, on ne prepoznaje naročito saradnju sa zemljama u razvoju, a ne definiše ni druge aspekte sadržane u potcilju 6.a.

Strateškim dokumentima nije predviđeno učešće lokalne zajednice u unapređivanju upravljanja vodom i sanitaciji (**potcilj 6.b**). S druge strane, u Strategiji upravljanja vodama istaknuto je, u skladu sa zakonom, da je lokalna samouprava odgovorna za upravljanje vodama II reda, izdavanje vodnih akata za objekte lokalnog značaja i akata za ispuštanje otpadnih voda u javnu kanalizaciju, da je zadužena za obavljanje i razvoj komunalnih delatnosti (prečišćavanje i distribucija vode za piće, prikupljanje i prečišćavanje otpadnih voda i dr.), te da se na lokalnom nivou obavljaju i upravni i drugi poslovi u vezi sa vodama. U skladu sa tim, planirano je da se mnogi ciljevi u toj oblasti sprovode na nivou JLS.

## Pravni okvir

Osnovni zakonski dokument koji reguliše zaštitu voda od zagađenja jeste Zakon o vodama. Zakonom se direktno reguliše i zaštita voda od zagađenja, uključujući standarde kvaliteta životne sredine, granične vrednosti emisija, planske dokumente za zaštitu voda, zabrane i obaveze zagađivača, nadležnosti za ispitivanje i praćenje kvaliteta voda i drugo, čime je dat okvir za potciljeve **6.1 i 6.3**. U Zakonu se ističe da korišćenje voda mora biti racionalno i ekonomično (što je u vezi sa **potciljem 6.4**). Osim toga, integralno upravljanje vodom precizno je definisano tim zakonom, uključujući nadležnosti, načela integralnosti teritorijalne osnove za upravljanje, planska dokumenta i vodnu delatnost. Zakon uvodi načelo jedinstva vodnog sistema koje upućuje na međunarodnu saradnju u međunarodnim vodnim područjima (**potcilj 6.a**). Zakonom se definišu međunarodna vodna područja u Srbiji. Zakon o vodama uvodi i načelo učešća javnosti: javnost ima pravo na informacije o stanju voda i radu nadležnih organa u oblasti voda, kao i na uključenje u procese pripreme i donošenja planova upravljanja vodama i kontrole njihovog izvršenja (**potcilj 6.b**).

Osim toga, Zakonom o zaštiti životne sredine dodatno se reguliše oblast upravljanja vodama, u delu koji korespondira **potcilju 6.5**. U njegovom članu 23 navodi se: „Zaštita i korišćenje voda ostvaruje se u okviru integralnog upravljanja vodama preduzimanjem i sprovođenjem mera za očuvanje površinskih

i podzemnih voda i njihovih rezervi, kvaliteta i količina, kao i zaštitom u skladu sa posebnim zakonom.“ Za prekograničnu saradnju u oblasti integralnog upravljanja vodama značajni su i skoro potpisani bilateralni sporazumi sa Mađarskom i Rumunijom: Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Mađarske o saradnji u oblasti održivog upravljanja prekograničnim vodama i slivovima od zajedničkog interesa i Zakon o potvrđivanju

### Pravni okvir za COR 6 u celini je uspostavljen zakonskim okvirom za zaštitu voda.

Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti održivog upravljanja prekograničnim vodama.

Važan zakon za primenu COR6 je i Zakon o komunalnim delatnostima, kojim su snabdevanje vodom za piće (**potcilj 6.1**), prečišćavanje i odvođenje atmosferskih i otpadnih voda (**potcilj 6.2**) definisani kao komunalne delatnosti.

Uz osnove postavljene u Zakonu o vodama i Zakonu o zaštiti životne sredine, pravni okvir za primenu **potcilja 6.6** dopunjuju i Zakon o zaštiti prirode, Zakon o šumama i Uredba o ekološkoj mreži.

Zakon o potvrđivanju Konvencije o saradnji na zaštiti i održivom korišćenju reke Dunav, u kome se navodi da će „ugovorne strane nastojati da ostvare održive i pravedne ciljeve

u upravljanju vodama, uključujući zaštitu, poboljšanje i racionalno korišćenje površinskih i podzemnih voda u slivu, koliko je to moguće“, daje okvir za ostvarivanje **potcilja 6a**.

Zakonski okvir upravljanja vodama u Srbiji je u procesu usklađivanja sa zakonodavstvom

EU u toj oblasti. Veći deo zakonodavstva EU u oblasti zaštite vode je transponovan, ali su i dalje potrebna usaglašavanja sa Okvirnom direktivom o vodama (ODV) u oblasti planiranja upravljanja vodama i upravljanja rizikom od poplava, kao i monitoringa kvaliteta voda.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

Uzevši u obzir da je integralno upravljanje vodama<sup>53</sup> jedno od ključnih načela definisanih Zakonom o vodama, za njegovo ostvarenje ključni značaj ima međusektorska saradnja.

Primarno ministarstvo za ostvarivanje COR 6 je MPŠV. Kako to ministarstvo obuhvata više resora, njegova ključna instanca za ostvarivanje cilja 6 jeste Republička direkcija za vode. Prema Zakonu o ministarstvima, Republička direkcija za vode, kao organ uprave u sastavu MPŠV, obavlja poslove državne uprave i stručne poslove koji se odnose na: politiku vodoprivrede, višenamensko korišćenje voda, vodosnabdevanje, izuzev distribucije vode, zaštitu od voda, sprovođenje mera zaštite voda i plansku racionalizaciju potrošnje vode, uređenje vodnog režima, praćenje i održavanje režima voda koji čine i presecaju granicu Republike Srbije, inspekcijski nadzor

u oblasti vodoprivrede i druge poslove određene zakonom.

Osim toga, i MZŽS ima mandat u toj oblasti, koji se ogleda u obavljanju državnih poslova koji se odnose na prekogranično zagađenje vode, zaštitu voda od zagađivanja radi sprečavanja pogoršanja kvaliteta površinskih

**Postojeći institucionalni kapaciteti za upravljanje vodama nedovoljni su za uspešno postizanje cilja 6. Da bi se to ostvarilo, treba unaprediti i međusektorsku saradnju u oblasti upravljanja vodama, između resora vodoprivrede i zaštite životne sredine.**

i podzemnih voda. Agencija za zaštitu životne sredine (SEPA), kao organ uprave u sastavu MZŽS, obavlja poslove državne uprave koji se odnose na: sprovođenje državnog monitoringa kvaliteta voda, uključujući sprovođenje

53 Prema Zakonu o zaštiti voda, integralno upravljanje vodama čini skup mera i aktivnosti usmerenih na održavanje i unapređenje vodnog režima, obezbeđivanje potrebnih količina voda zahtevanog kvaliteta za različite namene, zaštitu voda od zagađivanja i zaštitu od štetnog dejstva voda (čl. 24).



propisanih i usaglašenih programa za kontrolu kvaliteta površinskih voda i podzemnih voda prve izdani i padavina (čl. 5a). Institucije koje imaju svoje nadležnosti i poslove u vezi sa COR 6 jesu i vodoprivredna preduzeća, JLS i javnokomunalna preduzeća.

Postojeći institucionalni kapaciteti za upravljanje vodama procenjeni su kao nedovoljni, kako od organizacija civilnog društva<sup>54</sup>, tako i od državnih organa koji se bave praćenjem prenošenja i primene pravnih tekovina EU u Srbiji.<sup>55</sup>

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

U analiziranim planskim dokumentima postavljen je niz pokazatelja pomoću kojih se prati ostvarivanje definisanih ciljeva u vezi sa ciljem 6. **Potcilj 6.1** prati se pokazateljem  *pokrivenost naselja (% broja domaćinstava) mrežom javnog vodovoda*, a **potcilj 6.2** pokazateljem  *pokrivenost naselja (% broja domaćinstava) kanalizacionom mrežom*. Oba su definisana Programom implementacije Prostornog plana, a predviđeno je da podatke za dostizanje pokazatelja prikupljaju na godišnjem nivou jedinice JLS. Planirani izvor podataka u oba slučaja je RZS. Za praćenje sprovođenja **potcilja 6.3** mogu se koristiti pokazatelji  *kvaliteta voda vodotoka*, za koji se podaci prikupljaju na godišnjem nivou, i  *kvaliteta podzemne vode*, gde vremenski interval za prikupljanje podataka

nije definisan. Izvor podataka za te pokazatelje su SEPA, ministarstvo zaduženo za sektor voda i Republički hidrometeorološki zavod. Dva pokazatelja definisana su radi praćenja

**Praćenje sprovođenja cilja 6 u Srbiji delimično je omogućeno postojećim mehanizmima. U planskim dokumentima postavljeni su pokazatelji pomoću kojih se prati ostvarivanje ciljeva u vezi sa ciljem 6, ali sistemi merenja napretka i izveštavanja nisu potpuno uspostavljeni. RZS prati nekoliko pokazatelja sprovođenja tog cilja, a postoje i dodatni pokazatelji koji bi mogli da budu relevantni.**

racionalizacije korišćenja vode i doprinose delimičnom praćenju sprovođenja **potcilja 6.4 specifična potrošnja vode u naseljima** (L/

54 Jedna od preporuka u oblasti kvaliteta voda, u Izveštaju iz senke Koalicije 27 za 2019. godinu, glasi: „Razvoj kapaciteta i unapređenje organizacije javnih institucija nadležnih za upravljanje vodama, naročito na lokalnom nivou – složenost pitanja upravljanja vodama zahteva jače kadrove i tehničke kapacitete. Nadležne institucije treba što pre da sprovedu analizu postojećih kapaciteta i da izrade plan za njihovo unapređenje. Da bi se to postiglo, stručne institucije i OCD treba da zagovaraju veću političku i finansijsku podršku za sektor upravljanja vodama.“

55 U trećem revidiranom izdanju Nacionalnog programa za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije (NPAA) navodi se sledeće: „I pored toga, jačanje kapaciteta institucija u sektoru voda preduslov je za uspešno prenošenje i sprovođenje direktiva, kao i kapaciteti javnih vodoprivrednih preduzeća, lokalnih samouprava, javnih komunalnih preduzeća, a takođe i institucija odgovornih za monitoring i drugih institucija odgovornih za prenošenje i sprovođenje direktiva.“

cm/dan) i *gubici vode na mreži (%)*. Podatke prikupljaju JLS periodično tokom godine, a izvor podataka su SEPA, MPŠV i Republički hidrometeorološki zavod, odnosno RZS i Republička direkcija za vode. Iako je integralno upravljanje vodama jedan od osnovnih ciljeva glavne sektorske strategije, pokazatelji za praćenje ovog cilja a time i **potcilja 6.5** nisu definisani. Takođe, planskim dokumentima nisu postavljeni pokazatelji za praćenje ciljeva čija realizacija doprinosi sprovođenju **potciljeva 6.6, 6.a i 6.b** UN.

Merenje napretka u ostvarivanju ciljeva u odnosu na postavljene pokazatelje značajno je otežano time što za većinu pokazatelja nisu postavljene početne vrednosti, kao referentne tačke prema kojima se ocenjuje uspešnost sprovođenja cilja. U tom pogledu izdvaja se samo pokazatelj o procentu pokrivenosti naselja mrežom javnog vodovoda, za koji je navedeno da je 2012. godine preko 80% stanovnika Srbije bilo priključeno na sisteme javnog vodosnabdevanja. Izveštavanje o napretku u odnosu na postavljene pokazatelje, od svih analiziranih planskih dokumenata,

postoji samo za Prostorni plan Republike Srbije na godišnjem nivou.

RZS prati i objavljuje nekoliko pokazatelja sprovođenja cilja 6 u Srbiji, u skladu sa definisanom metodologijom na međunarodnom nivou:

- » 6.3 – *populacija priključena na tretman urbanih otpadnih voda sa najmanje sekundarnim tretmanom;*
- » 6.4.1 – *promene u efikasnosti korišćenja vode (WUE) tokom vremena;*
- » 6.4.2 – *nivo eksploatacije voda (vodni stres): udeo ukupno zahvaćenih vodnih resursa u ukupno raspoloživim vodnim resursima;*
- » 6.a – *iznos zvanične razvojne pomoći usmerene na vodosnabdevanje i sanitaciju koji je deo vladinog usklađenog plana potrošnje;*
- » 6.b – *udeo jedinica lokalne samouprave koje poseduju uspostavljane i operativne politike i procedure za učešće lokalnih zajednica u upravljanju vodosnabdevanjem i sanitarnim uslovima.*

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu)

6.1	6.2	6.3	6.4	6.5	6.6	6.a	6.b

Osim tih pokazatelja, Institut za javno zdravlje „Milan Jovanović Batut“ i RZS obezbeđuju podatke za pokazatelje 6.1.1 – *udeo stanovništva koje koristi pijaću vodu iz sistema kojima se bezbedno upravlja* i 6.2.1 – *udeo stanovništva koje koristi usluge sanitacije kojima se*

*bezbedno upravlja, uključujući pranje ruku sapunom i vodom.* Podatke prikuplja Institut za javno zdravlje u ime Svetske zdravstvene organizacije na osnovu zajedničkog programa monitoringa za vodosnabdevanje, sanitaciju i higijenu. Obračun pokazatelja radi Svetska

zdravstvena organizacija i podaci za Srbiju su dostupni u bazi UN.

Treba dodati da u pojedinim izveštajima posvećenim praćenju sprovođenja ciljeva održivog razvoja postoje dodatni pokazatelji, za koje postoje podaci koji mogu biti korisni za praćenje sprovođenja cilja 6 u Srbiji. Na primer, u izveštaju Mreže rešenja za održivi razvoj Fondacije Bertelsman navedeni su i pokazatelji *stanovništvo koje koristi barem osnovne usluge pijaće vode* i *stanovništvo koje koristi barem osnovne sanitarne usluge*. Oni su veoma značajni za praćenje **potciljeva 6.1 i 6.2**, mada bi još bile korisne i desegregacije podataka kako bi se videlo koje grupe stanovništva imaju smanjeni pristup tim uslugama. Slično tome, i u Eurostatovoj bazi dostupni su podaci za pokazatelj ljudi koji žive u domaćinstvima bez osnovnih sanitarnih prostorija (poput kupatila, tuša, zatvorenog toaleta za ispiranje), što je takođe značajno za **potcilj 6.2**.

U Eurostatovoj bazi mogu se pronaći i podaci za pokazatelje *populacija priključene na tretman urbanih otpadnih voda sa najmanje sekundarnim tretmanom*, *indeks eksploatacije vode*, *nitriti u podzemnoj vodi* i *fosfat u rekama*. Poslednji dostupni podaci za neke od tih pokazatelja – nitrat u podzemnoj vodi i indeks eksploatacije vode, nalaze se u izveštaju iz 2015. godine. Ipak, svi ti pokazatelji bili bi od značaja za potpuno sagledavanje izazova u vezi sa ciljem 6, posebno za praćenje zagađenja.

U izveštaju Mreže rešenja za održivi razvoj navode se još i pokazatelj *antropogena otpadna voda koja je prečišćena* i dva pokazatelja za koje su poslednji dostupni podaci iz 2015. i 2013. godine, *povlačenje slatke vode (% dostupnih izvora slatke vode)* i *oskudna potrošnja vode prikazana kroz uvoz (m<sup>3</sup>/stanovniku)*.

## Preporuke

1. U nacionalnim planskim dokumentima definisati ciljeve koji se tiču pristupa stanovništva pijaćoj vodi i sanitarnim i higijenskim uslovima života jednako ambiciozno kao što su definisane ciljane vrednosti Agende 2030, a naročito istaći potrebe žena, dece i ranjivih grupa u ovoj oblasti.
2. Okvirom javnih politika obezbediti zaštitu i obnovu vodno povezanih ekosistema, definisati ciljeve kojima bi se obezbedile reciklaža i ponovna upotreba vode i omogućilo učešće lokalne zajednice u upravljanju vodom i sanitarnim uslovima.
3. Unaprediti zakonodavni okvir u oblasti upravljanja vodama, upravljanja rizikom od poplava i monitoringa kvaliteta voda, u skladu sa zakonodavstvom EU.

4. Povećati i ojačati kapacitete institucija u oblasti upravljanja vodama. Unaprediti međusek-torsku saradnju u toj oblasti, a naročito između resora vodoprivrede i zaštite životne sredine.
5. Definisati pokazatelje za praćenje integrisanog upravljanja vodnim resursima, zaštite i obnove vodnih ekosistema, ostvarivanja međunarodne saradnje i učešća lokalnih zajednica u upravljanju vodama i sanitarnim uslovima i obezbediti adekvatno prikupljanje podataka.
6. Unaprediti okvir za praćenje pokazatelja upravljanja vodama u nacionalnim planskim do-kumentima jasnim definisanjem početne vrednosti pokazatelja i redovnim izveštavanjem o napretku u odnosu na postavljene pokazatelje.

Cilj broj 7:

# DOSTUPNA I OBNOVLJIVA ENERGIJA







## Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve

Cilj 7 predviđa pružanje opšteg pristupa dostupnim, pouzdanim, održivim i modernim energetske usluga. Dakle, taj cilj sadrži brojne koncepte u oblasti energetike koji su razrađeni u potciljevima koji su prikazani u tabeli 8 u nastavku teksta.

Sektor energetike ima središnji značaj za funkcionisanje svakog društva i privrede. Pristup jeftinim, pouzdanim i modernim energetske usluga prvenstveno se prati kao dostupnost električne energije građanima. U tom kontekstu, Srbija beleži visoke rezultate. Čak 99% građana Srbije ima pristup električnoj energiji. Međutim, način na koji se ona dominantno proizvodi podstiče veliku zabrinutost, pre svega u delu održivosti. Od 34,83 TWh električne energije, koliko je u Srbiji proizvedeno 2019. godine, gotovo 70% potiče iz termoelektrana na ugalj. Ugalj, koji se pretežno troši u tim termoelektranama, čini čak 49% ukupne potrošnje primarne energije u Srbiji, koja je, bez Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija, 2018. godine iznosila 15,4 miliona tona ekvivalentne nafte. Neefikasnost, tehnološka zastarelost i nizak kvalitet dostupnog uglja doprinose visokim emisijama polutanata poput NOx, CO2 i suspendovanih čestica. U pogledu održivosti, veoma zabrinjava podatak da u prethodnih gotovo deset godina nije značajno povećan udeo finalne potrošnje električne energije iz obnovljivih izvora, uprkos međunarodnim obavezama Srbije prema Ugovoru o osnivanju Energetske zajednice. Podaci koje pruža RZS takođe govore o visokom energetske intenzitetu zemlje, koji iznosi 6,09 MJ/USD koji je značajan kao pokazatelj energetske efikasnosti privrede. Prema procenama Agencije za energetiku, energetske intenzitet privrede Srbije je čak 1,85 puta veći od evropskog proseka.

# Okvir javnih politika

**Tabela 8** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 7 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 7.1</b> Do 2030. obezbediti univerzalni pristup jeftinim, pouzdanim i modernim energetskekim uslugama.	
<b>Potcilj 7.2</b> Do kraja 2030. značajno povećati udeo obnovljive energije u globalnom energetskekom miksu.	
<b>Potcilj 7.3</b> Do kraja 2030. udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti.	
<b>Potcilj 7.a</b> Do kraja 2030. unaprediti međunarodnu saradnju kako bi se olakšao pristup istraživanju i tehnologiji čiste energije, uključujući obnovljivu energiju, energetskeku efikasnost i naprednu i čistiju tehnologiju fosilnih goriva, i promovisati investiranje u energetskeku infrastrukturu i tehnologiju čiste energije.	
<b>Potcilj 7.b</b> Do kraja 2030. proširiti infrastrukturu i unaprediti tehnologiju koja će omogućiti snabdevanje modernom i održivom energijom svima u zemljama u razvoju, a posebno u najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju.	

Centralni planski dokument u oblasti energetike je Strategija razvoja energetike do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine (u daljem tekstu: Strategija energetike) iz 2015. godine i sa njim povezana Uredba o utvrđivanju programa ostvarivanja strategije razvoja energetike za period od 2017. do 2023. godine (POS), koja je doneta 2016. godine. Strategija energetike je postavila strateške prioritete razvoja energetike i osnovne strateške ciljeve prema pojedinačnim sektorima energetike. S druge strane, POS je razradio iste i odredio pokazatelje za njihovo praćenje, a precizirao je i individualne aktivnosti i

Dostizanje cilja 7 u Srbiji je u velikoj meri omogućeno postojećim planskim okvirom. Planski okvir sadrži sve elemente potciljeva u okviru cilja 7 održivog razvoja iako oni nisu uvek ambiciozni koliko to potciljevi traže, recimo u domenu energetske efikasnosti. Međutim, koncepti unapređenja međunarodne saradnje, koja bi olakšala pristup istraživanju i tehnologiji čiste energije, i promovisanja investiranja u energetskeku infrastrukturu i tehnologiju čiste energije, koji su pokriveni potciljem 7.a, čine izuzetak u smislu da nisu obuhvaćeni zasebnim strateškim ciljem.

projekte čija će realizacija doprineti ostvarenju definisanih ciljeva. Zatim, Energetski bilansi i Zakon o prostornom planu Republike Srbije od 2010. do 2020. godine, svaki u skladu sa svojim domenom delovanja, sadrže i razrađuju prioritete predviđene u Strategiji energetike. Više potciljeva obuhvaćeno je i Nacionalnom strategijom održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara. Međutim, kao što je prethodno navedeno, akcioni plan u slučaju pomenute strategije nedostaje, pa samim tim i njena primena. Konačno, Nacionalni akcioni plan za korišćenje obnovljivih izvora energije (NAPOIE) predstavlja nacionalni planski dokument u kojem su utvrđeni ciljevi korišćenja OIE do 2020. godine i način za njihovo dostizanje. U narednim redovima biće prikazano u kojoj meri je svaki od pobrojanih potciljeva pojedinačno obuhvaćen relevantnim planskim dokumentima.

**Potcilj 7.1** jeste prilično širok i obuhvata više aspekata, koji su pokriveni strateškim okvirom zemlje, doduše u različitoj meri. Strategijom energetike predviđeno je, kao prioritet, tržište energije, pre svega „konkurentnost na tržištu energije na načelima nediskriminacije, javnosti i transparentnosti i zaštita kupaca energije i energenata“, što se odnosi na univerzalni pristup predviđen potciljem. Gotovo celokupna populacija Srbije ima pristup električnoj energiji, čime se ispunjava aspekt modernosti. Međutim, Strategija energetike ide korak dalje i pominje razvoj inovativnih mehanizama finansiranja sektora energetskih usluga, poput ESCO modela. Pristupačne energetske usluge Strategija energetike ne pominje u tom obliku, ali ističe važnost uspostavljanja tržišne cene energije i energenata koja bi uključila i eksterne troškove, poput troškova zaštite

životne sredine. To bi u slučaju Srbije značilo eliminisanje socijalne komponente i povećanje cena energetskih usluga, ali bi, s druge strane, podstaklo primenu mera energetske efikasnosti i drugih oblika energije ili sopstvene proizvodnje. Međutim, aspekt pouzdanosti u snabdevanju najtemeljnije je pokriven. Strategija energetike predviđa kao prioritet energetske bezbednost zemlje, koja se ostvaruje „pouzdanim, sigurnim, efikasnim i kvalitetnim snabdevanjem energijom i energentima“. Osim toga, u Strategiji se iznosi i niz strateških ciljeva koji se odnose na obezbeđenje u snabdevanju, a koji su dodatno konkretizovani u POS-u. Ti strateški ciljevi podrazumevaju obezbeđivanje sigurnog snabdevanja tržišta električnom energijom, prirodnim gasom, naftnim derivatima i toplotnom energijom. Osim toga, u sektoru naftnih derivata relevantni strateški ciljevi su i smanjenje uvozne zavisnosti i obezbeđivanje novih pravaca snabdevanja. U sektoru prirodnog gasa to je i diversifikacija izvora i pravaca snabdevanja tim energentom. Konačno, relevantni ciljevi za sektor uglja su sigurno i pouzdano snabdevanje elektroenergetskih termokapaciteta i obezbeđenje potrebnih količina uglja za finalnu potrošnju i za proizvodnju toplotne energije.

Ostvarenje **potcilja 7.2** zahteva značajno povećanje udela obnovljivih izvora energije u Srbiji. U Strategiji energetike nije izložena jasna i konzistentna vizija razvoja sektora energetike. Pa tako, osim što navodi intenzivno korišćenje obnovljivih izvora energije kao jedan od ključnih prioriteta, Strategija energetike u isto vreme predviđa da će ugalj u Republici Srbiji i nakon 2050. godine imati potencijalno značajnu ulogu u proizvodnji električne energije. Relevantni strateški ciljevi u tom po-

gledu podrazumevaju veće korišćenje OIE u sektoru daljinskog grejanja, ali i sveukupno povećanje proizvodnje energije iz OIE radi smanjenja uvozne zavisnosti i podizanja energetske bezbednosti. U skladu sa Direktivom 2009/28/EZ i Odlukom Ministarskog saveta Energetske zajednice D/2012/04/MS – *EnZ* određen je veoma ambiciozan obavezujući cilj za Srbiju, koji iznosi 27% obnovljivih izvora energije u ukupnoj bruto finalnoj potrošnji energije 2020. godine, pri čemu učešće OIE u sektoru saobraćaja treba da bude 10%. Ti ciljevi su inkorporirani u NAPOIE, a kasnije i u Strategiju energetike i POS. Osim toga, NAPOIE predviđa niz konkretnih aktivnosti čija će realizacija doprineti većem korišćenju OIE. Indikativno je da je Srbija daleko ispod trajektorije da postigne pomenute ciljeve za 2020. godinu. Pa tako udeo OIE u bruto finalnoj potrošnji energije za 2017. godinu (poslednji dostupni podaci iz Izveštaja o sprovođenju NAPOIE su za tu godinu) iznosi tek 20,6%, što je niži iznos i od referentne 2009. godine kada je iznosio 21,2%. Do sredine 2021. godine očekuje se donošenje novih ciljeva u klimi i energetici na nivou Energetske zajednice za 2030. godinu. Da podsetimo, 2030. godina je definisana u potcilju 7.b kao godina do koje upravo treba da se značajno poveća udeo obnovljive energije. Strateški cilj povećanja upotrebe OIE izlaže se i u Nacionalnoj strategiji održivog korišćenja prirodnih resursa, u kojoj je čitavo poglavlje posvećeno uspostavljanju okvira za njegovo održivo korišćenje.

Strateški dokumenti Srbije, iako ističu značaj energetske efikasnosti i pozivaju na njeno unapređenje, nemaju ambicioznost **potcilja 7.3**, koji zahteva udvostručenje stope poboljšanja energetske efikasnosti do 2030. godine.

Istekom Trećeg akcionog plana za energetske efikasnost, koji je važio u periodu od 2015. do 2018. godine, Srbija je ostala bez važećeg strateškog dokumenta u toj oblasti. Međutim, i Strategija energetike i POS prepoznaju značaj efikasnog korišćenja energije i izdvajaju ga kao jedan od sektora energetike koji dodatno razrađuju. Tako Strategija energetike predviđa kreiranje održive energetike „obezbeđenjem uslova za unapređenje energetske efikasnosti u obavljanju energetske delatnosti i potrošnji energije“. Ona ujedno i postavlja povećanje energetske efikasnosti u svim sektorima potrošnje kao strateški cilj. Strategija ide i korak dalje i predlaže uspostavljanje povoljnih uslova za ostvarenje energetske efikasnosti, prvenstveno primenom mere podizanja kapaciteta finansijskih organizacija za finansiranje mera energetske efikasnosti. Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara uspostavlja određene strateške ciljeve i u delu okvira za održivo korišćenje mineralnih resursa i OIE, koji se sa potciljem 7.3 mogu dovesti u vezu. Dokument poziva i na uspostavljanje menadžmenta nad mineralnim resursima, unapređenje tehnološkog stanja kapaciteta za eksploataciju, pripremu i preradu mineralnih resursa i povećanje efikasnosti u preradi minerala i smanjenje gubitaka. Takođe, poziva i na povećanje energetske efikasnosti i u proizvodnji i u potrošnji obnovljive energije. NAPOIE se takođe smatra relevantnim imajući u vidu da predlaže aktivnosti koje vode ka povećanju energetske efikasnosti u zgradarstvu i u korišćenju i proizvodnji opreme i tehnologije za korišćenje energije OIE.

**Potcilj 7.a** podrazumeva postojanje dva aspekta, od kojih se prvi odnosi na unapređenje međunarodne saradnje koja bi olakšala pristup



istraživanju i tehnologiji čiste energije, dok se drugi aspekt tiče promovisanja investiranja u energetska infrastrukturu i tehnologiju čiste energije. Strategija energetike je podvukla značaj stranih partnera za prvi aspekt, naročito u domenu OIE. Predviđena je realizacija više projekata izgradnje velikih hidrokapaciteta i farmi vetrogeneratora koji bi omogućili povećanje proizvodnje i izvoza „zelene“ energije. Drugi aspekt je značajno više pokriven, i to strateškim prioritetom sveukupne tranzicije ka održivoj energetici. U okviru njega, Strategija energetike propisuje stvaranje: ekonomskih, privrednih i finansijskih uslova za povećavanje udela energije iz obnovljivih izvora, kao i za kombinovanu proizvodnju električne i toplotne energije; institucionalnih, finansijskih i tehničkih pretpostavki za korišćenje novih izvora energije i povoljnijih zakonskih, institucionalnih i logističkih uslova za dinamičnije investiranje. Iako su oba pomenuta aspekta obuhvaćena nacionalnim planskim dokumentima, ovaj potcilj čini izuzetak u tom smislu što se sa njim ne može povezati nijedan strateški cilj naveden u Strategiji energetike. NAPOIE je takođe relevantan, naročito sa stanovišta promovisanja investicija, i predlaže niz mera, poput donošenja i unapređenja pravnog okvira koji će podstaći veće korišćenje OIE i održavanja šeme ekonomskih podsticaja za energiju proizvedenu na ovaj način. Za taj aspekt je važna i Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara. Osim što izlaže mere koje bi doprinele podizanju investicija, poput uspostavljanja jasnog zakonodavnog okvira u oblasti OIE, kojim bi administrativne prepreke za investicije bile otklonjene, Strategija ukazuje i na konkretne probleme u različitim sektorima proizvodnje koji onemogućavaju realizaciju investicija.

**Potcilj 7.b** zagovara proširenje infrastrukture i unapređenje tehnologije za snabdevanje modernom i održivom energijom. Strategija energetike kao prioritet predviđa „tržište energije“, odnosno razvoj tržišta električne energije i prirodnog gasa i njihovo povezivanje sa jedinstvenim tržištem energije EU. Takođe, kao prioritet vidi tranziciju prema održivoj energetici stvaranjem tehničkih pretpostavki za korišćenje novih izvora energije. Strategija predlaže aktivnosti koje obuhvataju „izgradnju novih energetskih kapaciteta, odnosno revitalizaciju i modernizaciju postojećih“ i mere za „podsticanje razvoja domaće industrije tako da prati predviđeni razvoj energetskog sektora“. Strateški ciljevi koji su u vezi sa potciljem 7.b jesu:

- » razvoj tržišta električne energije na nacionalnom i regionalnom nivou;
- » povećanje elektroenergetskih prenosnih kapaciteta/koridora koji imaju regionalni i panevropski značaj;
- » uspostavljanje domaćeg i regionalnog tržišta prirodnog gasa.

NAPOIE je i ovde relevantan planski dokument. On predlaže sledeće aktivnosti koje za cilj imaju veće korišćenje OIE, a koje su u vezi sa potciljem 7.b:

- » razvoj distributivne mreže za priključenje manjih proizvođača električne energije;
- » korišćenje i proizvodnja opreme i tehnologija koje će omogućiti efikasnije korišćenje energije iz OIE.

Poslednje, Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa kao strateške ciljeve u sektoru OIE izlaže obnavljanje infrastrukture

i izgradnju novih kapaciteta za prihvatanje OIE i uvođenje nove tehnologije za proizvodnju energije.

## Pravni okvir

Osnovni zakonski dokument koji reguliše pitanja energetike u zemlji jeste Zakon o energetici. Tim dokumentom su pre svega definisani dugoročni ciljevi energetske politike zemlje i načini njenog ostvarivanja. U pobrojanim ciljevima sadržani su svi potciljevi u okviru COR 7 i postavljena je osnova za njihovu dalju razradu u domaćem zakonodavstvu. Centralnu važnost ima i Zakon o ratifikaciji Ugovora o osnivanju Energetske zajednice, koji predstavlja osnovu za kreiranje političkog i zakonodavnog okvira energetike Srbije i obuhvata sve potciljeve cilja 7. Pomenuti ugovor je i osnovni instrument putem kojeg Srbija na institucionalan način obezbeđuje kontinuirano usaglašavanje domaćeg zakonodavstva sa evropskim. U kontekstu približavanja EU važan je i Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju koji, osim što ističe značaj sektora energetike, pruža i pravnu osnovu za saradnju u više oblasti u tom sektoru, što je naročito važno sa stanovišta potcilja 7.a.

Različiti aspekti **potcilja 7.1** sadržani su i u sledećim uredbama. Uredba o energetski ugroženom kupcu uređuje pravo na pristupačan i pouzdan pristup energetskim uslugama (električna energija i prirodni gas) i najugroženijim grupama. Na taj način potpuno obuhvata pomenuti potcilj, dok naredne dve uredbe

to rade tek delimično, fokusirajući se tek na aspekt pouzdanosti u snabdevanju (prirodnim gasom). U pitanju su Uredba o utvrđivanju kriznog plana radi obezbeđenja sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom i Uredba o utvrđivanju preventivnog akcionog plana radi obezbeđivanja sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom. Druga pomenuta uredba, radi obezbeđivanja sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom, izlaže planove za razvoj gasovodnog sistema i izgradnju nove infrastrukture, čime delimično doprinosi i **potcilju 7.b**. Zakon o zabrani diskriminacije propisuje opštu zabranu diskriminacije, koja se, izme-

**Pravni okvir za COR 7 u celini je uspostavljen zakonskim okvirom iz oblasti energetike.**

đu ostalog, odnosi i na univerzalan pristup energiji za sve. Važan je i Zakon o socijalnoj zaštiti, kojim se uređuje delatnost socijalne zaštite. Iako se u poslednja dva zakona sektor energetike ne pominju direktno, indirektna veza sa ciljem 7.1. je neraskidiva i osnov je za ostvarivanje drugih prava, poput prava energetski ugroženih kupaca.

Zakon o planiranju i izgradnji je relevantan za **potcilj 7.2**. U skladu sa njegovim delokru-

gom, pomenutim zakonom se predviđa da se planiranje, uređenje i korišćenje prostora zasniva na racionalnom i održivom korišćenju obnovljivih resursa i optimalnom korišćenju obnovljivih resursa. Zatim, Zakon o efikasnom korišćenju energije predviđa finansijsku podršku izgradnji postrojenja za kombinovanu proizvodnju toplotne i električne energije i upotrebe obnovljivih izvora energije za proizvodnju električne i toplotne energije za sopstvene potrebe. Poslednji relevantan dokument u ovoj oblasti je Uredba o udelu biogoriva na tržištu, u kojoj se, između ostalog, bliže definiše udeo tog energenta na tržištu.

Pravni okvir za **potcilj 7.3** je nešto širi. Zakon o planiranju i izgradnji ističe na više mesta važnost efikasnosti u korišćenju energije i neophodnost njenog unapređenja u sektoru zgradarstva. Takođe, u tom zakonu se navodi da planirane mere energetske efikasnosti u izgradnji treba budu istaknute i u prostornom planu područja posebne namene, prostornom planu JLS i urbanističkim planovima. Najznačajniji pojedinačni zakonski dokument u ovoj oblasti jeste Zakon o efikasnom korišćenju energije. Njime se uređuju „uslovi i način efikasnog korišćenja energije i energenata u sektoru proizvodnje, prenosa, distribucije i potrošnje energije; politika efikasnog korišćenja energije; sistem energetske menadžmenta; označava-

nje nivoa energetske efikasnosti proizvoda koji utiču na potrošnju energije; minimalni zahtevi energetske efikasnosti u proizvodnji, prenosu i distribuciji električne i toplotne energije i isporuci prirodnog gasa; finansiranje, podsticajne i druge mere u ovoj oblasti, kao i druga pitanja od značaja za prava i obaveze fizičkih i pravnih lica u vezi sa efikasnim korišćenjem energije“. Pravni okvir za energetske efikasnosti uređen je i nizom uredbi, kojima su definisani obveznici sistema energetske menadžmenta, uslovi isporuke električne energije i prirodnog gasa i minimalnim zahtevima energetske efikasnosti koje moraju da ispunjavaju nova i revitalizovana postrojenja.

Da bi se obezbedili povoljni uslovi za investiranje u sektor obnovljivih izvora energije koji je u vezi sa **potciljem 7.a**, Zakon o energetici predviđa podsticajne mere za povlašćene proizvođače, privremene povlašćene proizvođače i proizvođače električne energije iz obnovljivih izvora energije. Ujedno je donet i niz relevantnih podzakonskih akata, odnosno uredbi kojima su bliže definisani način i visina podrške. Njima su definisani, između ostalog, načini sticanja statusa povlašćenog proizvođača električne energije iz OIE, naknade za podsticaj povlašćenih proizvođača, visina naknade po godinama i drugo.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

Iz delokругa Ministarstva rudarstva i energetike (MRE), koji je propisan Zakonom o ministarstvima, proističe da je upravo to ministarstvo presudno zaduženo za postizanje COR 7. U pogledu razvoja infrastrukture za snabdevanje modernom i održivom energijom, što je element potcilja 7.b, relevantno je MGSI. U skladu sa svojim delokrugom, relevantna su i MZŽS i MFIN. Zatim, POS izlaže brojne projekte i aktivnosti koji su prilično različiti i obuhvataju različite sektore energetike. Zbog toga su za njihovo sprovođenje odgovorne i druge brojne institucije poput Agencije za energetiku Republike Srbije, JLS, javnih preduzeća (naročito Elektroprivreda Srbije, Elektromreža Srbije, Naftna industrija Srbije, Javno komunalno preduzeće Beogradske elektrane, lokalne toplane) i drugih. Takva podela zaduženja nesumnjivo otežava efikasno sprovođenje planskih dokumenata i u njima postavljenih ciljeva. U isto vreme, sektor energetike čini nesumnjivo jedan od najkompleksnijih i finansijski najzahtevnijih u procesu pristupanja EU i očekuju ga brojne reforme, naročito u sektoru elektroenergetike.

O nedostacima u oblasti ljudskih resursa govore Izveštaj Evropske komisije o napretku za 2019. godinu i Godišnji izveštaji o implementaciji Energetske zajednice za 2020. godinu. Srbija

**Treba jasnije definisati ulogu institucija i unaprediti njihovu saradnju za postizanje cilja 7. Takođe, neophodno je uvećati broj kadrova zaduženih za sprovođenje propisa i ojačati njihove kapacitete.**

treba da uveća broj zaposlenih u Agenciji za energetiku Republike Srbije sa 41 na 53 do 2020. godine kako bi mogla da sprovede sve regulatorne obaveze iz Trećeg eneretskog paketa i druge pravne tekovine EU. Kapaciteti ljudskih resursa Sektora za energetska efikasnost pri MRE neznatno su povećani, ali su i dalje nedovoljni, što doprinosi niskom nivou sprovođenja reformi u sektoru. S druge strane, POS-om je predviđeno zapošljavanje pet novih stručnjaka u tom sektoru.

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

Uprkos tome što je POS kao planski dokument propisao niz pokazatelja kojima je moguće praćenje postizanja strateških ciljeva

Strategije energetike, postoje brojni nedostaci u načinu na koji je dokument sačinjen i koji onemogućavaju efektivno praćenje realiza-

cije pokazatelja. Pojedini strateški ciljevi nemaju jasno definisane pokazatelje koji omogućavaju njihovo praćenje, dok u nekim slučajevima pokazatelji nisu jasno povezani sa strateškim ciljevima. Institucije zadužene za njihovo praćenje često nisu istaknute, a nisu naznačeni ni dinamika za prikupljanje podataka ni intervali izveštavanja o napretku. RZS, kao centralna institucija u zemlji zadužena za praćenje postizanja COR, prati tek dva potcilja. **Potcilj 7.1** se prati sledećim pokazateljima: *udeo stanovništva koje ima pristup električnoj energiji i udeo stanovništva koje se prvenstveno oslanja na čista goriva i tehnologije*. U oba slučaja, izvršena je disegregacija na ukupnu populaciju i romska naselja, odnosno gradsku i ostalu populaciju. Podaci su, međutim, dostupni samo za 2010.

**Praćenje postizanja cilja 7 u Srbiji je tek delimično omogućeno postojećim mehanizmima. Strategija razvoja energetike, kao centralni planski dokument, nema razrađen način praćenja postavljenih ciljeva. S druge strane, RZS, uz izuzetak pokazatelja za potcilj 7.1, ne prati druge pokazatelje ili pak za njih ne objavljuje ažurirane podatke.**

i 2014. godinu. Do kraja 2020. godine očekuju se podaci i za 2019. godinu. Osim toga, RZS dostavlja podatke i za **potcilj 7.3**, za koji je utvrđen pokazatelj *energetski intenzitet meren kroz primarnu energiju i BDP*. Kad je reč o ovom pokazatelju, podaci se objavljuju na godišnjem nivou i dostupni su za period od 2010. do 2017. godine. Ne postoji disegregacija podataka. Obračun samog pokazatelja obavljaju UN na osnovu ulaznih podataka za izračunavanje pokazatelja koje obezbeđuje RZS.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu)

7.1	7.2	7.3	7.a	7.b

Podaci o praćenju postizanja COR 7 u Srbiji dostupni su i u drugim izvorima osim RZS. U bazi Fondacije Bertelsman dostupni su podaci o sledećim pokazateljima: *populacija koja ima pristup električnoj energiji (%)*; *populacija koja ima pristup čistim gorivima i uređajima za kuvanje (%)* i *emisije CO<sub>2</sub> koje nastaju sagorevanjem goriva za potrebe proizvodnje električne energije i grejanje prema ukupnom outputu električne energije (MtCO<sub>2</sub>/TWh)*. U Eurostatovoj bazi dostupni su podaci o sledećim pokazateljima: *udeo obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije*; *energetska produktivnost*;

*energetska potrošnja*; *ukupna potrošnja energija u domaćinstvu po stanovniku i populacija koja nije u mogućnosti da održi dom dovoljno zagrejanim*. Dakle, postoje značajna preklapanja pokazatelja koji se prate između pomenutih izvora. Indikativno je, međutim, da RZS ne objavljuje podatke o udelu obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije, dok su podaci o tome dostupni u bazi Eurostata, kome podatke dostavlja MRE. S druge strane, podaci o tome koji su dostupni u bazi UN, prema oceni MRE, rezultat su procene, ali način te procene nije poznat.

# Preporuke

1. Doneti jedinstvene političke odluke o dekarbonizaciji privrede i značajnom povećanju udela obnovljivih izvora energije u energetsom miksu zemlje. Pristupiti izradi planskih dokumenata koji bi na adekvatan način adresirali te odluke i povezane međunarodno preuzete obaveze.
2. Doneti novi akcioni plan energetske efikasnosti i postavljanje ambicioznih ciljeva koji bi za rezultat imali umanjen energetska intenzitet privrede.
3. Definisati strateške ciljeve koji se odnose na privlačenje finansijskih sredstava za potrebe istraživanja čiste energije i razvoja i proizvodnje energije iz obnovljivih izvora.
4. Unaprediti tekst Strategije razvoja energetike sa ciljem da se obezbedi efikasan sistem monitoringa nad strateškim ciljevima u oblasti energetike.
5. Unapreditu postojeće mehanizme za praćenje strateških ciljeva definisanih u nacionalnim planskim dokumentima.

Cilj broj 8:

# DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMSKI RAST



## **Promovisati kontinuiran, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve**

Svrha cilja održivog razvoja 8 (COR 8) jeste podsticanje privrednog rasta putem povećanja broja i produktivnosti dostojanstvenih radnih mesta, pre svega podsticanjem preduzetništva i tehnoloških inovacija. Sa tim zadatim rezultatima na umu, cilj je postići potpuno i produktivno zapošljavanje i muškaraca i žena, kao i rad dostojan čoveka.

COR 8 je izrazito relevantan za Srbiju, čiji je ljudski razvoj daleko ispod ostvarenog u većini uporedivih evropskih zemalja i ispod sopstvenog potencijala, a što je prouzrokovano pre svega niskim nivoom ekonomskog razvoja i (dostojanstvene) zaposlenosti.

Prema Indeksu ljudskog razvoja za 2019. godinu, Srbija je zauzimala tek 63. mesto u svetu u pogledu ljudskog razvoja – što je niže nego bilo koja zemlja članica EU i Crna Gora, a bolje od Severne Makedonije, Albanije i Bosne i Hercegovine (BiH). Nema sumnje da je to znatno slabija performansa nego što bi ista takva poredjenja pokazala pre trideset godina. Ljudski

razvoj Srbije urušio se tokom devedesetih godina prošlog veka i od tada se nije potpuno oporavio zbog veoma postepenog oporavka i transformacije pre svega privrede.

Od tri dimenzije Indeksa ljudskog razvoja, Srbija se kotirala najniže (78. mesto) u ekonomskoj – u pogledu dostojanstvenog životnog standarda, koji se meri BDP-om po glavi stanovnika. BDP po glavi stanovnika u Srbiji danas, skoro tri decenije od kada je njena burna tranzicija započela, još uvek nije sustigao nivo iz 1989. godine. Srpski BDP po glavi stanovnika (6.590 EUR) spada među najniže u Evropi i skoro je 25% ispod bugarskog, najmanje razvijene članice EU.

Ključni razvojni izazov Srbije je to što je samo mali deo privrede koja je izgrađena tokom socijalizma zaista transformisan u novu, modernu privredu i što ona zapošljava veoma mali deo ukupnog stanovništva. Stopa zaposlenosti stanovništva u radnom dobu (15–64) u Srbiji je samo 61%, u poređenju sa 69% u EU-28 i novim državama članicama, u proseku. Osim toga, isuviše radnih mesta u Srbiji je niskog kvaliteta (prema procenama MOR-a, skoro četvrtina – 700.000, od ukupnog broja zaposlenih – 2.900.000) i kvantiteta (na primer, rad niskog intenziteta).

Prema procenama Centra za visoke ekonomske studije iz 2018. godine, da bi dostigla evropski prosek u nivou aktivnosti i zaposlenosti na dostojanstvenim radnim mestima, Srbija bi morala da udvostruči današnji broj formalnih radnih mesta u privatnom sektoru (i to podrazumeva da su sva formalna radna mesta u Srbiji „dostojanstvena“, a nisu).

Podizanje zaposlenosti do normalnih nivoa imalo bi velikog efekta i na smanjenje nejednakosti i siromaštva, verovatno do nešto bolje vrednosti od evropskih proseka, gde bi i trebalo da se nađu s obzirom na srpsku prošlost. Ovako, stope siromaštva i nejednakosti u Srbiji su među najvišim u Evropi. Srbija pati i od jedne od najviših stopa smanjenja stanovništva u zemlji.

Analiza stanja, koja je ukratko predstavljena, jasno pokazuje da je COR 8 jedan od najznačajnijih ciljeva za Srbiju – ne samo u kontekstu poboljšanja životnog standarda – već i za ostvarivanje napretka u mnogim drugim ciljevima održivog razvoja – pre svega onim koji se odnose na nejednakost (10), siromaštvo (1) i rodnu ravnopravnost (5).



# Okvir javnih politika

**Tabela 9** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 8 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 8.1</b> Održati ekonomski rast po glavi stanovnika u skladu sa nacionalnim okolnostima, a u najmanje razvijenim zemaljama održati rast bruto domaćeg proizvoda na nivou od najmanje 7% godišnje.	✓
<b>Potcilj 8.2</b> Postići više nivoe ekonomske produktivnosti putem diversifikacije, tehnološke nadogradnje i inovacija, uključujući fokusiranje na radno intenzivne i visokoprofitabilne sektore.	✗
<b>Potcilj 8.3</b> Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvarati dostojanstvene poslove, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalizaciju i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, uključujući pristup finansijskim uslugama.	✓
<b>Potcilj 8.4</b> Do 2030. godine progresivno unaprediti globalnu efikasnost resursa u potrošnji i proizvodnji i uložiti napore da se ekonomski rast razdvoji od degradacije životne sredine u skladu sa desetogodišnjim okvirom programa održive potrošnje i proizvodnje, uz vodeću ulogu razvijenih zemalja.	✗
<b>Potcilj 8.5</b> Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti.	✗
<b>Potcilj 8.6</b> Do 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni i nisu u procesu obrazovanja ili obuke.	✓
<b>Potcilj 8.7</b> Preduzimati hitne i efikasne mere za iskorenjivanje prisilnog rada; okončati savremeno ropstvo i trgovinu ljudima i obezbediti zabranu i otklanjanje najgorih oblika dečijeg rada, uključujući regrutovanje i korišćenje dece vojnika, a do 2025. okončati dečji rad u svim njegovim oblicima.	○
<b>Potcilj 8.8</b> Zaštititi radna prava i promovisati bezbedno i sigurno radno okruženje za sve radnike, uključujući radnike migrante, a posebno žene migrante i one koji rade opasne poslove.	✗
<b>Potcilj 8.9</b> Do 2030. osmisliti i primeniti politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode.	✗
<b>Potcilj 8.10</b> Jačati kapacitete domaćih finansijskih institucija kako bi se podsticala i širila dostupnost bankarskih, osiguravajućih i finansijskih usluga za sve.	✓

## POTCILJ

OKVIR  
JAVNIH POLITIKA

**Potcilj 8.a** Povećati podršku „Pomoći za trgovinu“ za zemlje u razvoju, posebno za najmanje razvijene zemlje, između ostalog i putem Unapređenog integriranog okvira za pitanja trgovinsko-tehničke pomoći najmanje razvijenim zemljama.



**Potcilj 8.b** Do 2020. razviti i operacionalizovati globalnu strategiju za zapošljavanje mladih i primeniti Globalni pakt za zapošljavanje Međunarodne organizacije rada.



**Potcilj 8.1.** je obuhvaćen ERP-om za period od 2020. do 2022. godine u kojem se predviđaju kumulativna i godišnja stopa ekonomskog rasta (12,5%, odnosno 4%), što bi trebalo da bude posledica rasta domaće tražnje i investicija. Fiskalna strategija za 2020. godinu koristi privredni rast kao preduslov za ostvarenje ostalih ciljeva, ali on sam po sebi nije cilj niti se kao cilj daje neka pretpostavljena stopa ekonomskog rasta.

**Potcilj 8.5.** je veoma skromno regulisan ERP-om, i to u kontekstu unapređenja nacionalne politike zapošljavanja u skladu sa dobrom praksom i standardima EU (formalizacija rada u nepoljoprivrednim sektorima, finansijska podrška ranjivim grupama i finansiranje aktivnih mera na tržištu rada). Treba napomenuti da je iz prethodne verzije ERP izbačena strukturna reforma SR 19: *povećanje radne aktivacije radno sposobnih lica koja se nalaze u sistemu socijalne zaštite, teže zapošljivih nezaposlenih lica u skladu sa propisima iz oblasti zapošljavanja*. ESRP, po ugledu na dokument Evropa 2020, sadrži ciljeve u oblasti tržišta rada i zapošljavanja: sprečavanje velikog rasta nezaposlenosti,

smanjenje opšte stope neaktivnosti i povećanje stope zaposlenosti putem povećanja pristupa tržištu rada za Rome, jačanja uloga politike zapošljavanja i smanjenja dualnosti na tržištu rada. Ciljevi tog programa se uglavnom odnose na pristup tržištu rada i unapređeno-

**Osmi cilj održivog razvoja je samo delimično obuhvaćen nacionalnim ciljevima. Još uvek ne postoje plan razvoja predviđen Zakonom o planskom sistemu, kao ni investicioni plan, kojima bi se jasno odredili prioriteti i ciljne vrednosti u oblasti ekonomskog rasta, produktivnosti i zaposlenosti. Može se zaključiti da su ekonomski rast i rast zaposlenosti u fokusu većine aktuelnih razvojnih dokumenata, ali da se nedovoljno pažnje posvećuje dostojanstvenom radu u celini.**

nje zapošljivosti, a značajno manje pažnje se pridaje stvaranju produktivnih poslova i dostizanju standarda dostojanstvenog rada. Pokazatelji tog potcilja su samo delimično obuhvaćeni ESRP-om.

**Potcilj 8.2.** je delimično obuhvaćen ERP-om u kojem se kao strateška orijentacija Vlade

pominju digitalna transformacija i izgradnja digitalne infrastrukture. Uslužni sektor se u ERP posmatra kao nosilac ekonomskog rasta, što je takođe relevantno za ovaj potcilj. Model privrednog rasta, koji obuhvata Strategija i politika razvoja industrije Republike Srbije od 2011. do 2020. godine, podrazumeva dinamičan rast investicija, rast industrijske zaposlenosti i usmerenost na inovacije. Strategijom pametne specijalizacije identifikovane su prioritetne oblasti u koje treba investirati, od kojih su dve relevantne za COR 8, a to su: informaciono-komunikacione tehnologije i kreativne industrije.

**Potcilj 8.3.** se prepoznaje kao jedan od prioriteta ERP, kroz inovacije zasnovane na naučno-tehnološkom radu i razvoju, odnosno kreditiranju malih i srednjih preduzeća. Nacionalnim programom za suzbijanje sive ekonomije u Srbiji u 2019. i 2020. godini i relevantnim Akcionim planom obuhvaćeno je samo osoblje za pomoć u kući, i to samo kao primer onih čiji položaj na tržištu rada može biti formalizovan proširenjem primene Zakona o pojednostavljenom angažovanju radnika na sezonskim poslovima u određenim delatnostima. Svi ostali radnici angažovani u neformalnom sektoru u ovom periodu ostali van vidokruga donosilaca odluka. Među posebnim ciljevima Strategije naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine navodi se jačanje povezanosti nauke, privrede i društva radi postizanja inovacija.

**Potcilj 8.6.** je prevashodno sadržan u dokumentu ESRP, u cilju unapređenja položaja mladih na tržištu rada, a posebno onih koji nisu zaposleni i nisu u procesu obrazovanja i obuke – *NEET*.

**Potcilj 8.8** je obuhvaćen Strategijom bezbednosti i zdravlja na radu u Republici Srbiji za period od 2018. do 2022. godine, koja predstavlja globalni okvir politike prevencije radi sprečavanja i smanjenja broja povreda na radu i profesionalnih bolesti. Datim planskim dokumentom i relevantnim Akcionim planom i pratećim dokumentima i standardima definisani su minimum bezbednosno-zdravstvenih kriterijuma za konkretne radne pozicije, odnosno specifikacija zaštitne opreme za radnike i slično. Ipak, potcilj nije obuhvaćen onako kako je utvrđeno pokazateljima u okviru tog potcilja<sup>56</sup>. Ne postoji strateški dokument koji se direktno bavi tim potciljem, osim Programa dostojanstvenog rada za Republiku Srbiju 2019. do 2022. godine, koji to čini delimično.

**Potcilj 8.9.** se može delimično prepoznati u okvirima Strategije razvoja turizma Republike Srbije za period 2016–2025. Održivi turizam nije zaseban deo dokumenta, već je ideja da se turizam u celini učini održivijim efikasnim korišćenjem i zaštitom prirodnih resursa i da taj deo privrede bude generator inovacija i kvalitetnih radnih mesta, posebno zanimljivih za mlade.

**Potcilj 8.b** je obuhvaćen ESRP-om u delu koji se odnosi na zapošljavanje mladih. Takođe,

56 8.8.1 – stope učestalosti smrtnih i nesmrtnih povreda na radu, po polu i migrantskom statusu i 8.8.2 – stepen do koga na nacionalnom nivou postoji usaglašenost sa pravima po osnovu rada (sloboda udruživanja i kolektivno pregovaranje), na osnovu tekstualnih izvora Međunarodne organizacije rada i nacionalnom zakonodavstvu, po polu i migrantskom statusu.

Nacionalnom strategijom za mlade za period od 2015. do 2025. godine i relevantnim Akcionim planom posebno se naglašava zapošljavanje i preduzetništvo mladih. Strateški cilj te strategije formulisan je kao „unapređena zapošljivost i zaposlenost mladih žena i muškaraca“. Kvalitet zaposlenosti se sagledava prevashodno kroz razvoj kvalitetnih kompetencija za tržište rada i obezbeđivanje kvalitetnog omladinskog rada u opštem smislu.

Strateškim pravcima i prioritetima Nacionalne strategije zapošljavanja za period od 2011. do

2020. godine obuhvaćen je rast zaposlenosti i unapređenje kvaliteta radnih mesta, ali se nedovoljno jasno ističu standardi dostojanstvenog posla, pitanja pune i produktivne zaposlenosti, bezbednosti na radu i radno-obrazovne aktivnosti mladih, pa se taj dokument ne može smatrati adekvatnim okvirom za postizanje COR 8.

**Potcilj 8.4** je detaljnije obrađen u analizi COR 12. **Potcilj 8.10** je obuhvaćen ERP-om, ali će biti detaljnije obrađen u analizi COR 9.

## Pravni okvir

Izmenama Zakona o porezu na dohodak građana i Zakona o obaveznim doprinosima socijalnog osiguranja 2019. godine je povećan neoporezivi iznos zarada sa 15.300 na 16.300 dinara mesečno, a smanjena je i stopa doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje (sa 26% na 25,5%). Time se želelo postići smanjenje troškova rada za poslove na nižim nivoima distribucije zarada, čime bi se amortizovalo povećanje minimalne zarade na 172,54 dinara (neto) po satu, a time unapredio standard i sačuvala radna mesta radnika sa najnižim nivoom zarade i kvalifikacija. Ipak, tom merom nije postignuto unapređenje dostojanstvenosti rada za date kategorije radnika, imajući u vidu da se mesečnom minimalnom zaradom i dalje ne može obezbediti minimalna potrošačka korpa četvoročlanog domaćinstva u Srbiji.

Zakon o radu daje okvir za uspostavljanje pravno-ekonomskog odnosa između poslodavca i zaposlenog, ali se značajnijom fleksibilizacijom tog odnosa, počevši od izmena

**Delimično je uspostavljen pravni okvir za osmi cilj. Više je postignuto u segmentu privrednog rasta nego u oblasti postizanja pune zaposlenosti i unapređenja nivoa dostojanstvenog rada u Srbiji.**

ZOR iz 2014. godine, značajno smanjuje sigurnost radnog mesta i time stvara diskrecioni prostor poslodavcu za urušavanje kvaliteta radnog mesta i standarda dostojanstvenog rada. Datim iterativnim izmenama tog zakona donosioci odluka su nastojali da ekonomski rast učine dinamičnijim, olakšanim zapošljavanjem i otpuštanjem radnika, pa je taj pravni akt primer za moguću suprotstavljenost cilja

ekonomskog rasta i ciljeva koji se odnose na kvalitet i sigurnost radnih mesta, koji su kao potciljevi zbirno obuhvaćeni COR 8.

Nažalost, izmene pravnog okvira u pravcu ostvarivanja standarda dostojanstvenog rada proteklih godina nisu načinjene. Odavno su propušteni rokovi za usklađivanje ZOR sa relevantnim direktivama EU, kako je to utvrđeno Nacionalnim programom za usvajanje pravnih tekovina EU. Štaviše, pojedina rešenja predstavljaju upravo korak u suprotnom smeru. Kao primer može se navesti uvođenje instituta „usmenog ugovora“, nepoznatog u domaćem radnopravnom sistemu, do koga je došlo usvajanjem Zakona o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima u određenim delatnostima. Takođe, iako je Zakonom o agencijskom zapošljavanju načelno izvršeno usklađivanje sa relevantnom

direktivom EU, njime je propisana mogućnost da poslodavac praktično celokupan broj zaposlenih angažuje putem agencijskog zapošljavanja, a nije iskorišćena mogućnost dozvoljena direktivom o ograničavanju primene tog instituta, na primer u državnoj upravi za sve kategorije zaposlenih. Time je otvorena mogućnost za nekontrolisan razvoj tog pre-karnog oblika zaposlenosti u trenutku kada je on u našoj zemlji već dostigao razmere iznad evropskog proseka. Osim toga, Srbija izbegava da napravi korak u pravcu dostizanja standarda dostojanstvenog rada kada je reč o kombinovanju rada, porodice i privatnog života, pa tako još uvek nije ratifikovala čl. 27 Revidirane evropske socijalne povelje o pravu radnika sa porodičnim obavezama na jednake mogućnosti i jednak tretman ni Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

Prema Zakonu o ministarstvima pitanja ekonomskog rasta i razvoja su u nadležnosti Ministarstva privrede (MP) **(8.1)**, a isto se može reći za oblast industrijske politike i inovacija, odnosno politike razvoja malih i srednjih preduzeća **(8.2 i 8.3)**.

Unapređenje produktivnosti, stvaranje novih radnih mesta i preduzetništvo **(8.3 i 8.5)** i saradivanje sa međunarodnim organizacijama u oblasti rada i zapošljavanja **(8.7, 8.8**

**i 8.b)** takođe se smatraju delokrugom MP. Ipak, COR 8 se ne pominje eksplicitno na sajtu

Postojeći resursi za ostvarivanje tog cilja nisu odgovarajući. Ne postoje mehanizmi i sporazumi koji se izričito odnose na unapređenje nivoa dostojanstvenog rada. Treba napomenuti da se, osim u kontekstu generalnog poštovanja međunarodnih konvencija koje se odnose na radna prava, organi izvršne vlasti eksplicitno ne bave dostojanstvenim radom koji predstavlja suštinu tog cilja održivog razvoja.

tog ministarstva. Članovi Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. delegirani su iz Sektora za međunarodnu saradnju i predstavljali su jedinu zvaničnu sponu MP i procesa sprovođenja Agende 2030.

Obezbeđivanje ekonomskih podsticaja pristupom finansijskim sredstvima navodi se kao deo poslova koje obavlja pomenuto ministarstvo, dok se koordinacijom finansijskih institucija koje obezbeđuju podsticaji i pristup finansijskim sredstvima bavi MFIN (8.10). Kada su u pitanju Agenda 2030 i COR, slična je situacija kao u prethodnom slučaju.

MRZBSP u svom portfoliju nadležnosti ima većinu poslova koji se mogu povezati sa potencijevima dostojanstvenog rada, kao što su: sistem u oblasti radnih odnosa i prava iz rada (8.8), bezbednost i zdravlje na radu i inspekcijски nadzor u tim oblastima (8.8), sindikalno organizovanje i štrajk (8.8). To ministarstvo je nadležno za antidiskriminacionu politiku (8.5 i 8.8) i za zapošljavanje mladih, odnosno smanjenje broja mladih koji nisu obuhvaćeni obrazovanjem, zaposlenošću i obukom (8.6). Nacionalna služba za zapošljavanje ima operativne nadležnosti u oblasti sprovođenja poslova zapošljavanja i vođenja evidencija u oblasti zapošljavanja.

Savet za ekonomski razvoj je telo koje se sastoji od članova MP, MFIN i Privredne komore Srbije. Osnivanjem tog saveta MP je oduzet značajan broj ovlašćenja u oblasti ekonomskog rasta i razvoja, pri čemu se rad tog tela ne može smatrati transparentnim, imajući u vidu da ne postoje godišnji izveštaji o radu. Takođe, u Izveštaju o napretku u procesu pristupanja

EU koji objavljuje Evropska komisija saradnja i povezanost različitih državnih tela se ocenjuju kao nejasne i nedovoljno razvijene.

Pitanja dostojanstvenog rada jesu u opisu zaduženja Socijalno-ekonomskog saveta (SES) (8.5). Takođe, to telo je nadležno za socijalni dijalog između države, poslodavaca i predstavnika radnika. U Izveštaju o progresu Evropske komisije za 2019. godinu se kao nerazvijeni ocenjuju bilateralni i trilateralni socijalni dijalozi, naročito na lokalnom nivou, što se delom odnosi na rad tog saveta.

Resursna efikasnost u proizvodnji i potrošnji u kontekstu ekonomskog rasta (8.4) ne može se sagledati kroz spektar nadležnosti organa izvršne vlasti u Srbiji. Održivi turizam, kao potencijalni izvor novih i dostojanstvenih radnih mesta (8.9), nije u zvaničnoj nadležnosti ministarstava Republike Srbije, sem u opštoj nadležnosti državnog sekretara za turizam.

Zvanične nadležnosti ili segmenti nadležnosti na državnom nivou koje se odnose na ekonomski rast i dostojanstven rad nisu poverene nedržavnim telima i organizacijama. Zakonom o planskom sistemu i izmenama i dopunama člana 77 Zakona o državnoj upravi, značajno je unapređen zakonodavni okvir kojim se obezbeđuju uslovi za učešće nedržavnih aktera u procesu donošenja propisa i dokumenata javnih politika. Uvedena je obaveza da se nedržavni akteri konsultuju tokom priprema dokumenata javnih politika i zakona, što ranije nije bio slučaj. Ukoliko se kao kriterijum uključivanja nedržavnog sektora u proces odlučivanja uzme broj poziva za konsultacije javnih rasprava sprovedenih u procesu pripreme propisa i dokumenata javnih politika, 2018. godine

je zabeleženo 31, a 2019. 44 ovakva poziva, i to posredstvom Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom. Ipak, u Izveštaju o napretku u procesu pristupanja EU, Evropska komisija 2019. godine saradnju države sa civilnim sektorom ocenjuje kao slabu i fragmentiranu. Sem zakonske obaveze pozivanje nedržavnog sek-

tora na javne rasprave, nije se mnogo uradilo u oblasti suštinskog uključivanja konkretnih aktera u finalno definisanje dokumenata javnih politika i zakona, u smislu ažurne komunikacije, prihvatanja komentara i transparentnosti faktičkog uticaja.

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

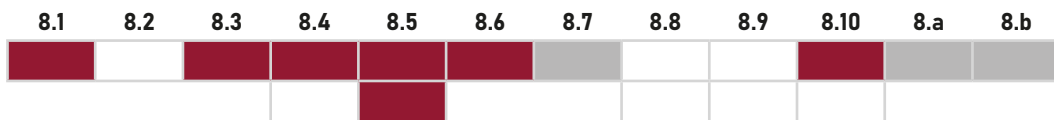
**R**ZS prati 17 pokazatelja održivog razvoja koji se navode kao relevantni za COR 8 i svake godine povećava broj pokazatelja u toj oblasti. Izazov je u tome što sami pokazatelji nisu povezani sa konkretnim nacionalizovanim ciljevima, pa bi se reklo da se konkretni pokazatelji prate „na slepo“. Imajući u vidu da nema jasno postavljenih nacionalizovanih ciljeva niti potciljeva, samo praćenje segmenata COR 8 dovodi se u pitanje.

Drugi problem je to što su pokazatelji opšti i preuzeti iz generalnog okvira statističkih po-

**Može se izvesti opšti zaključak da je okvir za praćenje postizanja cilja 8 nedovoljno razvijen.**

kazatelja, a time neprilagođeni konkretnim segmentima ekonomskog rasta i dostojanstvenog rada.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)



RZS naročito prati nekoliko pokazatelja koji su povezani sa sprovođenjem cilja 8 u Srbiji, u skladu sa definisanom metodologijom na međunarodnom nivou:

- » 8.1 – stopa rasta BDP-a po glavi stanovnika;
- » 8.3 – udeo neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim delatnostima, po polu;
- » 8.4 – domaća potrošnja materijala, domaća potrošnja materijala po glavi stanovnika i domaća potrošnja materijala po BDP-u;



- » 8.5 – prosečna zarada žena i muškaraca po satu, prema zanimanju, starosti i invaliditetu;
- » 8.5 – stopa nezaposlenosti po polu, starosti i invaliditetu;
- » 8.6 – udeo mladih (15–24 godine) koji nisu obuhvaćeni obrazovanjem, zaposlenošću, ili obukom (NEETs);
- » 8.7 – udeo i ukupan broj dece (5–17 godina) koja su predmet dečjeg rada, po polu i uzrastu;
- » 8.10 – broj filijala komercijalnih banaka na 100.000 odraslih stanovnika i (b) automatizovanih bankomata (ATMs) na 100.000 odraslih.

Iz ove liste se može zaključiti da u većini slučajeva pokazateljima nisu obuhvaćeni svi aspekti potciljeva. Iako se **potcilj 8.1** prevashodno odnosi na praćenje životnog standarda stanovništva i moguće ga je meriti konkretnim pokazateljem (ekonomski rast po glavi stanovnika), većina potciljeva je kompleksna i zahteva specifičan pristup merenju pojave. Na primer, **potcilj 8.2** (*postizanje viših nivoa ekonomske produktivnosti putem diversifikacije, tehnološke nadogradnje i inovacija, uključujući fokusiranje na radno intenzivne i visokoprotivabilne sektore*) morao bi se meriti kretanjem nivoa produktivnosti po faktorima proizvodnje i udelom tehnološki inovativnih i radno intenzivnih sektora u kretanju ukupne

ekonomske aktivnosti zemlje. U našem slučaju, govori se samo o godišnjoj stopi rasta BDP po zaposlenom, što kao mera produktivnosti rada može biti uslovno prihvatljivo za segment tog potcilja, zavisno od načina merenja broja zaposlenih u jednoj godini. **Potciljem 8.3** se ističu sprovođenje razvojnih politika i napredak u oblasti stvaranja dostojanstvenih poslova, razvoja preduzetništva, inovacija, mikro i malih i srednjih preduzeća, kao i pristup finansijskim uslugama. Zbog toga se udeo neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim delatnostima (po polu) ne može smatrati adekvatnim pokazateljem za praćenje tog potcilja. Ipak, u Nacionalnom programu za suzbijanje sive ekonomije, kao jedan od pokazatelja na nivou opšteg cilja, navodi se  *smanjeno učešće neformalne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti sa 19,5% u 2018. godini na 17,5% u 2020. godini.*

Slično se može zaključiti i za potciljeve kojima se promoviše dostojanstven rad. Pokazatelj kojim se prati **potcilj 8.5** obuhvata isključivo razliku u zaradama po satu, na osnovu pola, starosti i invaliditeta, odnosno stopu nezaposlenosti, prema istim osnovama. Samim okvirom za praćenje Ciljeva održivog razvoja UN (kroz pokazatelje) nisu uvaženi aspekti dostojanstvenog rada kako ih definiše MOR<sup>57</sup>. Zbog toga se može reći da se zvaničnim statističkim podacima zapravo ne prati dostojanstven rad na adekvatan način. Pokazatelj 8.5.<sup>58</sup> uopšte nije predviđen ESRP-om, dok pokazatelj 8.5.2<sup>59</sup> nije disagregiran. ESRP ističe ove godine pa

57 Mogućnosti za zapošljavanje; adekvatni prihodi i produktivan rad; dostojanstveno radno vreme; kombinovanje rada, porodice i privatnog života; rad koji treba da bude zabranjen; stabilnost i sigurnost rada; jednake mogućnosti i pristup zaposlenosti; sigurno radno okruženje; socijalna sigurnost; socijalni dijalog, zastupanje radnika i poslodavaca i privredni i društveni kontekst za dostojanstveni rad.

58 Prosečna zarada žena i muškaraca po satu, prema zanimanju, starosti i invaliditetu.

59 Stopa nezaposlenosti po polu, starosti i invaliditetu.



bi se mogla očekivati revizija tog dokumenta, iako do sada nije bila predviđena.

Potcilj 8.6. se može na jednostavan način pratiti zvaničnom statistikom, ali pomenuti izazovi ostaju aktuelni u slučaju praćenja **potciljeva 8.7, 8.8, 8.9 i 8.10**. Ukoliko se kao primer uzme potcilj 8.10, brojem bankomata i brojem stanovnika koji imaju račun u banci ne može se meriti faktički pristup finansijskim sredstvima, posebno kada su u pitanju ranjive kategorije privrede, radnika i stanovništva.

Postoje pojedini pokazatelji koje prati RZS a koji mogu biti relevantni za COR 8: realna stopa rasta BDP i medijana neto zarada. Uprava za zdravlje i bezbednost na radu i MRZSP prate i ukupan broj povreda na radu. Takođe, u ovom momentu se objavljuje go-

dišnja Eurostatova publikacija kojom se prati napredak pokazatelja održivog razvoja koji se prate na evropskom nivou, čime je obuhvaćena i Srbija. Dati skup pokazatelja nije identičan pokazateljima koje prati RZS. Tu govorimo o udelu investicija po institucionalnim sektorima privrede, dugoročnoj stopi nezaposlenosti i broju smrtnih slučajeva usled povrede na radu na 100.000 stanovnika. U Godišnjem izveštaju UN o održivom razvoju prati se pet pokazatelja održivog razvoja u okviru COR 8, ali oni nisu identični onima koje prati RZS (stopa ekonomskog rasta, broj žrtvi modernog ropstva na 1.000 stanovnika, udeo odraslih stanovnika koji imaju račun kod banke ili neke druge finansijske institucije ili kod provajdera mobilnih novčanih usluga, stopa nezaposlenosti i broj smrtnih slučajeva usled povrede na radu na 100.000 stanovnika).

## Preporuke

1. Usvojiti Nacionalni plan oporavka u skladu sa aktuelnim evropskim politikama, uzimajući u obzir sve aspekte i potciljeve COR 8.
2. Potcilj 8.1, određen aktuelnim ERP-om, koristiti kao polaznu tačku za planiranje javnih politika u oblasti ekonomskog razvoja, produktivne zaposlenosti i dostojanstvenog posla, odnosno za planiranje.
3. Unaprediti značaj oblasti zapošljavanja, sa fokusom na produktivnu zaposlenost i standarde dostojanstvenog rada u nacionalnim strateškim dokumentima, a pre svega u ERP, Nacionalnoj strategiji zapošljavanja za period 2016–2025, Akcionom planu Nacionalne strategije za mlade 2015–2025 i slično.

4. Usvojiti novu nacionalnu strategiju zapošljavanja čiji će prioriteti biti potciljevi koji se odnose na dostojanstven rad, zapošljavanje u malim i srednjim preduzećima podsticanjem inovativnosti, smanjenje broja mladih koji nisu zaposleni i nisu u procesu obrazovanja ili obuke i zaštitu radnih prava (8.5, 8.3, 8.6 i 8.8).
5. Usvojiti novi ESRP u čijem će fokusu biti unapređenje standarda dostojanstvenog rada, odnosno postizanje potciljeva koji se odnose na dostojanstven i produktivan rad, unapređenje položaja mladih koji nisu zaposleni i nisu u procesu obrazovanja ili obuke, odnosno zaštitu radnih prava (8.5, 8.6 i 8.8).
6. Usvojiti desetogodišnji program održive proizvodnje i potrošnje, u skladu sa potciljem 8.4.
7. Po hitnom postupku ratifikovati čl. 27 Revidirane evropske socijalne povelje o pravu radnika sa porodičnim obavezama, odnosno Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.
8. Unaprediti uvažavanje standarda dostojanstvenog rada izmenama ZOR i Zakona o agencijskom zapošljavanju.
9. Usvojiti Program razvoja održivog turizma Republike Srbije, koji je u skladu sa potciljem 8.9 i aktuelnom Strategijom razvoja turizma.
10. Unaprediti okvir za praćenje COR 8, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Eurostata, MOR-a, nacionalnih institucija (Narodna banka Srbije – NBS) i drugih relevantnih organizacija.

Cilj broj 9:

# INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA



## Sagraditi izdržljivu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije


Inkluzivna i održiva industrijalizacija, zajedno sa inovacijom i infrastrukturom, predstavlja izuzetno značajan faktor koji može da doprinese povećanju dinamičnosti i konkurentnosti privrede, te stvaranju novih – i kvalitetnijih – radnih mesta, kao i ukupnog dohotka stanovništva. Industrijalizacija, infrastruktura i inovativnost takođe igraju ključnu ulogu u uvođenju i širenju novih tehnologija, olakšavaju međunarodnu trgovinu i povećavaju efikasnost upotrebe resursa.

Ipak, puno dostizanje tog cilja održivog razvoja u Srbiji zahteva još mnogo napora. Primera radi, prema Eurostatovim podacima, Srbija raspolaže sa oko 45 hiljada kilometara puteva – auto-puteva, lokalnih, magistralnih – naspram oko 130 hiljada u Češkoj i oko 200 hiljada u Mađarskoj, koje su zemlje uporedive veličine. Nadalje, u Srbiji troškovi za istraživanje i razvoj iznose svega oko 55 evra godišnje po stanovniku, naspram oko 660 na nivou EU.

Iako su za dostizanje tog cilja uglavnom postavljeni odgovarajući institucionalni okvir i potrebni administrativni kapaciteti, treba uložiti još mnogo napora u tom pravcu da bi se stvorili povoljni uslovi za razvoj. Primera radi, iako je stepen razvoja saobraćajne infrastrukture relativno solidan, dok se u poslednjim godinama beleže i značajna unapređenja u smislu gradnje novih puteva, o daljim planovima se saznaje uglavnom iz obraćanja visokih zvaničnika, bez transparentne rasprave i usvojenog plana u skladu sa Zakonom o planskom sistemu.

# Okvir javnih politika

**Tabela 10** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 9 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 9.1</b> Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i prilagodljivu infrastrukturu, uključujući regionalnu i međugraničnu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, sa fokusom na jeftinom i jednakom pristupu za sve.	
<b>Potcilj 9.2</b> Promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i, do kraja 2030. godine, značajno povećati udeo industrije u stopi zaposlenosti i bruto domaćem proizvodu, u skladu sa nacionalnim okolnostima, a u najnerazvijenijim zemljama udvostručiti njen udeo.	
<b>Potcilj 9.3</b> Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama, posebno u zemljama u razvoju, što obuhvata i povoljne kredite, i povećati njihovu integraciju u lance vrednosti i u tržišta.	
<b>Potcilj 9.4</b> Do kraja 2030. unaprediti infrastrukturu i prilagoditi industrije kako bi postale održive, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i šire usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa, pri čemu sve zemlje treba da preduzimaju aktivnosti u skladu sa svojim kapacitetima.	
<b>Potcilj 9.5</b> Proširiti naučna istraživanja, unaprediti tehnološke kapacitete industrijskih sektora u svim zemljama, a posebno u zemljama u razvoju, što podrazumeva da se, do kraja 2030, podstiču inovacije, da se znatno poveća broj zaposlenih u oblasti istraživanja i razvoja na milion ljudi i da se povećaju javna i privatna potrošnja na istraživanje i razvoj.	
<b>Potcilj 9.a</b> Olakšati razvoj održive i prilagodljive infrastrukture u zemljama u razvoju unapređivanjem finansijske, tehnološke i tehničke podrške afričkim zemljama, najnerazvijenijim zemljama, zemljama u razvoju koje nemaju izlaz na more i malim ostrvskim državama u razvoju.	
<b>Potcilj 9.b</b> Podržati razvoj domaće tehnologije, istraživanja i inovacija u zemljama u razvoju, između ostalog i tako što će se obezbediti pogodno okruženje za politike koje se, uz ostalo, odnose na industrijsku diversifikaciju i dodavanje vrednosti dobrima.	
<b>Potcilj 9.c</b> Značajno povećati pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i uložiti napore da se obezbedi univerzalan i jeftin pristup internetu u najnerazvijenijim zemljama do 2020.	

**Potcilj 9.1** se delimično sprovodi u okviru Strategije razvoja železničkog, drumskog, vodnog, avio i intermodalnog transporta od 2015. do 2020. godine, koji na sveobuhvatan način planira razvoj svih vidova transporta u Srbiji. Planski period te strategije okončava se 2020, a nova strategija za predstojeći planski period nije još doneta. Tom strategijom se trasiraju razvoj i gradnja ključnih putnih pravaca u kratkom i dugom roku i u tom smislu se doprinosi dostizanju tog potcilja. S druge strane, iako je tekst usvojen za period koji počinje od 2015. te nije obezbeđena eksplicitna usklađenost sa ciljevima održivog razvoja, a planski period se okončava 2020. godine, njegovi elementi obezbeđuju usklađenost u velikoj meri sa ovim potciljem.

**Potciljevi 9.2 i 9.3** se najviše sprovode u okviru Strategije industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. godine, koja na adekvatan način trasira industrijsku politiku za predstojeći period i implicitno je pozicionira u okviru ciljeva održivog razvoja. Komplementarna tom dokumentu je i Strategija za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za period od 2015. do 2020. godine, čiji se planski period, pak, okončava 2020, a prema sada dostupnim informacijama, nova strategija nije u postupku izrade ili javne rasprave.

**Potcilj 9.4** se delimično sprovodi u okviru Nacionalne strategije razvoja energetike, koja daje plan razvoja do 2025, sa projekcijama do 2030. godine. Budući da je taj dokument usvojen 2015, a u planiranju se zasniva i na starijim podacima, on nije potpuno uskla-

đen sa principima ciljeva održivog razvoja. Međutim, i u postojećem dokumentu dat je naglasak na korišćenje održivih oblika energije i energetske resursa, te uprkos nepotpunoj usklađenosti, odnosno zasnivanju na relativno zastarelim podacima, on daje relativno dobro usklađene – i kvantifikovane – smernice.

**Potcilj 9.5** se delimično sprovodi u okviru Strategije naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2016. do 2020. U toj strategiji je data adekvatna razrada merljivih

**Deveti cilj održivog razvoja delimično je obuhvaćen nacionalnim ciljevima. Za jedan deo strategija koje se odnose na dostizanje potciljeva sadržanih u cilju 9, a za koje planski period ističe 2020. još nisu doneti dokumenti koji se odnose na period nakon 2020. godine.**

ciljeva za planski period, ali bez eksplicitnog pozicioniranja strateških ciljeva u okviru ciljeva održivog razvoja. Planski period se okončava 2020. godine, a po svemu sudeći nova verzija dokumenta nije u postupku javne rasprave. Ipak, treba napomenuti da ta strategija ukazuje na nedvosmislene ciljeve uključivanja u međunarodnu saradnju, kao važnu težnju, odnosno da Srbija postane deo Evropskog istraživačkog prostora, te da se sa uspehom izvede sprovođenje pregovaračkog poglavlja koje se tiče ove oblasti, odnosno poglavlja 25. Takođe, tim potciljem se delimično upravlja i putem Strategije pametne specijalizacije za period od 2020. do 2027. godine, koji daje jasne kriterijume merljivosti i eksplicitnu povezanost sa okvirom COR.

## Pravni okvir

Prema poslednjem dostupnom Godišnjem izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije za 2019. godinu, u poglavlju koje se odnosi na transportnu politiku naglašava se relativno adekvatna usklađenost domaćih javnih politika i pravnog okvira sa tekovinama EU. Ipak, dok se u izveštaju naglašava relativno povoljan nivo usaglašenosti zakonskog okvira i javnih politika sa tekovinama EU u svim oblastima transporta, od drumskog, preko železničkog i vazdušnog, do vodnog, naglašava se da postoji prostor za unapređenje u oblasti zakonodavstva koje se tiče kombinovanog transporta.

**Potcilj 9.1** je sadržan u nekoliko relativno skoro donetih ili dopunjenih zakona, kojima se uređuje domen transportne infrastrukture. Za drumsku teretnu i putničku infrastrukturu, Zakon o putevima je osnovni pravni akt koji uređuje domen upravljanja javnim putevima, uključujući i planiranje, projektovanje i gradnju javnih puteva. Donošenje zakona je po svemu sudeći omogućilo ubrzavanje javnih radova na gradnji puteva po osnovu uređenja oblasti evidencije postojećih puteva te efikasnijeg procesa eksproprijacije parcela na planiranim trasama novih puteva. Zakonom o železnici je dodatno uređena oblast upravljanja železničkim saobraćajem i infrastrukturom, Zakonom o plovidbi i lukama na unutrašnjim vodama oblast vodnog transporta, a Zakonom o vazdušnom saobraćaju domen vazdušnog saobraćaja.

**Potcilj 9.2** nije u celini obuhvaćen posebnim zakonima ili podzakonskim aktima. Ipak,

pojedini specifični domeni rada industrijskih preduzeća, ili pojedine specifične industrijske grane, jesu pokrivene pojedinačnim zakonima. Tako, na primer, na dostizanje tog potcilja donekle utiče Zakon o ulaganjima ili Zakon o privrednim društvima, dok su na snazi i oni pravni akti kojima se uređuje rad u pojedinačnim industrijama od specifičnog značaja, kao što je Zakon o proizvodnji i prometu naoružanja i vojne opreme.

**Potcilj 9.3** takođe nije eksplicitno obuhvaćen konkretnim zakonom. S druge strane, pravni akti kojima se regulišu domen finansiranja preduzeća najvećim delom su sadržani u Zakonu o zaštiti korisnika finansijskih usluga te odlukama NBS koje se tiču upravljanja radom poslovnih banaka, i to, između

**Pravni okvir za COR 9 je u velikoj meri uspostavljen zakonskim okvirom za upravljanje infrastrukturom, inovacijama i industrijskim razvojem.**

ostalog, Odlukom o adekvatnosti kapitala banke, Odlukom o upravljanju rizicima banke ili Odlukom o upravljanju rizikom likvidnosti banke.

**Potcilj 9.4**, i to u smislu pravnih akata kojima bi se uredile emisije gasova sa efektom staklene bašte, nije adekvatno obuhvaćen zakonskom regulativom. Zakon o klimatskim promenama, najavljan za 2019, nije donet, a u Izveštaju Evropske komisije o napret-

ku Srbije za 2019. godinu navodi se da je usklađivanje sa pravnim tekovinama u oblasti industrijskog zagađenja i upravljanja rizikom tek u ranoj fazi.

**Potcilj 9.5** je najvećim delom uređen Zakonom o inovacionoj delatnosti te Zakonom o nauci i istraživanjima, Zakonom o patentima i Zakonom o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

**P**rimarno nadležno ministarstvo za **potcilj 9.1** jeste MGSI, imajući u vidu da ono obavlja poslove državne uprave koji se odnose na uređivanje domena putne, odnosno drumske, vazdušne, železničke i vodne infrastrukture. U tom smislu, osim tog ministarstva, nadležne institucije za dostizanje tog potcilja su i Koridori Srbije, Putevi Srbije, te četiri preduzeća nastala razdvajanjem Železnica Srbije – Holding, Infrastruktura, Srbija voz i Kargo.

Ministarstvo nadležno za dostizanje **potcilja 9.2** i delimično **potcilja 9.3** jeste MP s obzirom na to da je ono zaduženo za privredu i privredni razvoj; položaj i povezivanje privrednih društava i drugih oblika organizovanja za obavljanje delatnosti; podsticanje razvoja i strukturno prilagođavanje privrede i slično. U smislu dostizanja potcilja 9.3, u domenu onoga što se odnosi na pristup preduzeća finansiranju, nadležnost je jednim delom i u delokrugu NBS, budući da je ona zadužena za javne politike te superviziju u oblasti finansijskih tržišta, ali u tom pogledu određeni uticaj mogu sprovesti i pojedina

tela kao što su Razvojna agencija Srbije ili Fond za razvoj.

**Potcilj 9.4** je u velikoj meri u nadležnosti MZŽS, imajući u vidu da je pitanje upravljanja emisijama gasova sa efektom staklene bašte u delokrugu te institucije. U tom smislu, na

**Postojeći resursi za ostvarivanje tog cilja uglavnom su odgovarajući, ali su potrebni dodatni naponi za jačanje institucionalnih i analitičkih kapaciteta, i to pre svega u oblastima onih institucija koje se bave unapređenjem uslova poslovanja, industrijskih politika i zaštite životne sredine.**

industrijske emisije gasova određeni uticaj može imati i SEPA, ali posredno i Ministarstvo energetike.

**Potcilj 9.5**, koji se odnosi na dostizanje ciljeva u vezi sa istraživanjem i razvojem, najviše je u domenu rada Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u čijem su delokrugu nadzor, planiranje i razvoj obrazovanja.

# Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

**R**ZS, kao centralna institucija zadužena za praćenje postizanja ciljeva održivog razvoja te sakupljanje i obradu podataka u vezi sa njihovim dostizanjem, prati tek tri od osam potciljeva, i svega pet od 12 pokazatelja:

- » 9.2 – dodata vrednost ostvarena u proizvodničkom sektoru kao udeo u BDP-u i po glavi stanovnika;
- » 9.2 – zaposlenost u prerađivačkoj industriji kao udeo u ukupnoj zaposlenosti;
- » 9.5 – rashodi za istraživanje i razvoj kao udeo u BDP-u;
- » 9.5 – broj istraživača (izraženo kao ekvivalent zaposlenosti sa punim radnim vremenom) na milion stanovnika;
- » 9.c.1 – udeo stanovništva obuhvaćenog mobilnom mrežom, prema tehnologijama.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

9.1	9.2	9.3	9.4	9.5	9.a	9.b	9.c

Alternativno, moglo bi se pribeći i korišćenju sledećih pokazatelja, koji su dostupni u bazi EUROSTAT-a: *bruto domaća potrošnja na aktivnosti istraživanja i razvoja; zaposlenost u oblastima prerađivačke industrije visoke i srednje tehnologije, te sektoru naučno-tehnološki*

*intenzivnih usluga; broj radnika u oblasti naučno tehnološkog razvoja; broj patenata u odnosu na broj stanovnika; učešće autobuskog i voznog transporta u ukupnom putničkom transportu i učešće voznog i vodnog transporta u ukupnom robnom transportu.*



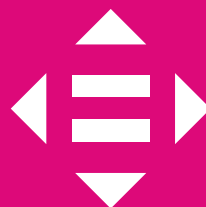
# Preporuke

1. Usvojiti Strategiju razvoja železničkog, drumskog, vodnog, avio i intermodalnog transporta za naredni period, nakon isteka aktuelne, čiji planski period ističe 2020. godine.
2. Usvojiti Strategiju za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za period koji sledi nakon isteka 2020. godine.
3. Pojačati napore u reformi železničkog sistema, i to pre svega u smislu organizacije i odnosa između javnih preduzeća koja upravljaju tim domenom i operatora. Poseban naglasak staviti na reforme čiji je cilj jačanje administrativnih kapaciteta, u skladu sa smernicama datim u poslednjem Izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije.
4. Pojačati napore u unapređenju planova za upravljanje i održavanje javnih železničkih i putnih mreža.
5. Sprovoditi dalje napore za unapređenje bezbednosti na javnim putnim pravcima, i to unapređenjem administrativnih i analitičkih kapaciteta.
6. Unaprediti prioritizaciju planiranja gradnje javne infrastrukture, u smislu postizanja veće vrednosti za uložena javna sredstva.
7. Uložiti dalje napore za obezbeđivanje izvora likvidnosti za mala i srednja preduzeća, kako podsticanjem kreditiranja kroz tradicionalni bankarski sektor, tako i radom na institucionalnim rešenjima za razvoj nebankarskih finansijskih institucija i sektora.
8. Sprovesti dalje napore za povećanje javnih izdataka za istraživanje i razvoj te dati dodatnu podršku intenzivnijem povezivanju poslovne i akademsko-istraživačke zajednice.
9. Unaprediti relevantnost pokazatelja za COR 9 koji se trenutno prate u okviru seta pokazatelja održivog razvoja RZS.
10. Unaprediti okvir za praćenje COR 9, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Eurostata i drugih relevantnih organizacija.



Cilj broj 10:

# SMANJENJE NEJEDNAKOSTI



## Smanjiti nejednakost u državama i između država

Iako se nejednakost prevashodno prati ekonomskim pokazateljima, ovde govorimo o pojavi koja je izuzetno višedimenzionalna, i u kontekstu same nejednakosti i u smislu posledica koje nejednakost sobom nosi. Pristup obrazovanju, tržištima i finansijskim sredstvima, jednakost u poštovanju ljudskih prava, pravo na isti dohodak za istu količinu i složenost rada, pristup zdravstvenim uslugama i socijalna uključenost samo su neke od perspektiva iz kojih se može sagledati koncept nejednakosti. Osnovni principi Agende 2030 (*Human Rights based approach* i *Leaving no one behind*) upravo upućuju na neophodnost prevazilaženja svih vrsta nejednakosti kako bi globalni razvoj bio dugoročno pravedan i održiv.

Prema podacima Svetske banke, Srbija je svrstana u države sa višim srednjim nivoom dohotka, sa BDP-om po stanovniku u iznosu od 18.179,80 američkih dolara (prilagođeno paritetu kupovne moći – PPP). Polazeći od pretpostavke da samo država sa stabilnim javnim finansijama i značajnim fiskalnim prilivima ima kapacitet za pravednu distribuciju i redistribuciju dohotka, može se reći da je Srbija početkom 2020. godine imala obećavajući kapacitet za obavljanje te funkcije. Na osnovu Izveštaja UN o humanom razvoju iz 2019. godine, Srbija se nalazi na 63. mestu od 188 država sa indeksom humanog razvoja od 0,799, što je svrstava u grupu zemalja sa relativno visokim stepenom humanog razvoja, ali niskim nivoom razvoja kada govorimo o evropskim državama. Koeficijent nejednakosti<sup>60</sup> je 13,7%, što je značajno više nego u uporedivim državama kao što su Hrvatska i Belorusija, odnosno više nego što je prosek za

60 Koeficijent nejednakosti (Coefficient of Human Inequality) uveden je 2014. godine u Izveštaj o humanom razvoju UN-a i predstavlja srednju vrednost zdravstvene, obrazovne i dohodne nejednakosti.

region Evrope i Centralne Azije. Nejednakost je najveća u kontekstu nejednakosti dohotka (28,1%), a najmanja u slučaju očekivanog trajanja života (4,9%).

U prethodnih nekoliko decenija, opšta nejednakost se povećala, kako između bogatih i siromašnih država, tako i među domaćinstvima. Prema SILC anketi, nejednakost u Srbiji je izuzetno velika u odnosu na evropski prosek. Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti u Srbiji je 2017. bila 36,7, dok je 2018. godine bila 34,3 procenata. Gini koeficijent raspoloživog dohotka 2018. godine, prema SILC anketi, iznosi 35,6, u odnosu na evropski prosek od 30,4 – što Srbiju čini državom sa drugim najvećim stepenom nejednakosti dohotka u Evropi<sup>61</sup>.







Usled pandemije COVID-19, kvartalni podaci za 2020. godinu koji se odnose na Anketu o potrošnji domaćinstava ostali su nedostupni, ali podaci iz 2019. pokazuju da su prosečni mesečni prihodi u novcu i u naturi po domaćinstvu (sva domaćinstva) iznosili 66.880 dinara, a izdaci za ličnu potrošnju domaćinstava (sva domaćinstva) 67.099 dinara. Iako su ti podaci povoljniji u odnosu na 2018. godinu, veći rashodi od prihoda domaćinstava govore o rastu zaduživanja zarad tekuće potrošnje.

## Okvir javnih politika

**Tabela 11** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 10 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 10.1</b> Do 2030. progresivno postići i održati rast dohotka donjih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka.	✓
<b>Potcilj 10.2</b> Do 2030. osnažiti i promovisati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju svih, bez obzira na starost, pol, invalidnost, rasu, etničku pripadnost, poreklo, religiju ili ekonomski i neki drugi status.	✗
<b>Potcilj 10.3</b> Osigurati jednake mogućnosti i smanjiti nejednakost ishoda, između ostalog, eliminisanjem diskriminatornih zakona, politika i praksi i promovisanjem odgovarajućeg zakonodavstva, politika i delovanja u tom pogledu.	✗
<b>Potcilj 10.4</b> Usvojiti politike, posebno fiskalnu politiku i politike u oblasti plata i socijalne zaštite, i progresivno postići veću ravnopravnost.	✎

61 Bugarska je na prvom mestu sa 39,6.

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 10.5</b> Poboljšati regulisanje i praćenje globalnih finansijskih tržišta i institucija te pojačati primenu tih propisa.	
<b>Potcilj 10.6</b> Obezbediti jaču zastupljenost i glas zemalja u razvoju u donošenju odluka u globalnim međunarodnim ekonomskim i finansijskim institucijama sa ciljem stvaranja efikasnijih, pouzdanih, odgovornih i legitimnijih institucija.	
<b>Potcilj 10.7</b> Olakšati uređenu, bezbednu, regularnu i odgovornu migraciju i mobilnost ljudi, uključujući primenu planiranih i dobro vođenih migracionih politika.	
<b>Potcilj 10.a</b> Primenjivati princip specijalnog i diferencijalnog tretmana za zemlje u razvoju, posebno za najmanje razvijene zemlje, u skladu sa sporazumima Svetske trgovinske organizacije.	
<b>Potcilj 10.b</b> Podsticati zvaničnu razvojnu pomoć i finansijske tokove, uključujući direktne strane investicije, za države u kojima postoji najveća potreba, a posebno za najmanje razvijene zemlje, afričke zemlje, male ostrvske države u razvoju i zemlje u razvoju koje nemaju izlaz na more, u skladu sa njihovim nacionalnim planovima i programima.	
<b>Potcilj 10.c</b> Do 2030. sniziti na manje od 3 odsto troškove transakcija za doznake migranata i eliminisati tokove doznaka sa troškovima višim od 5 odsto.	

Pitanja koja se odnose na nejednakost, uključujući ona koja se odnose i na dohodak i na potrošnju, ne sagledavaju se kao prioriteta u javnim politikama u Srbiji. U tom smislu, nema specifičnih strateških dokumenata koji se odnose na rešavanje tog izazova, u poređenju sa siromaštvom i socijalnom inkluzijom kojima se pridaje veća pažnja.

**Potcilj 10.1** je obuhvaćen ESRP-om koji se identifikuje kao jedini dokument javne politike u kojem se konkretno razmatraju pitanja nejednakosti dohotka, potrošnje i pristupa osnovnim društvenim uslugama.

**Potciljevi 10.2 i 10.3** regulisani su dokumentima javnih politika kojima se podstiču i sprovede antidiskriminacione i socioekonomske mere inkluzije. Strategijom za socijalno uključivanje

**Deseti cilj održivog razvoja je gotovo nepokriven nacionalnim ciljevima i strateškim dokumentima. Može se zaključiti da redistribucija dohotka u kontekstu smanjenja nejednakosti nije u fokusu javnih politika u Srbiji.**

Roma u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine podstiče se socijalna inkluzija Roma i Romkinja, iako lista pokazatelja koja

je obuhvaćena relevantnim Akcionim planom nije uporediva sa pokazateljima kojima se prati napredak ostvarenja potciljeva 10.2 i 10.3. Strategijom za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine nastoji se unaprediti položaj ove ranjive kategorije stanovništva, ali se može izvesti sličan zaključak kao i za prethodna planska dokumenta u smislu uporedivosti obuhvata pitanja nejednakosti. Nacionalna strategija za mlade od 2015. do 2025. godine usmerena je ka unapređenju društvenog položaja mladih i njihovo ostvarenje prava u različitim oblastima delovanja, iako ekonomski položaj mladih, radna prava i analizirani aspekti nejednakosti nisu u fokusu tog dokumenta.

**Potcilj 10.4** je, sem u ESRP, pomenut i u ERP za 2020. godinu (ERP), u kojem se socijalna nejednakost posmatra isključivo kao ograničavajući faktor ekonomskog rasta i društvenog

razvoja. Fiskalna strategija za 2020. godinu to pitanje ne uzima u razmatranje.

**Potcilj 10.7** regulisan je Strategijom o upravljanju ekonomskim migracijama za period od 2021. do 2027. godine. Tim dokumentom javne politike regulišu se kontrola emigracije i podsticanje povratne i cirkularne migracije. Strategija reintegracije povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji je istekla, dok nova još nije usvojena, a smatra se važnom za taj potcilj. Nacionalnom strategijom za mlade od 2015. do 2025. godine obuhvaćena su pitanja migracija mladih.

Javne politike usmerene na ekonomski razvoj i zapošljavanje smatraju se izuzetno važnim za smanjenje nejednakosti u Srbiji, a detaljno su obrađene u okviru COR 8. Takođe, rodni, obrazovni i drugi aspekti nejednakosti prikazani su u analizama ciljeva koji se odnose na konkretne oblasti održivog razvoja.

## Pravni okvir

Zakonom o socijalnoj zaštiti (čl. 87 i 88) nije definisan maksimalan iznos socijalne pomoći za korisnike tih sredstava već samo osnovica i skala, dok nominalne iznose utvrđuje ministar posebnim rešenjem (**10.1**, **10.2** i **10.4**). Ipak, dati iznos je ispod nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva. Takođe, formalna zaposlenost obeshrabruje<sup>62</sup> korišćenje prava na socijalnu pomoć, čime se ograničavaju pri-

hodi, a time i moguća potrošnja domaćinstava sa najnižim primanjima. Domaćinstvima sa radno sposobnim članovima socijalna pomoć se ograničava na devet meseci u toku kalendarske godine, što na sličan način dovodi do prethodno pomenutog efekta.

Zakonom o porezu na dohodak građana prevažhodno se uređuje oporezivanje zarade,

62 Zvanično nije zabranjeno biti formalno zaposlen i primati socijalnu pomoć, što može biti slučaj ukoliko su primanja niža od osnovice koja je za pojedinca 8.508 dinara mesečno. Dakle, neko može po ugovoru o privremenim i povremenim poslovima da zarađuje 5.000 dinara mesečno i da time bude formalno zaposlen, ali da i dalje ostvaruje pravo na socijalnu pomoć.

imajući u vidu da se najveći deo poreskih prihoda upravo stvara naplatom tog nameta. Zakonom je predviđeno proporcionalno oporezivanje, što jeste u skladu sa principom ekonomske efikasnosti, ali se na taj način ne postižu redistribucija dohotka i smanjenje nejednakosti **(10.1, 10.2 i 10.4)**.

Zakonom o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti utvrđuju se nadoknada za nezaposlena lica i uslovi za ostvarivanje prava na tu nadoknadu. Nadoknade za nezaposlene su smanjene 2009. godine usled namere da se povećaju sredstva za aktivne mere tržišta rada. Uvećanje budžeta za aktivne mere tržišta rada previđeno je i Nacionalnom strategijom zapošljavanja 2011–2020. godine, ali se iznos sredstava za pomenute namene narednih godina smanjivao, čime je ugrožen životni standard nezaposlenih lica **(10.1, 10.2 i 10.4)**.

Zakonom o privremenom uređivanju načina isplate penzija predviđeno je smanjenje svih penzija preko 25.000 dinara kao jedna od mera fiskalne konsolidacije. Iako je Zakon zvanično važio do 2017. godine, umanjenje je ostalo trajno za sve penzionere koji su u tom periodu primali preko 25.000 dinara penzije **(10.1, 10.2)**.

Zakonom o radu je predviđeno uvećanje zarade po osnovu minulog rada od 0,4%, dok je to bilo 0,5% do 2014. godine, što utiče na prihode starijih radnika **(10.1)**. S druge strane, može se pohvaliti odredba ZOR prema kojoj se zaposlenima garantuje jednaka zarada za isti rad ili rad iste vrednosti koji ostvaruju kod poslodavca, što je značajno i za smanjenje nejednakosti, naročito rodnog jaza u zaradama.

Izmenama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 2014. godine propisuje se trajno umanjenje penzija za 0,34% za svaki mesec pre

**Delimično je uspostavljen pravni okvir za deseti cilj. Ne može se jednoznačno reći da zakonska rešenja u Srbiji podstiču smanjenje nejednakosti. Neka rešenja zapravo produbljuju nejednakost po različitim osnovama.**

pune starosne penzije (do 20,4%), iako je radnik ostvario 40 ili čak 45 godina radnog staža, čime se podstiče dohodna nejednakost **(10.1)**.

Zakonom o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom regulišu se prava osoba sa invaliditetom, sa fokusom na njihovu ekonomsko-socijalnu inkluziju i zaštitu njihovih ljudskih prava, uključujući pristup tržištu rada i prava po osnovu rada **(10.3)**.

U kontekstu inicijativa koje bi mogle doprineti usklađivanju pravnog okvira sa COR 10, može se prepoznati IPA (eng. *Instrument for Pre-Accession Assistance*) projekat „Inicijativa za smanjenje nejednakosti u obrazovanju“, koji je počeo da se sprovodi u aprilu 2020. godine, a odnosi se na jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva da partnerski učestvuju u unapređenju javnih politika i zakonodavnog okvira u toj oblasti.

Zakonom o upravljanju migracijama obuhvaćen je **potcilj 10.7**, koji se odnosi na upravljanje dolazećim i odlazećim migracijama stanovništva (imigracijom i emigracijama), sa fokusom na: odnose sa dijasporom, rešavanje pitanja koja se odnose na položaj povratnika

kroz programe readmisije, položaj azilanta, nadležnosti lokalnih samouprava u tim procesima i jedinstveni sistem prikupljanja, organizovanja i razmene podataka. Ipak, tim

zakonom nisu obuhvaćena pitanja jednakosti odnosno nejednakosti migranata u poređenju sa opštom populacijom.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

Prema Zakonu o ministarstvima, nijedna institucija na ovom nivou nije eksplicitno zadužena za pitanja nejednakosti. Ipak, MRZBSP je nadležno za: antidiskriminacionu politiku; sistem socijalne zaštite; ravnopravnost polova; ostvarivanje prava i integraciju izbeglih i raseljenih lica, povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji, romskog stanovništva i drugih socijalno ugroženih grupa; sistem penzijskog i invalidskog osiguranja, socijalno osiguranje i zaštitu vojnih osiguranika; učestvovanje u pripremi, zaključivanju i primeni međunarodnih ugovora o socijalnom osiguranju i slično. U operativnom smislu, SES preuzima neke od tih nadležnosti MRZBSP i razmatra pitanja: socijalnog dijaloga, razvoja i unapređivanja kolektivnog pregovaranja, uticaja ekonomske politike i mera za njeno sprovođenje na socijalni razvoj i stabilnost, politike zapošljavanja, politike zarada i cena, konkurencije i produktivnosti, privatizacije i druga pitanja strukturnog prilagođavanja, zaštite radne i životne sredine, obrazovanja i profesionalne obuke, zdravstvene i socijalne zaštite i sigurnosti, demografskih kretanja i druga pitanja u skladu sa aktima SES. To telo čine predstavnici Vlade, sindikata i poslodavaca, ali njihov rad je trenutno nedovoljno

transparentan, imajući u vidu nepostojanje formalnih godišnjih izveštaja o radu.

Nadležnosti MFIN su: politika javnih prihoda i rashoda, obezbeđivanje finansiranja obaveznog socijalnog osiguranja, što ga čini nominalnim izvršiocem distributivne i redistributivne politike, koja nije eksplicitno navedena u Zakonu o ministarstvima.

**Postojeći resursi za ostvarivanje tog cilja nisu odgovarajući. Ne postoje mehanizmi i sporazumi koji se izričito odnose na smanjenje nejednakosti.**

Fiskalni savet, kao nezavisan državni organ, ima cilj da unapredi kulturu fiskalne odgovornosti u Srbiji, nezavisnom analizom fiskalne politike i podsticanjem stručnih rasprava o fiskalnoj politici. U tom smislu bi Fiskalni savet trebalo da ima odgovornost davanja preporuka u oblasti redistributivne politike, što nije u fokusu rada tog tela.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je samostalan državni organ nadležan za nadzor nad primenom Zakona o zabrani diskriminacije. Bivša poverenica za zaštitu rodne ravno-



pravnosti je 2017. godine pokrenula inicijativu „Kodeks ravnopravnosti“ za razvoj antidiskriminacione politike poslodavaca u Srbiji. Taj neobavezujući dokument daje smernice poslodavcima u oblasti unapređenja odnosa prema kandidatima za posao i novozaposlenima, kako bi unapredili svoju društvenu odgovornost i smanjili nejednakost među radnicima koja nije zasnovana na radnom učinku.

Zaštitnik građana štiti prava građana i kontroliše rad organa državne uprave, čime utiče na neravnopravnost, pre svega u pristupu javnim dobrima i uslugama.

Mehanizmi i sporazumi koji se konkretno odnose na unapređenje jednakosti u oblasti potrošnje, dohotka, pristupa osnovnim uslugama, zatim na smanjenje nejednakosti po rodnom, nacionalnom, starosnom i drugim osnova-

ma nisu jasno definisani. Podrazumevajući već objašnjene mehanizme i nadležnosti koji se odnose na smanjenje siromaštva, rodnu neravnopravnost, obrazovanje i slično, osim MRZBSP, možemo identifikovati da je nadležan SIPRU, koji ima ulogu u „jačanju kapaciteta Vlade da razvija politike socijalnog uključivanja zasnovane na podacima, kao i da koordinira i prati njihovo sprovođenje u skladu sa međunarodnim standardima i primerima dobre prakse u Evropi“.

Postoje brojne zainteresovane strane, prevažno u civilnom sektoru i među stranim donatorima, koje sprovode i podržavaju aktivnosti u vezi sa smanjenjem ekonomske i društvene nejednakosti. Oni ipak nisu prepoznati kao akteri koji se na institucionalnom nivou bave rešavanjem tih pitanja.

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

U dokumentima javnih politika nisu identifikovani pokazatelji koji bi se mogli dati kao primer pokazatelja relevantnih za pitanja nejednakosti. RZS ukupno prati dva pokazatelja koja se odnose na oblasti i potciljeve cilja održivog razvoja 10:

- » **10.2** – udeo stanovnika koji žive ispod 50 procenata srednjih prihoda, po polu, starosti i invaliditetu;
- » **10.4** – udeo rada u BDP, uključujući plate i ostala lična primanja, kao i socijalne transfere.

Može se izvesti opšti zaključak da je okvir za praćenje postizanja cilja 10 delimično razvijen, ali da nije zasnovan na nacionalnim javnim politikama i zakonima već na zahtevima međunarodnih inicijativa i sporazuma.

Ograničen broj pokazatelja je relevantan za Srbiju. Ovde pre svega govorimo o pokazateljima **potciljeva 10.1, 10.2, 10.3 i 10.4**. Ipak, samo dva od četiri navedena pokazatelja prati nacionalna statistika. Za pokazatelj 10.1 na sajtu RZS navode se podaci Svetske banke iz 2011. godine, a pokazatelj 10.3 nije obuhvaćen konkretnim izvorom. Preostala dva pokazatelja se ne mogu povezati sa konkretnim

dokumentima nacionalnih javnih politika, što njihovu relevantnost takođe dovodi u pitanje. Ministarstvo finansija poseduje informacije koje se odnose na rashode za socijalnu zaštitu, što bi u ovom kontekstu moglo da bude relevantno za pitanja smanjenja nejednakosti, a putem Ankete o prihodima domaćinstava može se sagledati efekat socijalnih transfera.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

10.1	10.2	10.3	10.4	10.5	10.6	10.7	10.a	10.b	10.c

Osim toga, u Eurostatovoj bazi su dostupni i podaci za sledeće pokazatelje koji mogu biti relevantni za praćenje napretka u pogledu cilja 10: distribucija dohotka; kupovna moć

prilagođena BDP-u po stanovniku; relativna medijana rizika od siromaštva; stopa rizika od socijalne isključenosti i stopa rizika od siromaštva nakon socijalnih transfera.

## Preporuke

1. Usvojiti Plan nacionalnog ekonomskog oporavka, u skladu sa aktuelnim evropskim politikama, koji u obzir uzima sve relevantne potciljeve COR 10 (10.1, 10.2, 10.3 i 10.7).
2. Što pre usvojiti novi ESRP koji u okviru prioriteta u obzir uzima sve relevantne aspekte smanjenja nejednakosti, uključujući nejednakosti dohotka, potrošnje i pristupa osnovnim društvenim uslugama.
3. Unaprediti redistribuciju prihoda izmenjenim rešenjima u Fiskalnoj strategiji, počevši od 2021. godine.
4. Unaprediti redistribuciju prihoda izmenama Zakona o porezu na dohodak građana, time što će se uvesti rešenja progresivnog oporezivanja i povećati osnova neoporezivanog dela zarade.

5. Uskladiti ciljeve i pokazatelje za praćenje ciljeva sa potciljevima i pokazateljima održivog razvoja, u okvirima politika koje ističu pitanja nejednakosti (ESRP, Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025, Strategija za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom, Nacionalna strategija za mlade od 2015. do 2025, ERP i drugo).
6. Izmenama Zakona o socijalnoj zaštiti uticati na smanjenje broja lica koja žive ispod nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva, i to povećanjem nadoknade za domaćinstva bez prihoda i obezbeđivanjem pomoći domaćinstvima sa primanjima (barem do nivoa nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva).
7. Jasno odrediti instituciju nadležnu za pitanja nejednakosti.
8. U izmenama Zakona o ministarstvima distributivnu i redistributivnu politiku eksplicitno navesti kao nadležnost MFIN.
9. Unaprediti antidiskriminacionu politiku programima i inicijativama pojedinih institucija i ministarstava (prevashodno MZRSBP, poverenika za unapređenje rodne ravnopravnosti i SES).
10. Unaprediti relevantnost pokazatelja za COR 10 koji se trenutno prate u okviru seta pokazatelja održivog razvoja RZS.
11. Unaprediti okvir za praćenje COR 10, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Eurostata i drugih relevantnih organizacija.



Cilj broj 11:

# ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE



## Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, prilagodljivim i održivim

Gradovi i njihove okoline su nosioci ekonomskog rasta i razvoja svojih zemalja. Više od polovine čovečanstva danas živi u gradovima, pa je organizacija života i rada u njima važan preduslov punog iskorišćavanja njihovog socioekonomskog potencijala. Iako su teritorijalno relativno mali u odnosu na ruralna i slabo naseljena područja, gradovi generišu i oko 70% emisije ugljen-dioksida, a konzumiraju oko 60% resursa. Rapidna urbanizacija, iako jeste pokazatelj dinamičnog privrednog rasta, stvara i dodatne probleme: velika neuslovna naselja, zagađenje, zakrčenje saobraćajnica i slično.

Situacija u Srbiji je specifična pre svega po tome što je to jedna od relativno retkih zemalja čiji je broj stanovnika na nacionalnom nivou u kontinuiranom padu, ali u kojoj se istovremeno beleži i trend rasta broja stanovnika u uskom krugu najvećih gradova, poput Beograda i Novog Sada, i to najviše usled unutrašnjih migracija.

Takav razvoj događaja doprinosi i sve češćim izazovima u životu i radu sve brojnijih stanovnika najvećih gradova u zemlji, kao što su zagađenje vazduha, proređivanje javnih zelenih prostora, a u pojedinim situacijama, i unazađivanje zaštite javnih i kulturnih dobara.

Srbija raspolaže uglavnom adekvatnim instrumentima i institucionalnim okvirom za upravljanje dostizanjem tog cilja održivog razvoja. Ipak, njegovo puno dostizanje zahteva dodatne napore koji se pre svega odnose na praćenje: od 15 pokazatelja, RZS prati svega dva.

## Okvir javnih politika

**Tabela 12** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 11 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 11.1</b> Do 2030. osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, bezbednom i pristupačnom stanovanju i osnovnim uslugama i unaprediti neuslovna naselja.	✘
<b>Potcilj 11.2</b> Do 2030. obezbediti pristup sigurnim, priuštivim, dostupnim i održivim transportnim sistemima za sve, poboljšati bezbednost na putevima, pre svega proširenjem javnog prevoza, posebno vodeći računa o potrebama ranjivih lica, žena, dece, osoba sa invaliditetom i starijih lica.	✓
<b>Potcilj 11.3</b> Do 2030. unaprediti inkluzivnu i održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrisano i održivo planiranje i upravljanje ljudskim naseljima u svim zemljama.	✓
<b>Potcilj 11.4</b> Pojačati napore da se zaštiti i očuva svetska kulturna i prirodna baština.	✓
<b>Potcilj 11.5</b> Do 2030. značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva, broj ugroženih ljudi i direktne ekonomske gubitke u odnosu na globalni bruto domaći proizvod izazvan katastrofama, uključujući i one povezane sa vodom, usmeravajući pažnju na zaštitu siromašnih i ranjivih.	✓
<b>Potcilj 11.6</b> Do 2030. smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, a posebnu pažnju usmeriti na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na opštinskom i drugim nivoima.	✘
<b>Potcilj 11.7</b> Do 2030. omogućiti univerzalni pristup bezbednim, inkluzivnim i pristupačnim zelenim i javnim površinama, posebno za žene i decu, starija lica i osobe sa invaliditetom.	✘
<b>Potcilj 11.a</b> Podržati pozitivne ekonomske, socijalne i ekološke veze između urbanih, perifernih i ruralnih oblasti osnaživanjem nacionalnog i regionalnog razvojnog planiranja.	○

## POTCILJ

OKVIR  
JAVNIH POLITIKA

**Potcilj 11.b** Do 2020. značajno povećati broj gradova i ljudskih naselja koji usvajaju i primenjuju integrisane politike i planove usmerene ka inkluziji, efikasnosti resursa, ublažavanja i prilagođavanja klimatskim promenama, otpornosti na elementarne nepogode. Takođe razviti i primeniti, u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od budućih katastrofa 2015–2030, holističko upravljanje rizicima od elementarnih nepogoda na svim nivoima.



**Potcilj 11.c** Podržati najmanje razvijene zemlje, između ostalog i finansij-skom i tehničkom pomoći, u izgradnji održivih i otpornih zgrada koristeći lokalni građevinski materijal.



**Potcilj 11.1** se u najvećoj meri sprovodi u okviru Nacionalne strategije socijalnog stanovanja, koju je donelo MGSI 2012. godine, sa namerom da se poveća nivo infrastrukturne opremljenosti stanova te da se doprinese rešavanju pitanja neformalnih naselja. Osnovni cilj te strategije je da celokupno stanovništvo može uz najracionalniji vid podrške obezbediti stanove odgovarajuće veličine i opremljenosti u funkcionalnom okruženju i uz razumne cene, a odabir stanovništva u pristupu stanovima treba da bude što manje privilegovan. Prema sprovedenom istraživanju, autorski tim nije utvrdio da je u međuvremenu razrađivana ili pripremana nova strategija koja bi se odnosila na tu oblast. U tom smislu, ovaj cilj nije u adekvatnom smislu obuhvaćen odgovarajućom strategijom, imajući u vidu da se njene pretpostavke zasnivaju na delimično značajno zastarelim podacima, a njeno donošenje je prethodilo definisanju i usvajanju Ciljeva održivog razvoja.

**Potcilj 11.2** je najviše obuhvaćen Strategijom bezbednosti saobraćaja na putevima

Republike Srbije za period od 2015. do 2020. godine, koju takođe donosi MGSI. U tom dokumentu se navode merljive i adekvatne ciljne vrednosti za kraj planskog perioda i načini da se ti ciljevi dostignu – i to sa ključnim ciljem da se stabilizuje i/ili umanja broj smrtnih slučajeva

**Jedanaesti cilj održivog razvoja je delimično obuhvaćen nacionalnim ciljevima. Najznačajniji prostor za unapređenje postoji u potciljevima 11.2 i 11.5.**

u saobraćaju, a konkretno da se dođe do toga da se sasvim izbegnu smrtni slučajevi dece u saobraćaju, da se dvostruko smanji broj poginulih i teško ranjenih i da se prepolove socioekonomski troškovi saobraćajnih nezgoda do kraja planskog perioda. S druge strane, iako se planski period te strategije navršava 2020. godine, sudeći po dostupnim informacijama, još nema naznaka da je u toku priprema nove strategije za predstojeći period.

**Potcilj 11.3** je u velikoj meri uređen Strategijom održivog urbanog razvoja u Republici Srbiji

do 2030. godine, koji je na snazi od sredine 2019, čiju je pripremu i donošenje organizovalo MGSI. Ta strategija se adekvatno uklapa u okvir ovog COR, kako u smislu jasne analize aktuelnog stanja, navođenja kriterijuma za kraj planskog perioda, inkluzivnosti, tj. uključenja stručne javnosti u izradu i sprovođenje, tako i u smislu eksplicitnog pozivanja na COR 11.

**Potcilj 11.4** se sprovodi u skladu sa Strategijom razvoja kulture 2020–2029, čiji je nacrt predložilo Ministarstvo kulture i informisanja, pre svega u domenu u kome se taj cilj održivog razvoja odnosi na očuvanje kulturne baštine. U tom dokumentu se navode merljivi ciljevi čije ispunjenje se planira do 2029. godine, i to opšti – unapređenje uloge kulture u Republici Srbiji, i pojedinačni – unapređenje regulatornog okvira, razvoj sistema ulaganja, razvoj produkcije, unapređenje međunarodne saradnje i digitalizacija u kulturi. S druge strane, nije poznato da li je uz tu strategiju donet i akcioni plan, dok u samoj strategiji nije navedeno na koji način se ona uklapa u ciljeve održivog razvoja. Osim te strategije, Prostorni plan Republike Srbije za period od 2021. do 2035. godine, za

koji još traje proces ranog javnog uvida, a biće eventualno usvojen po nacrtu MGSI, dodatno uređuje planove koji se tiču dostizanja ciljeva očuvanja kulturne, ali i prirodne baštine.

**Potcilj 11.5** se donekle dostiže u okviru Nacionalne strategije zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama, koju donosi MUP, koja, budući da je doneta još 2011, nije metodološki uklopljena u sistem ciljeva održivog razvoja, ali uprkos tome ima mogućnost da adekvatno podržava dostizanje tog potcilja u značajnoj meri.

**Potcilj 11.6** je u delu koji se odnosi na upravljanje otpadom obuhvaćen novom Strategijom upravljanja otpadom 2019–2024, koja još nije usvojena. Strategija koja je na snazi, a čiji je planski deo istekao 2019, omogućavala je u najvećoj meri usaglašenost sa tim potciljem, imajući u vidu da daje kvantitativne ciljeve koji podržavaju postizanje tog potcilja.

**Potcilj 11.7** nije eksplicitno sadržan u strategijama ili drugim strateškim ili planskim dokumentima, prema proceni tima autora.

## Pravni okvir

Prema poslednjem dostupnom Godišnjem izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije za 2019. godinu, u okviru Poglavlja 23, koje se odnosi na vladavinu prava, naglašava se relativno veliki udeo stanovništva koji ne poseduje elementarne uslove stanovanja. Osim velikog broja naselja sa neadekvatnim uslovima za

život, prema svemu sudeći, značajan deo stambenog fonda ne poseduje adekvatnu infrastrukturu. Oblast koja se odnosi na **potcilj**

**Pravni okvir za COR 11 je u velikoj meri uspostavljen postojećim zakonskim okvirom.**



**11.1 i potcilj 11.3** uređuje se u najvećoj meri Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada te Zakonom o komunalnim delatnostima u elementu tog potcilja koji se tiče upravljanja stambenim fondom i Zakonom o građevinskim proizvodima u delu koji se tiče zahteva vezanih za stanogradnju.

**Potcilj 11.2** je obuhvaćen Zakonom o bezbednosti saobraćaja na putevima, čiji nacrt je takođe, kao i nacрте zakona iz domena prethodnog potcilja, pripremiло MGSI.

**Potcilj 11.4** je uređen u najvećoj meri Zakonom o kulturnim dobrima i Zakonom o zaštiti životne sredine, ali i u specifičnom smislu i Zakonom o ratifikaciji konvencije o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine, u domenu koji se odnosi na harmonizaciju domaćeg zakonodavstva sa

inostranim standardima očuvanja kulturne i prirodne baštine.

**Potcilj 11.5** je uređen u značajnoj meri Zakonom o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama.

**Potcilj 11.6** je, u domenu upravljanja kvalitetom vazduha, uređen Zakonom o zaštiti vazduha, dok je element tog potcilja koji se odnosi na upravljanje tokovima otpada uređen Zakonom o upravljanju otpadom.

**Potcilj 11.7** je uređen Zakonom o komunalnom redu u delu koji se odnosi na obezbeđivanje bezbednog pristupa javnim zelenim površinama, dok se pitanje održavanja, uređenja, uvođenja sadržaja u zelene javne površine i slično uređuje odlukama JLS.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

**P**rimarno nadležno ministarstvo u vezi sa **potciljevima 11.1 i 11.3** jeste MGSI, imajući u vidu da ono obavlja poslove državne uprave koji se odnose na uređivanje oblasti

stanogradnje i stambenog fonda. U grupi tih poslova, osim MGSI, značajnu ulogu imaju i lokalna JKP, poput, recimo JKP Stan (Novi Sad), ili JKP Infostan (Beograd). Delokrug tog ministarstva je veoma širok i kao takav može služiti i kao čvorište, odnosno platforma za komunikaciju zainteresovanih strana, uključujući i druga državna tela te privatni i civilni

**Solidno uspostavljeni institucionalni i koordinacioni mehanizmi u vidu relevantnih ministarstava i drugih organa uprave.**

sektor. U tom smislu, postoje vidljivi naponi koje to ministarstvo preduzima u pravcu organizacije javnih rasprava. Osim toga, kao jedno od većih ministarstava, čiji je delokrug – pre svega gradnja putne i druge infrastrukture, u fokusu rada aktuelne vlade, to ministarstvo, prema svemu sudeći, raspolaže adekvatnim brojem zaposlenih.

MGSI takođe ima i uticaj na dostizanje **potcilja 11.2**, kada je reč o obezbeđivanju uslova za bezbednost u saobraćaju, uređenje i bezbednost tehničko-tehnološkog sistema saobraćaja predstavlja deo delokruga tog ministarstva. Osim MGSI, operativnu ulogu u sprovođenju propisa imaju i drugi javni organi, kao što su Auto-moto savez Srbije, Putevi Srbije itd.

Ključne zainteresovane strane za dostizanje **potcilja 11.4** su Ministarstvo kulture i informisanja, kome je zaštita nepokretnog, pokretnog i nematerijalnog kulturnog nasleđa propisana kao delatnost prema Zakonu o ministarstvima, ali i Republički zavod za zaštitu spomenika kulture. To ministarstvo je jedno od manjih u vladi – svega oko 80 radnih mesta po sistematizaciji – iako je njegov delokrug izrazito širok, što implicira da je moguće da kapaciteti nisu adekvatni.

**Potcilj 11.5** je u najznačajnijoj meri u nadležnosti Kancelarije za upravljanje javnim ulaganjima, koja se operativno bavi koordinacijom projekata obnove i unapređenja javnih objekata, a koja je nastala nakon što je potreba za tim identifikovana posle katastrofalnih poplava koje su pogodile Srbiju 2014. godine. To je relativno novo vladino telo, ali je u dosadašnjem delu rada pokazalo da je u stanju da se bavi širokim spektrom poslova

**Potcilj 11.6** je u najvećoj meri u nadležnosti MZŽS, u čijem je delokrugu da se bavi poslovima upravljanja otpadom, kao i SEPE. Kao i Ministarstvo kulture, ovo je jedno od manjih ministarstava po broju zaposlenih i moguće je da će biti potrebno da se proširi kako bi se adekvatnije obavljali zadaci proizašli iz Zakona o ministarstvima.

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

**R**epublički RZS, kao centralna institucija zadužena za praćenje postizanja ciljeva održivog razvoja te sakupljanje i obradu podataka u vezi sa njihovim dostizanjem, prati tek jedan od 10 potciljeva i svega jedan od 15 pokazatelja:

11.6.1 – *udeo komunalnog čvrstog otpada koji se redovno prikuplja i koji se na odgovarajući način odlaže u ukupnoj količini generisanog*

**Instrumenti merenja za cilj održivog razvoja 11 veoma su slabo uspostavljeni.**

*komunalnog čvrstog otpada, po gradovima (na osnovu stope recikliranja komunalnog otpada i generisanog otpada iz koga je isključen mineralni otpad).*

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

11.1	11.2	11.3	11.4	11.5	11.6	11.7	11.a	11.b	11.c

Potencijalni alternativni pokazatelji iz Eurostatove baze za potrebe merenja u vezi sa ciljem 11 uključuju sledeće pokazatelje: *stanovništvo koje živi u domaćinstvima koja smatraju da su izloženi značajnom nivou buke; površina naseljenih mesta u odnosu na ukupan broj stanovnika; osobe stradale u saobraćajnim nezgodama; izloženost zagađenju vazduha po*

*osnovu emisije različitih materija (razvrstano po vrsti materija); stopa reciklaže komunalnog otpada; broj stanovnika koji žive u građevinama koje ne poseduju osnovne uslove: prokišnjavanje krova, mokri zidovi, podovi; broj stanovnika koji ima pristup prečišćivanju vode i broj prijava kriminalnih i/ili nasilnih zločina te vandalizma u okolini.*

## Preporuke

1. Usvojiti novu nacionalnu strategiju socijalnog stanovanja, čiji planski period je istekao.
2. Usvojiti novu strategiju bezbednosti saobraćaja na putevima Republike Srbije za koju je planski period istekao 2020. godine.
3. Usvojiti novu nacionalnu strategiju zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama odnosno u značajnijoj meri i eksplicitnije je povezati sa okvirom ciljeva održivog razvoja.
4. Usvojiti novu strategiju upravljanja otpadom 2019–2024, za koju prema našim saznanjima ne postoje informacije o planu usvajanja.
5. Doprineti jačanju administrativnih i analitičkih kapaciteta, posebno u okviru MZZS i SEPA.
6. Pojačati napore za transformaciju neadekvatnih otpada te unaprediti aktivnosti u oblasti prikupljanja, transporta, separacije otpada i potpunu tranziciju ka principima cirkularne ekonomije gde god je moguće.
7. Sprovesti Pariski sporazum, prema sugestijama koje proističu iz izveštaja Evropske komisije o napretku Srbije.

8. Uložiti dalje napore u tranziciji ka zelenoj ekonomiji i nastaviti sa povećavanjem učešća dobijanja energije iz obnovljivih izvora.
9. Unaprediti relevantnost pokazatelja za COR 11, koji se trenutno prate u okviru seta pokazatelja održivog razvoja RZS.
10. Unaprediti okvir za praćenje COR 11, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Eurostata i drugih relevantnih organizacija.

Cilj broj 12:

# ODGOVORNA POTROŠNJA I PROIZVODNJA



## Obezbediti održive obrasce potrošnje i proizvodnje

Cilj 12 je delimično obuhvaćen nacionalnim planskim dokumentima i zakonodavnim okvirom. Institucionalni i koordinacioni mehanizam treba dodatno definisati i urediti, kao i mehanizme za praćenje napretka, kako bi praćenje bilo merodavno.

Cilj 12 se odnosi na odgovornu potrošnju i proizvodnju, što podrazumeva da kvalitetno upravljamo zajedničkim prirodnim resursima tako što generišemo što manje bilo opasnog bilo neopasnog otpada, a podstičemo reciklažu i u privredi i kod potrošača. Republika Srbija je okrenuta više tradicionalnom linearnom načinu proizvodnje, a trebalo bi da bude usmerena ka cirkularnoj proizvodnji, odnosno ka održivom korišćenju resursa i minimizaciji i eliminaciji otpada.





U toku 2019. godine u Srbiji je povećana količina deponovanog otpada za oko 60 tona u odnosu na 2018. godinu. I dalje se velike količine otpada odlažu na nesanitarnе deponije, a 2019. godine je odloženo nešto više od 2 miliona tona otpada, od čega je 14 hiljada tona opasnog otpada. Količina proizvedenog godišnjeg otpada po stanovniku u Srbiji za 2019. godinu iznosi 11,3 kg/stan./god. Nacionalnim strategijama upravljanja otpadom iz 2003. i 2010. godine predviđeni su zatvaranje i rekultivacija postojećih smetlišta i izgradnja 29 regionalnih sanitarnih deponija, sa centrima za separaciju reciklabilnog otpada i transfer stanicama. Do sada je izgrađeno 11 sanitarnih deponija. Ne postoji kontrolisano odvođenje deponijskog gasa koji nastaje razgradnjom otpada na deponiji, što može izazvati požare ili eksplozije. Procedne vode iz deponija se ne sakupljaju niti se prečišćavaju, što ugrožava podzemne i površinske





vode i zemljište zbog visokog sadržaja organskih materija i teških metala. Ne postoji sistematski monitoring emisija, procednih voda niti deponijskog gasa.

Industrijska postrojenja proizvode emisije gasova sa efektom staklene bašte i zagađujućih materija u vazduh, vodu i tlo generišu otpad i veliki su potrošač energije i sirovina. Najveće emisije zagađujućih materija u vazduh industrijskog sektora 2017. godine bile su emisije NMVOC (lako isparljive organske materije bez metana) od 67,8 Gg. Udeo industrije je 2018. godine u proizvodnji neopasnog otpada iznosio 1,3%, a u proizvodnji opasnog otpada 10,3%. U potrošnji finalne energije, sektor industrije prosečno učestvuje sa 28,6%.

## Okvir javnih politika

**Tabela 13** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 12 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 12.1</b> Sprovesti desetogodišnji okvir programa za održivu potrošnju i proizvodnju, u kome će učestvovati sve zemlje, a razvijene zemlje će preuzeti rukovodeću ulogu, uzimajući u obzir stepen razvoja i kapacitete zemalja u razvoju.	
<b>Potcilj 12.2</b> Do 2030. postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa.	
<b>Potcilj 12.3</b> Do 2030. godine prepoloviti svetski prehrambeni otpad po glavi stanovnika na nivou maloprodaje i potrošača i smanjiti gubitak hrane u proizvodnji i lancima snabdevanja, uključujući gubitke posle žetve.	
<b>Potcilj 12.4</b> Do 2020. postići ekološki ispravno upravljanje hemikalijama i svim oblicima otpada tokom njihovog celokupnog upotrebnog ciklusa, u skladu sa dogovorenim međunarodnim okvirima, i značajno smanjiti njihovo ispuštanje u vazduh, vodu i zemljište kako bi se što više umanjili njihovi negativni uticaji na zdravlje ljudi i životnu sredinu.	
<b>Potcilj 12.5</b> Do 2030. značajno smanjiti proizvodnju otpada prevencijom, redukcijom i recikliranjem i ponovnim korišćenjem.	
<b>Potcilj 12.6</b> Podsticati kampanje, posebno velike i međunarodne kampanje, da usvoje održive prakse i da integrišu informacije o održivosti u svoje cikluse izveštavanja.	
<b>Potcilj 12.7</b> Promovisati prakse javnih nabavki koje su održive i u skladu sa nacionalnim politikama i prioritetima.	

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 12.8</b> Do 2030. osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju i stilu života u harmoniji sa prirodom.	
<b>Potcilj 12.a</b> Podržati zemlje u razvoju da jačaju svoje naučne i tehnološke kapacitete kako bi se kretale u pravcu održivijih oblika potrošnje i proizvodnje.	
<b>Potcilj 12.b</b> Razvijati i primenjivati alate za praćenje uticaja održivog razvoja na održivi turizam koji stvara radna mesta i promovise lokalnu kulturu i proizvode.	
<b>Potcilj 12.c</b> Racionalizovati neefikasne subvencije za fosilna goriva kojima se podstiče rasipna potrošnja otklanjanjem tržišnih deformacija, u skladu sa nacionalnim okolnostima, između ostalog i rekonstruisanjem sistema oporezivanja i faznim ukidanjem štetnih subvencija tamo gde one postoje kako bi došao do izražaja njihov uticaj na životnu sredinu, uzimajući u obzir potpuno specifične potrebe i uslove zemalja u razvoju i svodeći na najmanju meru moguće negativne uticaje na njihov razvoj na način koji štiti siromašne i pogođene zajednice.	

**Potcilj 12.1** delimično se sprovodi u okviru Strategije razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine. Kao jedan od njenih strateških ciljeva postavlja se povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora energije sa ciljem da se smanji uvozna zavisnost i podigne energetska bezbednost. Prema toj strategiji, trenutno udeo OIE u bruto finalnoj potrošnji iznosi 20,1%. U Nacionalnom akcionom planu OIE kao obavezni nacionalni ciljevi postavljeni su da će učešće OIE u ukupnoj bruto finalnoj potrošnji energije Srbije iznositi 27%, a učešće OIE u bruto finalnoj potrošnji energije Srbije u sa-

obračaju 10% do 2020. Time se delimično pokrivaju aspekti potcilja 12.1 koji se odnose na održivu proizvodnju i potrošnju.

Osnovni strateški dokument za sprovođenje **potcilja 12.2** jeste Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara. Strategijom se definišu održivi razvoj i tri ključ-

**Cilj 12 je delimično obuhvaćen nacionalnim ciljevima. Pojedini potciljevi mogu da se dovedu u vezu sa određenim nacionalnim ciljevima.**

na načela za održivo korišćenje i upravljanje resursima (obnovljivim i neobnovljivim). Osnovni strateški ciljevi direktno se mogu dovesti u vezu sa **potciljem 12.2**. Pomenuti dokument

sadrži sedam poglavlja kojima se definiše okvir za održivo korišćenje ključnih prirodnih resursa. Nedostatak planova i programa za svaki od resursa čije je kreiranje predviđeno Strategijom onemogućava njeno adekvatno sprovođenje i primenu.

**Potciljem 12.3** se postavlja željeni rezultat koji treba postići do 2030. godine kada je u pitanju prehrambeni otpad hrane po glavi stanovnika na određenim nivoima, kao i da treba smanjiti gubitke hrane u proizvodnji i snabdevanju, uključujući i gubitke posle žetve. Iako Nacionalni program ruralnog razvoja 2018–2020. i Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. ističu problem zastarele mehanizacije i mere podsticaja za njihovu zamenu, što bi u praksi moglo da dovede do smanjenja žetvenih ostataka, ciljevi u tim dokumentima nisu primarno postavljeni radi smanjenja gubitka hrane nego zbog gubitka kvaliteta hrane i neispunjavanja evropskih standarda u proizvodnji.

**Potciljevi 12.4 i 12.5** odnose se na odgovorno upravljanje hemikalijama i otpadom i težnje da se smanji proizvodnja otpada. Praćenje njihovog sprovođenja je onemogućeno jer je Strategija upravljanja otpadom koja bi bila adekvatan strateški dokument u izradi.

U Srbiji ne postoje propisi koji obavezuju kompanije da uvode održive prakse i da integrišu informacije o održivosti u svoje cikluse izveštavanja. Sprovođenje **potcilja 12.6** zasniva se na tome je da uvođenje dobre prakse u samim kompanijama u skladu sa njihovim politikama i poslovanjem.

Definisanje potreba i prednosti da javne nabavke budu u skladu sa zaštitom životne sredine u direktnoj su vezi sa **potciljem 12.7**. Jedan od ciljeva Programa razvoja javnih nabavki u Republici Srbiji za period 2019–2023. godine jeste promovisanje i podsticaj ekološkog i socijalnog aspekta javnih nabavki. Program iziskuje kreiranje dodatne analize i dodatnih smernica kako bi se povećao broj zelenih javnih nabavki.

**Potciljem 12.8** treba osigurati da ljudi imaju potrebne informacije i svest o održivom razvoju. Sprovođenje tog potcilja delimično omogućuju dva strateška dokumenta: SROS do 2020. i Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji. Strategija obrazovanja teži ka tome da usmeri formalno i neformalno obrazovanje ka ciljevima održivog razvoja i zaštiti životne sredine. Kao glavni uslov za rešavanje neujednačenosti razvoja regiona u zemlji ističe se potreba za podizanjem svesti celokupne populacije, uključujući obrazovanje i vaspitanje za zaštitu životne sredine u funkciji održivog razvoja. Strategija razvoja obrazovanja odraslih predviđa programe obrazovanja za zaštitu životne sredine i održiv razvoj. Tim programom bi se obezbedilo razumevanje širokog koncepta održivog razvoja društva. U obe strategije navodi se potreba za podizanjem svesti o održivom razvoju i zaštiti životne sredine i time se omogućava delimično sprovođenje potcilja 12.8. Uprkos tome, nijedna od njih ne definiše dalje načine sprovođenja ponuđenih rešenja i ispunjavanja postojećih i budućih potreba. Takođe, važno istaći je da je tim strategijama obuhvaćen samo deo stanovništva Srbije.



**Potcilj 12.b** je delimično obuhvaćen sledećim strategijama: Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period od 2016. do 2025. godine i Nacionalni program ruralnog razvoja za period od 2018. do 2020. godine. U pomenutoj Strategiji razvoja turizma Republike Srbije za period od 2016. do 2025. kao jedan od strateških ciljeva postavlja se održiv ekonomski, ekološki i socijalni razvoj turizma. U dokumentu se navode smernice za unapređenje turizma u okviru zaštićenih područja koje se odnose na to da sve aktere treba usmeriti na razvoj potrebnih instrumenata za kreiranje i sprovođenje koncepta održivog turizma u zaštićenim područjima. Nažalost, strategijom nisu obuhvaćeni razvoj i primena alata u ostalim oblastima turizma, dok u onoj u kojoj je to učinjeno nisu definisane jasne mere i aktivnosti za postizanje tog cilja već je samo uočena potreba. U Nacionalnom programu ruralnog razvoja za period od 2018. do 2020. godine definisana je mera za podsticaj unapređenja ekonomskih aktivnosti na selu putem podrške

unapređenju seoskog turizma, domaće radnosti, tradicionalnih zanata i drugog. Kroz taj dokument može se delimično sprovoditi potcilj 12.b, i to deo koji se odnosi na promovisanje lokalne kulture i domaćih proizvoda. Iako se u specifičnim ciljevima bliže definiše kako i u kom smeru ta mera treba da doprinese razvoju nepoljoprivrednih aktivnosti, u dokumentu se ne definiše odnos između održivog razvoja i održivog turizma.

Iako Srbija još uvek nema obavezu postizanja ciljeva iz direktiva EU koje se odnose na sveobuhvatan tretman otpada, postepeno uključivanje tih zahteva i uspostavljanje integralnog sistema upravljanja otpadom jedan je od prioriteta Vlade Srbije i svih relevantnih strateških dokumenata. Očekuje se da će se povećati usklađenost javnih politika u oblasti upravljanja otpadom sa Okvirnom direktivom o otpadu (Direktiva 2008/98/EZ) sadržajem Nacionalne strategije upravljanja otpadom, koja je u pripremi.

## Pravni okvir

Zakon o zaštiti životne sredine može se dovesti u korelaciju sa **potciljevima 12.2** i **12.8**. Ovaj zakon predstavlja načine na koje se sprovodi **potcilj 12.2**. Zakonom o zaštiti životne sredine predviđena je izrada Nacionalne strategije održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, kojom treba da se obezbede održivo korišćenje i zaštita prirodnih vrednosti. Kreiranjem planova i programa i izveštavanjem

o njihovom sprovođenju može se omogućiti održivo korišćenje prirodnih resursa, što i jeste obuhvaćeno potciljem 12.2. Ukoliko

**Postojećim pravnim okvirom Srbije uređene su samo neke oblasti obuhvaćene potciljevima cilja 12, zbog čega ocenjujemo da je pravni okvir za cilj 12 delimično uspostavljen. Postoji potreba za daljim unapređenjem propisa u skladu sa tim ciljem.**

se uvidom u dostavljene izveštaje utvrdi da se korišćenjem dobara i resursa narušava ravnoteža ekosistema, Vlada, na predlog Ministarstva, može privremeno ograničiti obim njihovog korišćenja. Tim ovlašćenjem nadležni organi mogu direktno da utiču da se postigne efikasno korišćenje resursa. Članom 90 Zakona o zaštiti životne sredine delimično je obuhvaćen **potcilj 12.8**, i to u sferi podizanja svesti o održivom razvoju i očuvanju životne sredine. Tim članom zakona predviđeno je osnivanje Zelenog fonda i postavljen je set od 24 aktivnosti. Sredstva iz tog fonda mogu se koristiti za finansiranje programa ekološkog obrazovanja i jačanja javne svesti o pitanjima očuvanja životne sredine i održivog razvoja, koji su predviđeni kao deo seta aktivnosti.

Članom 5 Zakona o standardizaciji propisani su ciljevi standardizacije Srbije, od kojih je sa ovom temom najviše povezan cilj 1) unapređenje zaštite života, zdravlja i bezbednosti ljudi, životinja i biljaka i kao i zaštita životne sredine, dok cilj 2) poboljšanje kvaliteta proizvoda, procesa i usluga, jednim delom odgovara **potcilju 12.6**.

Zakonski okvir koji se odnosi na **potcilj 12.4** čine Zakon o hemikalijama, Zakon o upravljanju otpadom i Pravilnik o sadržini, načinu vođenja i izgledu Registra izdatih dozvola za upravljanje otpadom. Zakonom o hemikalijama nije potpuno obuhvaćeno odgovorno upravljanje hemikalijama koje je predviđeno potciljem 12.4. U članu 8 poglavlja o integrisanom upravljanju hemikalijama definiše se da sva lica koja rukuju hemikalijama moraju da se pridržavaju mera kako bi se sprečio i predupredio bilo kakav negativan uticaj hemikalija na zdravlje ljudi i životnu sredinu.

Zakonom je predviđeno da, ukoliko postoji mogućnost zamene hemikalije nekom bezbednijom alternativom, u skladu sa socijalno-ekonomskim i tehničkim razlozima, to se i učini. Time taj zakon obuhvata većinu zadataka koji treba da se postignu u okviru potcilja 12.4. U članu 58 Zakona o upravljanju otpadom definiše se da materijali koji se koriste prilikom proizvodnje ambalaže moraju biti dizajnirani i proizvedeni tako da tokom celog životnog ciklusa ispunjavaju uslove zaštite životne sredine. Na taj način postavljen član zakona uređuje odgovorno upravljanje otpadom koje je predviđeno potciljem 12.4. Što se tiče smanjenja negativnih uticaja otpada zakon predviđa da se upravljanje otpadom mora vršiti na način na koji se obezbeđuje najmanji rizik po ugrožavanje života i zdravlja ljudi i životne sredine. Postoji i dalja potreba za usklađivanjem i razvojem domaćeg zakonodavstva sa uredbama EU, posebno harmonizacija sa novim uredbama u ovoj oblasti. Takođe je neophodno jačanje kapaciteta za sprovođenje propisa. Pravilnik o sadržini, načinu vođenja i izgledu Registra izdatih dozvola za upravljanje otpadom propisuje sadržinu, način vođenja i izgled registra izdatih dozvola za upravljanje otpadom. Pravilnikom je definisano koje vrste dozvola se izdaju i njihova sadržina kako bi bila važana. Tim pravilnikom se omogućava adekvatno vođenje evidencije izdatih dozvola, čime se delimično može primeniti na potcilj 12.4, na deo koji se odnosi na upravljanje otpadom. Pravilnikom o obrascu dnevne evidencije i godišnjeg izveštaja o otpadu sa uputstvom za njihovo popunjavanje se definišu svi obrasci koje popunjavaju proizvođači otpada, operateri, izvoznici otpada, uvoznici otpada. Ti podaci se šalju Agenciji za zaštitu životne

sredine do 31. marta tekuće godine za prethodnu godinu. Na osnovu tih podataka SEPA piše godišnji Izveštaj o otpadu.

Načelom hijerarhije koje je definisano Zakonom o upravljanju otpadom uspostavlja se zakonodavni okvir za primenu **potcilja 12.5**, kojim su pokriveni svi aspekti potcilja. Pravilnik o listi mera prevencije stvaranja otpada propisuje listu mera čiji je cilj prevencija stvaranja otpada i time omogućava primenu potcilja 12.5 u delu smanjenja proizvodnje otpada putem prevencije. Planom smanjenja u okviru Uredbe o utvrđenju plana smanjenja ambalažnog otpada za period od 2020. do 2024. godine uvode se opšti ciljevi za ponovno iskorišćenje i reciklažu ambalažnog otpada i specifični ciljevi za reciklažu ambalažnog otpada. Po godinama su dati procenti koji treba da se ispune.

Zakono o javnim nabavkama i Pravilnik o minimalnim kriterijumima u pogledu energetske efikasnosti u postupku javne nabavke dobara mogu se posmatrati kao postojeći zakonodavni okvir u svrhu dostizanja **potcilja 12.7**. Opšte odredbe Zakona o javnim nabavkama promovišu sprovođenje održivih javnih nabavki time što se definiše da privredni subjekti prilikom izvršenja ugovora o javnoj nabavci moraju ispoštovati obaveze koje se tiču zaštite životne sredine, radnog i socijalnog prava, dok su prilikom sprovođenja kolektivnih ugovora dužni da poštuju odredbe međunarodnog prava u oblasti zaštite živote sredine.. Pravilnik o minimalnim kriterijumima za energetske efikasnost u postupku javne nabavke dobara propisuje minimalne kriterijume energetske efikasnosti koje naručioci određuju u postupku javne nabavke. Pravilnik takođe definiše na

koje nabavke se primenjuju i šta je izuzeto iz minimalnih kriterijuma.

Za sprovođenje **potcilja 12.8** relevantni su sledeći zakoni: Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju i Zakon o udruženjima. U Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja kao jedan od ciljeva definiše se razvijanje svesti o značaju održivog razvoja, zaštite i očuvanja prirode i životne sredine i ekološke etike, zaštite i dobrobiti životinja. U Zakonu o srednjem obrazovanju i vaspitanju kao sadržina školskog programa navodi se program zaštite životne sredine. Program obuhvata aktivnosti koje su usmerene na jačanje svesti o zaštiti životne sredine i održivom razvoju. U okviru potcilja 12.8 možemo se osvrnuti i na jedan podzakonski akt, Pravilnik o programu nastave i učenja za prvi razred gimnazije. U pravilniku se kao jedan od izbornih predmeta navodi obrazovanje za održiv razvoj. Definisani su cilj tog predmeta, teme i prednosti koje će učenik posedovati nakon njegovog pohađanja. Pomenutim zakonima o obrazovanju i Pravilnikom obuhvata se samo određeni deo populacije tako da se na taj način ograničava primena potcilja 12.8. U članu 38 Zakona o udruženjima definiše se koji se programi mogu smatrati programima od javnog interesa, a među njima su navedeni programi zaštite životne sredine i održiv razvoj. Sredstva ili deo sredstava za sprovođenje takvih programa obezbeđuje se iz budžeta Republike Srbije. U tom zakonu može se prepoznati primena potcilja 12.8.

**Potcilj 12.b** može se delimično sprovođiti na osnovu Zakona o turizmu. Pozivajući se na načela 2 i 3 iz člana 2 Zakona o turizmu možemo

izvesti zaključak da su njime obuhvaćeni održivi razvoj turizma, njegova definicija i potreba za povećanjem efikasnosti i odgovornosti,

ali se ne definišu alati i načini kako do svega toga doći.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

S obzirom na kompleksnost cilja, nije slučajno to što se preklapaju dva ili više ministarstva. Nažalost, u planskim dokumentima nije dovoljno dobro definisano na koji način će nadležnosti

između ministarstava i drugih vladinih tela biti uređene. Za sprovođenje Strategije održivog razvoja prirodnih resursa, u skladu sa potciljem 12.2, nadležno je MZŽS u saradnji sa ostalim ministarstvima koja su zadužena za pojedinačne prirodne resurse i dobra. S tim u vezi, nadležna ministarstva mogu biti: MZŽS, MPŠV, Ministarstvo za infrastrukturu i energetiku, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja i SEPA kao organizaciona

**Treba jasnije definisati i unapređivati saradnju između institucija i jačati kapacitete za sprovođenje propisa.**

jedinica MZŽS. Koordinaciono telo zaduženo za sprovođenje Programa razvoja javnih nabavki u Republici Srbiji za period 2019–2023. godine jeste Uprava za javne nabavke. Mere za ostvarivanje ciljeva iz Programa sprovode se u saradnji sa nadležnim institucijama. Postoji potreba za razvijanjem i jačanjem kapaciteta institucija za pojedine oblasti koje su u vezi sa ciljem 12. Na svim nivoima treba razvijati kapacitete, i administrativne i stručne.

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

U pojedinim analiziranim strategijama koje mogu da se dovedu u vezu sa COR 12 definišu se sopstveni pokazatelji koji posredno mogu da se koriste za praćenje sprovođenja cilja 12. Većina dokumenata izražava potrebu za stvaranjem mehanizama koji bi merodavno omogućili praćenje napretka. Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resur-

sa i dobara definiše sopstvene pokazatelje, dok u pojedinim oblastima daje predlog liste relevantnih pokazatelja. Pojedini pokazatelji mogu se primeniti u praćenju **potcilja 12.2**. Program ostvarivanja Strategije razvoja energetike Republike Srbije kao merljive pokazatelje postavlja: učešće OIE u ukupnoj bruto finalnoj potrošnji energije, učešće OIE

u bruto finalnoj potrošnji energije Republike Srbije u saobraćaju, ukupno projektovano neto smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte korišćenjem OIE, projektovano neto smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte korišćenjem OIE u saobraćaju.

Za praćenje napretka tih pokazatelja odgovorni su Ministarstvo za infrastrukturu i energetiku i RZS, a podaci su dostupni na sajtu RZS i prikupljaju se jednom godišnje. Tim pokazateljima se omogućava delimično praćenje postizanja **potcilja 12.1**.

Ostvarivanje **potcilja 12.7** moguće je pratiti pokazateljem broja sprovedenih javnih nabavki sa primenom ekoloških kriterijuma. Taj pokazatelj je definisan Akcionim planom Programa razvoja javnih nabavki za period 2019–2020. S obzirom na to da je 2019. početna godina sprovođenja Programa, ne postoje početne vrednosti, dok se kao ciljna vrednost tog pokazatelja za 2020. godinu predviđa 1.

U nekoliko planskih dokumenata definišu se ciljevi održivog turizma, ali nijedan od njih ne definiše dovoljno dobro razvijanje i primenu alata za praćenje ostvarivanja potcilja. S druge strane, Nacionalni program ruralnog razvoja daje brojne pokazatelje kojima se može pra-

titi njegova primena i delimično ga možemo povezati sa **potciljem 12.b**, a za praćenje na-

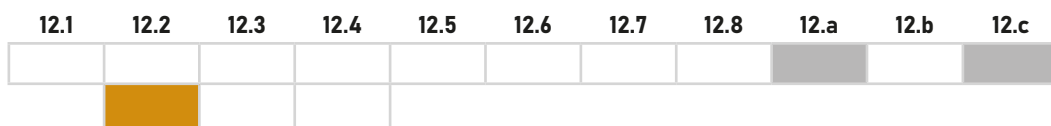
### Treba unapređivati postojeće mehanizme kako bi se omogućilo adekvatnije praćenje napretka u postizanju cilja 12.

pretka u odnosu na postavljene pokazatelje odgovorni su Sektor za ruralni razvoj MPŠV i Uprava za agrarna plaćanja. Program implementacije prostornog plana Republike Srbije kao jedan od pokazatelja definiše turističke kapacitete u seoskim domaćinstvima, pa se tim pokazateljem delimično može pratiti potcilj 12.b.

RZS radi obračun i prati svega jedan globalni pokazatelj koji se tiče COR 12, **potcilja 12.2**. On se prati u dva aspekta: domaća potrošnja materijala i produktivnost resursa.

RZS prikuplja i računa pokazatelj iz cilja 12 na osnovu podataka prikupljenih putem obrasca *Generisani otpad*, koji popunjavaju generatori otpada za sve vrste otpada, osim za mineralni otpad, koji je deo skupa pokazatelja EU održivog razvoja i koristi se za praćenje napretka cilja 12 u pogledu osiguravanja održivih obraza potrošnje i proizvodnje.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)



U Eurostatovoj bazi sa ciljem 12 su povezani pokazatelji *stopa cirkularnog korišćenja ma-*

*terijala* čiji su podaci dostupni i prikupljaju se na godišnjem nivou, a definisana im je

početna vrednost od 2008. godine 114.452 (hiljade tona). I pokazatelj *potrošnja opasnih i neopasnih hemikalija* kojim se meri obim zbirne potrošnje opasnih hemikalija izražen je u milionima tona. Pokazatelj *potrošnja emisije CO<sub>2</sub> iz novih putničkih automobila* definisan je kao prosečna emisija CO<sub>2</sub> po kilometru iz novih putničkih automobila u toku određene godine, a prijavljene emisije se zasnivaju na homologiji i mogu odstupati od stvarnih emisija CO<sub>2</sub> u novim automobilima. Sledeći pokazatelj – *dodatna vrednost u sektoru ekoloških dobara i usluga*, definisan je kao deo ekonomije zemlje koja se bavi proizvodnjom roba i usluga koje se koriste u aktivnostima zaštite životne sredine i upravljanje resursima bilo u

zemlji ili inostranstvu. Poslednji pokazatelj iz Eurostatove baze je *generisani otpad iz koga je isključen glavni mineralni otpad* i on je defisan kao ukupan otpad proizveden u zemlji, uz izuzetak velikog mineralnog otpada, iskopa i kontaminirane zemlje.

U bazi Mreže rešenja za održivi razvoj Fondacije Bertelsman dostupni su podaci o sledećim pokazateljima: *čvrst komunalni otpad (kg/stanovnik/dan)*, *elektronski otpad (kg/stanovnik)*, *emisija SO<sub>2</sub> utrošena na uvozu (kg/stanovnik)*, *proizvodnja na bazi emisije azota (kg/stanovnik)*, *emisije azota obuhvaćene uvozom (kg/stanovnik)*, *emisija na bazi proizvodnje SO<sub>2</sub> (kg/stanovnik)*.

## Preporuke

1. Izraditi novu strategiju održivog razvoja i pripadajući akcioni plan sa razvijenim pokazateljima koji su uniformni, relevantni i harmonizovani sa pokazateljima UN i EU, kako bi se obezbedilo ostvarenje potcilja 12.1. Uključiti predstavnike civilnog sektora u radnu grupu za izradu te strategije.
2. Revidirati Nacionalnu strategiju održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, kao osnovni strateški dokument za ostvarivanje potcilja 12.2, tako da uključuje cirkularnu ekonomiju, zelene javne nabavke i energetska efikasnost.
3. U novoj strategiji upravljanja otpadom neophodno je istaći potrebu formiranja ostrva za kompostiranje kako bi se odgovorilo na potcilj **12.3**.
4. Uvesti princip cirkularne ekonomije u relevantne strateške dokumente i propise na nacionalnom nivou, u skladu sa ekonomskom politikom EU u kojoj je cirkularna ekonomija uočena kao jedan od ključnih mehanizama za razvijanje ekonomskog rasta i povećanja ljudskog blagostanja te sprečavanja prekomerne potrošnje neobnovljivih prirodnih resursa.

5. Uspostaviti sistem za praćenje opasnih hemikalija i zamenu upotrebe opasnih hemikalija manje opasnim. Uspostaviti lokalne registre izvora zagađivanja sa zakonskim obavezama prikupljanja podataka.
6. Uz novu strategiju upravljanja otpadom razviti akcioni plan upravljanja komunalnim otpadom i plan prevencije upravljanja otpadom kako bi se adekvatno odgovorilo na potcilj **12.6**.
7. Razviti alate i pokazatelje za praćenje održivog turizma koji su neophodni za realizaciju potcilja 12.b.





Cilj broj 13:

# AKCIJA ZA KLIMU



## Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica

Srednje godišnje temperature za teritoriji Republike Srbije u periodu 1998–2017. godine porasle su u proseku između 0,5 i 1,5 °C u odnosu na prosečne srednje godišnje temperature u periodu 1961–1990. godine. Od kada postoji merenje u Srbiji, deset najtoplijih godina bile su one nakon 2000. godine, a od kada se temperature sistematski mere i beleže u Srbiji, 2018. i 2019. godina bile su prosečno najtoplije godine. Osim povećanja srednjih godišnjih temperatura, Srbija se suočava sa promenom režima padavina, pa su sve učestaliji dugi sušni periodi isprekidani intenzivnim padavinama. Izmenjeni klimatski uslovi utiču na biodiverzitet, proizvodnju hrane, ali i na navike stanovnika Srbije, a pritom izazivaju i društvenu i ekonomsku štetu.

Nema nijedne zemlje na svetu na koju ne utiče globalna promena klime. Globalne emisije gasova sa efektom staklene bašte su u porastu i danas su za 50% veće nego 1990. godine. Globalno zagrevanje uzrok je dugotrajnih promena klimatskog sistema, što može da uzrokuje nepovratne posledice ako odmah ne preduzmemo korake.

# Okvir javnih politika

**Tabela 14** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 13 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 13.1</b> Osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane sa klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama.	✗
<b>Potcilj 13.2</b> Integrisati mere koje se odnose na klimatske promene u nacionalne politike, strategije i planiranje.	✓
<b>Potcilj 13.3</b> Poboľšati obrazovanje, podizati svest i ljudske i institucionalne kapacitete za ublažavanje klimatskih promena i prilagođavanje, smanjenje njihovog uticaja i rano upozoravanje,	✓
<b>Potcilj 13.a</b> Primeniti obavezu koju su preuzele razvijene zemlje potpisnice Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama sa ciljem prikupljanja 100 milijardi dolara godišnje do 2020. iz svih izvora za potrebe zemalja u razvoju u kontekstu značajnih aktivnosti za ublažavanje negativnih uticaja klimatskih promena i transparentnosti primene te u celini operacionalizovati Zeleni klimatski fond njegovom kapitalizacijom, što je pre moguće.	✗
<b>Potcilj 13.b</b> Promovisati mehanizme za podizanje kapaciteta za delotvorno planiranje i upravljanje klimatskim promenama u najmanje razvijenim zemljama, što podrazumeva i fokusiranje na žene i mlade, odnosno na lokalne i marginalizovane zajednice.	○

Osnovni strateški dokument koji bi omogućio postizanje cilja 13 u Srbiji jeste Strategija niskougljeničnog razvoja, a predlog tog dokumenta izrađen je na osnovu IPA (eng. *Instrument for Pre-Accession Assistance*) projekta Strategija klimatskih promena. Međutim, strategija nije usvojena ni do danas. Strategijom niskougljeničnog razvoja sa Akcionim planom treba da se uspostavi pravac razvoja Republike Srbije ka niskougljeničnoj i resursno efikasnoj ekonomiji. Osim toga, Strategija predstavlja osnovni instrument za ispunjenje obaveza Srbije prema Sporazumu

iz Pariza i drugim međunarodnim obavezama koje je Srbija preuzela.

S druge strane, pojedini potciljevi u COR 13 pokriveni su drugim strateškim dokumentima. Tako su mere koje se odnose na klimatske promene (**potcilj 13.2**) integrisane u nekoliko dokumenata javnih politika.

Taj potcilj je delimično sadržan u Strategiji razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030, gde se u delu o tranziciji ka održivoj energetici navodi

da su primena mera energetske efikasnosti, korišćenje obnovljivih izvora energije, zaštita životne sredine i smanjenje uticaja na klimatske promene ključni elementi tranzicije ka održivom razvoju energetike Srbije. Da bi se to ostvarilo, treba uraditi analizu uticaja efekata klimatskih promena na energetske sektor u Srbiji i doneti adekvatne planove adaptacije.

U POS se kao mere za unapređenje zaštite životne sredine i smanjenje uticaja na klimatske promene u proizvodnji, transportu i distribuciji prirodnog gasa navode:

- » unapređenje procesa proizvodnje nafte i prirodnog gasa – uvođenjem efikasnijih tehnologija i optimizacijom proizvodnje nafte i prirodnog gasa;
- » održavanje i rehabilitacija transportnog sistema, uključujući i revitalizaciju kompresorske stanice – dijagnostikom stanja postojeće transportne infrastrukture, zamenom kritičnih deonica i investicionim održavanjem opreme i instalacija;
- » održavanje i rehabilitacija distributivnog sistema – dijagnostikom stanja postojeće distributivne infrastrukture, zamenom kritičnih deonica i investicionim održavanjem opreme i instalacija.

U Nacionalnoj strategiji zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama ističu se globalne klimatske promene i njihov doprinos uništavanju životne sredine, sa štetnim uticajem

na zdravlje ljudi, opstanak mnogih prirodnih vrsta i kulturno nasleđe, a njenim ciljevima se predviđaju:

- » poboljšane metode za prognostičke procene i socioekonomske analize višestrukih rizika;

Iako su usvojeni krovni međunarodni dokumenti, Srbija još uvek nema usvojena strateška dokumenta koja se odnose na sprečavanje i adaptaciju na klimatske promene. Srbija i dalje nije usvojila strateški dokument kojim bi se uredio okvir za borbu protiv klimatskih promena. Određeni nacionalni ciljevi iz planskih dokumenata mogu se dovesti u vezu sa potciljevima cilja 13.

- » procene rizika uključene u procese donošenja odluka na nacionalnom i lokalnom nivou;
- » razvijeni urbanistički i tehnički uslovi za gradnju koji obezbeđuju otpornost građevina na katastrofe, zasnovani na procenama društvenih, ekonomskih i ekoloških uticaja;
- » procene rizika od katastrofa integrisane u urbanističke i prostorne planove i planove za upravljanje u naseljima podložnim katastrofama, naročito u prenaseljenim oblastima i naseljima u kojima se odvija brza urbanizacija.

Iako je **potcilj 13.1** sadržan u tom strateškom dokumentu, ne može se reći da je okvir javnih politika usklađen sa njim.

Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara kao ciljeve sadrži i njom su delimično pokriveni **potciljevi 13.2 i 13.3**:

- » izraditi studiju o uticajima klimatskih promena na šumske ekosisteme;
- » očuvati šumska staništa i njihove sukcesivne nizove, što je bitno sa aspekta funkcionalne povezanosti i adaptibilnosti šuma u uslovima praktično neprekidnih klimatskih promena;
- » ugrađivati aspekte klimatskih promena u sva dugoročna investiciona ulaganja (naročito u biološke radove kao što su melioracija izdanačkih i degradiranih šuma i pošumljavanje, u prvom redu kod izbora vrsta, tehnike i tehnologije izvođenja radova);
- » kao obezbeđenje podrške istraživanju i analizi mogućeg obima i metoda za skladištenje ugljenika u šumama, promovisati efikasnu upotrebu bioenergije iz šuma kojima se održivo gazduje, u skladu sa Okvirnom konvencijom UN o klimatskim promenama i Protokolom iz Kjota i time stvoriti uslove za konkurisanje kod međunarodnih fondova za povećanje površina pod šumama.

Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine u smernicama navodi da se vodama mora upravljati na principu održivog razvoja, odnosno tako da se potrebe sadašnjih generacija zadovoljavaju na način na koji se ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe i ne ugrožava životna sredina. Prilikom upravljanja vodama mora se voditi računa o adaptivnosti ne samo na klimatske već i na

socijalne, ekonomske i druge promene, čime je delimično obuhvaćen **potcilj 13.1**. Operativni cilj 3, koji je izložen u Strategiji o vodama, definiše izradu nacionalnih i regionalnih projekata, u okviru kojih će biti razmatrani i determinisani:

- » uslovi održivog korišćenja podzemnih voda, uslovi opstanka akvatičnih sistema zavisnih od podzemnih voda i uticaji navodnjavanja i odvodnjavanja, kao i mere potrebne za usklađivanje njihovih međusobnih uticaja;
- » uticaji klimatskih promena, posebno na vrlo osetljive resurse podzemnih voda u karstno-pukotinskim sredinama;
- » karakterizacija voda u uslovima suše za svako vodno područje i, koristeći istorijske podatke i prognoze klimatskih promena, razrađen program mera za sprečavanje i ublažavanje posledica suše;
- » odgovarajući sistem upravljanja vodama;
- » istraživanja u vezi sa definisanjem uticaja klimatskih promena na režim voda vodotoka.

Nacionalna strategija za aproksimaciju u oblasti zaštite životne sredine identifikuje osnovne obaveze za transpoziciju i sprovođenje zakonodavstva EU u oblasti kvaliteta vazduha i klimatskih promena, industrijskog zagađenja i buke, zaštite prirode, hemikalija i GMO, upravljanja vodama i upravljanja otpadom. Kao najvažniji propis u sektoru klimatskih promena navedena je Direktiva (2009/29/EZ) kojom se unapređuje i proširuje šema trgovine emisijama gasova sa efektom staklene bašte. Taj propis je omogućio razvoj evropskog tržišta za emisije gasova sa efektom staklene bašte

za veće industrije, čime je obezbeđeno smanjenje emisija uz „najmanje troškove“. Time je delimično pokriven **potcilj 13.2.**

**Potcilj 13.3** koji se odnosi na poboljšanje obrazovanja, podizanje svesti i ljudskih i institucionalnih kapaciteta za ublažavanje klimatskih promena i prilagođavanje, smanjenje njihovog uticaja i rano upozoravanje, delimično je obuhvaćen sledećim strateškim dokumentima: Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine i Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade za period od 2018. do 2020. godine, SROS do 2020. i Prostorni plan Republike Srbije od 2010. do 2020. godine

U Nacionalnoj strategiji za mlade za period od 2015. do 2025. godine, kroz specifični cilj 5, definisan je razvoj odgovornosti mladih žena i muškaraca prema očuvanju životne sredine. Očekivani rezultati i planirane aktivnosti kako bi se taj cilj realizovao su sledeći:

- » unapređeni programi edukacije mladih, roditelja i nastavnika za zaštitu životne sredine, održivi razvoj i klimatske promene;
- » unapređeno informisanje mladih, roditelja i nastavnika o zaštiti životne sredine, održivom razvoju i klimatskim promenama.

Akcionim planom za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade za period od 2018. do 2020. godine definisane su aktivnosti, pokazatelji i nadležne institucije za sprovođenje navedenih ciljeva.

U SROS je istaknut značaj zaštite životne sredine, klimatskih promena i trendova razvoja novih tehnologija i inženjerskih rešenja neophodnih za održivi razvoj. Pa ipak, u ovoj strategiji kao i u akcionom planu nisu definisani ciljevi koji se tiču obrazovanja o klimatskim promenama.

Prostornim planom Republike Srbije od 2010. do 2020. godine i Programom implementacije prostornog plana Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine kao prioriteta su postavljeni:

- » podrška prilagođavanju na izmenjene klimatske uslove, ublažavanju posledica i sprečavanju rizika;
- » formiranje nacionalnog klimatskog foruma radi edukacija i informisanja donosioca odluka i šire javnosti o uzrocima i posledicama klimatskih promena;
- » jačanje kapaciteta operativnih, istraživačkih i komunikaciono-informacionih funkcija Nacionalnog centra za klimatske promene koji izvršava funkcije Podregionalnog centra za klimatske promene za Jugoistočnu Evropu;
- » uspostavljanje sistema prikupljanja informacija o primenjenim i planiranim merama adaptacije na izmenjene klimatske uslove i drugih informacija značajnih za borbu protiv klimatskih promena;

- » sprovođenje programa multidisciplinarnih istraživanja lokalnih promena klime i uticaja klimatskih promena na poljoprivredu, šumarstvo, vodoprivredu, energetiku, biodiverzitet i ekosisteme, infrastrukturu i zdravlje stanovništva i izrada sektorskih planova i programa adaptacije i ublažavanja klimatskih promena;
- » razvoj klimatskog monitoring sistema i baza prostornih podataka i informacija o lokalnim i regionalnim promenama klime, uključujući informacije o klimatskim ekstremnim pojavama i nepogodama, ranjivosti pojedinih područja, rizicima od prirodnih nepogoda u vezi sa osmotrenim i projektovanim klimatskim promenama, radi njihovog korišćenja u strateškom planiranju i planiranju prostornog razvoja.

Programom implementacije prostornog plana Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine planirana je i izrada planova i programa sanacije šumskih ekosistema ugroženih faktorima rizika usled klimatskih promena, što je u vezi sa **potciljem 13.1**.

**Potcilj 13.a** COR nije pokriven nijednim nacionalnim ciljem i u nacionalnim planskim dokumentima nije predviđeno finansiranje globalnog Zelenog klimatskog fonda.

## Pravni okvir

**N**acrtom Zakona o klimatskim promenama trebalo bi da budu postavljeni temelji za usklađivanje domaćeg pravnog okvira sa ciljem 13 COR i sa propisima EU iz oblasti klimatskih promena. Uprkos tome što je Planom rada Vlade Republike Srbije za 2019. godinu najavljeno donošenje tog zakona, on još uvek nije usvojen, dok Planom rada Vlade za 2020. godinu nije ni predviđeno donošenje Zakona o klimatskim promenama.

Pravni okvir za cilj 13 i za pojedine njegove potciljeve delimično je uspostavljen pravnim aktima koji će biti pomenuti u narednim redovima.

Zakon o zaštiti životne sredine, kao krovni zakon u toj oblasti, daje generalne smernice koje imaju uticaj i na **potcilj 13.1**. Oblast zaštite voda se načelno definiše u članu 23 tog za-

**Delimično je uspostavljen pravni okvir za cilj 13. Još uvek nije donet Zakon o klimatskim promenama, kao ključni dokument za regulisanje te oblasti.**

kona. Iako je Zakonom predviđeno integralno upravljanje sa ciljem zaštite i korišćenja voda, u njemu se ne razmatra upravljanje vodama u svetlu klimatskih promena. Predviđeno je i

korišćenje sredstava Zelenog fonda Republike Srbije u skladu sa zakonom, nacionalnim programom zaštite životne sredine i strateškim dokumentima, kao i listom prioriternih infrastrukturnih projekata u oblasti životne sredine, među kojima je i smanjenje uticaja klimatskih promena i preduzimanje mera adaptacije.

Pravni okvir za **potcilj 13.1** regulisan je sledećim zakonskim aktima.

Zakonom o zaštiti životne sredine, u delu koji se tiče zaštite od velikih hemijskih udesa, jača se otpornost na opasnosti uslovljene klimatskim promenama i otpornost na prirodne katastrofe, promovisanjem i radom na unapređenju oblasti planiranja korišćenja zemljišta i adekvatnom lociranju. Takođe, propisima iz te oblasti dat je osnov i definisana je obaveza izrade planova zaštite od udesa (internih i eksternih).

Izbegavanje, sprečavanje i smanjenje zagađenja koja utiču na oštećenje ozonskog omotača i klimatske promene jedan je od ciljeva Zakona o zaštiti vazduha. Tim zakonom su obuhvaćene i emisije gasova sa efektom staklene bašte i mere za praćenja emisija i odstranjenih količina gasova sa efektom staklene bašte. Da bi se te mere ostvarile, uspostavljen je Nacionalni inventar emisije gasova sa efektom staklene bašte.

Zakonom o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama propisano je načelo primarne uloge lokalnih zajednica: „Jedinice lokalne samouprave imaju primarnu ulogu u upravljanju rizikom od katastrofa i tu ulogu podržavaju sve nadležne državne i pokrajinske institucije.“

Zakonom o vodama reguliše se pravni status voda, integralno upravljanje vodama, upravljanje vodnim objektima i vodnim zemljištem, izvori i način finansiranja vodne delatnosti, nadzor nad sprovođenjem tog zakona i druga pitanja značajna za upravljanje vodama. U vezi sa ciljem 13, Zakon definiše da se vodna delatnost obavlja na način kojim se obezbeđuje održivo korišćenje voda, štiti i poboljšava akvatični i priobalni ekosistem, smanjuju nepovoljni uticaji poplava i suša i smanjuju štetne posledice globalnih klimatskih promena. Taj zakon nalaže da se izrade preliminarne procene rizika od poplava, procena potencijalnih štetnih posledica budućih poplava uzimajući u obzir planove dugoročnog razvoja i klimatske promene od uticaja na pojavu poplava.

Svake godine Vlada Republike Srbije donosi Uredbu o utvrđivanju programa upravljanja vodama, kojom se definiše godišnji program upravljanja vodama.

Zakonom o zaštiti zemljišta uređuje se zaštita zemljišta, sistematski se prate stanje i kvalitet zemljišta, uređuju se mere sanacije, remedijacije, rekultivacije, inspekcijski nadzor i druga pitanja od značaja za zaštitu i očuvanje zemljišta kao prirodnog resursa od nacionalnog interesa. Cilj tog zakona je da se očuvaju površine i funkcije zemljišta kao prirodnog resursa i da se spreče ili otklone štetne promene u zemljištu koje mogu da nastanu, između ostalog, kao posledica erozionih procesa, sabijanja zemljišta, klizišta i odrona i požara. Uprkos tome što nisu pomenute u tom zakonu, posledice klimatskih promena imaju direktan uticaj na zaštitu zemljišta i u tom smislu je taj zakon relevantan.

Zakon o šumama obezbeđuje uslove za održivo gazdovanje šumama i šumskim zemljištem kao dobrom od opšteg interesa, na način i u obimu kojim se trajno održavaju i unapređuju njihova proizvodna sposobnost, biološka raznovrsnost, sposobnost obnavljanja i vitalnost i unapređuje njihov potencijal za ublažavanje klimatskih promena, kao i njihova ekonomska, ekološka i socijalna funkcija, a da se pri tome ne pričinjava šteta okolnim ekosistemima.

**Potcilj 13.2** obuhvaćen je sledećim zakonima.

Zakon o potvrđivanju okvirne konvencije UN o promeni klime, sa aneksima, ratifikuje Konvenciju čiji je cilj da se stabilizuje koncentracija gasova staklene bašte u atmosferi na nivou koji bi sprečavao opasne antropogene uticaje na klimatski sistem. Takav nivo bi trebalo da se postigne u vremenskom periodu koji bi ekosistemima omogućio da se prirodno prilagode promeni klime, koji bi obezbedio da ne bude ugrožena proizvodnja hrane i omogućio dalji stabilan ekonomski razvoj. Mere prilagođavanja za prioritetne sektore identifikovani su na osnovu šire liste mera predstavljenih u Drugom nacionalnom izveštaju prema Okvirnoj

konvenciji UN o promeni klime. Identifikacija najvažnijih mera prilagođavanja, sa efektima do 2030, odnosno do 2050. godine, zasnovana je na metodologiji procene rizika, primenom Okvira za planiranje prilagođavanja.

Zakon o potvrđivanju Sporazuma iz Pariza – usvajanjem tog zakona Skupština Republike Srbije ratifikovala je Pariski sporazum, odnosno globalni sporazum za borbu protiv klimatskih promena. Time se Srbija obavezala da će ubuduće doprinositi smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte na globalnom nivou.

Nacionalnim programom za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije i planovima rada Vlade Republike Srbije predviđeno je donošenje deset akata (jedan zakon, pet uredbi, četiri pravilnika) kojima će se zakonodavstvo Srbije uskladiti s pravnim tekovinama EU u oblasti klimatskih promena. Nijedan od planiranih akata još nije usvojen.

Imajući u vidu činjenicu da se zakonodavni okvir u oblasti klimatskih promena tek razvija, postignut je vrlo ograničen napredak u primeni propisa u toj oblasti.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

Prema Zakonu o ministarstvima, MZŽS je nadležno za oblast klimatskih promena (krovnna, horizontalna nadležnost). MRE i MPŠV imaju organizacione jedinice koje se bave klimatskim promenama, s tim što je u slučaju MRE ovo navedeno i u Zakonu o ministarstvi-

ma, ali ona nemaju krovnu nadležnost kao MZŽS. Za sprovođenje pojedinih aktivnosti koje su povezane sa uticajem klimatskih promena nadležna su i MPNTR i Ministarstvo omladine i sporta i njihove institucije.



Nadležnosti za klimatske promene su neretko podeljene između dva ili više ministarstava, što često stvara probleme u sprovođenju strateških i zakonskih dokumenata usled nedovoljne koordinacije.

Za sprovođenje međunarodnih obaveza preuzetih Zakonom o potvrđivanju Sporazuma

Postojeći resursi za ostvarivanje cilja 13 nisu odgovarajući i on nije na odgovarajući način obuhvaćen javnim politikama.

iz Pariza i Zakonom o potvrđivanju okvirne konvencije UN o promeni klime zaduženo je ministarstvo nadležno za poslove zaštite životne sredine.

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

Trenutno u Srbiji nisu uspostavljeni mehanizmi kojim bi se ciljano pratio napredak u cilja 13. U bazi podataka RZS i na portalu za praćenje pokazatelja COR nema dostupnih podataka.

Mehanizmi za praćenje napretka nisu uspostavljeni za cilj 13. U bazi RZS nisu dostupni podaci ni za jedan pokazatelj kojim bi se on pratio.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

13.1	13.2	13.3	13.a	13.b

**Potcilj 13.a<sup>63</sup>** može da se prati kroz doprinos međunarodnoj obavezi od 100 milijardi američkih dolara za troškove u vezi sa klimom, ali za sada Srbija nije novčano doprinosila globalnom Zelenom klimatskom fondu. Zelenim

klimatskim fondom podržana su dva projekta u Srbiji.

Osim toga, Eurostat nudi još pet relevantnih pokazatelja za slučaj Srbije sa ciljem praćenja postizanja COR 13:

63 Zeleni klimatski fond je najveći svetski namenski fond koji pomaže zemljama u razvoju da smanje emisije gasova sa efektom staklene bašte i poboljšaju njihovu sposobnost da odgovore na klimatske promene. Osnovana je Okvirnom konvencijom Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama (UNFCCC) 2010. Glavni cilj mu je usmeravanje finansiranja borbe protiv klimatskih promena u zemljama u razvoju.

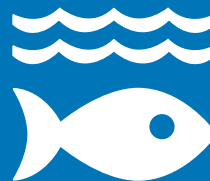
- » *emisije sa efektom staklene bašte* – taj pokazatelj meri emisije za koje je odgovoran čovek, iz takozvane „Kjoto korpe“ gasova sa efektom staklene bašte (GHG), koji su integrisani u jedan pokazatelj izražen u jedinici ekvivalenata CO<sub>2</sub> koristeći potencijal globalnog zagrevanja (eng. *Global warming potential* – GWP) svakog gasa;
- » *srednje odstupanje temperature blizu površine* – taj pokazatelj prati odstupanja u prosečnoj temperaturi blizu površine širom sveta i za Evropu u odnosu na prosek iz perioda 1850–1899;
- » *ekonomski gubici izazvani klimom* – taj pokazatelj prikazuje ukupne novčane gubitke usled vremenskih i klimatskih nepogoda;
- » *populacija pokrivena potpisnicima Sporazuma gradonačelnika o klimi i energetici* (eng. *Covenant of Mayors for Climate and Energy*).
- » *intenzitet emisija sa efektom staklene bašte iz upotrebe energenata* – izračunava se kao odnos između emisija sa efektom staklene bašte nastalih upotrebom energenata i ukupne potrošnje energije. Izražava koliko je tona CO<sub>2</sub> ekvivalenata emisija sa efektom staklene bašte emitovano u jednoj ekonomiji po jedinici potrošene energije;

## Preporuke

1. Usvojiti zakon o klimatskim promenama.
2. Usvojiti strategiju niskougljeničnog razvoja sa akcionim planom.
3. RZS bi trebalo da prati i redovno objavljuje pokazatelje za cilj 13 COR.
4. Sve elemente zakonodavstva (zakone, dokumenta, podzakonska akta i dr.) koji su u direktnoj vezi sa emiterima gasova sa efektom staklene bašte revidirati tako da uključuju i aspekt klimatskih promena.
5. Definisati i prilagoditi zakonski i institucionalni okvir koji je u vezi s prilagođavanjem na klimatske promene i integrisati ga u ostale sektore, prvenstveno vodoprivredu, poljoprivredu, urbanizam, graditeljstvo, infrastrukturu, šumarstvo, zaštitu prirode i energetiku.

Cilj broj 14:

# ŽIVOT POD VODOM



## Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održiv razvoj








Srbija, kao kontinentalna zemlja, nema razvijene politike koje se odnose na zaštitu mora i okeana. Iako je ratifikovala Konvenciju UN o pravu mora 2001. godine, Srbija u praksi ne prepoznaje prava i obaveze koje proizlaze iz te konvencije tako da se ona ne pominje ni u jednom planskom ili strateškom dokumentu.

Ipak, metodologija UN za praćenje cilja 14 jasno pokazuje da su pojedini potciljevi primenljivi i u kontinentalnim zemljama jer značajan deo zagađenja mora potiče iz kontinentalnog dela i kasnije putem reka završava u moru. Najveći deo otpadnih voda u Srbiji se ne prerađuje nego se direktno ispušta u vodotoke. Procenjuje se da je procenat količine otpadnih voda koje se na neki način prerađuju ispod 10%. Zbog toga možemo reći da udeo zagađenja koje potiče sa teritorije Srbije u ukupnom zagađenju Crnomorskog sliva nije zanemarljiv.

Takođe, određeni broj migratornih vrsta riba zavisi i od rečnih ekosistema. Takve vrste su ribe iz porodice jesetri *Accipenseridae*, čije su populacije veoma ugrožene u slivu Dunava. Stanje populacija tih vrsta u Srbiji je izrazito nepovoljno, a kao najizraženiji ugrožavajući faktori ističu se narušavanje i zagađenje staništa i prekomerni izlov. Nakon izgradnje hidroelektrana Đerdap I i II, koje predstavljaju teško premostivu prepreku za te vrste, migratorne jesetre su u Srbiji redovno prisutne samo u kratkom delu Dunava nizvodno od hidroelektrane **Đerdap II**.

# Okvir javnih politika

**Tabela 15** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 14 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 14.1</b> Do 2025. sprečiti i značajno smanjiti sve vrste zagađivanja mora, a posebno onih aktivnosti koje dolaze sa kopna, uključujući morske otpatke i zagađenje nutrijenata.	
<b>Potcilj 14.2</b> Do 2020. zaštititi i održivo upravljati morskim i obalskim ekosistemima kako bi se izbegli značajni negativni uticaji, posebno jačanjem njihove prilagodljivosti, i preduzeti aktivnosti za njihovu obnovu kako bi se postigli zdravlje i produktivnost okeana.	
<b>Potcilj 14.3</b> Smanjiti i baviti se uticajem acidifikacije na okean, uključujući i unapređenu naučnu saradnju na svim nivoima.	
<b>Potcilj 14.4</b> Do 2020. delotvorno regulisati eksploataciju ribe i okončati prekomerni ribolov, kao i nezakonit, neprijavljen i neregulisan ribolov, odnosno destruktivne ribarske prakse, i primeniti naučno zasnovane planove upravljanja kako bi se obnovile zalihe riba u najkraćem mogućem roku, bar do nivoa na kojima se može proizvesti maksimalan održivi prinos koji je određen njihovim biološkim karakteristikama.	
<b>Potcilj 14.5</b> Do 2020. očuvati najmanje 10 odsto obalskih i morskih oblasti, u skladu sa nacionalnim i međunarodnim zakonima i na osnovu najboljih postojećih naučnih informacija.	
<b>Potcilj 14.6</b> Do 2020. godine zabraniti određene oblike subvencija za ribarstvo koje doprinose prekomernom kapacitetu ribara i prekomernom ribolovu, eliminisati subvencije koje doprinose nezakonitom, neprijavljenom i neregulisanom ribolovu i uzdržavati se od uvođenja takvih novih subvencija, priznajući da je adekvatan i efikasan poseban i diferencijalni tretman za zemlje u razvoju i najmanje razvijene zemlje, koje treba da budu integralni deo pregovora o subvencijama za ribarsku proizvodnju Svetske trgovinske organizacije.	
<b>Potcilj 14.7</b> Do 2030. uvećati ekonomsku korist za male ostrvske države u razvoju i najmanje razvijene zemlje na osnovu održivog korišćenja morskih resursa, između ostalog, i održivim upravljanjem ribarstvom, vodoprivredom i turizmom.	

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 14.a</b> Povećati naučno znanje, razviti istraživačke kapacitete i prenositi pomorsku tehnologiju, uzimajući u obzir Kriterijume i smernice Međuvladine okeanografske komisije za prenos pomorske tehnologije, kako bi se poboljšalo zdravlje okeana i unapredio doprinos morskog biodiverziteta razvoju zemalja u razvoju, posebno malih ostrvskih država u razvoju i najmanje razvijenih zemalja.	○
<b>Potcilj 14.b</b> Obezbediti pristup morskim resursima i tržištima za male profesionalne/zanatske ribare.	○
<b>Potcilj 14.c</b> Unaprediti očuvanje i održivo korišćenje okeana i njihovih resursa primenom međunarodnog prava, kao što je navedeno u Konvenciji UN o pravu mora, koja pruža pravni okvir za očuvanje i održivo korišćenje okeana i njihovih resursa, kako stoji u stavu 158 „Budućnost koju želimo“.	✘

Postojeće javne politike u Srbiji nisu se bavile značajem očuvanja mora i okeana, odnosno nisu na direktan način prepoznale potencijalne doprinose Srbije dostizanju tog cilja. Neke od javnih politika u oblasti životne sredine na indirektan način, bez eksplicitne poveznice sa očuvanjem mora i okeana, doprinose dostizanju cilja 14. To se pre svega odnosi na oblast zaštite voda i smanjenja zagađenja, koja doprinosi **potcilju 14.1**.

Osnovni strateški dokument u toj oblasti je Strategija upravljanja vodom na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine. Jedan od njenih strateških ciljeva koji je kompatibilan sa potciljem 14.1 jeste postizanje i održavanje dobrog statusa i dobrog ekološkog potencijala vodnih tela površinskih voda. Taj strateški cilj sadrži nekoliko operativnih ciljeva koji su relevantni za smanjenje zagađenja i **potcilj 14.1**:

- » prevencija zagađenja površinskih i podzemnih voda,

- » smanjenje unosa zagađenja od koncentrisanih izvora zagađenja,
- » smanjenje unosa zagađenja od rasutih izvora zagađenja i
- » upravljanje u oblasti zaštite voda – uspostavljanje monitoringa voda.

**Cilj održivog razvoja 14 nije direktno pokriven nijednim ciljem iz nacionalnih planskih dokumenata. Određeni nacionalni ciljevi se mogu dovesti u vezu sa potciljevima cilja 14.**

Dostizanje strateškog cilja, odnosno postizanje dobrog statusa vodnih tela, prema Strategiji je predviđeno u roku od 15 godina od usvajanja EU ODV. Akcioni plan za tu strategiju kojim bi se precizirale mere i obezbedilo efikasno sprovođenje još nije izrađen.

Problem zagađenja voda je istaknut i u Prostornom planu Republike Srbije od 2010. do 2020. godine i u pratećem Programu implementacije Prostornog plana Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine. I u Prostornom planu i u Programu implementacije održivo korišćenje prirodnih resursa i zaštita i unapređenje životne sredine postavljeni su kao osnovni cilj, a očuvanje prirodnih resursa – kao operativni cilj. Strateški prioriteti postavljeni Programom implementacije, koji se odnose na smanjenje zagađenja voda jesu:

- » sanacija i remedijacija crnih tačaka (Veliki bački kanal),
- » poboljšanje kvaliteta površinskih i podzemnih voda i izrada plana upravljanja za sliv i
- » sprovođenje monitoringa kvaliteta voda i sedimenta.

Opšti cilj Nacionalne strategije održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara jeste održivo i integralno korišćenje vodnih resursa u skladu sa zahtevima životne sredine, a navode se i brojne specifične mere koje treba da omoguće postizanje dobrog statusa površinskih i podzemnih voda.

Relevantni strateški i planski dokumenti iz oblasti životne sredine (Program zaštite životne sredine, Program zaštite prirode) trenutno su u izradi tako da nisu mogli biti analizirani u odnosu na COR 14. Takođe, nedostaju i relevantni planski dokumenti kao što su Plan upravljanja slivom Dunava i Plan zaštite voda od zagađenja. Oba plana su predviđena Zakonom o vodama.

Može se reći da je potcilj **14.1** delimično obuhvaćen strateškim dokumentima u Srbiji, što se

pre svega odnosi na zagađenje nutrijentima, ali ne i na oblast zagađenja plastičnim otpadom (trenutno je u izradi Strategija upravljanja otpadom koja bi trebalo da pokrije i ovu oblast). Treba napomenuti da se, s obzirom na to da je Srbija kontinentalna zemlja, doprinos cilju 14 u velikoj meri poklapa sa doprinosom cilju 6.

**Potciljevi 14.4 i 14.6** su u Srbiji primenjivi u smislu zaštite i očuvanja jesetarskih, migratornih vrsta. Te vrste riba migriraju između mora i slatkovodnih staništa (reka) te njihovo očuvanje zavisi i od zaštite u kontinentalnim područjima. Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara postavlja i cilj razvoja održivog korišćenja ribljih resursa u ribolovnim vodama Srbije, uz puno poštovanje ekoloških i socioekonomskih principa, što doprinosi potcilju **14.4**. Jesetarske, migratorne vrste riba koje obitavaju na području Srbije (mrešćenje u Dunavu i drugim većim vodotokovima) obuhvaćene su tim strateškim dokumentima. Neki od specifičnih ciljeva postavljenih u toj strategiji direktno doprinose postizanju potcilja **14.4**. To su:

- » projektovanje intenziteta i načina korišćenja ribljeg fonda saglasno principu održivosti i
- » suzbijanje krivolova do granice ispod 10% ukupnog ribolovnog obima.

Određeni specifični ciljevi na indirektnan način doprinose i potcilju **14.6** jer se njima jačaju kapaciteti korisnika ribarskog područja i razvijaju mehanizmi za objektivnu procenu održivosti upravljanja ribarskim područjima te se na taj način pruža podrška odgovornom i održivom korišćenju ribljih resursa i suzbija prostor za podsticanje ilegalnih i neodrživih praksi u ribolovu. Takvi ciljevi su:

- » sprovođenje evaluacije ribarskih programa;
- » procena održivosti ribarskog korišćenja na ribarskim područjima i
- » određivanje pokazatelja uspešnosti upravljanja ribarskim područjima.

Specifične strategije za upravljanje i zaštitu ribljeg fonda ne postoje. Srbija je pre više godina najavila izradu Akcionog plana za zaštitu jesetarskih vrsta, ali on do danas nije usvojen.

Potciljevi **14.4** i **14.6** su delimično obuhvaćeni nacionalnim strateškim okvirom. Jedan od ve-

ćih nedostataka je izostanak jasnog strateškog i zakonskog okvira za praćenje količine izlova riba. Jesetarske vrste, koje su i predmet potciljeva **14.4** i **14.6**, trenutno su strogo zaštićene u Srbiji i potpuno isključene iz rekreativnog i privrednog ribolova.

Srbija je ratifikovala Konvenciju UN o pravu mora te ima pravni osnov da učestvuje u primeni međunarodnog prava za očuvanje okeana i njihovih resursa. U tom smislu **potcilj 14.c** može biti primenjiv u Srbiji. Međutim, ta konvencija se ne pominje ni u jednom plan-skom dokumentu tako da trenutno u Srbiji ne postoji strateški okvir za doprinos tom potcilju.

## Pravni okvir

**O**snovni zakonski dokument kojim se reguliše zaštita voda od zagađenja jeste Zakon o zaštiti životne sredine. Zakon o zaštiti životne sredine uvodi princip integralnog upravljanja vodama koje uključuje i mere očuvanja voda. Tim zakonom su predviđeni donošenje i obavezna primena akcionih planova za postepeno dostizanje graničnih vrednosti emisije zagađujućih materija u vode za sve pravne subjekte koji emituju zagađenja. Takođe, Zakonom je postavljena osnova za praćenje kvaliteta vode i preduzimanje mera za prečišćavanje voda. Zakonom o vodama se reguliše oblast upravljanja vodama u celini i detaljno reguliše oblast zaštite voda.

Zakonski okvir upravljanja vodama u Srbiji je u procesu usklađivanja sa zakonodavstvom

EU u toj oblasti. Transponovan je veći deo zakonodavstva EU u oblasti zaštite vode, ali su i dalje potrebna određena usaglašavanja sa

**Delimično je uspostavljen pravni okvir za cilj 14 zakonskim okvirom za zaštitu voda i za očuvanje ribljih resursa. Iako je pravni okvir za zaštitu voda u većoj meri usaglašen sa regulativom EU, i dalje nedostaju odredbe za specifične oblike zagađenja koje se posebno razmatraju u okviru potcilja 14.1.**

ODV i drugim relevantnim dokumentima. Cilj 14 podrazumeva sagledavanje širih, transnacionalnih efekata zagađenja voda i kao takav on nije posebno razrađen u regulatornom okviru za zagađenje voda u Republici Srbiji,

Prema Uredbi o graničnim vrednostima zagađujućih materija u površinskim i podzemnim vodama i sedimentu i rokovima za njihovo dostizanje u Srbiji određene su granične vrednosti za sledeće nutrijente: ukupan azot, nitrati, nitriti, amonijum jon, nejonizovani amonijak, ukupan fosfor, ortofosfati. Uredbom nisu određene granične vrednosti za hlorofil i silicijum-dioksid koji su prema metodologiji UN predviđeni kao pokazatelji za **potcilj 14.1**. Treba napomenuti da SEPA u svom redovnom monitoringu statusa voda meri i koncentracije hlorofila i silicijum-dioksida.

Jedan od specifičnih pokazatelja za praćenje sprovođenja potcila 14.1 na globalnom nivou je i gustina plastičnog otpada i plastičnih ostataka u vodi. Plastični otpad u moru uglavnom potiče iz kopnenih delova tako da se i plastični optad koji se stvara na teritoriji Srbije i dalje transportuje rekama definitivno doprinosi zagađenju u morskim ekosistemima. Upravljanje plastičnim otpadom nedovoljno je

regulisano važećim zakonskim okvirom tako da se problem deponovanja i koncentracije tog otpada u rekama ne tretira na specifičan način nijednim zakonskim aktom. Praćenje zagađenja voda mikroplastikom nije regulisano.

Zakonski okvir za zaštitu i očuvanje populacija riba u Srbiji, uključujući i migratorne jesetre koje u određenoj fazi života predstavljaju i morsku faunu, čini Zakon o zaštiti prirode. Zakonom o zaštiti prirode propisane su osnovne mere zaštite vrsta i njihovih staništa. Zakonom o održivom korišćenju ribljeg fonda uređeni su zaštita populacija riba i načini i mehanizmi njihovog održivog korišćenja (ribolova).

Osim tih akata, postoje i zakonski akti kojima se regulišu međunarodni promet i trgovina divljih vrsta, uključujući i jesetre (zakonski akti kojim se sprovodi CITES konvencija – Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore).

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

**Z**a **potcilj 14.1** i pitanja zagađenja voda nadležna ministarstva su MPVŠ i MZŽS. Nadležnosti za zaštitu voda podeljene su između ta dva ministarstva, što često stvara probleme u sprovođenju strateških i zakonskih dokumenata. Oblast zaštite voda se smatra jednom od najkompleksnijih u procesu pristupanja EU. Ona je zahtevna u pogledu institucionalnih kapaciteta i u pogledu finansijskih kapaciteta. Procene date u Strategiji

upravljanja vodama govore da postoji značajan manjak kapaciteta i da u programskom periodu treba udvostručiti ukupne inženjerske kapacitete kako bi se mogli ostvariti predviđeni ciljevi. SEPA je ključna institucija za monitoring statusa voda. Monitoring voda još uvek nije uspostavljen u punom kapacitetu (obuhvat mernih mesta), ali se postepeno unapređuje. SEPA svake godine objavljuje izveštaj o istraživanjima kvaliteta voda.



Upravljanje plastičnim otpadom u nadležnosti je MZŽS. Značajnu ulogu u upravljanju čvrstim, plutajućim otpadom imaju kompanije i organizacije koje upravljaju hidroenergetskim sistemima i branama gde se zadržava velika količina tog otpada. Saradnja i koordinacija nadležnih institucija u pogledu plastičnog otpada nije jasno formulisana strateškim i zakonskim dokumentima. Iako kompanije koje upravljaju branama imaju potencijalno značajnu ulogu za upravljanje plutajućim plastičnim otpadom, nije jasno na koji način i kojom dinamikom one zbrinjavaju plastični otpad.

Upravljanje populacijama riba primarno je u nadležnosti MZŽS. Relevantne institucije su i zavodi za zaštitu prirode koji su nadležni za praćenje stanja prirodnih populacija divljih vrsta i propisivanje mera njihove zaštite, odnosno uslova zaštite prirode. Značajni subjekti u zaštiti i upravljanju ribljim resursima su i korisnici ribarskih područja kojima se na upravljanje poveravaju ribarska područja. Kapaciteti za efikasno sprovođenje

## Postojeći resursi za ostvarivanje ovog cilja nisu odgovarajući i on nije na odgovarajući način razrađen u javnim politikama.

održivog korišćenja ribljeg fonda su nedovoljni, kako u pogledu kapaciteta upravnih organa tako i u pogledu nadležnih inspekcija i ribočuvarskih službi koji provode kontrolu na terenu.

Uključivanje Srbije u međunarodne pravne procese zaštite okeana ni na koji način nije predviđeno strateškim i planskim dokumentima pa nisu jasne ni nadležnosti. Deo nadležnosti za tu oblast trebalo da ima i Ministarstvo inostranih poslova.

Uključivanje zainteresovanih strana u odlučivanje o upravljanju i zaštiti voda postepeno se unapređuje, mada je i dalje uglavnom ograničeno na javne institucije i stručne, odnosno naučne organizacije. Učešće organizacija civilnog društva i šire javnosti i dalje je na niskom nivou. Uključivanje zainteresovanih strana u oblast upravljanja i korišćenja ribljih resursa je slabo i ograničeno na konsultacije u užem krugu institucija koje se bave tom temom.

# Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

**T**renutno u Srbiji nisu uspostavljeni mehanizmi kojima bi se ciljano pratio napredak u ostvarivanju cilja 14, a u bazi RZS nema podataka o pokazateljima za taj cilj.

Za **potcilj 14.1** postoje određeni kapaciteti i podaci koji se prikupljaju u okviru redovnog monitoringa statusa voda koji sprovodi SEPA.

Nisu uspostavljeni za cilj 14. U bazi RZS nisu dostupni podaci ni za jedan pokazatelj kojim bi se on pratio.

Uspostavljeni pokazatelji za cilj 6 koji se odnose na kvalitet voda su: *udeo otpadnih voda koje se bezbedno prečišćavaju* i *udeo vodnih*

tela koja imaju vodu odgovarajućeg kvaliteta. Ti pokazatelji su delimično primenjivi i za **potcilj 14.1**, ali bi trebalo razviti specifične pokazatelje preporučene metodologijom UN za taj potcilj (*koncentracije nutrijenata, hlorofila, mikroplastike i krupnog plastičnog otpada*).

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

14.1	14.2	14.3	14.4	14.5	14.6	14.7	14.a	14.b	14.c

Mehanizmi praćenja napretka u zaštiti i očuvanju ribljih resursa slabo su razvijeni. Problem je u tome što prikupljanje podataka o količini ulovljene ribe nije jasno definisano zakonom tako da ne postoje objektivne i upotrebljive informacije o tim količinama.

Ostali relevantni pokazatelji su:

- » *predviđeni trendovi u biomasi ribljeg fonda (Eurostat) – za taj pokazatelj bi bili relevantni samo podaci o populacijama migratornih jesetri, trenutno ti podaci za Srbiju nisu dostupni;*
- » *pretnje biodiverzitetu mora izražene u uvozu po milionu građana (Baza Mreže rešenja za održivi razvoj Fondacije Bertelsman) – podaci za taj pokazatelj dostupni su za Srbiju i već su prikazani u izveštaju Sachs et al. (2020).*

## Preporuke

1. Jačati kapacitete institucija za praćenje i uključivanje u međunarodne inicijative za zaštitu okeana putem Konvencije o pravu mora.
2. Unaprediti zakonski okvir u oblasti zaštite voda od zagađenja i upravljanja otpadom kako bi se omogućilo sprovođenje potcilja 14.1, a pogotovo u odnosu na zagađenje voda plastičnim otpadom.
3. Unaprediti strateški i zakonski okvir za zaštitu i korišćenje ribljeg fonda kako bi se ostvarila efikasna zaštita migratornih vrsta riba.
4. Jačati međunarodnu saradnju u zaštiti ribljih resursa.

Cilj broj 15:

# ŽIVOT NA ZEMLJI



## **Zaštiti, obnovljati i promovisati održivo korišćenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, boriti se protiv dezertifikacije, zaustaviti i preokrenuti proces degradacije zemljišta i zaustaviti gubitak biodiverziteta**





Zaštita ekosistema i prirodnih resursa se u Srbiji sprovodi putem nekoliko sektorskih politika. Osim sektora zaštite životne sredine, za zaštitu ekosistema posebno su značajni i sektori šumarstva, vodoprivrede, poljoprivrede, energetike, saobraćaja i prostornog planiranja. Srbija je Konvenciju o biološkoj raznovrsnosti, kao centralni međunarodni ugovor za zaštitu biodiverziteta i prirode, ratifikovala 2002. godine. Transpozicija evropskog zakonodavstva u oblasti zaštite prirode započeta je 2009. godine, donošenjem Zakona o zaštiti prirode, a sledeće godine su doneti i Zakon o šumama i Zakon o vodama, koji daju osnove za usaglašavanje sa *EU Acquis* u oblasti korišćenja prirodnih resursa.

U Srbiji je trenutno zaštićeno manje od 8% teritorije, što je značajno ispod globalnog proseka (15%). Površina pod šumama trenutno iznosi oko 31%, dok je evropski prosek oko 46%. Osim površine šuma, nepovoljno je i njihovo stanje jer samo oko 29% predstavljaju visoke, očuvane šume. Procenat površine degradiranog zemljišta u Srbiji procenjuje se na 6,5%.

## Okvir javnih politika

**Tabela 16** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 15 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 15.1</b> Do 2020. osigurati očuvanje, obnovu i održivo korišćenje kopnenih i unutrašnjih slatkovodnih ekosistema i njihovog okruženja, posebno šuma, vodenih i vlažnih staništa, planina i isušenog zemljišta, u skladu sa obavezama prema međunarodnim sporazumima.	✓
<b>Potcilj 15.2</b> Do 2020. promovisati sprovođenje održivog upravljanja svim vrstama šuma, zaustaviti krčenje šuma, obnoviti uništene šume i povećati pošumljavanje na globalnom nivou.	✗
<b>Potcilj 15.3</b> Do 2020. boriti se protiv dezertifikacije, obnavljati degradirano zemljište i tlo, uključujući zemljište pod uticajem dezertifikacije, suša i poplava, i težiti da se u svetu neutralizuje degradacija zemljišta.	✗
<b>Potcilj 15.4</b> Do 2030. osigurati očuvanje planinskih ekosistema, uključujući njihov biodiverzitet, kako bi se njihovi kapaciteti unapredili tako da pružaju suštinski značajnu korist za održivi razvoj.	✗
<b>Potcilj 15.5</b> Preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i, do 2020. godine, zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo izumiranje.	✓
<b>Potcilj 15.6</b> Promovisati pravednu i jednaku raspodelu koristi koja proističe iz korišćenja genetskih resursa i promovisati odgovarajući pristup takvim resursima, prema međunarodnom dogovoru.	✗
<b>Potcilj 15.7</b> Preduzeti hitne aktivnosti kako bi se okončali krivolov i trgovina zaštićenim životinjskim i biljnim vrstama i baviti se pitanjima potražnje i ponude nezakonitih proizvoda izrađenih od divljih životinja.	✗
<b>Potcilj 15.8</b> Do 2020. uvesti mere kako bi se sprečio i značajno umanjio uticaj invanzivnih stranih vrsta na kopnene i vodne ekosisteme te kontrolisati ili iskoreniti prioritetne vrste.	✗

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 15.9</b> Do 2020. integrisati vrednosti ekosistema i biodiverziteta u nacionalno i lokalno planiranje, razvojne procese, strategije za smanjenje siromaštva i izveštaje.	
<b>Potcilj 15.a</b> Mobilisati i značajno povećati finansijska sredstva iz svih izvora radi očuvanja i održivog korišćenja biodiverziteta i ekosistema.	
<b>Potcilj 15.b</b> Mobilisati značajna sredstva iz svih izvora i na svim nivoima kako bi se finansiralo održivo upravljanje šumama i pružili odgovarajući podsticaji zemljama u razvoju za unapređenje takvog upravljanja, uključujući očuvanje i pošumljavanje.	
<b>Potcilj 15.c</b> Unaprediti globalnu podršku naporima koji se ulažu u borbu protiv krivolova i trgovine zaštićenim vrstama, uključujući povećanje kapaciteta lokalnih zajednica da traže održive mogućnosti za život.	

U toku je izrada nekih od ključnih strateških dokumenata (npr. program razvoja šumarstva, program zaštite prirode) za postizanje cilja 15, pa ne mogu biti analizirani. S druge strane, Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, koja bi trebalo da bude jedan od ključnih strateških dokumenata za ostvarivanje cilja 15, nije primenjiva jer za nju nikada nije izrađen akcioni plan, pa ne postoje osnovne pretpostavke za njeno sprovođenje.

Sumiraćemo obuhvaćenost pojedinačnih potciljeva cilja 15 postojećim strateškim dokumentima u Srbiji.

**Potcilj 15.1** – Integrisan je u nekoliko strateških dokumenata, a najznačajniji su Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i Prostorni plan Republike Srbije 2010–2020. Osnovni strateški dokument za potcilj 15.1

trebalo bi da bude strategija ili program zaštite prirode, koji je trenutno u izradi. Povećanje površine zaštićenih područja je postavljeno kao jasan cilj u nacionalnim politikama sa

**Petnaesti cilj održivog razvoja je delimično razrađen u više sektorskih politika koje sadrže nacionalne ciljeve koji su direktno povezani sa potciljevima ovog cilja. Međutim, Srbiji danas nedostaju ključni strateški dokumenti za zaštitu biodiverziteta, i to planski dokument za zaštitu prirode, kao i strateški dokument kojim se uređuju razvoj i upravljanje šumama.**

kvantitativnim pokazateljem – 12% teritorije do 2020. godine. Cilj je manje ambiciozan od Aichi cilja 11 (Konvencija o biološkoj raznovrsnosti i Strateški plan za biodiverzitet od 2011. do 2020. godine) koji iznosi 17% kopnene teritorije pod zaštitom. Nedostaci strateškog okvira koje bi u narednom periodu trebalo rešiti odnose se

na jasnije određivanje ciljeva za razvoj ekoloških mreža (uključujući Evropsku ekološku mrežu u skladu sa Direktivom EU o staništima, Direktivom o pticama i Emerald mrežu u skladu sa Konvencijom o zaštiti evropske divlje flore i faune i prirodnih staništa) i restauraciju prirodnih staništa.

**Potcilj 15.2** – Novi program razvoja šumarstva koji bi trebalo da strateški pokrije taj potcilj je u izradi. Održivo korišćenje šuma je obuhvaćeno nacionalnim ciljevima u Nacionalnoj strategiji održivog korišćenja prirodnih resursa i Prostornom planu Republike Srbije 2010–2020. Postoji i kvantitativno definisan nacionalni pokazatelj koji se odnosi na povećanje šumske površine (2.000 ha godišnje). Socioekonomski aspekt šumarstva i njegov značaj za ruralno stanovništvo razrađen je u strateškim dokumentima te se u ciljevima naglašava potreba korišćenja svih funkcija šuma. Određeni nedostaci postoje u usaglašavanju šumarskog sektora i sektora zaštite prirode tako da bi u budućim strateškim dokumentima trebalo formulisati koherentnu definiciju održivog šumarstva.

**Potcilj 15.3** – Srbija je 2020. godine, u okviru Konvencije UN za borbu protiv dezertifikacije i degradacije zemljišta (UNCCD), podnela ciljeve u vezi sa Neutralnošću degradacije zemljišta (eng. Land Degradation Neutrality – LDN). Ti ciljevi su usklađeni sa potciljem 15.3. Nacionalni program aktivnosti za borbu protiv degradacije zemljišta i suše Republike Srbije je u izradi. Problem degradacije zemljišta obuhvata više strateških dokumenata (Prostorni plan Republike Srbije 2010–2020, Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa, Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja

Republike Srbije za period 2014–2024. godine, Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine). Za taj potcilj nisu postavljeni kvantitativni nacionalni pokazatelji, a osim toga, očigledno je da je neophodna i bolja međusektorska koordinacija radi usaglašavanja i konkretizacije politika koje se tiču zaštite zemljišta. Iako u Strategiji poljoprivrede i ruralnog razvoja postoji cilj koji se odnosi na sprečavanje degradacije zemljišta, u toj strategiji se potencira i povećanje stepena korišćenja zemljišta, što može uzrokovati određene kolizije sa politikama razvoja šumarstva i zaštite prirode.

**Potcilj 15.4** – Značaj očuvanja planinskih područja je prepoznat u Prostornom planu Republike Srbije, ali ne i u drugim dokumentima. Ciljevi i mere koji su dati u Prostornom planu uglavnom su usmereni na izgradnju infrastrukture, turističkih kapaciteta i ekonomski razvoj planinskih područja. Tako postavljeni ciljevi nisu u skladu sa potciljem 15.4 jer je u značajnoj meri zapostavljena potreba zaštite i očuvanja prirodnih resursa u planinskim područjima. Takođe, ti ciljevi nisu potpuno usklađeni sa okvirom za pristupanje EU, pogotovo u delu razvoja Evropske ekološke mreže Natura 2000. Za taj potcilj treba unaprediti i konkretizovati ciljeve nacionalnih politika u oblasti zaštite prirode i šumarstva.

**Potcilj 15.5** – Trenutno je obuhvaćen Nacionalnom strategijom održivog korišćenja prirodnih resursa, Strategijom poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine i Strategijom upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine, mada je ključni dokument za tu oblast u izradi (strategija, odnosno program zaštite

prirode). Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa sadrži veliki broj ciljeva koji su u vezi sa tim potciljem, ali nisu kvantifikovani u smislu potcilja 15.5. Nema većih neusklađenosti između sektorskih politika, ali je neophodna bolja koordinacija i saradnja pri razvoju politika u sektorima voda, šumarstva, zaštite prirode i drugih sektora koji utiču na prirodne resurse. U Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja su integrisane agroekološke mere i zaštita poljoprivrednih područja visoke prirodne vrednosti što je u skladu sa agrarnim politikama EU.

**Potcilj 15.6** – Srbija je nedavno ratifikovala Protokol iz Nagoje, čime su i stvoreni preduslovi za konkretniji razvoj politika u vezi sa pravednom podelom genetičkih resursa. Ta tema se samo načelno pominje u Nacionalnoj strategiji održivog korišćenja prirodnih resursa i Strategiji poljoprivrede i ruralnog razvoja tako da elementi potcilja 15.6 nisu razrađeni u nacionalnim strateškim dokumentima.

**Potciljevi 15.7 i 15.c** – Oblast sprečavanja ilegalne trgovine divljim vrstama razrađena je u Nacionalnoj strategiji održivog korišćenja prirodnih resursa bez konkretnih, kvantitativnih pokazatelja. Strategijom su postavljeni ciljevi i mere za sprečavanje nezakonitog korišćenja i trgovine vrstama, dok mere i ciljevi koje se odnose na tržište, odnosno ponudu i potražnju divljim vrstama (drugi element potcilja) nisu date. Dodatnu razradu javnih politika za taj potcilj trebalo bi realizovati u strateškim dokumentima iz oblasti lovstva i Programu zaštite prirode. Postojeći strateški dokumenti ne sadrže ciljeve koji bi se direktno odnosili na potcilj 15.c odnosno na podršku lokalnim zajednicama za razvoj alternativnih izvora

finansiranja, sa ciljem sprečavanja ilegalnih aktivnosti u vezi sa divljim vrstama. Određeni ciljevi Strategije, kao što je uključivanje lokalnog stanovništva u razvoj održivog turizma, na indirektnan način se mogu dovesti u vezu sa tim potciljem.

**Potcilj 15.8** – U Nacionalnoj strategiji održivog korišćenja prirodnih resursa definisani su ciljevi i konkretne mere za prevenciju i kontrolu invazivnih vrsta. Ti ciljevi i mere nisu kvantifikovani i ne daju konkretne nivoe suzbijanja i kontrole invazivnih vrsta koje bi trebalo dostići. Kontrola i suzbijanje invazivnih vrsta nisu integrisani u Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja. Strateški okvir za taj potcilj bi trebalo dalje razraditi u Strategiji i Programu zaštite prirode, ali i strateškim dokumentima u sektoru poljoprivrede.

**Potcilj 15.9** – Iako Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa postavlja cilj koji se odnosi na razvoj mehanizama za ekonomsku valorizaciju biodiverziteta i ekosistema, očigledno je da je ta oblast slabo zastupljena u strateškim dokumentima. Može se reći da je potcilj 15.9 samo delimično obuhvaćen nacionalnim politikama, a dati ciljevi nisu kvantifikovani. Dalju razradu i konkretizaciju te teme trebalo bi ostvariti u Strategiji i Programu zaštite prirode i Programu razvoja šumarstva.

**Potciljevi 15a i 15b** – Odnose se na povećanje finansiranja zaštite biodiverziteta i šuma i obuhvaćeni su Nacionalnom strategijom održivog upravljanja prirodnih resursa, u kojoj je dato nekoliko ciljeva koji se usmeravaju na povećanje finansiranja zaštite biodiverziteta i šuma, ali oni nisu kvantifikovani. Takođe, u Strategiji

poljoprivrede i ruralnog razvoja predviđeno je subvencionisanje zaštite biodiverziteta kroz agroekološke mere. Oba potcilja su samo

delimično razrađena u nacionalnim politikama i ne postoji jasna usklađenost između različitih sektorskih politika.

## Pravni okvir

**K**ao i u slučaju strateških dokumenata, može se reći da postoji zadovoljavajući zakonski okvir za postizanje cilja 15. Dostizanje potciljeva koji se direktno tiču zaštite biodiverziteta i prirodnih resursa (**15.1, 15.2, 15.3, 15.5, 15.7, 15.c**) generalno je dobro regulisano i omogućeno sektorskim zakonima koji se bave prirodom, šumama, divljači, ribljim fondom, vodama i zemljištem). Zakonom o zaštiti prirode i pratećim podzakonskim aktima propisani su mere zaštite vrsta i staništa, način korišćenja vrsta i okvir za uspostavljanje i upravljanje zaštićenim područjima. Zakonom o šumama propisani su očuvanje, planiranje i gajenje šuma i pošto se tim zakonom kao osnovni princip uvodi održivo korišćenje, time se u značajnoj meri podržava sprovođenje **potcilja 15.2**. Slično tome, Zakon o divljači i lovstvu i Zakon o održivom korišćenju ribljeg fonda, uvođenjem mera koje se zasnivaju na održivosti, podupiru sprovođenje **potciljeva 15.5. i 15.7**. Principi i mere zaštite voda propisane Zakonom o vodama direktno doprinose sprovođenju **potciljeva 15.1, 15.3 i 15.5** (za akvatična staništa i organizme). Zakonom o zaštiti zemljišta propisane su mere zaštite koje direktno doprinose postizanju potcilja 15.3, ali u širem smislu te mere doprinose i dostizanju **potciljeva 15.1, 15.2 i 15.5**.

**Potcilj 15.4** - Nije posebno regulisan zakonima jer planinska područja nisu nigde izdvojena kao prioritet u zaštiti.

**Potcilj 15.6** - Odnosi se na pravednu raspodelu genetičkih resursa i nije potpuno regulisan na-

Pravni okvir za očuvanje ekosistema i prirodnih resursa je delimično uspostavljen u nekoliko sektorskih zakona. Dostizanje potciljeva koji se direktno tiču zaštite biodiverziteta generalno je dobro regulisano i omogućeno sektorskim zakonima. Pravni okvir za potciljeve za očuvanje planinskih ekosistema, pravednu raspodelu genetičkih resursa, suzbijanje i kontrolu invazivnih vrsta, ekosistemske usluge i ekonomsko vrednovanje ekosistema i usmeravanje fondova u mere zaštite ekosistema i prirodnih resursa treba unaprediti.

cionalnim zakonodavstvom. Zakonska osnova za korišćenje genetičkih resursa postavljena je Zakonom o zaštiti prirode, ali ona ne omogućava potpuno sprovođenje tog potcilja.

Suzbijanje i kontrola invazivnih vrsta (**potcilj 15.8**) načelno su regulisani Zakonom o zaštiti prirode. U ovom slučaju nedostaju odredbe



ili podzakonski akti kojima bi se omogućilo sprovođenje konkretnih mera. Nedostatak je i nedovoljna regulisanost pitanja kojima se bavi taj potcilj u zakonskom okviru za poljoprivredu.

Ekosistemske usluge i ekonomsko vrednovanje ekosistema (**potcilj 15.9**) nisu regulisani nijednim zakonom. U Zakonu o zaštiti prirode ekosistemske usluge se pominju u definicijama, ali ne postoji nijedna konkretna odredba koja se odnosi na njih. U Zakonu o šumama su definisane funkcije šuma, koje se delimično mogu dovesti u vezu sa ekosistemskim uslu-

gama, ali su te zakonske odredbe nedovoljne u smislu ovog potcilja.

Finansijski mehanizmi neophodni za dostizanje **potciljeva 15.a i 15.b** delimično su definisani u Zakonu o zaštiti životne sredine i Zakonu o šumama. Tim zakonima se uspostavljaju budžetski fondovi koji bi trebalo da ostvare adekvatno finansiranje zaštite životne sredine, uključujući ekosisteme i šume. Konkretno zakonske odredbe ili podzakonski akti kojima bi se osiguralo usmeravanje fondova u mere zaštite ekosistema i prirodnih resursa, u skladu sa potciljevima, ne postoje.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR

**N**ajveći deo nadležnosti za dostizanje cilja 15 ima MZZS. Praktično svi potciljevi imaju elemente koji su u nadležnosti tog ministarstva, a za veći deo njih ono ima vodeću ulogu za njihovo dostizanje. Zavodi za zaštitu prirode su takođe značajne institucije sa dostizanje potciljeva koji se tiču zaštite prirode, pogotovo **15.1, 15.5, 15.7 i 15.8**.

Značajan deo nadležnosti za dostizanje cilja 15 ima i MPŠV. To ministarstvo je odgovorno za razvoj i sprovođenje politika iz oblasti poljoprivrede i poljoprivrednog zemljišta, šumarstva, lovstva i upravljanja vodama. Tako Uprava za šume ima značajan deo nadležnosti za dostizanje **potciljeva 15.2, 15.3, 15.7, 15b, 15.c**, a Republička direkcija za vode deo nadležnosti za ostvarenje **potciljeva 15.1, 15.3,**

**15.5, 15.9** u delu zaštite i očuvanja slatkovodnih ekosistema i vrsta. Uprava za poljoprivredno zemljište ima značajne nadležnosti za dostizanje **potcilja 15.3**, dok Uprava za agrarna plaćanja ima deo nadležnosti koje doprinose **potciljevima 15.4, 15.5 i 15.6**.

**Iako je cilj 15 prepoznat i integrisan u sektorske politike, resursi za njegovo dostizanje nisu dovoljni.**

Dva ministarstva imaju zakonski određene mehanizme saradnje koji se pre svega odnose na zajedničko donošenje podzakonskih akata. Primeri za to su akti koji se tiču zaštite vrsta (**potciljevi 15.5, 15.7**). Saradnja ministarstava je propisana i u odnosu na određivanje minimal-

ne količine vode u prirodnim staništima (**potcilj 15.1 i 15.5**), mere nesmetane komunikacije divljih životinja (**potcilj 15.5**), proglašavanje invazivnih vrsta (**potcilj 15.7**) i načine rada banke gena (**potcilj 15.6**). Takođe, ta ministarstva zajednički određuju karte erozije i eroziona područja (**potcilj 15.3**).

Zainteresovane strane se uključuju u strateške i zakonske dokumente uglavnom na nivou zakonskog minimuma. Ministarstva uključuju javnost putem javnih rasprava i javnih uvida u predložena dokumenta. Povremeno, OCD se uključuju i u formalne radne grupe za izradu predloga dokumenata. Mali broj OCD je aktivno uključeno u procese donošenja javnih politika, pre svega zbog toga što ne postoje jasni mehanizmi za njihovo uključivanje.

Raspoloživi ljudski resursi u oblasti zaštite prirode, ekosistema i vrsta generalno su nedovoljni, pogotovo kada se uzme u obzir kompleksnost te oblasti i prilično zahtevno definisan cilj 15. Trenutni kapaciteti MZŽS nisu dovoljni za efikasno dostizanje cilja 15. Ministarstvo raspolaže sa svega nekoliko eksperata koji su angažovani na zahtevnim i kompleksnim oblastima kao što su uspostavljanje i upravljanje zaštićenim područjima i uspostavljanje evropske ekološke mreže Natura 2000.

I drugim ministarstvima sa nadležnostima za cilj 15 nedostaju eksperti za pitanja zaštite ekosistema i vrsta.

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR

**P**recizan okvir za praćenje sprovođenja mera u strateškim dokumentima koji su analizirani u odnosu na cilj 15 uglavnom nedostaje. Prostornim planom Republike Srbije sa Programom implementacije dat je precizan okvir sa definisanim nadležnostima i rokovima za praćenje pokazatelja, uključujući i pokazatelje koji su u vezi sa zaštitom ekosistema (zaštićena područja – **potcilj 15.1**). Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa sadrži veliki broj pokazatelja, ali ne precizira na koji način oni treba da se prate, kojom dinamikom i u čijoj je to nadležnosti. U Strategiji poljoprivrede i

Praćenje sprovođenja cilja 15 delimično je omogućeno postojećim mehanizmima. Postoji samo nekoliko pokazatelja koji se sistematski prate i koji su u direktnoj vezi sa potciljevima cilja 15. Za veliki broj potciljeva i dalje ne postoje adekvatni mehanizmi za praćenje, iako postoje osnovni kapaciteti i preduslovi za prikupljanje tih podataka.

ruralnog razvoja uz predložene pokazatelje dati su i predviđeni izvor informacija, jedinica mere, bazna vrednost i ciljna vrednost.

Strategijom upravljanja vodama predviđena je izrada akcionog plana kojim će biti precizirano sprovođenje mera i njihovo praćenje, međutim taj akcioni plan još nije izrađen. Određeni po-

kazatelji, koji su u vezi sa ciljem 15, definisani su Pravilnikom o nacionalnoj listi pokazatelja zaštite životne sredine.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu)

15.1	15.2	15.3	15.4	15.5	15.6	15.7	15.8	15.9	15.a	15.b	15.c

U nacionalnoj bazi za praćenje ispunjavanja ciljeva održivog razvoja koju vodi RZS postoje pokazatelji i podaci za samo tri **potcilja: 15.1, 15.a i 15.b**, s tim što se kao pokazatelj za potciljeve 15.a i 15.b koriste isti podaci. Pokazatelj koji se prati za potcilj 15.1 je *područja pod šumama kao udeo u ukupnoj kopnenoj površini*. Izvor podataka za taj pokazatelj je FAO – Organizacija za hranu i poljoprivredu, a podaci su dostupni od 2000. godine za periode od pet godina. **Za potciljeve 15.a i 15.b** koristi se pokazatelj *zvanična razvojna pomoć i javni rashodi za očuvanje i održivo korišćenje biodiverziteta i ekosistema*. Izvor podataka je Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), a podaci su dostupni od 2002. godine na godišnjem nivou.

Za preostale pokazatelje predviđene metodologijom UN u Srbiji postoje osnovni kapaciteti za primenu sledećih pokazatelja:

» 15.1.2 – *važna područja za zaštitu kopnenog i akvatičnog biodiverziteta koja su obuhvaćena zaštićenim područjima* – podacima raspoložu SEPA i zavodi za zaštitu prirode;

» 15.2.1 – *napredak u primeni održivog upravljanja šumama* – postoje osnovni kapaciteti i podaci koje treba dodatno mobilisati i procesuirati;

» 15.3.1 – *proporcija degradiranog zemljišta* – SEPA prati osnovne pokazatelje o zemljištu (sadržaj organskog ugljenika, promena načina korišćenja zemljišta). U Izveštaju o primenjenoj metodologiji i identifikaciji ciljeva za postizanje neutralnosti degradacije zemljišta u Republici Srbiji opisana je metodologija utvrđivanja pokazatelja 15.3.1 i data je njegova vrednost (6,47%);

» 15.4.1 – *pokrivenost zaštitom važnih područja za planinski biodiverzitet i 15.4.2. planinski zeleni indeks* – podaci koji bi se mogli upotrebiti za primenu tih pokazatelja postoje u SEPA i u zavodima za zaštitu prirode;

» 15.5.1 – *indeks crvenih lista* – u poslednjih nekoliko godina aktivirana se izrada crvenih knjiga u Srbiji pa je stvorena osnova za primenu tog pokazatelja;

- » 15.6.1 – broj zemalja koje su usvojile zakonske, administrativne i političke okvire za obezbeđivanje pravedne i ravnopravne podele dobiti – ratifikacijom Protokola iz Nagoje stvoreni su uslovi i za primenu tog pokazatelja;
- » 15.7.1 i 15.c.1 – udeo ilegalne trgovine u ukupnoj trgovini divljim vrstama – osnovni podaci postoje u MZŽS, ali treba unaprediti zakonski okvir za evidenciju i praćenje te trgovine.
- » 15.9.1 – (a) broj zemalja koje su postavile nacionalne ciljeve u skladu sa Aichi ciljem 2 u svojim strategijama zaštite biodiverziteta i (b) integracija biodiverziteta u nacionalne računovodstvene i izveštajne mehanizme – Srbija još uvek nije uspostavila zakonski okvir za ekonomsko vrednovanje ekosistema, a određeni kapaciteti u nadležnim institucijama su stvoreni sprovođenjem međunarodnih projekata.

Zakonski okvir i administrativni kapaciteti u Srbiji su nedovoljno pripremljeni za primenu sledećih pokazatelja:

- » 15.8.1 – procenat zemalja koje su usvojile relevantnu nacionalnu legislativu i obezbeđuju adekvatne resurse za prevenciju i kontrolu invazivnih vrsta – Srbija još nije razvila adekvatan zakonski okvir za prevenciju i kontrolu invazivnih vrsta iako su se u naučnom sektoru razvili određeni kapaciteti za temu invazivnih vrsta;
  - » 15.9.1 – (a) broj zemalja koje su postavile nacionalne ciljeve u skladu sa Aichi ciljem 2 u svojim strategijama zaštite biodiverziteta i (b) integracija biodiverziteta u nacionalne računovodstvene i izveštajne mehanizme – Srbija još uvek nije uspostavila zakonski okvir za ekonomsko vrednovanje ekosistema, a određeni kapaciteti u nadležnim institucijama su stvoreni sprovođenjem međunarodnih projekata.
- U odnosu na Eurostatovu bazu podataka, u Srbiji se prati jedan pokazatelj relevantan za cilj 15: udeo šumskog zemljišta. Za praćenje postizanja potciljeva održivog razvoja u okviru cilja 15 u Srbiji, među pokazateljima definisanim u Bazi Mreže rešenja za održivi razvoj Fondacije Bertelsman relevantni su sledeći:
- » prosečna površina područja od značaja za kopneni biodiverzitet koja su obuhvaćena zaštitom (slično sa UN pokazateljem 15.1.2),
  - » prosečna površina područja od značaja za slatkovodni biodiverzitet koja su obuhvaćena zaštitom (slično sa UN pokazateljem 15.1.2),
  - » trajna deforestacija (% ukupne površine pod šumom, petogodišnji prosek) i
  - » indeks crvene liste (slično sa UN pokazateljem 15.5.1).

# Preporuke

1. Obezbediti bolju saradnju i koordinaciju različitih sektora (zaštita prirode, šumarstvo, upravljanje vodama, energetika, poljoprivreda, saobraćaj i dr.) prilikom izrade strateških dokumenata koji se tiču zaštite i korišćenja prirodnih resursa.
2. Jasno i eksplicitno integrisati COR u strateške dokumente čija je izrada planirana u narednom periodu. To se pre svega odnosi na program razvoja šumarstva i program zaštite prirode koji su u izradi.
3. Definisati odgovarajuće pokazatelje za ciljeve iz nacionalnih planskih dokumenata koji su u vezi sa COR, koji bi omogućili i praćenje COR, metodologiju prikupljanja podataka sa dinamikom prikupljanja i odgovorne institucije.
4. U buduće strateške dokumente adekvatnije integrisati:
5. ciljeve i mere za zaštitu planinskih područja (potcilj 15.4),
6. specifične ciljeve i mere za unapređenje kontrole korišćenja i sprečavanje ilegalne trgovine zaštićenim vrstama (potcilj 15.7)
7. specifične ciljeve i mere za sprečavanje unošenja i kontrolu invazivnih vrsta (potcilj 15.8), kao i mere za podršku razvoju alternativnih izvora prihoda za lokalno stanovništvo sa ciljem sprečavanja ilegalnog, odnosno neodrživog korišćenja divljih vrsta (potcilj 15.c),
8. principe ekosistemskih usluga i konkretne mere za njegovo sprovođenje (potcilj 15.9).
9. Osim strateškog, unaprediti i zakonski okvir za postizanje ciljeva, što se naročito odnosi na jasno definisanje invazivnih vrsta i mera za njihovu kontrolu (potcilj 15.8) i na uvođenje koncepta ekosistemskih usluga u zakone koji se tiču prirodnih resursa (potcilj 15.9).
10. Unaprediti saradnju i povezanost institucija koje prikupljaju podatke za COR 15 kako bi se ostvarilo efikasno praćenje pokazatelja za pojedine potciljeve.
11. Izmeniti i dopuniti Pravilnik o nacionalnoj listi pokazatelja zaštite životne sredine kako bi se postojeći pokazatelji adaptirali tako da budu direktno povezani sa međunarodno definisanim pokazateljima za potciljeve i kako bi se razvili novi pokazatelji za određene potciljeve koji do sada nisu postojali (npr. potcilj 15.4 i 15.9).



Cilj broj 16:

# MIR, PRAVDA I SNAŽNE INSTITUCIJE



## **Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi delotvorne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima**

Svrha cilja održivog razvoja 16 (COR 16) jeste da se smanje nestabilnosti i sukobi u društvu, ojačaju institucije i omogući širok pristup pravdi, što predstavlja horizontalne preduslove za dostizanje inkluzivnih društava u kojima je kvalitet života visok, a održiv razvoj moguć. Pomenute dimenzije COR 16 neizostavne su karakteristike savremenih demokratskih društava, a globalni izazovi i rizici, kao što je izbijanje pandemije COVID-19, mogu samo jače da ispolje postojeće slabosti, ali i da dodatno ukažu na važnost odgovornih, snažnih i inkluzivnih institucija, pogotovo kada su u pitanju najranjivije grupe.

Prema poslednjem izveštaju Evropske komisije, i dalje su izraženi slučajevi pretnji i nasilja nad različitim grupama u društvu, između ostalog, prema novinarima, braniocima ljudskih prava, pripadnicima LGBT populacije, ženama žrtvama nasilja u porodici i deci koja su smeštena u institucije za pomoć deci sa smetnjama u razvoju.



Ustavna reforma čiji je cilj jačanje i nezavisnost sudstva od političkog uticaja i dalje traje, a 2020. godine je usvojena strategija sa ciljem razvoja pravosuđa. Osnovna prava i slobode i funkcionisanje medija goruće su teme, pa iako je 2020. godine usvojena dugoočekivana medijska strategija, tek ostaju da se vide rezultati njene primene i napredak u domenu slobode izražavanja. Slično je i sa prevencijom i borbom protiv korupcije, budući da se novi antikorupcijski zakon primenjuje tek odnedavno, te da nema napretka u broju okončanih slučajeva korupcije na visokom nivou. Prema indeksu percepcije korupcije, Srbija je 2019. godine rangirana kao 91. od 198 država, sa istim skorom (39/100) kao i 2012. godine. Pitanja pravosuđa, osnovnih prava i borbe protiv korupcije su među glavnim prioritetima procesa pristupanja Srbije EU. U sferi borbe protiv organizovanog kriminala, nizak je broj osuđujućih presuda za trgovinu oružjem, kao i broj slučajeva zaplene i oduzimanja imovine, dok se prema izveštaju Komisije broj osuđujućih presuda za pranje novca povećao u odnosu na 2018. godinu.

Reforma javne uprave u Srbiji sprovodi se u kontinuitetu već godinama, kao sveobuhvatan proces reformi više kompleksnih upravnih podsistema. Iako je zakonski regulisano Zakonom o planskom sistemu i Zakonom o državnoj upravi, inkluzivno kreiranje javnih politika i propisa, zasnovano na podacima i dokazima, još uvek je u razvitku, dok je pristup informacijama nastalim u radu organa javne vlasti otežan čestim nepostupanjem ili ćutanjem uprave na zahteve za slobodan pristup informacijama od javnog značaja.

Konačno, prema Godišnjem izveštaju poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. godinu, najveći broj pritužbi za diskriminaciju odnosio se na invaliditet, zdravstveno stanje i pol kao lično svojstvo, a među prvih pet su i starosno doba i članstvo u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama.

## Okvir javnih politika

**Tabela 17** – Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 16 (prema potciljevima)

POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 16.1</b> Svuda značajno smanjiti sve oblike nasilja i sa njima povezane stope smrtnih slučajeva.	
<b>Potcilj 16.2</b> Okončati zloupotrebu, eksploataciju, trgovinu i sve oblike nasilja i torture dece.	



POTCILJ	OKVIR JAVNIH POLITIKA
<b>Potcilj 16.3</b> Promovisati vladavinu prava na nacionalnom i međunarodnom nivou i osigurati jednak pristup pravdi za sve.	✓
<b>Potcilj 16.4</b> Do 2030. značajno smanjiti nezakonite tokove novca i oružja, poboljšati pronalaženje i vraćanje ukradene imovine i boriti se protiv svih oblika organizovanog kriminala.	✓
<b>Potcilj 16.5</b> Značajno smanjiti korupciju i podmićivanje u svim njihovim pojavnim oblicima.	✍
<b>Potcilj 16.6</b> Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima.	✍
<b>Potcilj 16.7</b> Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima.	✍
<b>Potcilj 16.8</b> Proširiti i povećati učešće zemalja u razvoju u institucijama globalnog upravljanja.	○
<b>Potcilj 16.9</b> Do 2030. svima obezbediti zakonski identitet, uključujući registraciju prilikom rođenja.	✍
<b>Potcilj 16.10</b> Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima.	✍
<b>Potcilj 16.a</b> Osnažiti relevantne nacionalne institucije, između ostalog i međunarodnom saradnjom, za izgradnju kapaciteta na svim nivoima, posebno u zemljama u razvoju, radi sprečavanja nasilja i borbe protiv terorizma i kriminala.	○
<b>Potcilj 16.b</b> Promovisati i sprovesti nediskriminatorne zakone i politike radi postizanja održivog razvoja.	✍

U nastavku su predstavljeni ključni strateški dokumenti prema potciljevima, osim za one potciljeve koji nisu primenljivi u Srbiji.

**Potcilj 16.1 i 16.2** – Sprečavanje nasilja nije uređeno sveobuhvatno, jedinstvenim okvirom. Više različitih strateških dokumenata definiše pravac javnih politika čiji je cilj sprečavanje različitih oblika nasilja.

Donedavno, u Srbiji nije postojala posebna strategija zaštite dece, što je promenjeno usvajanjem Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja u junu 2020. godine sa trogodišnjim važenjem. Opšti cilj te strategije je da obezbedi sveobuhvatan odgovor društva na nasilje prema deci, (1) prevencijom i sistematskim radom na promeni vrednosti, stavova i ponašanja, (2) intervencijama usmerenim

ka zaštiti dece od nasilja i (3) normativnim okvirom, institucionalnim i organizacionim mehanizmima. Strategija detaljno obrazlaže različite vidove nasilja i zloupotrebe, počevši od eksploatacije deteta, nasilja u porodici, u obrazovno-vaspitnim ustanovama, u ustanovama socijalne zaštite, u društvenoj zajednici, u digitalnom i medijskom prostoru. Samim tim, iako relativno kratkog roka, tom strategijom je obezbeđen zavidan stepen obuhvaćenosti potcilja 16.2. S druge strane, Nacionalna strategija za borbu protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama tretira konkretno pitanje nasilja u vezi sa sportskim događajima, ali je period njenog važenja bio od 2013. do 2018. godine. Strategija policije u zajednici usvojena je takođe 2013. godine i počiva na vrednostima saradnje policije i lokalne zajednice u rešavanju zajedničkih bezbednosnih problema i tretira pitanje prevencije nasilja. Ta strategija nema formalno trajanje, a poslednji Akcioni plan za njeno sprovođenje odnosi se na 2015. i 2016. godinu. Zbog toga se postavlja pitanje u kojoj meri pomenuti strateški okviri doprinose ostvarivanju potcilja 16.1. Takođe, relevantan strateški okvir za ove potciljeve predstavlja važeća Strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštite žrtava za period 2017–2022. godine, koja se, osim unapređenja prevencije, proaktivnog sistema otkrivanja slučajeva, efikasnog procesuiranja i pravne zaštite žrtava, fokusira i na dugoročno održive programe pomoći i podrške žrtvama i njihovom socijalnom uključivanju. Konačno, Akcionim planom za Poglavlje 24 u okviru prelaznog merila 8 predviđene su brojne aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima do 2022. godine (poslednja revizija usvojena 2020. godine).

**Potcilj 16.3** – Najsvežija novina u pogledu strateškog okvira jeste usvajanje Strategije razvoja pravosuđa za period 2020–2025. godine i Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela u Republici Srbiji za isti period, koje sadrže i taj potcilj. Prva pomenuta strategija usvojena je iz razloga razvoja pravosuđa kao jednog od dugi niz

**Nacionalni prioriteti dokumenata javnih politika u Srbiji u velikoj meri razrađuju potciljeve COR 16. Međutim, pojedini potciljevi ili su delimično obuhvaćeni nacionalnim strateškim dokumentima, ili su predmet više različitih dokumenata, ili strateški okvir potpuno izostaje.**

godina proklamovanih strateških prioriteta u obezbeđivanju vladavine prava i pravne sigurnosti i nastavak je drugih strateških dokumenata u toj oblasti (Nacionalna strategija reforme pravosuđa za period 2006–2011. i Nacionalna strategija reforme pravosuđa za period 2013–2018. godine). S tim u vezi, u Strategiji se navodi da je ona korak ka okončanju tog reformskog procesa i stavlja se fokus na jačanje nezavisnosti i samostalnosti, unapređenje nepristrasnosti, odgovornosti, stručnosti, efikasnosti, transparentnosti i dostupnosti pravosuđa i razvoj e-pravosuđa. Pojedine oblasti te strategije sadržane su u određenoj meri u drugim dokumentima javnih politika, pre svega u Akcionom planu za Poglavlje 23 koji u posebnom potpoglavlju posvećenom pravosuđu nizom prelaznih merila predviđa mnoštvo aktivnosti sa ciljem reforme (revidiran Akcioni plan usvojen je u julu 2020. godine). Samim tim, Akcioni plan za Poglavlje 23 jedan je od ključnih dokumenata u oblasti vladavi-

ne prava za dostizanje potcilja 16.3. Opšti cilj Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela u Republici Srbiji jeste unapređenje položaja žrtava i svedoka u krivičnopravnom sistemu Srbije u skladu sa standardima EU, a osim pitanja reforme kaznenopravnog i pravosudnog sistema, odnosi se u određenoj meri i na sistem socijalne zaštite, ljudskih prava i obrazovanja. Ostali strateški dokumenti u kojima se pronalazi potcilj 16.3 jesu Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina usvojena 2016. godine, Strategija razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine i Strategija za smanjenje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji do 2020. godine.

**Potcilj 16.4** – Nedavno usvojena Strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma za period 2020–2024. godine direktno se odnosi na sprečavanje pranja novca, širenja oružja za masovno uništenje, unošenja u finansijski i nefinansijski sistem nelegalno stečene imovine i kažnjavanje izvršilaca tih krivičnih dela. S druge strane, novousvojena Strategija kontrole malog i lakog oružja u Republici Srbiji za period 2019–2024. godine ima cilj da smanji pretnju od nelegalnog posedovanja i zloupotrebe malog i lakog oružja, municije i eksploziva za civilnu upotrebu. Samim tim pomenuta strateška dokumenta odgovaraju sadržini potcilja 16.4 i popunjavaju vakuum koji je nastao istekom prethodnih strateških dokumenata. S druge strane, Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala daje najširi okvir za jačanje saradnje i kapaciteta i za harmonizaciju sa međunarodnim standardima u borbi protiv organizovanog kriminala. Međutim, usvojena 2009. godine i bez važećeg

akcionog plana, ta strategija nema trenutnu relevantnost za COR 16. Konačno, Akcioni plan za Poglavlje 24 u delovima koji se odnose na borbu protiv organizovanog kriminala detaljnije se bavi pitanjima potcilja 16.4 i predviđa sprečavanje nezakonite trgovine oružjem, pranja novca, finansiranja terorizma i konfiskovanje imovine stečene kriminalom.

**Potcilj 16.5** – Delimično je obuhvaćen postojećim strateškim okvirom. Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije, krovni strateški dokument u toj oblasti, važila je u periodu od 2013. do 2018. godine i predviđala je sistemske mere za jačanje institucionalnog i zakonskog okvira i kapaciteta za borbu protiv korupcije. Istekom strategije koja sveobuhvatno usmerava pravac antikorupcijske politike u narednom višegodišnjem periodu, drugi važeći dokumenti javnih politika tretiraju tu oblast u određenom obimu. Na primer, važećim Akcionim planom za sprovođenje Strategije reforme javne uprave (2018–2020) predviđeno je nekoliko aktivnosti za jačanje etičkih standarda zaposlenih u javnoj upravi i smanjenje korupcije jačanjem mehanizama prevencije. Međutim, Akcionim planom za Poglavlje 23, u potpoglavlju o borbi protiv korupcije, predviđene su iste ili slične obaveze kao i Akcionim planom pomenute nacionalne strategije, te se u Akcionom planu za Poglavlje 23 prate aktivnosti koje su zajedničke za oba planska dokumenta. Ostali dokumenti javnih politika relevantni za taj potcilj jesu Strategija razvoja interne finansijske kontrole u javnom sektoru za period 2017–2020. godine i Program razvoja javnih nabavki za period 2019–2023. godine.

**Potcilj 16.6** – Većim delom je pokriven još uvek važećom Strategijom reforme javne

uprave i njenim Akcionim planom za period 2018–2020. godine (novi strateški dokument za period nakon 2021. godine je trenutno u procesu izrade). Strategijom je predviđen sveobuhvatan pristup reformi javne uprave u njenim različitim oblastima i sistemima, dok je jedan od prioriternih ciljeva povećanje participacije građana i transparentnosti, unapređenje etičkih standarda i odgovornosti u obavljanju poslova javne uprave, kojim su opredeljene i konkretne reformske mere i aktivnosti. Međutim, s obzirom na to da je u pitanju sveobuhvatna strategija, fokus je takođe i na reformi službeničkog sistema i upravljanju ljudskim resursima, unapređenju upravljanja javnih finansija, poslovnog okruženja i kvaliteta javnih usluga. Za pojedine od tih oblasti koje su obuhvaćene Strategijom reforme javne uprave usvojeni su posebni dokumenti javnih politika kojima se detaljnije razrađuju reformski prioriteti. Samim tim, za potcilj *delotvorne, odgovorne i transparentne institucije*, relevantan okvir javnih politika čine i Program reforme upravljanja javnim finansijama, Program razvoja elektronske uprave, Strategija razvoja interne finansijske kontrole u javnom sektoru, Program razvoja javnih nabavki, Strategija regulatorne reforme i unapređenja sistema upravljanja javnim politikama, Strategija stručnog usavršavanja državnih službenika Strategija stručnog usavršavanja zaposlenih u jedinicama lokalne samouprave.

**Potcilj 16.7** – U uskoj je vezi sa **potciljem 16.6**, odnosno strateškim okvirom za reformu javne uprave, budući da su participativno i inkluzivno donošenje odluka delom pokriveni Strategijom reforme javne uprave kroz meru za unapređenje uslova učešća javnosti u radu javne uprave i povećanje dostupnosti informacija

o radu uprave. Ipak, Strategija regulatorne reforme i unapređenja sistema upravljanja javnim politikama, koja ističe 2020. godine, direktno je usmerena na reformu procesa donošenja odluka koji treba da bude zasnovan na činjenicama, a unapređenje uloge građana i privrede u kreiranju javnih politika, donošenju propisa i unapređenju kvaliteta administrativnih procedura predstavlja jedan od ciljeva tog dokumenta. S tim u vezi, Vlada je u julu 2019. godine usvojila Program za pojednostavljenje administrativnih postupaka i regulative „e-papir“ za period 2019–2021. godina, u kojem se detaljnije razrađuju ciljevi Strategije regulatorne reforme, odnosno fokusira se na optimizaciju i efikasnost administrativnih postupaka, to jest pružanja usluga. Konačno, treba reći da je u Akcionom planu za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu za period 2018–2020. godine predviđen niz obaveza definisanih u saradnji sa civilnim društvom koje se tiču otvorenih podataka i fiskalne transparentnosti, integriteta vlasti, javnih usluga, pristupa informacijama i učešća javnosti. Tako je taj akcioni plan relevantan u za **potciljeve 16.6 i 16.7** i za **potcilj 16.10**, o kome će biti reći u nastavku teksta.

**Potcilj 16.9** – Potcilj je samo delimično pokriven Strategijom socijalnog uključivanja Roma i Romkinja za period od 2016. do 2020. godine. Romski deo populacija smatra se jednim od najugroženijih kad je u pitanju osiguranost zakonskog identiteta. Međutim, razlog za usvajanje Strategije nalazi se pre svega u omogućavanju socijalne uključenosti romske populacije, koja podrazumeva smanjenje siromaštva, suzbijanje diskriminacije i pun pristup ostvarivanju ljudskih prava, sa fokusom na posebnim oblastima značajnim

za socijalno uključivanje: obrazovanje, zapošljavanje, stanovanje, zdravlje, socijalna zaštita. Samim tim, zakonski identitet nije u obuhvatu te strategije, ali se njome daju preduslovi za šire ostvarivanje pitanja zakonskog identiteta i registracije prilikom rođenja, odnosno upisa u matične knjige.

**Potcilj 16.10** – U Srbiji ne postoji poseban okvir javnih politika koji ciljano tretira pitanje ostvarivanja prava na pristup informacijama, a to pravo je garantovano postojećim zakonskim okvirom. Ipak, još uvek važeća Strategija reforme javne uprave i Akcioni plan za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu predviđaju konkretnije reformske mere radi dostizanja višeg nivoa prava na pristup informacijama od javnog značaja. Naime, akcioni planovi za oba dokumenta predviđaju aktivnosti organa javne uprave čiji je cilj unapređenje proaktivne transparentnosti putem informatora o radu, odnosno izrada informacionog sistema za pristupanje, obradu i prezentovanje informatora. Većim proaktivnim objavljivanjem očekuje se smanjenje broja žalbi povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, odnosno manje povreda prava uopšte. Dodatno, Akcioni plan Partnerstva predviđa i zakonske izmene koje bi omogućile pomenu to unapređenje informatora i rešavanje drugih problema iz prakse ostvarivanja prava na pristup informacijama, koja se između ostalog tiču i jačanje uloge poverenika. Proces izmena zakonskog okvira i dalje je u toku. Osim toga, u Akcionom planu se definišu i druge obaveze koje su od značaja za veću transparentnost i pristup informacijama, pre svega u domenu otvaranja podataka javnog sektora i fiskalne transparentnosti.

Vlada je u februaru usvojila Strategiju razvoja sistema javnog informisanja za period 2020–2025. godine (prethodna strategija je važila do 2016. godine), u čijoj izradi su učestvovali i naučne institucije, OCD, predstavnici i osnivači medija. Ciljevi tog dokumenta usmereni su na poboljšanje uslova za rad novinara i medija, uspostavljanje održivog i fer medijskog tržišta slobodnog od političkog uticaja, zaštitu institucija od spoljnih pritisaka i unapređenje znanja i digitalnih kompetencija građana, institucija, medija, novinara i medijskih radnika.

**Potcilj 16.b** – Strateški okvir za sprovođenje javnih politika čine, pre svega, Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije i Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine. Prva Strategija pristupa pitanju sprečavanja i smanjenja diskriminacije sveobuhvatno, odnosno svih njenih pojava oblika prema svim licima sa posebnim osvrtom na ranjive grupe – nacionalne manjine, žene, LGBT osobe, osobe sa invaliditetom, starije, decu, izbeglice, interno raseljena lica, ugrožene migrante, pripadnike različitih veroispovesti i lica čije zdravstveno stanje može biti osnov diskriminacije, a u odnosu na koje su definisani i posebni ciljevi. S druge strane, antidiskriminatorne mere i ciljevi utkani su u sva tri opšta strateška cilja Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost, odnosno unapređenje položaja višestruko diskriminisanih i ranjivih grupa žena, povećanje ravnopravnosti žena i muškaraca primenom politika i mera jednakih mogućnosti i sistemsko uvođenje rodne perspektive u usvajanje, sprovođenje i praćenje javnih politika. Osim toga, u Strategiji za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, kao opšti cilj se definiše izjednačavanje moguć-

nosti osoba sa invaliditetom u uživanju svih građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uz puno poštovanje njihovog dostojanstva i individualne autonomije,

obezbeđivanje nezavisnosti, slobode izbora i pune i efektivne participacije u svim oblastima društvenog života, uključujući i život u zajednici. Ovaj dokument je relevantan i za COR 10.

## Pravni okvir

I majući u vidu da cilj 16 ima 12 potciljeva, koji se odnose na različite segmente društava i javne uprave, čitav niz zakona i podzakonskih akata zaokružuje pravni okvir u tim oblastima. Iako su osnovna načela koja se odnose na većinu potciljeva cilja 16 postavljena u samom Ustavu Republike Srbije, poput prava na pravično suđenje, pravne sigurnosti, prava na jednaku zaštitu prava i na pravno sredstvo, zaštite ljudskih i manjinskih prava i sloboda, zaštite podataka o ličnosti, prava deteta itd., dalja razrada je predviđena posebnim zakonima i podzakonskim aktima. Određeni broj propisa je usvojen u daljoj prošlosti i već duži niz godina uređuje ta pitanja, dok su drugi propisi usvojeni u proteklom periodu kao potpuno novi ili kao izmene i dopune postojećih. U nastavku su predstavljeni ključni zakoni kojima su uređena pitanja relevantna za cilj 16.

Krivični zakonik je krovni propis kojim se uređuje krivično zakonodavstvo u Srbiji, odnosno krivična dela, krivične sankcije i ostali elementi krivičnog prava. Poslednje izmene tog propisa usvojene 2019. godine kada je, osim brojnih drugih izmena, u Srbiji (ponovo) uvedena kazna doživotnog zatvora za najteža krivična dela i najteže oblike teških krivičnih dela. Njegove izmene je pratila

i izmena Zakonika o krivičnom postupku. Sa ciljem da se svim licima omogući delotvoran i jednak pristup pravdi, 2018. godine je usvojen Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći kojim su uređeni besplatna pravna pomoć za građane i načini ostvarivanja i pružanja pomoći.

Porodičnim zakonom je izričito zabranjeno nasilje u porodici kao oblik ponašanja kojim je član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice, i predviđen je niz mera zaštite članova porodice od nasilja. Takođe, njime je usta-

**Pravni okvir za COR 16 je delimično uspostavljen. Iako je usvojen veliki broj propisa kojima se uređuju oblasti relevantne za taj cilj, neophodno je dalje raditi na usklađivanju normativnog okvira sa međunarodnim standardima i pravom EU, a naročito dalje unapređivati transparentnost rada institucija, nezavisnost pravosuđa, sprečavanje korupcije i ostvarivanje prava građana.**

novljena obaveza države da preduzme sve potrebne mere za zaštitu deteta od zanemarivanja, fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja i od svake vrste eksploatacije.

Osim toga, 2016. godine je usvojen Zakon o sprečavanju nasilja u porodici koji se primenjuje od 1. juna 2017. godine. Njime su uređeni sprečavanje nasilja u porodici i postupanje državnih organa i ustanova i pružanju zaštite i podrške žrtvama tog oblika nasilja. Kako bi se ostvario osnovni cilj proklamovan tim propisom – da se omogući delotvorno sprečavanje nasilja u porodici i hitna, blagovremena i delotvorna zaštita i podrška žrtvama, Zakonom su identifikovani organi i ustanove koje bi trebalo pre svega da spreče nasilje u porodici, a ako se ono dogodi, i da pruže zaštitu i podršku žrtvama nasilja. Takođe, primena tog zakona se odnosi i na određena krivična dela, čime se povezuje sa Krivičnim zakonikom. Zakon o zabrani diskriminacije sadrži odredbe o zabrani diskriminacije dece, pa je tako propisano da je zabranjeno diskriminisati dete, odnosno maloletnika prema određenim statusima, to jest ličnim svojstvima samog deteta, roditelja, staratelja i članova porodice. Osim tog krovnog zakona u oblasti zabrane diskriminacije, Zakonom o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom uređeni su opšti režim zabrane diskriminacije po osnovu invalidnosti, posebni slučajevi diskriminacije osoba sa invaliditetom, postupak zaštite osoba izloženih diskriminaciji i mere koje se preduzimaju radi podsticanja ravnopravnosti i socijalne uključenosti osoba sa invaliditetom (propis je relevantan i za COR 10). Takođe, Zakonom o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima predviđene su posebne mere koje se sprovode prema učiniocima krivičnih dela protiv polne slobode izvršenih prema maloletnim licima određenih istim zakonom i uređuje vođenje posebne evidencije lica osuđenih za ta krivična dela.

Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, kojim se utvrđuju mere za sprečavanje nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama i u vezi sa sportskim priredbama, kao i obaveze organizatora i ovlašćenja nadležnih organa u sprovođenju tih mera, izmenjen je 2018. godine. Tim izmenama je proširen obuhvat aktivnosti koje se smatraju nasiljem i nedoličnim ponašanjem na sportskim priredbama. Konkretno, poslednjim izmenama se sankcionišu i posedovanje, u dolasku ili odlasku sa sportske priredbe, pirotehničkih sredstava, predmeta i sredstava kojima može da se ugrozi bezbednost i maskiranje lica radi prikriivanja identiteta u slučaju vršenja bilo kog oblika nasilja. Drugi važan segment izmena i dopuna zakona jeste pooštavanje kaznenih odredaba za nepoštovanje propisa, koje se odnose i na sportske saveze, klubove i druge organizatore i na fizička lica koja su posetioci sportskih priredbi.

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, kojim se uređuju obrazovanje, organizacija, nadležnost i ovlašćenja državnih organa i posebnih organizacionih jedinica državnih organa, radi otkrivanja, krivičnog gonjenja i suđenja za krivična dela određena ovim zakonom, ubrzo nakon usvajanja 2016. godine, izmenjen je i dopunjen 2018. godine. Zakon o sprečavanju korupcije usvojen je 2019. godine kao krovni antikorupcijski zakon, dok je njegova primena počela 1. septembra 2020. godine. Tim zakonom se uređuju pravni položaj, nadležnost, organizacija i rad Agencije za sprečavanje korupcije, pravila o sprečavanju sukoba interesa pri obavljanju javnih funkcija, kumulacija javnih funkcija, prijavljivanje imovine



i prihoda javnih funkcionera, postupak u kome se odlučuje o postojanju povrede tog zakona i druga pitanja koja su značajna za sprečavanje korupcije. Osim tog zakona, sa aspekta borbe protiv korupcije relevantni su brojni zakoni kojima se uređuju različite oblasti, poput Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, Zakona o lobiranju, Zakona o javnim nabavkama, Zakona o privatizaciji, Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela i drugih zakona, uključujući i zakone o ratifikaciji međunarodnih konvencija.

Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja uređuju se prava na pristup informacijama od javnog značaja kojima raspolažu organi javne vlasti, radi ostvarenja i zaštite interesa javnosti da zna i ostvarenja slobodnog demokratskog poretka i otvorenog društva. Dalje, Zakonom o državnoj upravi se propisuje da su organi državne uprave dužni da omogućе javnosti uvid u svoj rad, prema zakonu kojim se uređuje slobodan pristup informacijama od javnog značaja. Zakonom je takođe predviđeno da ti organi proaktivno obaveštavaju javnost o svom radu putem sredstava javnog informisanja i na drugi prikladan način. Takođe, izmenama i dopunama Zakona iz 2018. godine uvedena je obaveza organa državne uprave da obezbede uslove za učešće javnosti u pripremi nacрта zakona, drugih propisa i akata. Usvajanjem Zakona o planskom sistemu 2018. godine, kojim se uređuju upravljanje sistemom javnih politika

i srednjoročno planiranje, uvedeno je načelo javnosti i partnerstva kao jedno od ključnih načela upravljanja sistemom javnih politika. Ono podrazumeva da se javne politike utvrđuju u transparentnom i konsultativnom procesu, odnosno da se tokom izrade i sprovođenja planskih dokumenata, kao i analize efekata i vrednovanja učinaka javnih politika, sprovedi transparentan proces konsultacija sa svim zainteresovanim stranama i ciljnim grupama, uključujući i udruženja i druge OCD, naučno-istraživačke i druge organizacije.

Uprkos velikom broju zakona kojima se u velikoj meri zaokružuje normativni okvir u relevantnim oblastima, Srbija je i dalje pred velikim izazovima u obezbeđivanju primene postojećih propisa i u uvođenju novih pravnih instituta. Kako bi se dalje unapredio normativni okvir u oblasti pravosuđa, u narednom periodu treba raditi na usklađivanju seta pravosudnih zakona (zakoni o uređenju sudova, sudijama, javnom tužilaštvu, Visokom savetu sudstva, Državnom veću tužilaštva, Pravosudnoj akademiji itd.) sa Ustavom, sa ciljem unapređenja efikasnosti sudskih postupaka u skladu sa standardima EU i praksom Evropskog suda za ljudska prava i jačanja nezavisnosti sudija i tužilaca. Dodatno, trebalo bi izmeniti Zakonik o krivičnom postupku sa ciljem usklađivanja sa određenim direktivama EU<sup>64</sup> kako bi se unapredila prava lica u krivičnim postupcima. U oblasti sprečavanja korupcije trebalo bi nastaviti sa usklađivanjem

64 Direktivom 2013/48/EU o jačanju prava na pristup advokatu osumnjičenih i okrivljenih lica bez odlaganja i pre bilo kakvog saslušanja od istražnih organa u krivičnom postupku i postupku po evropskom nalogu za hapšenje; Direktivom 2010/64/EU o pravu na tumačenje i prevođenje sa ciljem preciznog definisanja odricanja od prava na prevođenje; Direktivom 2012/13/EU o pravu na informisanje sa ciljem poboljšanja ostvarivanja prava na informisanje; Direktivom (EU) 2016/343 Evropskog parlamenta i Saveta od 9. marta 2016. o jačanju određenih aspekata pretpostavke nevinosti i prava na prisustvo suđenju u krivičnom postupku; Direktivom (EU) 2016/800 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. maja 2016. o procesnim garancijama za decu koja su osumnjičena ili optužena u krivičnom postupku; Direktivom (EU) 2016/1919 Evropskog parlamenta i Saveta od 26. oktobra 2016. o pravnoj pomoći za osumnjičene i optužene u krivičnom postupku i za tražene osobe u evropskom nalogu za hapšenje i dve preporuke: (1) o procesnim garancijama za ranjive osobe [C(2013) 8178] i (2) o pravu na pravnu pomoć za osumnjičena ili optužena lica u krivičnom postupku [C(2013) 8179].



sa pravom EU i međunarodnim standardima, uključujući i izmene Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, kako bi se obezbedilo transparentno finansiranje partija. Takođe, neophodno je završiti započeti proces izmena Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja na osnovu obavljene analize primene postojećeg Zakona, bez smanjivanja nivoa već stečenih prava na pristup informacijama. Dalje, treba doneti podzakonski akt na osnovu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije kojim će se urediti postupanja u službenoj komunikaciji policije i javnog tužilaštva u predmetima organizovanog kriminala i korupcije. Takođe, trebalo bi usvojiti izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije radi

pune usklađenosti sa pravnim tekovinama EU, posebno u pogledu obima izuzetaka od načela jednakog postupanja; definicije indirektno diskriminacije i obaveze da se obezbedi razumni smeštaj za zaposlene sa invaliditetom. Konačno, radi jačanja sistemskih i institucionalnih mehanizama odgovora na sve oblike nasilja prema deci, treba izvršiti izmene i dopune Porodičnog zakona tako da sadrži izričitu zabranu telesnog kažnjavanja. Na kraju, postoji potreba za dodatnim merama, uključujući unapređenje podzakonskih akata da bi se obezbedilo da deca čiji roditelji ne poseduju lična dokumenta budu upisana pri rođenju u matične knjige u skladu sa članom 7 Konvencije o pravima deteta i da deca koja su rođena kao apatridi u zemlji imaju odmah pristup državljanstvu.

## Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR 16

**A**naliza Zakona o ministarstvima ukazuje na to da oblasti koje su pokrivene COR 16 spadaju u delokrug nekoliko ministarstava. S druge strane, nadležnosti za određene potciljeve nisu eksplicitno navedene u Zakonu o ministarstvima. U nastavku su navedena ključna ministarstva i poslovi koje obavljaju, a koji su relevantni za COR 16.

Ministarstvo pravde obavlja poslove državne uprave koji se odnose na organizaciju i rad pravosudnih organa, besplatnu pravnu pomoć, pripremu propisa u oblasti borbe protiv korupcije i usklađuje međunarodnu saradnju u oblasti borbe protiv korupcije. Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave obavlja poslove

državne uprave koji se odnose na sistem državne uprave i organizaciju i rad ministarstava, posebnih organizacija, javnih agencija i javnih službi, matične knjige i na pripremu propisa o ljudskim i manjinskim pravima. Takođe, u tom ministarstvu se priprema i prati primena propisa iz oblasti slobodnog pristupa informacijama od javnog značaja. MUP obavlja poslove državne uprave koji se odnose na zaštitu života, lične i imovinske bezbednosti građana, ilegalne migracije, azil, jedinstveni matični broj građana, elektronsko vođenje podataka o ličnosti. MZRSBP obavlja poslove državne uprave koji se odnose na antidiskriminacionu politiku, sistem socijalne zaštite, brak i ravnopravnost polova. Konačno, iako se iz Zakona ne vidi direktna nadležnost koju bi

Ministarstvo kulture i informisanja imalo u tim oblastima, i ono se smatra relevantnim jer je nadležno za sprovođenje Konvencije UNESCO-a o merama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara i Konvencije UNESCO-a o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza.

Osim ministarstava, i drugi državni organi imaju nadležnosti u relevantnim oblastima u okviru COR 16. Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti je nezavisan državni organ nadležan i ovlašćen da prati poštovanje obaveza organa vlasti utvrđenih prema Zakonu o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, da daje inicijativu za donošenje ili izmene propisa radi sprovođenja i unapređenja prava na pristup informacijama od javnog značaja i drugo. Agencija za sprečavanje korupcije je samostalan i nezavisan državni organ čiji je cilj sprečavanje sukoba interesa, korupcije itd. I poverenik za zaštitu ravnopravnosti kao samostalan državni organ nadležan je za nadzor nad primenom Zakona o zabrani diskriminacije. Takođe, RSJP, kao posebna organizacija, bavi se stručnim poslovima koji se odnose na unapređenje kvaliteta dokumenata javnih politika, a Kancelarija za ljudska i manjinska prava, kao služba Vlade, u nadležnosti ima zaštitu i unapređenje ljudskih i manjinskih prava, te su obe relevantne za ostvarivanje tog cilja.

Ipak, pregled nadležnosti organa u čijem su delokrugu oblasti iz COR 16 ne pokazuje da se oni posebno bave njihovim ostvarivanjem, što za posledicu ima i nepostojanje bilateralnih sporazuma i memoranduma između institucija zaduženih za sprovođenje tog cilja. Naime, svi

reformski procesi u tim oblastima vode se u okviru drugih procesa, pre svega procesa pristupanja EU, ali bi svakako bilo korisno uvezati procese i jasno povući paralele između strateških dokumenata i COR Agende 2030. Takođe, jedan od izazova u ostvarivanju potciljeva COR

**Postojeći institucionalni i koordinacioni mehanizmi za ostvarivanje potciljeva u okviru COR 16 delimično su razvijeni, ali oni nisu uspostavljeni u kontekstu ostvarivanja COR već kako bi se ispunili ciljevi iz brojnih paralelnih reformskih procesa u okviru evropskih integracija, i to pre svega u okviru sprovođenja reforme javne uprave i sprovođenja aktivnosti iz Akcionog plana za Poglavlje 23.**

16 nalazi se u nedovoljnim ljudskim kapacitetima u nadležnim institucijama. U uslovima fiskalne konsolidacije i „zabrane“ zapošljavanja, državni organi nisu usvajali godišnje kadrovske planove, te je novo zapošljavanje bilo kontrolisano i definisano isključivo fiskalnim parametrima, a ne realnim potrebama. Konačno, kada je reč o mehanizmima za uključivanje zainteresovanih strana u donošenje propisa i dokumenata javnih politika i sprovođenje mera relevantnih za COR 16, organi uglavnom obezbeđuju formalno transparentan i participativan proces. Na primer, organizacije civilnog društva su direktno učestovale u radu Radne grupe za pripremu nove Strategije reforme javne uprave, dok su predstavnici medija igrali aktivnu ulogu u pripremi Strategije za razvoj sistema javnog informisanja. Takođe, prilikom izrade Akcionog plana za Poglavlje 23 konsultovani su predstavnici organizacija civilnog društva. Međutim, kvalitet formalno obezbeđenog participativnog procesa zavisi od

svakog pojedinačnog slučaja te i dalje treba raditi na sistemskom uključivanju civilnog društva, u skladu sa propisima. Takođe, javne rasprave se skoro uvek sprovode, ali po pravilu u kasnoj fazi procesa, kada se javnosti samo predstavljaju

predložena rešenja, odnosno kada javnost ne može suštinski uticati na njih. Umesto toga bi trebalo uspostaviti praksu da se zainteresovane strane uključuju na samom početku procesa, kada se razmatraju sve moguće opcije.

## Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR 16

**R**ZS ukupno navodi osam od 23 pokazatelja praćenja COR 16:

- » 16.1 – udeo stanovništva koji je tokom prethodnih 12 meseci bio izložen fizičkom, psihološkom ili seksualnom nasilju (izvor: OECD);
- » 16.2 – udeo dece starosti 1–17 godina koja su tokom proteklog meseca iskusila bilo kakvo fizičko kažnjavanje i/ili psihološku agresiju od onih koji brinu o deci (izvor: *Multiple Indicator Cluster Survey – MICS*);
- » 16.2 – broj žrtava trgovine ljudima prema polu, starosti i obliku eksploatacije (izvor: Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima);
- » 16.3 – udeo žrtava nasilja u prethodnih 12 meseci koje su prijavile svoju viktimizaciju nadležnim organima ili drugim priznatim mehanizmima rešavanja sukoba (OECD);
- » 16.3 – neosuđeni pritvorenici kao udeo sveukupne zatvorske populacije (Ministarstvo pravde);
- » 16.5 – udeo lica koja su imala najmanje jedan kontakt sa javnim službenicima i koja su dala mito javnom službeniku ili od kojih je dotični javni službenik tražio mito, tokom prethodnih 12 meseci (UNODC);
- » 16.6 – primarni državni rashodi kao udeo u originalno odobrenom budžetu, po sektorima ili po budžetskim linijama ili nečemu sličnom (izvor: Ministarstvo finansija);
- » 16.9 – udeo dece starosti do 5 godina čije je rođenje upisano u matične knjige koje vodi nadležni organ, po starosti (izvor: *Multiple Indicator Cluster Survey – MICS*).

Okvir za praćenje postizanja potciljeva COR 16 razvijen je i zasnovan na radu jedne uže unutrašnje jedinice RZS. Veliki broj pokazatelja dobro je razvijen i adekvatno postavljen u odnosu na potciljeve, ali nisu obuhvaćeni svi aspekti potciljeva.

Potciljevi za koje su dostupni pokazatelji na portalu RZS, u odnosu na globalne pokazatelje (punom bojom su označeni globalni pokazatelji koji su dostupni na portalu, sivom bojom pokazatelji potciljeva za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije)

16.1	16.2	16.3	16.4	16.5	16.6	16.7	16.8	16.9	16.10	16.a	16.b
	■	■		■	■		■	■		■	
	■	■									
■											

Uvid u tabelu ukazuje na neujednačen broj pokazatelja prema potciljevima.

Dostupan je određeni broj pokazatelja koji mogu služiti kao dopunski, a u nekim slučajevima i kao alternativni izvor podataka za praćenje COR 16 po većini potciljeva. *Worldwide Governance Indicators* predstavljaju skup agregiranih pojedinačnih pokazatelja prema šest dimenzija upravljanja, koji se u znatnoj meri oslanjaju na podatke o percepciji, a svaki može biti relevantan u kontekstu COR 16:

- » *politička stabilnost i nepostojanje nasilja/terorizma* (meri percepciju verovatnoće političke nestabilnosti i/ili usmerenog nasilja uključujući terorizam);
- » *delotvornost vlasti* (meri kvalitet javnih usluga, nezavisnosti državnoslužbeničkog sistema od političkih pritisaka i kvalitet sprovođenja javnih politika vlade);
- » *vladavina prava* (meri percepciju mere u kojoj društveni akteri imaju poverenje u institucije – sprovođenja ugovora, vlasničkih prava, policije, sudova i verovatnoće kriminala i nasilja);

» *kontrola korupcije* (odnosi se na meru u kojoj se javne pozicije koriste za privatnu korist, male i velike slučajeve korupcije, kao i zarobljenost institucija privatnim interesima);

» *glas i odgovornost* (percepcija mere u kojoj su građani slobodni da biraju vlast i da uživaju slobodu govora, okupljanja i medija).

SIGMA program OECD-a daje detaljne ocene stanja reforme javne uprave u državama na Zapadnom Balkanu, fokusirajući se na sve ključne podoblasti javne uprave, prevashodno putem kvalitativne analize adekvatnosti pravnog, institucionalnog i okvira javnih politika, ali i sprovođenja politika i propisa u praksi. Za praćenje napretka u ostvarivanju cilja 16 u Srbiji relevantni su sledeći pokazatelji:

- » *javne konsultacije o javnim politikama,*
- » *meritokratija i delotvornost procesa zapošljavanja državnih službenika i*
- » *integritet javnih službenika.*

*World Justice Project* indeks jedan je od vodećih svetskih izvora nezavisnih podataka o vladavini prava, koji se oslanja na nacionalne ankete domaćinstava, pravnika i stručnjaka. Ukupna vrednost indeksa uzima u obzir vred-

nost njegovih pojedinačnih faktora (potpokazatelja): ograničenja vladinih ovlašćenja, nepostojanje korupcije, otvorena vlada, osnovna prava, javni red i sigurnost, sprovođenje propisa i građanska pravda.

WeBER inicijativa civilnog društva na Zapadnom Balkanu pruža nezavisan i na činjenicama zasnovan osvrt na sprovođenje reforme javne uprave u tim državama iz ugla civilnog društva i građana. WeBER praćenju reformi pristupa koristeći kompozitne pokazatelje u kojima se balansiraju kvalitativni i kvantitativni izvori podataka, u svim podoblastima reforme javne uprave koje prati i SIGMA. Za praćenje napretka u ostvarivanju cilja 16 u Srbiji relevantni su sledeći pokazatelji:

- » *percepcija javnosti o orijentisanosti javne uprave ka građanima,*
- » *percepcija civilnog društva o pristupačnosti javnih usluga i*
- » *proaktivno informisanje javnosti od strane organa vlasti.*

*Global Right to Information* rejting (RTI) jeste inicijativa zasnovana na metodologiji koja uporedno procenjuje snagu zakonskih okvira za pravo na pristup informacijama u celom svetu. U srži metodologije za primenu rejtinga nalazi se 61 pokazatelj, od kojih svaki odgovara jednom aspektu dobrog režima slobodnog pristupa informacijama. RTI je ograničen na merenje kvaliteta pravnog okvira, ne i kvaliteta sprovođenja.

Pokazatelji održivog upravljanja Fondacije Bertelsman (*Sustainable Governance Indicators* – SGI) takođe mogu biti korišćeni za merenje napretka u različitim potciljevima COR 16, pre svega u dva stuba – demokratija i upravljanje. Prvi stub ispituje kvalitet demokratije na osnovu pokazatelja izbornog procesa, pristupa informacijama, građanskih prava i sloboda i vladavine prava. S druge strane, stub upravljanja se, između ostalog, fokusira na to u kojoj meri su građani, civilno društvo, medijske i druge organizacije sposobni da drže vladu odgovornom. SGI pokazatelji kombinuju kvalitativne i kvantitativne podatke.

U kontesktu COR 16, Eurostat navodi osam pokazatelja. Tri mere poverenje građana EU u evropske institucije, dok se među ostalima nalaze indeks percepcije korupcije (CPI, *Transparency International*), ukupni rashodi opšte države na pravosuđe po glavi stanovnika, percepcija nezavisnosti pravosuđa među stanovništvom, procenat stanovništva koji prijavljuje nasilje ili zločine u svom okruženju i smrtnost usled ubistava (na 100.000 stanovnika).

Konačno, godišnja istraživanja javnog mnjenja i privrede *Balkanskog barometra* daju uporedive rezultate percepcije stanovništva od 2015. godine o različitim političkim, ekonomskim i društvenim aspektima u šest država Zapadnog Balkana. Istraživanje javnog mnjenja u delu o javnim institucijama i uslugama ispituje, između ostalog, percepciju postupanja organa uprave, poverenja u izvršne, zakonodavne, sudske i nezavisne organe, pitanja vladavine prava i korupciju u javnom sektoru.

# Preporuke

Strateškim, pravnim i institucionalnim okvirom obuhvaćena je većina potciljeva COR 16. Međutim, kako bi se u potpunosti ostvarili potciljevi u okviru COR 16, treba ne samo sprovoditi normativni i strateški okvir već i usvojiti nova dokumenta javnih politika, doneti nove propise i unaprediti mehanizme koordinacije i praćenja napretka. U nastavku su predstavljene ključne preporuke.

- 1.** Usvojiti trogodišnji akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja sistema javnog informisanja.
- 2.** Usvojiti novu strategiju reforme javne uprave koja definiše sveobuhvatan proces reformi više kompleksnih upravnih podсистema, kako bi se proces nastavio i nakon isteka Akcionog plana postojeće Strategije nakon 2020. godine.
- 3.** Usvojiti novu strategiju čiji će cilj biti borba protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama.
- 4.** Usvojiti potpuno novu strategiju ili akcioni plan za primenu Strategije policije u zajednici jer od isteka poslednjeg akcionog plana ta strategije nema upotrebnu vrednost.
- 5.** Usvojiti novu strategiju čiji će cilj biti borba protiv korupcije, budući da je postojećoj rok važenja istekao 2018. godine.
- 6.** Usvojiti novu strategiju za borbu protiv organizovanog kriminala.
- 7.** Ove godine ističe Strategija regulatorne reforme i unapređenja sistema upravljanja javnim politikama, pa treba pripremiti novi strateški dokument.
- 8.** Kako bi se na najvišem nivou obezbedili vladavina prava, ljudska prava, nezavisnost sudstva od političkog uticaja i transparentne institucije, neophodno je nastaviti ustavnu reformu.
- 9.** Takođe, radi unapređenja efikasnosti sudskih postupaka u skladu sa standardima EU i praksom Evropskog suda za ljudska prava i radi jačanja nezavisnosti sudija i tužilaca, sa Ustavom uskladiti set pravosudnih zakona (zakoni o uređenju sudova, sudijama, javnom tužilaštvu, Visokom savetu sudstva, Državnom veću tužilaštva, Pravosudnoj akademiji itd.).

10. Kako bi se unapredila prava lica u krivičnim postupcima, izmeniti Zakonik o krivičnom postupku sa ciljem usklađivanja sa mnogim direktivama EU koje su prethodno navedene u dokumentu.
11. Radi usklađivanja sa pravom EU i međunarodnim standardima u oblasti sprečavanja korupcije, povećati nivo transparentnosti prilikom finansiranja partija – izmenama Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.
12. Okončati proces izmena Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, vodeći računa da se ne smanje stečena prava na pristup javnosti informacijama.
13. Doneti podzakonski akt na osnovu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije da bi se njime uredilo postupanje službene komunikacije policije i javnog tužilaštva u predmetima organizovanog kriminala i korupcije.
14. Usvojiti izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije radi pune usklađenosti sa pravnim tekovinama EU, a posebno u pogledu obima izuzetaka od načela jednakog postupanja, definicije indirektna diskriminacije i obaveze da se obezbedi razuman smeštaj za zaposlene sa invaliditetom.
15. Radi jačanja sistemskih i institucionalnih mehanizama odgovora na sve oblike nasilja prema deci, izvršiti izmene i dopune Porodičnog zakona tako da sadrži izričitu zabranu telesnog kažnjavanja.
16. Na kraju, postoji potreba za dodatnim merama, uključujući unapređenje podzakonskih akata da bi se obezbedilo da deca čiji roditelji ne poseduju lična dokumenta budu upisana pri rođenju u matične knjige u skladu sa članom 7 Konvencije o pravima deteta i da deca koja su rođena kao apatridi u zemlji imaju odmah pristup državljanstvu.
17. Obučiti zaposlene u javnoj upravi za adekvatnu primenu odredaba Zakona o državnoj upravi i Zakona o planskom sistemu koji se odnose na transparentno i inkluzivno kreiranje politika i propisa.
18. U rad Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine uključiti Agenciju za sprečavanje korupcije, poverenika za zaštitu ravnopravnosti i poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

19. Revidirati okvir pokazatelja za praćenje napretka u postizanju COR 16, zamenom neadekvatnih pokazatelja ili dodatkom novih postojećem okviru, u skladu sa nalazima koji su predstavljeni u ovom dokumentu.



# Lista skraćenica

- BDP** – bruto domaći proizvod
- COR** – cilj održivog razvoja / ciljevi održivog razvoja
- ERP** – Program ekonomskih reformi
- ESRP** – Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji
- EU** – Evropska unija
- IPA** – Instrument za pretpristupnu pomoć (*Instrument for Pre-Accession Assistance*)
- JKP** – Javno komunalno preduzeće
- JLS** – jedinica lokalne samouprave
- MFIN** – Ministarstvo finansija
- MGSI** – Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture
- MICS** – Istraživanje višestrukih pokazatelja (*Multiple Indicator Cluster Survey*)
- MOR** – Međunarodna organizacija rada
- MP** – Ministarstvo privrede
- MPNTR** – Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
- MPŠV** – Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
- MRE** – Ministarstvo rudarstva i energetike
- MRZBSP** – Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
- MUP** – Ministarstvo unutrašnjih poslova
- MZ** – Ministarstvo zdravlja
- MZŽS** – Ministarstvo zaštite životne sredine
- NAPOIE** – Nacionalni akcioni plan za korišćenje obnovljivih izvora energije
- NBS** – Narodna banka Srbije
- NSRR** – Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost
- OCD** – Organizacije civilnog društva
- ODV** – Okvirna direktiva o vodama
- OECD** – Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
- OIE** – obnovljivi izvori energije
- PISA** – Program za međunarodnu ocenu učenika (*Programme for International Student Assessment*)
- POS** – Uredba o utvrđivanju programa ostvarivanja Strategije razvoja energetike za period od 2017. do 2023. godine
- PPP** – Pripremni predškolski program
- RSJP** – Republički sekretarijat za javne politike
- RTI** – *Global Right to Information* rejting
- RZS** – Republički zavod za statistiku
- SEPA** – Agencija za zaštitu životne sredine
- SES** – Socijalno-ekonomski savet
- SILC** – Anketa o prihodima i uslovima života
- SIPRU** – Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije
- SFRJ** – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
- SOUOV** – srednje opšte i umetničko obrazovanje i vaspitanje
- SROS** – Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine
- SSOV** – srednje stručno obrazovanje i vaspitanje
- UN** – Ujedinjene nacije
- UNDP** – Program Ujedinjenih nacija za razvoj
- UNICEF** – Dečji fond Ujedinjenih nacija (*United Nations International Children's Emergency Fund*)
- ZOR** – Zakon o radu

# Lista tabela

<b>Tabela 1</b>	Ocene okvira javnih politika, pravnog okvira, institucionalnog okvira i okvira za praćenje i evaluaciju za svaki cilj održivog razvoja, donete na osnovu nalaza analize .....	str. 7
<b>Tabela 2</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 1 (prema potciljevima) .....	str. 24
<b>Tabela 3</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 2 (prema potciljevima) .....	str. 38
<b>Tabela 4</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 3 (prema potciljevima) .....	str. 48
<b>Tabela 5</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 4 (prema potciljevima) .....	str. 60
<b>Tabela 6</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 5 (prema potciljevima) .....	str. 74
<b>Tabela 7</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 6 (prema potciljevima) .....	str. 84
<b>Tabela 8</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 7 (prema potciljevima) .....	str. 94
<b>Tabela 9</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 8 (prema potciljevima) .....	str. 105
<b>Tabela 10</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 9 (prema potciljevima) .....	str. 116
<b>Tabela 11</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 10 (prema potciljevima) .....	str. 124
<b>Tabela 12</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 11 (prema potciljevima) .....	str. 134
<b>Tabela 13</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 12 (prema potciljevima) .....	str. 142
<b>Tabela 14</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 13 (prema potciljevima) .....	str. 154
<b>Tabela 15</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 14 (prema potciljevima) .....	str. 164
<b>Tabela 16</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 15 (prema potciljevima) .....	str. 172
<b>Tabela 17</b>	Procena postojećeg okvira javnih politika za postizanje COR 16 (prema potciljevima) .....	str. 184

# Literatura

- Agencija za energetiku: Izveštaj o radu Agencije za energetiku za 2019. godinu.
- Agencija za zaštitu životne sredine: Privredni potencijali i aktivnosti od značaja za životnu sredinu Republike Srbije 2018.
- Agencija za zaštitu životne sredine: Upravljanje otpadom u Republici Srbiji u periodu 2011–2019. godine.
- Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade za period od 2018. do 2020. godine („Službeni glasnik RS“, br. 99/2018)
- Allen, C., Metternicht, G., & Wiedmann, T. (2018): Initial progress in implementing the Sustainable Development Goals (SDGs): a review of evidence from countries. *Sustainability Science*, 13(5), 1453-1467.
- Autonomni ženski centar (2019): Tamni oblaci nad Srbijom – Izveštaj u senci za Četvrti periodični izveštaj Republike Srbije, tokom 72. sesije Komiteta CEDAW. Dostupno na [https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/CEDAW\\_Tamni\\_oblaci\\_nad\\_Srbijom.pdf](https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/CEDAW_Tamni_oblaci_nad_Srbijom.pdf)
- Babović, M. (2018): Indeks rodne ravnopravnosti za Republiku Srbiju. Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije. Dostupno na [http://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/12/Indeks\\_rodne\\_ravnopravnosti\\_u\\_Republici\\_Srbiji\\_2018.pdf](http://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/12/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_Republici_Srbiji_2018.pdf)
- Babović, M., Cvejić, S., Stefanović, S. (2017): Oprez, siromaštvo! – Praćenje siromaštva u okviru razvojne agende UN do 2030. godine. SeConS grupa za razvojnu inicijativu.
- Balkanski centar za regulatornu reformu (2016): Analiza kapaciteta inspekcija. Dostupno na <https://inspektor.gov.rs/cms/documents/11662/0>
- Centar za prava deteta: Sažeta analiza novousvojene Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period od 2020. do 2023. godine. Dostupno na <http://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2020/06/Analiza-Strategija-za-prevenciju-i-zastitu-dece-od-nasilja.pdf>
- Council of the European Union: Joint Conclusions of the Economic and Financial Dialogue between the EU and the Western Balkans and Turkey.
- Čečen, B. et al. (2020): PrEUgovor alarm: Izveštaj o napretku Srbije u poglavljima 23 i 24. Beograd. Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- Energy Community Secretariat (2019): Annual Implementation Report Of The Energy Community.
- Eurostat: At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex – EU-SILC and ECHP surveys.
- Eurostat: Expenditure on social protection % of GDP. Dostupno na <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=1>
- Evropska komisija (2019): Republika Srbija – Izveštaj za 2019. godinu.

- Evropska komisija (2020): Republika Srbija – Izveštaj za 2020. godinu.
- Forum za odgovorno poslovanje: Bolji biznis za bolje društvo – Podrška zajednici u brojkama.
- Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ (2018): Zdravstveno-statistički godišnjak Republike Srbije 2017.
- Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ (2019): Zdravstveno-statistički godišnjak Republike Srbije 2018.
- International Labor Organization (2013): Decent Work Indicators Guidelines for Producers and Users of Statistical and Legal Framework Indicators. Dostupno na [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—-dgreports/—-integration/documents/publication/wcms\\_229374.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—-dgreports/—-integration/documents/publication/wcms_229374.pdf)
- International Labor Organization (2015): Transition from the Informal to the Formal Economy Recommendation.
- International Labor Organization: Social protection floor. Dostupno na <https://www.ilo.org/secsoc/areas-of-work/policy-development-and-applied-research/social-protection-floor/lang—en/index.htm>
- Izveštaj o skriningu – Srbija: Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje.
- Izveštaj o skriningu – Srbija: Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava.
- Izveštaj o skriningu – Srbija: Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja.
- Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade Republike Srbije (2015): Saradnja organa državne uprave, pokrajinske uprave i nezavisnih tela sa organizacijama civilnog društva u 2015. godini.
- Koalicija 27 (2019): Poglavlje 27 u Srbiji – Manje para, još manje muzike.
- Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava: Zaključna zapažanja o drugom periodičnom izveštaju Srbije.
- Komitet za eliminisanje diskriminacije žena: Zaključna zapažanja u vezi sa Četvrtim periodičnim izveštajem Republike Srbije.
- Komitet za prava deteta: Opšti komentar br. 21 (2017) o deci u uličnoj situaciji. Dostupno na [https://ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument\\_file/g1717034\\_opsti\\_komentar\\_21\\_komiteta\\_za\\_prava\\_deteta\\_sr\\_0.doc](https://ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/g1717034_opsti_komentar_21_komiteta_za_prava_deteta_sr_0.doc)
- Komitet za prava deteta: Zaključna zapažanja o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izveštaju Republike Srbije.
- Komitet za ukidanje rasne diskriminacije Ujedinjenih nacija: Zaključna zapažanja o drugom, trećem, četvrtom i petom periodičnom izveštaju Srbije. Dostupno na [https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument\\_file/zakljucna\\_zapazanja\\_cerd\\_srb\\_decembar\\_2017.doc](https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/zakljucna_zapazanja_cerd_srb_decembar_2017.doc)
- Krivični zakonik („Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019)
- Matković, G. & Stubbs, P. (2020): Social Protection in the Western Balkans: Responding to the Covid-19 Crisis. Friedrich Ebert Stiftung.

- Ministarstvo za evropske integracije (2018): Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije (NPAA) – treća revizija. Kvalitet vode. Dostupno na [https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna\\_dokumenta/npaa/npaa\\_2018\\_2021.pdf](https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/npaa/npaa_2018_2021.pdf)
- Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (2020): Izveštaj o sprovođenju Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji za 2018. godinu.
- Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (2020), Akcioni plan za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje.
- Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara („Službeni glasnik RS“, br. 33/2012)
- Nacionalna strategija socijalnog stanovanja („Službeni glasnik RS“, br. 13/2012)
- Nacionalna strategija za aproksimaciju u oblasti zaštite životne sredine („Službeni glasnik RS“, br. 80/2011)
- Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine („Službeni glasnik RS“, br. 22/2015)
- Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa Akcionim planom za period od 2016. do 2018. godine („Službeni glasnik RS“, br. 4/2016)
- Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa Akcionim planom za period od 2016. do 2018. godine („Službeni glasnik RS“, br. 4/2016)
- Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godine („Službeni glasnik RS“, br. 37/2011)
- Nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama („Službeni glasnik RS“, br. 86/2011)
- Nacionalni akcioni plan za korišćenje obnovljivih izvora energije („Službeni glasnik RS“, br. 53/2013)
- Nacionalni program ruralnog razvoja 2018-2020 („Službeni glasnik RS“, br. 60/2018)
- Nacionalni program za suzbijanje sive ekonomije sa Akcionim planom za sprovođenje Nacionalnog programa za suzbijanje sive ekonomije za period 2019-2020. godine („Službeni glasnik RS“, br. 27/2019)
- Odluka o adekvatnosti kapitala banke („Službeni glasnik RS“, br. 103/2016, 103/2018, 88/2019, 67/2020, 98/2020, 137/2020)
- Odluka o komunalnom redu („Službeni list grada Beograda“, br. 10/2011, 60/2012, 51/2014, 92/2014, 2/2015, 11/2015, 61/2015, 75/2016, 19/2017, 50/2018, 92/2018, 118/2018, 26/2019, 52/2019, 60/2019, 17/2020 i 89/2020)
- Odluka o obrazovanju Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine („Službeni glasnik RS“, br. 113/2005, 67/2017, 95/2017, 120/2017, 104/2018, 8/2019)
- Odluka o upravljanju rizicima banke („Službeni glasnik RS“, br. 45/2011, 94/2011, 119/2012, 123/2012, 23/2013 – dr. odluka, 43/2013, 92/2013, 33/2015, 61/2015, 61/2016, 103/2016, 119/2017, 76/2018, 57/2019, 88/2019, 27/2020, 8/2020 – dr. odluka)

- Odluka o upravljanju rizikom likvidnosti banke („Službeni glasnik RS“, br. 103/2016)
- Porodični zakon („Službeni glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015)
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti: Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2019. godinu. Dostupno na <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/izvestaji/>
- Pravilnik o listi mera prevencije stvaranja otpada („Službeni glasnik RS“, br. 7/2019)
- Pravilnik o minimalnim kriterijumima u pogledu energetske efikasnosti u postupku javne nabavke dobara („Službeni glasnik RS“, br. 111/2015)
- Pravilnik o nacionalnoj listi indikatora zaštite životne sredine („Službeni glasnik RS“, br. 37/2011)
- Pravilnik o obrascu dnevne evidencije i godišnjeg izveštaja o otpadu sa uputstvom za njihovo popunjavanje („Službeni glasnik RS“, br. 7/2020)
- Pravilnik o sadržini, načinu vođenja i izgledu Registra izdatih dozvola za upravljanje otpadom („Službeni glasnik RS“, br. 95/2010)
- Pregovaračka grupa za Poglavlje 23 (2015): Akcioni plan za Poglavlje 23.
- Program razvoja javnih nabavki u Republici Srbiji za period 2019-2023. godine („Službeni glasnik RS“, br. 82/2019)
- Program unapređenja kontrole raka u Republici Srbiji za period 2020-2022. godina („Službeni glasnik RS“, br. 105/2020)
- Radvanski, M., Štefanik, M. (2016): Situaciona analiza neformalne ekonomije i neformalnog zapošljavanja u Srbiji.
- Republic of Serbia Negotiation Group for Chapter 23 (2016): Action Plan For Chapter 23 With implementation status.
- Republički zavod za statistiku: Baza podataka o vodama. Dostupno na <https://data.stat.gov.rs/?caller=SDDDB>
- Republički zavod za statistiku (2018): Statistički godišnjak Republike Srbije 2018.
- Republički zavod za statistiku (2019): Siromaštvo i socijalna nejednakost, 2018.
- Republički zavod za statistiku (2019): Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji, 2019.
- Republički zavod za statistiku (2020): Bilten – Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2019.
- Republički zavod za statistiku (2020): Statistički kalendar Republike Srbije.
- Republički zavod za statistiku, Dečiji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF) u Srbiji: Istraživanje višestrukih pokazatelja 2010. – Praćenje stanja i položaja žena i dece.
- Republički zavod za statistiku: Anketa o potrošnji domaćinstava.
- Rešenje o nominalnim iznosima novčane socijalne pomoći („Službeni glasnik RS“, br. 36/2019)
- Rešenje o nominalnim iznosima novčane socijalne pomoći („Službeni glasnik RS“, br. 36/2019)

- Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., Woelm, F. (2020): The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020. Cambridge: Cambridge University Press.
- SeCons (2019): Finalna evaluacija Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost.
- Stalna konferencije romskih udruženja građana: Predlog programa mera za revitalizaciju romske zajednice Zapadnog Balkana posle pandemijske krize za oblasti ekonomije, zdravstva i naselja.
- Standing Conference of the Roma Associations of the Citizens: Overall Activities for the Period as of 2019-2020.
- Strategija bezbednosti saobraćaja na putevima Republike Srbije za period od 2015. do 2020. godine („Službeni glasnik RS“, br. 64/2015)
- Strategija javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018-2026. godine („Službeni glasnik RS“, br. 61/2018)
- Strategija pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020. do 2027. godine („Službeni glasnik RS“, br. 21/2020)
- Strategija podsticanja rađanja („Službeni glasnik RS“, br. 25/2018)
- Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014 – 2024. („Službeni glasnik RS“, br. 85/2014)
- Strategija razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine („Službeni glasnik RS“, br. 21/2020)
- Strategija razvoja energetike do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine („Službeni glasnik RS“, br. 101/2015)
- Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji („Službeni glasnik RS“, br. 1/2007)
- Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine („Službeni glasnik RS“, br. 107/2012)
- Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period od 2016. do 2025. („Službeni glasnik RS“, br. 98/2016)
- Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine („Službeni glasnik RS“, br. 44/2020)
- Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine („Službeni glasnik RS“, br. 3/2017)
- Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period od 2020. do 2023. godine („Službeni glasnik RS“, br. 80/2020)
- Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine („Službeni glasnik RS“, br. 26/2016)
- Sustainable Development Solutions Network (2015): Getting started with the sustainable development goals: a guide for stakeholders.

- The International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) (2019): Are Nations Prepared for Implementation of the 2030 Agenda? Supreme Audit Institutions' Insights and Recommendations.
- The International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) (2020): IDI's SDGs Audit Model (ISAM).
- Transparency International: Indeks percepcije korupcije (CPI) za Srbiju. Dostupno na <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/srb#details>.
- UNDP (2018): Regional Roma Survey 2017: Country fact sheets – Serbia.
- UNDP (2019): Human Development Report 2019, Briefing note for Serbia on the 2019 Human Development Report. Dostupno na [http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr\\_theme/country-notes/SRB.pdf](http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/SRB.pdf)
- United Nations Development Group (2017): Mainstreaming the 2030 Agenda for Sustainable Development – Reference Guide for UN Country Teams.
- United Nations Development Programme (2017): Institutional and Coordination Mechanisms: Guidance Note on Facilitating Integration and Coherence for SDG Implementation.
- United Nations Development Programme (2017): The Rapid Integrated Assessment (RIA) Tool.
- United Nations Serbia, EU Delegation to Serbia, World Bank Group: Serbia Floods 2014.
- Uredba o ekološkoj mreži („Službeni glasnik RS“, br. 102/2010)
- Uredba o energetski ugroženom kupcu („Službeni glasnik RS“, br. 113/2015, 59/2018)
- Uredba o udelu biogoriva na tržištu („Službeni glasnik RS“, br. 71/2019)
- Uredba o utvrđenju Plana smanjenja ambalažnog otpada za period od 2020. do 2024. godine („Službeni glasnik RS“, br. 81/2020)
- Uredba o utvrđivanju Kriznog plana radi obezbeđenja sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom („Službeni glasnik RS“, br. 102/2018)
- Uredba o utvrđivanju Programa implementacije Prostornog plana Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine („Službeni glasnik RS“, br. 104/2016)
- Uredba o utvrđivanju Programa ostvarivanja Strategije razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine za period od 2017. do 2023. godine („Službeni glasnik RS“, br. 104/2017)
- Uredba o utvrđivanju Preventivnog akcionog plana radi obezbeđivanja sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom („Službeni glasnik RS“, br. 102/2018)
- Ustav Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, br. 98/2006)
- Vlada Republike Srbije (2016): Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji. Dostupno na <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/06/ESRP-sr.zip>.
- Vlada Republike Srbije (2016): Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji (ESRP). Dostupno na <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/06/ESRP-sr.zip>.



- Vlada Republike Srbije (2018): Treći nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji.
- Vlada Republike Srbije (2019): Dobrovoljni nacionalni izveštaj Republike Srbije o sprovođenju agende 2030 za održivi razvoj.
- Vlada Republike Srbije (2020): Program ekonomskih reformi za period od 2020. do 2022. godine.
- Vlada Republike Srbije: Program o zaštiti mentalnog zdravlja u Republici Srbiji za period 2019-2026. godine („Službeni glasnik RS“, br. 84/2019)
- Vlada Republike Srbije, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva: Apsolutno siromaštvo.
- Vlada Republike Srbije, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva (2019): Izveštaj o digitalnoj uključenosti u Republici Srbiji za period od 2014. do 2018. godine.
- Vlada Republike Srbije: Ekspoze predsednika Vlade Republike Srbije Aleksandra Vučića. Dostupno na <https://www.srbija.gov.rs/tekst/208780/ekspoze-predsednika-vlade-republike-srbije-aleksandra-vucica.php>
- Vlada Republike Srbije: Izveštaj o realizaciji Operativnih zaključaka sa seminara „Socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji“ za period oktobar 2019. – oktobar 2020. godine.
- World Health Organization: Density of medical doctors (per 10.000 population). Dostupno na [https://www.who.int/gho/health\\_workforce/physicians\\_density/en/](https://www.who.int/gho/health_workforce/physicians_density/en/)
- World Health Organization: Nursing and midwifery personnel (per 10.000 population). Dostupno na [https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/nursing-and-midwifery-personnel-\(per-10-000-population\)](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/nursing-and-midwifery-personnel-(per-10-000-population))
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći („Službeni glasnik RS“, br. 87/2018)
- Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima („Službeni glasnik RS“, br. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 – odluka US, 55/2014, 96/2015 – dr. zakon, 9/2016 – odluka US, 24/2018, 41/2018, 41/2018 – dr. zakon, 87/2018 i 23/2019)
- Zakon o budžetu Republike Srbije za 2020. godinu („Službeni glasnik RS“, br. 84/2019, 60/2020, 62/2020, 65/2020)
- Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje („Službeni glasnik RS“, br. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 101/2011, 7/2012 – usklađeni din. izn., 8/2013 – usklađeni din. izn., 47/2013, 108/2013, 6/2014 – usklađeni din. izn., 57/2014, 68/2014 – dr. zakon, 5/2015 – usklađeni din. izn., 112/2015, 5/2016 – usklađeni din. izn., 7/2017 – usklađeni din. izn., 113/2017, 7/2018 – usklađeni din. izn., 95/2018, 4/2019 – usklađeni din. izn., 86/2019 i 5/2020 – usklađeni din. izn.)
- Zakon o državnoj upravi („Službeni glasnik RS“, br. 79/2005, 101/2007, 95/2010, 99/2014, 30/2018 – dr. zakon, 47/2018)
- Zakon o dualnom modelu studija u visokom obrazovanju („Službeni glasnik RS“, br. 66/2019)
- Zakon o dualnom obrazovanju („Službeni glasnik RS“, br. 101/2017 i 6/2020)

- Zakon o efikasnom korišćenju energije („Službeni glasnik RS“, br. 25/2013)
- Zakon o energetici („Službeni glasnik RS“, br. 145/2014 i 95/2018 – dr. zakon)
- Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom („Službeni glasnik RS“, br. 113/2017 i 50/2018)
- Zakon o finansiranju političkih aktivnosti („Službeni glasnik RS“, br. 43/11, 123/14 i 88/19)
- Zakon o građevinskim proizvodima („Službeni glasnik RS“, br. 83/2018)
- Zakon o hemikalijama („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009, 88/2010, 92/2011, 93/2012 i 25/2015)
- Zakon o inovacionoj delatnosti („Službeni glasnik RS“, br. 110/2005, 18/2010 i 55/2013)
- Zakon o javnim nabavkama („Službeni glasnik RS“, br. 91/2019)
- Zakon o komunalnim delatnostima („Službeni glasnik RS“, br. 88/2011, 104/2016 i 95/2018)
- Zakon o kulturnim dobrima („Službeni glasnik RS“, br. 71/94, 52/2011 – dr. zakoni i 99/2011 – dr. zakon)
- Zakon o lobiranju („Službeni glasnik RS“, br. 87/2018 i 86/2019 – dr. zakon)
- Zakon o ministarstvima („Službeni glasnik RS“, br. 44/2014, 14/2015, 54/2015, 96/2015 – dr. zakon i 62/2017)
- Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija („Službeni glasnik RS“, br. 27/2018 i 6/2020)
- Zakon o nauci i istraživanjima („Službeni glasnik RS“, br. 49/2019)
- Zakon o obrazovanju odraslih („Službeni glasnik RS“, br. 55/2013, 88/2017 – dr. zakon, 27/2018 – dr. zakon i 6/2020 – dr. zakon)
- Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela („Službeni glasnik RS“, br. 32/2013, 94/2016 i 35/2019)
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije („Službeni glasnik RS“, br. 94/2016 i 87/2018 – dr. zakon)
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS“, br. 88/2017, 27/2018 – dr. zakon, 10/2019 i 6/2020)
- Zakon o patentima („Službeni glasnik RS“, br. 99/2011, 113/2017 – dr. zakon, 95/2018 i 66/2019)
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službeni glasnik RS“, br. 34/2003, 64/2004 – odluka USRS, 84/2004 – dr. zakon, 85/2005, 101/2005 – dr. zakon, 63/2006 – odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018, 46/2019 – odluka US i 86/2019)
- Zakon o planiranju i izgradnji („Službeni glasnik RS“, br. 72/2009, 81/2009 – ispr., 64/2010 – odluka US, 24/2011, 121/2012, 42/2013 – odluka US, 50/2013 – odluka US, 98/2013 – odluka US, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 – dr. zakon i 9/2020)
- Zakon o planskom sistemu Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, br. 30/2018)
- Zakon o plovidbi i lukama na unutrašnjim vodama („Službeni glasnik RS“, br. 73/2010, 121/2012, 18/2015, 96/2015 – dr. zakon, 92/2016, 104/2016 – dr. zakon, 113/2017 – dr. zakon, 41/2018, 95/2018 – dr. zakon, 37/2019 – dr. zakon i 9/2020)

- Zakon o porezu na dohodak građana („Službeni glasnik RS”, br. 24/2001, 80/2002, 80/2002 – dr. zakon, 135/2004, 62/2006, 65/2006 – ispr., 31/2009, 44/2009, 18/2010, 50/2011, 91/2011 – odluka US, 7/2012 – usklađeni din. izn., 93/2012, 114/2012 – odluka US, 8/2013 – usklađeni din. izn., 47/2013, 48/2013 – ispr., 108/2013, 6/2014 – usklađeni din. izn., 57/2014, 68/2014 – dr. zakon, 5/2015 – usklađeni din. izn., 112/2015, 5/2016 – usklađeni din. izn., 7/2017 – usklađeni din. izn., 113/2017, 7/2018 – usklađeni din. izn., 95/2018, 4/2019 – usklađeni din. izn., 86/2019)
- Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima („Službeni glasnik RS”, br. 32/2013)
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 11/2001)
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o saradnji na zaštiti i održivom korišćenju reke Dunav („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 2/2003)
- Zakon o potvrđivanju okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o promeni klime, sa Aneksima („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 2/97)
- Zakon o potvrđivanju Revidirane evropske socijalne povelje („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 42/2009)
- Zakon o potvrđivanju Sporazuma iz Pariza („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 4/2017)
- Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Mađarske o saradnji u oblasti održivog upravljanja prekograničnim vodama i slivovima od zajedničkog interesa („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 4/2020)
- Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti održivog upravljanja prekograničnim vodama („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 4/2020)
- Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Republike Srbije, sa druge strane („Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 83/2008)
- Zakon o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna („Službeni glasnik RS”, br. 104/2009, 45/2015 i 44/2018 – dr. zakon)
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju („Službeni glasnik RS”, br. 18/2010, 101/2017, 113/2017 – dr. zakon i 10/2019)
- Zakon o privatizaciji („Službeni glasnik RS”, br. 83/2014, 46/2015, 112/2015 i 20/2016 – autentično tumačenje)
- Zakon o privrednim društvima („Službeni glasnik RS”, br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 – dr. zakon, 5/2015, 44/2018, 95/2018 i 91/2019)
- Zakon o privremenom uređivanju načina isplate penzija („Službeni glasnik RS”, br. 116/2014 i 99/2016)
- Zakon o proizvodnji i prometu naoružanja i vojne opreme („Službeni glasnik RS”, br. 36/2018)

- Zakon o Prostornom planu Republike Srbije od 2010. do 2020. godine („Službeni glasnik RS“, br. 88/2010)
- Zakon o putevima („Službeni glasnik RS“, br. 41/2018 i 95/2018 – dr. zakon)
- Zakon o radu („Službeni glasnik RS“, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – odluka US, 113/2017 i 95/2018 – autentično tumačenje)
- Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta („Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 15/1990 i „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 4/1996 i 2/1997)
- Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima („Službeni list SFRJ“ br. 7/1971)
- Zakon o ratifikaciji Ugovora o osnivanju Energetske zajednice između Evropske zajednice i Republike Albanije, Republike Bugarske, Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Crne Gore, Rumunije, Republike Srbije i Privremene misije Ujedinjenih nacija na Kosovu u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija („Službeni glasnik RS“, br. 62/2006)
- Zakon o ravnopravnosti polova („Službeni glasnik RS“, br. 104/2009)
- Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja („Službeni glasnik RS“, br. 120/2004, 54/2007, 104/2009 i 36/2010)
- Zakon o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama („Službeni glasnik RS“, br. 87/2018)
- Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, br. 24/2011)
- Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom („Službeni glasnik RS“, br. 33/2006 i 13/2016)
- Zakon o sprečavanju korupcije („Službeni glasnik RS“, br. 35/2019, 88/2019)
- Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama („Službeni glasnik RS“, br. 67/2003-1, 101/2005-28 – dr. zakon, 90/2007-10, 72/2009-53 – dr. zakon, 111/2009-48, 104/2013-8 – dr. zakon, 87/2018-23)
- Zakon o sprečavanju nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“, br. 94/2016)
- Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik RS“, br. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – dr. zakon i 6/2020)
- Zakon o standardizaciji („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009, 46/2015)
- Zakon o stanovanju i održavanju zgrada („Službeni glasnik RS“, br. 104/2016 i 9/2020 – dr. zakon)
- Zakon o stečaju („Službeni glasnik RS“, br. 104/2009, 99/2011 – dr. zakon, 71/2012 – odluka US, 83/2014, 113/2017, 44/2018 i 95/2018)
- Zakon o šumama („Službeni glasnik RS“, br. 30/2010, 93/2012, 89/2015 i 95/2018 – dr. zakon)
- Zakon o turizmu („Službeni glasnik RS“, br. 17/2019).

- Zakon o učeničkom i studentskom standardu („Službeni glasnik RS“, br. 18/2010, 55/2013, 27/2018 – dr. zakon i 10/2019)
- Zakon o udruženjima („Službeni glasnik RS“, br. 51/2009, 99/2011 – dr. zakon, 44/2018 – dr. zakon)
- Zakon o ulaganjima („Službeni glasnik RS“, br. 89/2015 i 95/2018)
- Zakon o upravljanju migracijama („Službeni glasnik RS“, br. 107/2012)
- Zakon o upravljanju otpadom („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009, 88/2010, 14/2016 i 95/2018 – dr. zakon)
- Zakon o vazdušnom saobraćaju („Službeni glasnik RS“, br. 73/2010, 57/2011, 93/2012, 45/2015, 66/2015 – dr. zakon, 83/2018 i 9/2020)
- Zakon o visokom obrazovanju („Službeni glasnik RS“, br. 88/2017, 73/2018, 27/2018 – dr. zakon, 67/2019 i 6/2020 – dr. zakoni)
- Zakon o vodama („Službeni glasnik RS“, br. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 i 95/2018 – dr. zakon)
- Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik RS“, broj 22/2009)
- Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009, 30/2010 – dr. zakon, 88/2010, 38/2015, 113/2017 i 113/2017 – dr. zakon)
- Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda („Službeni glasnik RS“, br. 128/2014 i 95/2018 – dr. zakon)
- Zakon o zaštiti korisnika finansijskih usluga („Službeni glasnik RS“, br. 36/2011 i 139/2014)
- Zakon o zaštiti prirode („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009, 88/2010, 91/2010 – ispr., 14/2016 i 95/2018 – dr. zakon)
- Zakon o zaštiti vazduha („Službeni glasnik RS“, br. 36/2009 i 10/2013)
- Zakon o zaštiti zemljišta („Službeni glasnik RS“, br. 112/2015)
- Zakon o zaštiti životne sredine („Službeni glasnik RS“, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – dr. zakon, 72/2009 – dr. zakon, 43/2011 – odluka US, 14/2016, 76/2018 i 95/2018 – dr. zakon)
- Zakon o železnici („Službeni glasnik RS“, br. 41/2018)
- Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 i 35/2019)
- <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=180>
- <http://devinfo.stat.gov.rs/Opstine/libraries/asp/asp/Home.aspx>
- <http://hdr.undp.org/en/content/what-does-coefficient-human-inequality-measure>
- <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/SRB>
- <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Documents>
- <http://sdg.indikatori.rs/area/affordable-and-clean-energy/>
- <http://sdg.indikatori.rs/area/clean-water-and-sanitation/>
- <http://sdg.indikatori.rs/area/climate-action/>
- <http://sdg.indikatori.rs/area/life-below-water/>
- <http://sdg.indikatori.rs/area/life-on-land/>

- <http://sdg.indikatori.rs/area/quality-education/>
- <http://sdg.indikatori.rs/area/responsible-consumption-and-production/>
- <http://sdg.indikatori.rs/news-events/sdg-portal/>
- <http://sdg.indikatori.rs/sr-latn/area/gender-equality/>
- <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/odrzana-zavrsna-konferencija-platforme-za-pracenje-primene-erp-i-esrp/>
- <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/statistika-siromastva/apsolutno-siromastvo/>
- <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/urucene-nagrade-za-unapredjenje-rodne-ravnopravnosti-na-lokalnom-nivou/>
- <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/konkurs-za-ucesce-u-regionalnom-projektu-inicijativa-za-smanjivanje-nejednakosti-u-obrazovanju-rok-10-9-2020/>
- <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/o-nama/o-timu/>
- <http://www.bos.rs/ekz/aktuelni-projekti/1065/2019/07/01/ciljevi-odrzivog-razvoja-na-lokalnom-nivou-u-srbiji.html>
- <http://www.fiskalnisavet.rs/o-fiskalnom-savetu.php>
- [http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument\\_file/e\\_c-12\\_srb\\_co\\_2\\_17290\\_e\\_clean1.doc](http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/e_c-12_srb_co_2_17290_e_clean1.doc)
- <http://www.mdpp.gov.rs/doc/DNI-2019.pdf>
- <http://www.mdpp.gov.rs/doc/DNI-2019.pdf>
- <http://www.mdpp.gov.rs/doc/DNI-2019.pdf>
- <http://www.sigmaxweb.org/about/>
- <http://www.skgo.org/projekti/detaljno/56/unapredjenje-upravljanja-i-ekonomskog-planiranja-na-lokalnom-nivou-u-cilju-sprovođenja-ciljeva-odrzivog-razvoja-u-republici-srbiji-podrska-uspostavljanju-sistema-planiranja-i-izrada-srednjorocnih-planova-razvoja-lokalne-samouprave>
- <http://www.socijalnoekonomskisavet.rs/cir/dostojanstven%20rad/program.pdf>
- [http://www.socijalnoekonomskisavet.rs/cir/medjunarodna%20saradnja/tvinin\\_slovacka-februar2016.pdf](http://www.socijalnoekonomskisavet.rs/cir/medjunarodna%20saradnja/tvinin_slovacka-februar2016.pdf)
- <http://www.socijalnoekonomskisavet.rs/cir/ses/2020%20cir.htm>
- <http://www.sustainablesids.org/wp-content/uploads/2018/06/getting-started-guide-FINAL-PDF-.pdf>
- <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/aktuelnosti/strategija-socijalne-za%20C5%A1tite-2019-2025-konsultacije/>
- <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=RS>
- <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>
- [https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles\\_en](https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en)

- [https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=sdg\\_04\\_20&plugin=1](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=sdg_04_20&plugin=1)
- [https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=sdg\\_04\\_60&plugin=1](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=sdg_04_60&plugin=1)
- <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tessi190&plugin=1>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/affordable-and-clean-energy>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/clean-water-and-sanitation>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/climate-action>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/life-below-water>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/life-on-land>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/main-tables>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/main-tables>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/peace-justice-and-strong-institutions>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/responsible-consumption-and-production>
- [https://ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument\\_file/zakljucna\\_zapazanja\\_komiteta\\_za\\_prava\\_deteta\\_srb.doc](https://ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/zakljucna_zapazanja_komiteta_za_prava_deteta_srb.doc)
- <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030-1.pdf>
- <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030-1.pdf>
- [https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Prirucnik-za-lokalnu-samoupravu-web\\_final.pdf](https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Prirucnik-za-lokalnu-samoupravu-web_final.pdf)
- <https://sustainabledevelopment.un.org/memberstates/serbia>
- <https://uhri.ohchr.org/document/index/01F1C750-5B5F-458D-A2A5-D4681DE04E95>
- <https://uhri.ohchr.org/document/index/28A1DA37-7ECD-4019-9ECE-FF580D64D1A7>
- <https://uhri.ohchr.org/document/index/528861F6-4BB0-4204-BC65-A51415AAE514>
- <https://uhri.ohchr.org/document/index/B3B15359-1B78-4DF7-8396-033268B43F2E>
- <https://unsdg.un.org/sites/default/files/UNDG-Mainstreaming-the-2030-Agenda-Reference-Guide-2017.pdf>
- <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2020.pdf>
- <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2020/Serbia/>
- <https://www.abs.gov.rs/sr/analize-i-istrazivanja/statistika-i-analize/trendovi>
- <https://www.dri.rs/mediji/Doprinos-Drzavne-revizorske-institucije-u-sprovođenju-Ciljeva-odrzivog-razvoja.n-488.107.htm>
- <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2019/011/21.html>
- <https://www.mdpp.gov.rs/latinica/arhiva-aktivnosti-2017.php>
- [https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu\\_dokumenta/godisnji\\_izvestaji\\_ek\\_o\\_napretku/20190529-serbia-report\\_SR\\_-\\_REVIDIRANO.pdf](https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf)
- <https://www.mfin.gov.rs/dokumenti/gradjanski-vodic-kroz-budzet-republike-srbije/>

- <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/ostalo/akcioni-plan-za-poglavlje-19-socijalna-politika-i-zaposljavanje>
- [https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5f07c754-en/1/2/11/index.html?itemId=/content/publication/5f07c754-en&\\_csp\\_=6aa84fb981b29e81b35b3f982f80670e&itemIGO=oecd&itemContentType=book](https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5f07c754-en/1/2/11/index.html?itemId=/content/publication/5f07c754-en&_csp_=6aa84fb981b29e81b35b3f982f80670e&itemIGO=oecd&itemContentType=book)
- <https://www.par-monitor.org/about-weber>
- <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>
- <https://www.sgi-network.org/2020/About>
- <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/sustainable-development-goals/rapid-integrated-assessment--mainstreaming-sdgs-into-national-a.html>
- <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1550963&print=ye>





ODRŽIVI  
RAZVOJ  
ZA SVE



Schweizerische Eidgenossenschaft  
Confédération suisse  
Confederazione Svizzera  
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development  
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:



Ova publikacija je proizvedena u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, koju podržavaju Vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte [info@sdgs4all.rs](mailto:info@sdgs4all.rs).



**BOŠ**  
BEOGRADSKA  
OTVORENA  
ŠKOLA